

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Yazar
CELALE YAKIN

الكتاب من القرآن
والسنة والآية

KUR'AN AHKAMI

ve

Mezhep İmamlarının
Görüş Farkları

İnceleyen: BilginDK
2018-07-12

KURAN AHKAMI CILT 2

أحكام القرآن
وَأَخْتِلَافُ الْأِمَّةِ

KUR'ÂN AHKÂMI
VE
MEZHEP İMAMLARININ
GÖRÜŞ FARKLARI

Yazan :
CELÂL YILDIRIM
Afyon Müftüsü

BAHAR YAYINEVİ
Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı Nu: 25
Telefon : 27 60 03
BEYAZIT — İSTANBUL

BAHAR YAYINLARI : 30

Hattat : Hasan Çelebi

**Dizgi - Baskı :
YAYLACIK MATBAASI
1 9 7 2**

KONULARIN ANA HATLARI VE BÖLÜMLERİ

I. ZEKÂT :

1. Zekâtı ödenmiyen altın ve gümüş..
2. Nisaba erişen ve diğer şartları tahakkuk eden altın, gümüş ve sair mallar..
3. Zekâtı ödenmiyen mal..
4. Zekât kimlere verilir?
5. Zekât sekiz sınıfa verilir..
6. Fakir ve miskin kimlere denilir?
7. Zekât almaya müstehak olan fakirin ihtiyac ölçüsü..
8. 40 dirhem, zenginlik ölçüsüdür..
9. Başka yerde bulunan fakirlere zekâtı göndermek câiz midir?
10. Yeni müslüman olanlara zekât verilir mi?
11. Borçlu olanlarla Allah yolunda harcıyanlara zekât vermek..
12. Zenginlerden zekât alıp fakirlere dağıtmak..
13. Malının zekâtını dosdoğru verenlere duâ etmek.

II. CİMRİLİK VE İSRAF :

1. Cimrilikle israfçılık arasında bir yol tutmak..
2. Akrafa ve yoksulların hakkını vermek..
3. Lüks yaşamaktan kaçınmak..
4. Fakirlikle mücâdele etmek..

III. ADÂLET VE İHSAN :

1. Milletlerin hayatını sağlam temellere oturtan üç emir ve üç nehiy var..
2. Adâlet hukukta eşitlik ve muvazeneyi sağlamaaktır..
3. Misilleme ve nedenleri..
4. Cezâ ile mukabele edilirken dikkat edilecek hususlar..

5. Adil ve ihsanın delâlet ettiği mânalar..
6. Fahşâ ve münker ve delâlet ettikleri mânalar..
7. Her insana güzellikle söylemek..
8. Kelime-i tevhid ve doğru söz..

IV. YAKIN AKRABAYA İNFAK :

1. Yakın akrabaya yardımda bulunmak..
2. Allah rızası için harcamak..
3. Önce anneye, sonra da babaya iyilikte bulunmak..
4. Usûl ve furua zekât verilmez..
5. İnfakın ölçüsü..
6. Malın en temizinden ve iyisinden infak etmek..
7. Sadakanın en hayırlısı varlıktan verilenidir..
8. Havâic-i asliye..

V. KUR'ÂN'A EL SÜRMEK :

1. Arınmış ve temiz olanlar kimlerdir?..
2. Kur'ân'a kimler el dokunduramaz?..
3. Cünûp ve abdestsiz olanlar Kur'ân'a el sürebilir mi?..
4. Messin mânası ve taşıdığı hüküm..

VI. İNSAN İÇİN ANCAK KENDİ ÇALIŞTIĞI VARDIR :

1. İnsanın şahsi amel ve gayretinin değeri..
2. Tenbellikle mücâdele..
3. Başkasının amel ve gayretinden yararlanmak mümkün müdür?..

VII. İZİNSİZ TOPLANTIYI TERKETMEK :

1. Mühim toplantılarda başkandan izin alıp öyle ayrılmak..
2. Lidere verilen yetki..
3. Cuma günü bir mâzeretinden dolayı dışarı çıkmak zorunda kalanın ne yapması gerekir?..

VIII. HAKSIZ SEBEPLERLE BAŞKASININ MALINI YEMEK :

1. Bâtıl sebeplerle başkasının malını yemek haramdır..
2. Vicdanın şer'i bir vicdan olması icabeder..
3. Hükmetme mevkiine kimler getirilebilir?..
4. Vicdan muhasebesi..

IX. YAPILAN YEMİNLERDE ALLAH'I ENGEL KILMAMAK :

1. İyilikleri işlemeğe Allah'ı engel kılmak..
2. Ailesi aleyhine yaptığı yemin..
3. Bozulan yemin için keffaret vermek..
4. Bir şey üzerine yemin edip başka şey'in ondan hayırlı olduğu anlaşılınca ne yapmak gerekir?.
5. Yemin ve hükümleri?.
6. Yemin-i lâğv..
7. Yemin ancak Allah ile olur..
8. Allah'dan başkasına yemin etmek câiz değildir..
9. Yemin üç kısma ayrılır.. Yemin-i Gamûs..

X. BORÇ :

1. Borçlu darlık içinde olursa..
2. Borçta ilâve fazlalık câiz midir?.
3. Borçluya mühlet vermek sünnettir..
4. Belirli bir süre için borçlanmak..
5. Kâtib-i Adil (Noter)de mukavele yaptırmak..
6. Ödünç verirken ödeme zamanını tâyin etmek..
7. Borcun vâdesi belli olmakla beraber onu belli bir deftere kaydetmek..
8. Ödünç muamelesinin iki şahitle sağlama bağlanması..

XI. AKİDLERİ YERİNE GETİRMEK :

1. Yapılan sözleşmelere riâyet etmek..
2. Akidler İslâmî görüşe uygunsa muteber sayılır..

XII. BAŞKASININ EVİNE GİRME ÂDÂBI :

1. Evlerin kapı ve pencerelerini kapalı bulundurmak..
2. Başkasının evine müsaade almadan girilmez..
3. Kapıyı tıkırdamak ve selâm vermek..
4. Kendisine ait eve girerken müsaade istemez, ancak selâm verir..
5. Meskûn olmıyan ev ve hanlara girilirken..

XIII. BAKILMASI HARAM KILINAN ŞEYLERE BAKMAK :

1. İslâm zinâyı haram kıldığı gibi buna vasıta ve vesile olan şeyleri de haram kılmıştır..
2. Cadde ve sokak üzerlerinde oturmamak..
3. Göz zinasından sakınmak..
4. Kadınların hamama gitmesi pek uygun görülmemiştir..
5. Mü'min kadınlar da gözlerini haramdan skınmaladırlar..
6. Kadının âile ve cemiyet bünyesindeki müstesnâ mevkii..
7. Kadınlar süslerini — görünen kısım müstesnâ — açmasınlar..
8. Baş örtüsü ve cilbab ile himar..
9. Kadınlar süs yerlerini ancak on iki sınıf akrabaya gösterebilirler..
10. Müslüman kadınlar mahrem yerlerini gayr-i müslim kadınlara gösterebilirler mi?

XIV. BEKÂRLARI EVLENDİRMEK :

1. Evlenme imkânı olmıyan bekârları evlendirmek müslüman zenginlere düşer..
2. İctimai dengenin kurulması şarttır..
3. Evlenemiyen bekârlar, oruç tutmak suretiyle şehvetlerini frenlemeye çalışırlar..
4. Muvakkat nikâh haramdır.. Çoğu âlimler istimnaya da cevâz yoktur, demişlerdir..

XV. İZİNSİZ YATAK VE SOYUNMA ODASINA GİRMEK:

1. Çocuklar müsaade almadan ana-babalarının yatak odasına girmez..

2. Erginlik çağına girmiş çocuklar ise her zaman müsaade alıp öylece ana-babalarının yatak ve soyunma odalarına girerler..
3. Çocuk en iyi terbiyeyi âile ocağında alır..

XVI. EVLENME ÜMİDİ KALMIYAN KADINLAR :

1. Evlenme ümidi kesilen yaşlılıktan oturup kalan kadınlar süs yerlerini açmamak şartıyla dış elbiselerini çıkarabilirler..
2. Bu gibi kadınların da mahrem veya süs yerlerini açmaları haramdır..

XVII. KIZIN NİKÂHA ARZEDİLMESİ :

1. Veli kendi kızını nikâha arzedebilir mi?.
2. Erginlik çağına giren bir kızın müsaadesi alınmadan nikâhı yapılabilir mi?.
3. İcâre karşılığında nikâh câiz midir?
4. İki maldan birini tâyin etmeden satmak câiz midir?.

XVIII. KARILARINI ANNELERİNİN SIRTINA BENZETİP ZİHAR YAPANLAR :

1. Zihar keffareti gerektirir..
2. Keffaret: Varsa bir köle âzâd etmek, yoksa iki ay üstüste oruç tutmak, bu da mümkün olmadığında altmış fakiri sabahlı-akşamı doyurmaktır..
3. Keffaret vermeden kadına yaklaşmak câiz midir?.

XIX. KISAS (MİSİLLEME) :

1. Kısas farzdır..
2. Maktûlün velisi kısastan vazgeçebilir..
3. Erkek kadın ile kısas olunur mu?..
4. Diyet ve ilgili mes'eleler..
5. Katlin çeşitleri..
6. Diyetler ve bugünkü kıymeti..
7. Kısasda hayat vardır..
8. Ölüm cezası..
9. Hamurabi kanunu..

10. Yaralar birbirine kısastır..
11. Müslüman zımmiye, hür köleye karşılık kısas olur mu?.
12. Yanlışlıkla adam öldürmek..
13. Bunun diyeti yüz deve dir..
14. Kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır..
15. Diyetin bir kısmı âkileye (baba tarafından akraba olanlara) yükletilir..

XX. HIRSIZLIK :

1. Hırsızın elini kesmek..
2. Te'min-i maslahat, tevzi-i adâlet ana prensiptir..
3. El kesme cezasının uygulanabilmesinin şartları..
4. El kesme cezâsı tevbeyle sâkit olmaz..

XXI. FETVÂYA YETKİLİ OLANLAR :

1. Kimler fetvâ vermeye yetkilidir?.
2. Kimler müfti olabilir..

XXII. HAKKA ÇAĞRIDA METOD :

1. Hikmetle dâvet ne demektir?
2. Güzel öğüdle dâvetten maksad nedir?..
3. Mücâdelenin en uygun metodu..

XXIII. MÜ'MİNLERLE MÜŞRİKLER ARASINDAKİ MÜNASEBET :

1. Kâfırları içten dost edinmek câiz değildir..
2. Mü'minin hakiki dostu kimler olabilir?.
3. Küfre zorlanan ne yapar?..

XXIV. İYİYE ÇAĞIRMAK, FENALIKTAN MEN'ETMEK :

1. İyiye çağırarak, fenalıktan men'etmek farzdır..
2. Bu husustaki ihmâl ve neticeleri..

XXV. MÜŞAVERE :

1. İş hususunda müslümanlarla müşavere etmek..
- 2 Müşavere bâzen sünnet, bâzen de vâcibdir..

XXVI. EMÂNETİ EHLİNE VERMEK, ADÂLETLE HÜKMETMEK :

1. İlâhî haklar..
2. İnsan hakları..
3. Şahsî haklar..

XXVII. ALLAH'A, PEYGAMBERE VE EMİR SAHİPLERİNE İTAAT :

1. Allah'a itâat etmek..
2. Peygambere itâat etmek..
3. Mü'minlerden olan emir sāhiplerine itâat..

XXVIII. HÜKÜMDE TAHYİR :

1. İki müslüman arasında hükmetmek hâkime vâcibdir..
2. Kâfirler arasında hükmetmek vâcib değildir..
3. Gayr-i müslim vatandaşlar arasında hükmetmek..
4. Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmek..
5. Kasden ve inkâr ederek Allah'ın indirdiğinden başka bir şeylerle hükmetmek küfrü gerektirir mi?

XXIX. MÜSLÜMAN METBU'DUR :

1. Müslüman metbu'dur, tâbî' değildir..
2. Mukaddes mefhumlar tahkir edilince..
3. İçki ve kumar masasına oturanlar onlardan biri olur..
4. Şer'i delilleri alaya alanlar..

XXX. HABERİ YAYMAKTA ACELE ETMEK :

1. Memleket menfaatleriyle ilgili haberleri yaymakta acele etmek..

2. Hayati mes'elelerde duyulan haberi yaymadan yetkililere ulaştırmak..
3. Fâsıkın getirdiği haberi iyice araştırmak..
4. Âdil bir kimsenin getirdiği haber kabûl edilir..
5. Haber-i vâhid delil olarak kabûl edilir mi?.

XXXI. SAVAŞ :

1. Savaş Allah için Allah yolunda yapılır..
2. İslâm dini kılıç dini değil, ilim ve irfan dinidir. Kılıç son çâredir..
3. Savaşa katılmıyan yaşlı, kadın, din adamı vb..
4. Savaş hâlinde rastlanan müşrikler öldürülür..
5. Harem-i şerif dahilinde savaşmak câiz midir?..
6. Fitneye karşı savaş..
7. Savaş ve misliyle mukabele..
8. Allah yolunda mal ve can ile savaşmak..
9. Savaşın farziyeti..
10. Din uğrunda cihâd..
11. Haram aylarında savaş..

XXXII. DİĞER MİLLETLERLE ANDLAŞMA :

1. İslâm sulhseverdir..
2. İslâm yaptığı anlaşmalara riâyeti emreder..
3. Barış..
4. Allah ve Resûlünden, muahede edilen müşriklere ültimatı..
5. Müslümanlar gadretmez..
6. Müşriklerin haram dâhiline girmesi..
7. Elde edilen esirler..
8. Müşriklerden aman dileyen olursa..
9. Müşrikler andlarını bozacak olursa..
10. Mağlûb olan gayr-i müslimlerden cizye alınması..
11. Kâfir ve münâfıklarla savaşma metodu..
12. Önce fikir mücâdelesi..
13. Müslümanların hepsi savaşa katılmaz, bir kısmı ilim tahsiline devam eder..
14. Kır, topal ve hasta üzerine savaşa çıkmadıkları için bir ve bâl yoktur..

15. Harb esirleri hakkında yapılacak muamele..
16. Mü'minlerden iki zümre savaşıacak olursa..
17. Savaşan müslümanlar arasında kısas tatbik edilmez..
18. Zulmedenlere meyletmemek..
19. Harbde elde edilen ganimet..
20. Ganimet malı ve taksimatı..
21. Savaşta düşmana arka çevirip kaçmak..
22. İki kişiye karşı bir kişinin savaşması..
23. Sayısı oniki bini bulan İslâm ordusu..
24. Yapılan anlaşmaya bağlı kalmak..
25. Karşı tarafın hiyâneti..
26. Düşmanlara karşı gücümüzün yettiği kadar kuvvet hazırlamak..
27. Barışa yanaşanlar olursa..

XXXIII. İNANMIŞ KADINLAR BEY'ATLEŞMEYE GELİRSE :

1. İnanmış kadınlar bey'atleşmeye gelirse, bazı şartlarla onlarla anlaşma yapmak..
2. İnanmış kadınlar hicret edip gelirse, durumları tedkik edilir.

XXXIV. MÜŞRİKLERE İSTİĞFAR EDİLİR Mİ ? :

1. Müşriklere istiğfar edilmez..
2. Ölen müşriklerin namazı kılınmaz ve onlar için duâ edilmez..

XXXV. CEBR Ü İKRAH KARŞISINDA DİL İLE KÜFRÜ KABULLENMEK :

1. Ölümle tehdit edilip küfre zorlanmak..
2. Talâk-ı mükreh vâki' midir?
3. Zorla nikâhlanan kadının durumu..

XXXVI. KÖLELİĞİN KALKMASINDA İSLÂMIN ROLÜ :

1. İnsanlar hür olarak doğar..
2. Köleliğin sebebi savaştır..

XXXVII. SİHİR :

1. Sihrin çeşitleri..
2. Sihirle kerâmet ve mu'cize arasındaki fark..

XXXVIII. ZİNA :

1. Zinanın içtimâî tahribatı..
2. Zina haddi..
3. Zina eden erkek ancak zina eden kadınla nikâhlanır..
4. Müşrike kadınla evlenmek haramdır..
5. Zina ettiği kadınla evlenmek..
6. Namuslu hür kadına zina isnad etmek..
7. Zina isnadında dört şahid..
8. Karlarına zina isnad eden kocalar..
9. Lian ve sebepleri..

XXXIX. İNTİHAR :

1. İntihar haramdır..
2. Kendi ölümüne sebebiyet verecek şeyleri işlemek..

XL. KAN VE ORGAN NAKLİ :

1. Kan verme ve göz nakli..
2. Ölmüş bir kimsenin organını diriye nakletmek..

XLI. BEŞ VAKİT FARZ NAMAZ :

1. Kur'ân'da beş vakit namaza işâret edilmiştir..
2. Namaz vakitlerinin tesbiti..
3. Namazda sesi alçaltıp yükseltmek..
4. Gündüz ve gece namazları..

XLII. CUMA NAMAZI VE CUMA HUTBESİ :

1. Cuma namazının önemi..
2. Cuma namazı kimlere farzdır..

3. Cuma namazı nerelerde kılınır..
4. Cuma hutbesi..

XLIII. BAYRAM NAMAZI VE KURBAN :

1. Bayram namazı sünnet midir, vâcib midir?
2. Kurban kesmek sünnet midir, vâcib midir?
3. Bayram namazının vakti..
4. Kurban kesmenin vakti..

XLIV. FIKHÎ KAİDELER (102 Fıkhi Kaide)

S O N

ZEKÂTİ ÖDENMİYEN ALTIN VE GÜMÜŞ

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَسْفِرُونَهَا
فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

«Altın ve gümüşü hazineye tıkıp da onu Allah yolunda harcamayanlar (yok mu? İşte onları pek acıklı bir azâb ile müjdele!.)» (1).

Din adamları, peygamber vârisleri olarak vasıflandırılmıştır. Peygamberler (Salât ü selâm hepsine olsun!) her türlü söz ve davranışlarıyla insanlara örnek olurlar da her iki âlemde de onları mutluluğa erdirmek için yüklendikleri tebliğ vazifesini kusursuz yerine getirmek için çırpınırlar. Bir peygamber, dini hiç bir zaman kendi çıkarına âlet etmemiştir, bütün hizmetleri münhasıran Allah için olmuştur. O halde din adamı vasfını taşıyan âlimler de altın ve gümüş toplayıp biriktirme peşinde değil, ilim ve fazileti, ahlâk-ı hamîdeyi gerçekleştirmek, cem'iyetleri buna göre eğitmek çabası içinde olacaklardır.

Âyet-i kerîmenin baş kısmında Yahudi bilginleriyle Hıristiyan râhiplerinin çoğunun bâtil (hak ve adâlet, hizmet ve fazilet ölçülerinden uzak) sebeplerle insanları aldatıp onların mallarını yedikleri ve onları Allah yolundan çevirdikleri tasvir

(1) Tevbe sûresi, âyet: 34.

edilmekte ve bu hâlin nasıl bir sapıklığa yol açtığına dikkatimiz çekilmektedir.

Hâfız İmâdüddîn Ebûlfidâ'nın dediği gibi, maksad çıkarıcı, istismarcı âlimlerden, sapık âbidlerden sakınmayı telkin etmektedir.

Süfyân bin Uyeyne diyor ki: «Bizim Müslüman âlimlerinden bozulan olursa, bozulan Yahudî bilginlerine bir benzerlik vardır. Âbidlerimizden bozulan olursa, onda da Hıristiyan râhiplerine bir benzerlik mevcuttur. Nitekim sahîh bir hadîste buyuruluyor ki:

لَتَرْكَبَنَّ سُنَنَ مَنْ قَبْلَكُمْ شَيْبَرُ إِشْبِيرٍ وَذِرَاعُ بَذِرَاعٍ حَتَّى لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ
دَخَلَ حُجْرَ ضَبٍّ لَدَخَلْتُمْ وَحَتَّى لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ جَامَعَ امْرَأَتَهُ بِالْطَّرِيقِ
لَفَعَلْتُمْ

«Andolsun ki, (bir gün gelecek) sizler (ey müslümanım diye geçinenler), kendinizden önceki milletlerin âdet ve törelerine karış be-karış, zira' be-zira' bineceksiniz (yâni onların yaptıklarını tıpatıp yapmaya, işlediklerini işlemeye can atarcasına koşacaksınız). O kadar ki onlardan biri keler deliğine girecek olursa siz de gireceksiniz; onlardan biri karısıyla yolda cinsi münasebette bulunsa siz de bulunmaya yelteneceksiniz.» (2).

Hâfız İmâdüddîn Ebûlfidâ, hadîste geçen, «sizden öncekiler» tâbirinden maksadın Yahudî ve Hıristiyan milletleri olduğunu söylüyor.

Demek ki, sadece Müslümanların avâmı onları taklîd etmekle kalmıyacak, din âlimlerinden bir kısmı da haham ve râhiplerin istismarcı yollarını tatbika özenecektir. Âlimler bu

(2) İbn-i Asâkir'in İbn-i Abbas (R.A.)dan rivâyet ettiği bu hadîsin sırrı, bugün Müslümanların aşırı derecede olan Batı bayranlığıyla tecellî etmiştir.

yola girince artık halkın neler yapacağını bilmekte güçlük çekmeyiz.

Âyet-i kerimeyle, böyle bir bedbahtlığa sürüklenmemiz için gerekli tenbih yapıyor.

Bilhassa Hristiyan din adamları (râhipler) dini vasıta olarak kullanıp dünyayı yerler, ahlâkı bozarlar, halkın hayır ve sadakasını toplayıp kendi bâtil dâvaları uğruna harcarlar. Müslümanlara gelince, onlar bunların aksine, sosyal adâleti gerçekleştirmek, kardeşlik bağlarını kuvvetlendirmek ve fakirle zengin arasındaki uçurumu kapatmak için zekât ve sadaka dağıtırlar. Bunun hilâfına bir yol İslâmın mânevî bünyesinin zedelenmesine ve belki yıkılmasına sebep olabilir.

İbn-i Mübârek Hazretleri, cem'iyet ve milletleri bozanların üç sınıf insan olduğunu şu iki mısraıyla ne güzel dile getirmişir:

وَهَلْ أَفْسَدَ الدِّينَ إِلَّا الْمُلُوكُ وَأَخْبَارُ سُوءٍ وَرُهْبَانُهَا

«İfsâd eder dini ancak kırallar,
Kötü din adamları ile ruhbanlar.»

Âyette geçen (yeknizûne) fiilini, «hazineye tıkıp» ile terceme ettik. Çünkü bunun masdarı, hazine mânasına gelen «kenz» dir. Bu kelimenin tefsirinde ashab ve tâbiinin görüşlerini tesbitle, murad olan mânayı ve taşıdığı hükmü belirtmek daha kolay olur.

—Mâlik bin Dinar'ın İbn-i Ömer (R.A.)dan yaptığı rivâyetle, « k e n z », zekâtı ödenmeyen maldır, deniliyor Süfyân Sevrî'nin de yaptığı rivâyetle buna yakın bir mânâ verilmiştir: «Zekâtı ödenen mal, yedi kat yerin altında da olsa k e n z değildir. Meydanda bile olsa, zekâtı verilmeyen mal k e n z ' dir.»

İbn-i Abbas, Câbir bin Abdullah ve Ebû Hüreyre (R.A.) den de aynı mânada mevkuf ve merfû' rivâyetler vardır. Haz-

ret-i Ömer (R.A.) de buna benzer bir anlamda diyor ki:

«**أَيُّ مَالٍ أُدِّيتْ زَكَاتُهُ فَلَيْسَ بِكَزٍّ وَإِنْ كَانَ مَذْفُونًا فِي الْأَرْضِ**» «Hangi malın zekâtı

verilirse, yere gömülü bile olsa k e n z sayılmaz.» (3).

Bütün bu rivâyetlerden anlıyoruz ki, sadece altın ve gümüşün anılması, en çok biriktirilen iki kıymetli maden oluşlarından ve herkesçe bilinmelerindendir. Bu bakımdan diğer mallar da aynı hükme dahildir.

Gerçi Hz. Muâviye, bu âyetin yalnız Yahudî din adamlarıyla, Hristiyan râhipleri hakkında nâzil olduğunu, Müslümanlara teşmil edilemeyeceğini iddia etmişse de, Ebû Zer ve diğer büyük sahâbiler her iki tarafa da şâmil bulunduğunu sarahatle ifade etmişlerdir. Nitekim Buhârî'nin Zeyd bin Vehb'den yaptığı rivâyette, Hazret-i Zeyd diyor ki: Medine'de Rebze mevkine gelmiştim. Orada Ebû Zer ile karşılaştım. Halbuki ben onu Şam'da biliyordum. Kendisine:

— Ya Ebâ Zer, sizi buralara kadar getiren sebep nedir?

Diye sordum. O şu cevabı verdi:

— Şam'da bulunuyordum. Benle Muâviye,

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَتَّقُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ âyeti hak-

kında ihtilâfa düştük. Muâviye bunun ehl-i kitap hakkında nâzil olduğunu söyledi. Ben de, hayır, dedim.. Hem onlar, hem de bizim hakkımızda nâzil olmuştur, dedim. Bunun üzerine Muâviye beni Hazret-i Osman'a şikâyet etmişti. Bu yüzden Medine'ye çağırıldım. Halk beni hiç görmemiş gibi toplandı. Bu sebeple de Rebze'de ikamete me'mur edildim. Ne yapalım, bize düşen sadece itâattir.

Huveyz bin Mendağ'a göre, bu âyet ayrıca zekât-ı aynî tammun etmektedir ki, ancak dört şartın gerçekleşmesiyle farz olur:

(3) İbn-i Kesir: C. 2, S. 350.

1. Hürriyet, (esirlere, hürriyeti elinden alınmışlara farz değildir).
2. İslâmiyet, (Müslüman olmayan kimselere de farz değildir).
3. Üzerinden bir senenin geçmesi,
4. Borçtan âri nisab miktarı servetin mevcut olması..

Zinet eşyası olarak bulundurulmuş ve kullanılan altın ve gümüşün zekâtı hakkında âlimlerin görüş farkları olmuştur:

a) İmâm Ebû Hanîfe'ye ve arkadaşlarına, bir de Süfyân-ı Sevri ile Evzâi'ye göre, bunların da zekâtını vermek farzdır.

b) İmâm Mâlik ve arkadaşlarına, İmâm Ahmed ve İshâk bin Râhavyeh, Ebû Sevr ve Ebû Ubeyd'e göre zinet eşyası olarak kullanılan altın ve gümüşün zekâtı verilmez. İmânî-ı Şâfiî'nin Irak'daki görüşü de böyledir. Mısır'daki görüşü ise müte-reddiddir..

İmâm Ebû Hanîfe ve aynı görüşte olanlar, altın ve gümüşün zekâtının farziyetinde lâfzın umumiyile ihticac etmişlerdir. İmâm Mâlik ve diğerleri ise, nemâ kasdı olmadığı gerekçesiyle ihticac etmişlerdir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Dini bir takım dünyevî menfaatlara âlet etmek haramdır.
2. Başka milletlerin (yâni gayr-i müslimlerin) âdet ve törelerini taklid etmek İslâmın ruhuna aykırıdır.
3. Nisaba erişen ve diğer şartları tahakkuk eden altın, gümüş ve sair malların zekâtını vermek farzdır.
4. Zekâtı ödenmeyen mal, yer altında gömülü olmasa bile, yine de k e n z sayılır. Altın ve gümüşü hazineye tıkip da zekâtını vermemenin acıklı bir azâba yol açacağı bildiriliyor.

ZEKÂT KİMLERE VERİLİR?

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الزَّكَاةِ
وَالْفَارِغِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

«Sadakalar (zekâtlar), Allah tarafından bir farz olarak fakirlere, miskinlere, zekât toplamaya me'inur olan (tahsildar)lara, kalbleri (İslâm'a henüz yeni) ısınıp kaynaştıranlara, kölelere, esirlere, borçlulara, Allah yolunda (harcıyana) ve yolda kalmışlara aittir (onlara verilir). Allah Alim ve Hakîmdir..» (4)

Zekât'ın kimlere verileceği bu âyetle belirtilmiş ve sekiz sınıfta hasredilmiştir.. O halde bu sekiz sınıfın dışında kalanlara zekât verilmez.. Nitekim İmâm Ebû Hanîfe, İmâm Mâlik ve arkadaşları, «cümlede haberin başında bulunan (lâm) harfi, zekâtın kimlere sarfedileceğini beyân eder; aynı zamanda zekât dağıtımında zekât verenin bu sınıflar arasında muhayyer olduğuna işâret vardır» derler.. İmâm-ı Şâfiî ise (lâm) harfini «temlik» mânasına hamledip, dağıtılacak zekâtın bunlar arasında eşit olarak taksimi gerekir, der.

Az yukarıda da ifâde edildiği gibi zekâtın kimlere verileceğini Allah bizzat tâyin etmiş, bu hususu peygamber'e bile bırakmamıştır.. Bu mânayla hiç kimse bu sekiz sınıfın dışında kalanlara zekât verileceğine hükmedemez.. Nitekim Ziyâd bin Hâris el-Suddâi'nin hadîsinde, Suddâ kabilesinden bir adam Hazret-i Peygamber'e (S.A.V.) gelerek:

— Ey Allah'ın Resûlü! Bana da zekâtlardan veriniz, diyerek istekte bulundu.

(4) Tevbe sûresi, âyet: 60.

Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (S.A.V.) ona:

إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَرْضَ فِي الصَّدَقَاتِ بِحُكْمِ نَبِيِّ وَلَا غَيْرِهِ حَتَّى جَرَّأَهَا ثَانِيَةً أَجْزَاءُ
فَإِنْ كُنْتَ مِنْ أَهْلِ تِلْكَ الْأَجْزَاءِ أَعْطَيْتُكَ

— Şüphe yok ki, Cenâb-ı Allah zekâtların (sarfedilecek yerlerini tâyininde) ne bir peygamberin, ne de bir başkasının hükümüne râzı olmamıştır da bizzat kendisi onu sekiz sınıfa bölmüştür.. Eğer sen o sekiz sınıf ehlerinden biri isen vereyim!?!» (5) buyurmuştur.

Kur'ân-ı Kerim'in hangi âyetinde «sadaka» kelimesi kayıtsız olarak gelmişse, ondan «zekât» kastedilmiştir.. Bu mânâyla Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

أُمِرْتُ أَنْ أَخْذَ الصَّدَقَةَ مِنْ أَغْنِيَائِكُمْ وَأَرُدَّهَا عَلَى فَقَرَائِكُمْ «Ben, zenginlerinizden zekâtı alıp fakirlerinize vermekle emrolundum!» buyurmuşlardır. (6).

SEKİZ SINIFIN İZAHINA GELİNCE :

1. Fakir ve miskinlerden maksadın ne olduğunda ve fakirle miskin kimler olduğu hakkında görüş farkları olmuştur :

a) İmâm Ebû Hanîfe'ye göre, miskin'in hâli, fakirinkinden daha kötüdür.. Ahmed bin Hanbel de aynı görüştedir.

b) Cumhura göre, fakir, şuna buna yüz suyu dökmeyen, ihtiyacını izzet-i nefsinin koruyarak arz etmeyen kimsedir.. Miskîn ise kapı kapı dolaşıp dilenen kimsedir.. İbn-i Abbas (R.A.), Mücâhid ve Hasan Basrî de aynı görüştedirler..

c) Katâde'ye göre, fakir, kendisinde müzmin hastalık bulunup muhtaç durumda olanıdır. Miskîn ise, muhtaç durumda bulunup sıhhatli ve sağlam olan kimsedir.

(5) Ebû Dâvud - Dâre Kutul..

(6) Muğtîre: Mâlik'den rivâyet etmiştir. Kurtubî C. 3, S. 172.

d) İkrime diyor ki: «Müslüman fakirlerine «miskîn» demeyin!. Çünkü miskînler ancak Kitap ehli olanlardır.»

Bu hususta tarafeynin ihticacına medar olan hadislerden bir kaçını sıralıyoruz:

لَا تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِيِّ وَلَا لِذِي مِرَّةٍ سَوِيٍّ «Sadaka (zekât) zengine,

bir de güçlü sıhhatli kimseye helâl değildir..»

İki adam Hazret-i Peygamber (S.A.V.)e gelerek, zekât istediler.. Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) onlara dikkatle baktıktan sonra ikisini de sıhhatli ve güçlü gördü.. Bunun üzerine

şöyle buyurdu: **إِنْ شِئْتُمْ أَعْطَيْتُكُمْ وَلَا حَظَّ فِيهَا لِغَنِيِّ وَلَا لِغَوِيٍّ مُكْتَسِبٍ**

«İsterseniz size vereyim, ama zekâtta ne zenginin, ne de kazananak durumunda olan güçlü ve kuvvetlinin hissesi vardır!..» (7)

Miskînler hakkında ise, Ebû Hüreyre (R.A.)den rivâyet edilen hadiste buyuruluyor ki:

لَيْسَ الْمِسْكِينُ بِهَذَا الطَّوَافِ الَّذِي يَطُوفُ عَلَى النَّاسِ فَتَرُدُّهُ الْقِيَمَةُ وَالْقِيَمَاتُ
وَالْتَمَرَةُ وَالتَّمْرَانِ . قَالُوا : هَا الْمِسْكِينُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ : الَّذِي لَا يَجِدُ غِنًى
يُغْنِيهِ وَلَا يَبْطُنُ لَهُ فَيَصَّدَّقَ عَلَيْهِ وَلَا يَسْأَلُ النَّاسَ شَيْئاً

«Miskîn, halkın etrafında dolaşan bir iki lokma bir iki hurmayla geri çevrilen kimse değildir..» Bunun üzerine Ashâb-ı Kirâm :

— Peki, miskîn kimdir, ey Allah'ın Resûlü? diye sordular. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) cevap verdi:

— «Kendisini doygun kılacak kadar bir zenginlik bulamayan, durumu bilinmediği için de kendisine zekât verilmiyen ve halktan bir şey istemiyen kimsedir..» (8).

(7) İmâm Ahmed - Ebû Dâvud - Nesei - İbnü Ebi Hâtim: Abdullah bin Adî'den..

(8) Buhâri - Müslim: Ebû Hüreyre (R.A.)den..

e) İmâm-ı Şâfiî ile İmâm Mâlik'in arkadaşları, fakir ile miskîn arasında pek fark yoktur, demişlerdir.. İmâm Mâlik ise, «Fakir. iffet sâhibi olan muhtaçtır; miskîn dilencin kimse-
dir» demiştir..

ZEKÂT ALMAYA MÜSTEHAĞ OLAN FAKİRİN İHTİYAÇ ÖLÇÜSÜ

a) Ekserî âlimlere göre bir evi ve bir de hizmetçisi olup, geliri kendisine yetmiyen kimse zekât alabilir..

b) İmâm Mâlik'e göre, evinin ve hizmetçisinin ihtiyacını karşılayacak bir fazlalık yoksa zekât alabilir. Nahâî ile Süfyân-ı Sevrî de aynı görüştedir..

c) İmâm Ebû Hanîfe, «20 dinâr altın veya 200 dirhem gümüşü olan kimse zekât almasın!» demiştir.

d) Ahmed bin Hanbel, İshâk bin Râhaveyh ve diğer bâzı âlimlere göre, 50 dirhemi veya o nisbette altını olanın zekât alması doğru olmaz..

Ahmed bin Hanbel verdiği hükümde şu hadisle ihticac etmiştir: «Elli dirhemi bulunan

kimseye zekât almak helâl olmaz!..» (9)

e) Hasan el-Basrî, «40 dirhemi bulunan kimse zekât almasın!» diyor.. Bunun delil olarak dayandığı hadis şudur:

مَنْ سَأَلَ النَّاسَ وَهُوَ غَنِيٌّ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي وَجْهِهِ كُوحٌ وَخُدُوشٌ
فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا غَاوُهُ؟ قَالَ: أَرْبَعُونَ دِرْهَمًا

«Kim zengin olduğu halde halktan bir şey dilenirse, kıyâmet günü yüzü yara-bere ve irinli olarak gelir!..» Bunun üzerine soruldu:

(9) Dâre Kutnî: Abdullah bin Mes'ud (R.A.)dan.. Yalnız bu hadisin içinde iki zayıf râvinin bulunduğu tesbit edilmiştir: Abdurrahmân b. İshâk ve Bekir b. Hâmis.

— Ey Allah'ın Resûlü! Onun zenginliğinin ölçüsü nedir?

— «40 dirhemdir» diye cevap verdiler.. (10)

f) İmâm-ı Şâfiî ve Ebû Sevr'e göre, kazanç te'min etmeye güç ve kuvveti yeten veya bir sanat işlemekle kazanç yolunu bulabilme imkânı olan kimseye zekât almak haramdır.. İmâm-ı Şâfiî ile Ebû Sevr şu hadîs ile ihticac etmişlerdir:

لَا حِلَّ لِلصَّدَقَةِ لِعَنِي وَلَا لِذِي مِرَّةٍ سَوِيٍّ «Zengine ve bir de gücü,

kuvvetli yerinde olana zekât helâl olmaz.» (11)

İmâm-ı Tirmizî el-Câmiinde der ki:

— «Adam sağlam ve sıhhatli olduğu halde muhtaç durumda bulunur, yanında da bir şey mevcut değilse, ona zekât verilebilir.» Ebû Hanîfe ile arkadaşları da aynı görüştedirler.

Ubeydullah bin Hasan diyor ki:

—«Kendisine bir sene yetecek kadar yiyecek ve giyeceği olmıyan kimseye zekât verilebilir.» Ubeydullah, Hazret-i Ömer (R.A.)den yapılan şu rivâyetle ihticac etmiştir: «Resûlullah (S.A.V.) kendisine isâbet eden ganimetten bir yıl yetecek kadar depo ederdi.»

Bu hususta birçok rivâyetler varsa da çoğunun zayıf olduğu tesbit edildiğinden buraya almadık..

Zekâtı başka yerin fakirlerine göndermek câiz midir? Bu hususta âlimlerin görüş farkı vardır:

a) Suhnûn ve İbn-i Kaasım'a göre, nakledilmez... Sahih olan da budur. Ancak zarûrete binâen bir kısmının nakledilmesine cevâz verilmiştir.

b) İmâm Mâlik'e göre, nakledilmesi câizdir..

İkincilerin delili, Hazret-i Muâz'ın Yemenli'lere, «Arpa ve diğer hububat yerine zekât olarak hazır elbise getirin; çünkü dikili hazır elbise Medine'deki Muhâcirîn için daha faydalıdır.» (12) diye tenbihte bulunmasıdır.

(10) Dâre Kutnî: Abdullah bin Mes'ud (R.A.)den..

(11) Ebû Dâvud - Tirmizî - Dâre Kutnî: Abdullah bin Ömer (R.A.)dan..

(12) Dâre Kutnî: Muâz bin Cebel (R.A.)den..

Malı kıymetlendirip nakit olarak zekâtını vermek câiz midir?

a) Ebû Hanîfe'ye göre câizdir.. İmâmın bu husustaki delili şu hadistir :

«مَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ (مِنْ الْإِبِلِ) صَدَقَةُ الْجَدْعَةِ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ جَذَعَةٌ
وَعِنْدَهُ حِقَّةٌ فَإِنَّهُ يُؤْخَذُ مِنْهُ وَمَا اسْتَيْسَرَ تَامِنْ شَاتَيْنِ أَوْ عَشْرِينَ دِرْهَمًا

«Kimin yanındaki deve yirminiye ulaşırsa, zekât olarak bir cezea (beş yaşına girmiş bir dişi deve) verilir.. Cezea yoksa, hıkkâ (dört yaşına girmiş bir dişi deve) verilir ve kendisine koyun ya da iki koyun, ya da yirmi dirhem (ilâve edilir).» (13).

b) İmâm Mâlik'e göre, bir rivâyette câiz değildir... Delili ise şu hadistir: «Beş deveye bir

koyun; kırk koyunda da bir koyun zekât olarak verilir.» Bu hadiste sadece deve ve koyun olarak zekât verilir, denilmiş, kıymetinden bahsedilmemiştir..

3. Zekât toplamaya me'mur olan..

Hazret-i Peygamber (A.S.) devrinde bunun örnekleri mevcuttur. Bugünkü tâbirle «tahsildar» diyebileceğimiz me'murlar çıkıp Beytülmal'ın nam-u hesabına zekât toplarlardı.. Bunlara ücret olarak ne ödenirdi; topladığı zekâtı kendilerine bir ücret ayırmak câiz görülüş müdür?

1 — İmâm-ı Şâfiî ve Mücâhide göre sekizde biri ödenir..

2 — İbn-i Ömer ve Mâlik'e göre hizmetlerine mukabil ücret ödenir. Ebû Hanîfe ve arkadaşları da aynı görüştedirler..

3 — İbn-i Arabî'ye göre, tahsildarın ücreti toplanan zekâtı değil, Beytülmal'dan ödenir..

4 — Kalbleri İslâma henüz yeni alıştırılıp ısıdırılanlara gelince:

İslâmın ilk devrinde yeni Müslüman olanlara, zengin bile olsalar, kalbleri iyice ısınıp yatışsın diye zekât verilirdi.

(13) Buhârî: Enes bin MÂLİK (R.A.)den..

Ancak yeni müslüman olanları üç sınıfta toplamak mümkündür..

1. Delil ve bürhana dayanıp Müslüman olanlar..

2. Savaş ve kılıç ile Müslümanlığı kabûl edenler..

3. Yapılan iyilik, âlicenaplık ve hayırhahlık karşısında gelip Müslüman olanlar..

İslâm lideri bunların derece ve tutumlarına göre muamelede bulunur. Buna işâretle Hazret-i Peygamber (S.A.V.) En-

sar'a hitapla: **فَإِنِّي أُعْطِيَ رِجَالًا لَّحْدَيْهِ عَنِّي يَكْفُرُونَ أَنَا لَمْ أَفْعَمْ** «Hakikat ben,

küfürden yeni kopup Müslüman olan bir kısım adamlara (zekât) veririm de onları (böylece İslâmiyete) alıştırıp ısındırı-
rım!..» buyurdular. (14)

İbn-i İshâk diyor ki: «Hazret-i Peygamber Efendimiz, yeni Müslüman olan zengin ve eşrafa da zekât veriyordu.. Meselâ: Ebû Süfyan bin Harb'e 100 deve vermiştir. Ayrıca Süheyb bin Amr'e, Havatıyb bin Abdüluzza ve Safvân bin Ümeyye'ye de buna yakın nisbette zekât verdiği târihen sâbittir.»

İslâm güçlenip hatırı sayılır bir duruma geldikten sonra yine «Müellefetü'l-kulûb»a zekât verilir mi? Bu hususta âlimlerin görüş farkları olmuştur:

a) Ömer, Hasan ve Şa'bî'ye göre, bu sınıf, İslâmın zuhûr ve izzet bulmasıyla artık kalkmış oldu, yâni zekât ile kalblerin İslâmiyete ısınma metoduna lüzum kalmadı..

b) İmâm Mâlik ile re'y taraftarı olanların mezhebi de budur.. Hanefîlerin bir kısmı bu hususta Sahâbenin icmâi bulunduğunu iddiâ etmişlerdir.

c) Âlimlerden bir cemaate göre ise, onların hissesi bâkidir.. Ancak Hazret-i Ömer (R.A.) İslâmın izzet ve satvetini görünce zekâtı bu sınıftan kesti.. Mâverdî de bu görüşe göre fetvâ vermiştir.. Zuhri'den bu husus sorulduğundan, «nesholunduğunu bilmiyorum» demiştir..

5. Borçlulara...

Borç altında bulunan ve fakat ödeme imkânı bulamıyanlara da zekât verilir.. Gayr-i meşrû yollarda harcamak suretiyle borç altına girenlere, tevbe etmedikleri takdirde zekât verilmeyebilir.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) devrinde meyve alım-satımında zarara girmek suretiyle borçlanan bir adam hakkında buyurdular ki: **تَصَدَّقُوا عَلَيْهِ** «Buna zekât verin!..»

6. Allah yolunda harcıyana ...

Bunu «Fi-sabilillâh»ın meâli olarak kullandık.. Müfessirlerin beyânına göre, savaşa giden, bu yolda at ve deve besliyen kimselere, sarfettiklerine karşılık — zengin bile olsalar — zekât verilir.

Başta İmâm Mâlik ve ekserî ulemâ bu görüştedirler.. İbn-i Ömer'e göre hac ve umre yapanlardır.. Onlara da takviye olsun diye zekât verilir. İmâm Ahmed ve İshâk bin Rahaveyh'e göre de böyledir..

Nitekim Buhârî'nin Ebî'l-âs'dan yaptığı rivâyette deniliyor ki: **حَمَلَنَا النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى إِبِلِ الصَّدَقَةِ الْحُجِّ** «Hazret-i Pey-

gamber (A.S.) bizi hac etmemiz için zekât develerine bindirdi..»

Buna benzer bir rivâyet de Ebû Nu'mân'dan yapılmıştır: «Bir kadın, Abdullah bin Ömer'e gelerek dedi ki: Kocam malını Allah yolunda harcamamı vasiyyet etti.. Ne buyurursunuz?..

İbn-i Ömer (R.A.) ona:

— «Kocanın dediği gibi yap.. Onu Allah yolunda harca!.. Onu Allah'ın evini ziyâret etmek isteyenlere ver!. Çünkü hac edenler Allah'ın temsilci hey'etleridir..» diye cevap verdi..

7. Yolda kalmışlara..

Buna «İbni sebil = yolun oğlu» denir.. Sebebi ise, yola ve yolculuğa gerekli bulunduğu içindir. Maksud ve murad ise, yolculuk hâlinde beldesiyle ve eviyle olan irtibatı kesilmiş olup muhtaç duruma düşen yolcudur.. Aslında bu adam kendi bel-

desinde zengin bir kimse dahi olsa, değil mi ki yolda muhtaç ve perişan duruma düşmüştür; o halde ona da zekât verilir..

İşte bu sınıflar, kendilerine zekât verilmeye cevâz verilenlerdir ki bu Allah tarafından farz kılınmış bir hükümdür..

Köle ve esir sınıfını fazla izâha lüzum görmüyoruz. Çünkü kölelik bugün artık kalkmış vaziyettedir. Bâzı âlimler, «esirleri» buna dahil etmemişler; sadece iki sınıf üzerinde durmuşlardır:

a) Kölelik kaydı altında bulunan kimseyi zekât ile satın alıp âzâd etmek.. İmâm Mâlik ve Ahmed bin Hanbel de bu görüştedir.

b) Mükâteb olan (yâni kendisiyle akd-i kitâbet edilen kimseye) verilir. İmâm-ı Şâfiî ile re'y tarafdamları bu görüştedirler..

— o —

ZENGİNLERDEN ZEKÂT ALIP MUHTAÇLARA DAĞITMA K

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُ

«Onların mallarından sadaka (zekât) al ki, bununla kendilerini (günahlardan) temizlemiş ve tezkiye etmiş olasın.. Onlara duâda da bulun.. Çünkü senin duâan onlar için sükûnettir..» (15).

Bu âyette geçen ve alınması emredilen «sadaka» hakkında âlimlerin görüş farkları olmuştur:

a) Cüveyb'in İbn-i Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyette, sadakadan maksad burada farz olan zekâttır, deniliyor. İkrime'nin de görüşü budur..

b) Diğer bâzı âlimlere göre, bu, haklarında inen kimselere

(15) Teybe sûresi, âyet: 103.

mahsustur; umuma teşmil edilmez.. Çünkü bu âyet inince, — yâni savaşa katılmıyanlar pişmanlık duyup temizlenmek için bütün mallarını derleyip toplayıp Hazret-i Peygamber'e getirmişlerdi — Resûlullah (S.A.V.) da onların getirdikleri malların üçte birini alıp muhtaçlara dağıtmıştı..

Nitekim İmâm Mâlik buna dayanarak demiştir ki: «**Malının hepsini sadaka edeceğini söyleyene, üçte birini sadaka olarak dağıtması kâfi gelir..**»

İkincilere göre Hazret-i Peygamber (S.A.V.)in vefâtiyle artık bu durum kalkmış oldu..

Hazret-i Ebûbekir Sıddîk (R.A.) devrinde zekât vermek istemiyenler, delil olarak bu âyeti öne sürmüşlerdi.. Diyorlardı ki, «Peygamber (S.A.V.) bizi temizlemek ve tezkiye etmek, bize duâda bulunmak üzere bizden zekât alıp dağıtıyordu. Şimdi ise Hazret-i Peygamber hayatta olmadığına göre bu sebep ve illet kalkmış oluyor.»

Hazret-i Ebûbekir Sıddîk ise âyeti umum mânada anlıyor ve onu diğer ilgili âyetlerle tefsîr ederek murâd olan mânâyı daha iyi anlıyordu. Çünkü önce zekâtın gaye ve hedefini, sağlayacağı sosyal adâleti, dayanışma ve hayırhahlığı düşünmek gerektir. Bu bakımdan Büyük Sıddîk (R.A.):

«Allah'a andolsun ki zekâtla namaz arasını ayırıp (biz namaz kılarız, fakat zekât vermeyiz) diyenleri elbette öldüreceğim!» diye yemin etti ve savuştur.. (16).

«Bu hitap yalnız Peygamberedir, başkası buna dâhil olmaz» diyenler, şüphesiz ki Kur'ânın mânâ ve rûhunu bilmiyen câhillerdi.. Şeriatın me'hazından gâfil olan ve dini alaya alan bir takım sapıklardı. Hz. Ebûbekir Sıddîk (R.A.), Hâlid bin Velîd (R.A.) kumandasında gönderdiği mücâhidlerle bu sapıkları te'dîb ve tenkîl etti..

Hitâbın kimlere teveccüh ettiğini, ancak diğer âyetlerle ve alâkalı hadislerle bilmek mümkündür.. Bu suretle âyetin hedef ve maksadı anlaşılabilir..

Hem Kur'ân-ı Kerim'de vârid olan hitablar tek bir bab üzerine gelmemiş, bilâkis muhtelif bab ve vechelere delâlet ederek inmiştir. Meselâ:

1. Bütün ümmete teveccüh eden hitâb :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ (17)

2. Yalnız lâfız yönünden Hazret-i Peygamber'e hâs olan hitâb.. (18)

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسُجِّدْ لَهُ سُجْدًا عَمَلًا

3. Lâfız yönünden yalnız Hazret-i Peygamber'e, mâna ve fiil yönünden bütün ümmete hitâb..

أَمِرِ الصَّلَاةِ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ فَإِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
وَلَا تَأْكُلْ فِيهِمْ فَاكْتَلَفْتُمْ الصَّلَاةَ خُذُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ

(19) يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ

(Huz min emvâlihîm sadakaten = Onların malından zekât al ki...)

Bu cümlede geçen «mal»dan maksad ve murad nedir? Ve hangi mallardan zekât alınır? Bu hususta da âlimlerin görüş farkları olmuştur:

a) Araplardan bâzısı, «mal» denilince, yalnız elbise, pılı - pırtı, ticâret malı ve benzeri şeyleri kasdederler.. Paraya mal demezler. Çünkü para sadece bir vasıtaadır..

(17) Mâide sûresi, âyet: 6. Bakare sûresi, âyet: 183.

(18) İsrâ sûresi, âyet: 79.

(19) İsrâ sûresi, âyet: 78. - Nahl sûresi, âyet: 98. Nisâ sûresi, âyet: 102. - Tevbe sûresi, âyet: 103. - Abzâb sûresi, âyet: 1. - Talâk sûresi, âyet: 1.

b) Bâzısına göre, «mal» denilince yalnız altın ve gümüş anlaşılır..

c) Yalnız deve kastedilir..

d) Koyun, keçi, sığır ve deve gibi bütün hayvanlar kastediliyor..

e) Ebû Ömer diyor ki: Araplarca en mâruf olan mâna, mal ve mülk olarak edindiğin her şey'e şâmilidir.. Nitekim Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bu mânayla buyurdular ki:

يَقُولُ ابْنُ أَدَمَ مَالِي .. وَإِنَّمَا لَهُ مِنْ مَالِهِ مَا أَكَلَ فَأَفْنَى أَوْ لَيْسَ فَأَبْلَى
أَوْ تَصَدَّقَ فَأَمْضَى

«Ademoğlu, «malımı, malım» der.. Onun malı ancak yiyip tükettiği veya giyip eskittiği veya tasadduk edipâ geriye bıraktığı şeylerdir..» (20).

Zekâtın ne kadar ve kimden alınacağı hadislerle beyân edilmiştir ki, Tevbe sûresi 60. âyetin tefsirinde açıklanmıştır.. (Onlara duâda bulun!.)

Cümlesi, zekâtını dosdoğru verenlere İmâmın (İslâm liderinin) bereketle duâ etmesinin vâcib olduğunu ifâde eder.. Nitekim Hazret-i Peygamber (S.A.V.), zekâtını getiren bir kavim için **اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ** diye duâ etmiştir. (21).

İbn-i Ebî Evfâ (R.A.) kendi zekâtını getirdiğinde Allah'ın Resûlü onun için de: **اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى ابْنِ أَبِي أَوْفَى** «Allahum, Ebi Evfâ'nın hanedanına rahmet eyle!..» diye duâ etmiştir..

Bunun **وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبًا** (22) âyetiyle mensûh oldu-

(20) Kurtubî tefsiri C. 8, S. 245.

(21) Sahih-i Müslim: Abdullah bin Ebi Evfâ (R.A.)den.

(2) Tevbe sûresi, âyet: 84.

ğunu söyleyenler olmuşsa da, itimâde şâyân görülmemiştir.

لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا (23) âyetine dayanıp Haz-

ret-i Peygamber'den başkası için «salât» getirilmeyeceğine hükmedenler olmuştur. Fakat âlimlerin çoğu «Onlara duâda bulun!» meâlindeki âyetin umum ifâde ettiğini, bu bakımdan zekâtını verenlere de «salât = duâ» edileceğini beyân etmişlerdir. Sahih olan da budur.. Çünkü Câbir bin Abdullah (R.A.)'ın yaptığı rivâyet bunu tamamen te'yid etmektedir. Hazret-i Câbir diyor ki: «Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bize geldiğinde, karıma dedim ki: «Resûlüllah'dan bir şey sorma ve bir istekte bulunma!» O da, «Nasıl olur bu? Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bize gelsin de ben bir şey istemiyeyim!...» diye cevap verdi ve Resûlüllah'a hitâb ederek: «Ya Resûlâllah! Kocama salât (duâ) da bulununuz» diye recâda bulundu.. Bu istek üzerine Hazret-i

Peygamber (S.A.V.) صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ زَوْجِكَ «Allah'ın salâtı

sana da, kocana da olsun!» diye duâda bulundu..

«Salât» burada rahmet ve şefkat mânasına gelir.. Umumiyetle «duâ» demektir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. İmâm (İslâm devleti lideri)'nin zenginlerden zekât alıp fakirlere dağıtması farzdır.. Hiç bir zengin bu hususta imâma muhalefet edemez.. Aksi halde icraî kuvvete baş vurularak zorla alınır..

2. Para, ticaret eşyası ve koyun, keçi, deve, sığır bu hükme dahildir.. Araziden çıkan belli mahsullerden de onda bir veya yirmide bir zekât alınır..

3. Zekâtını dosdoğru, gönül rızasıyla verenlere imâmın duâ etmesi vâcibdir.

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْضُورًا

«Elini bağlı olarak boynuna asma.. Onu büsbütün de açıp saçma. Sonra kınanmış, peşiman bir halde oturup kalırsın!..» (1).

Hayatımızın her cephesinde ölçülü olmamız, itidal dahi-
linde bereket etmemiz bizi başarılı kılar.. Buna karşılık, ifrat
ve tefrit başarısızlığın ilk adımı sayılır. Bu ikisi arasında bir
yol tutmamız lâzımdır.

İşte **Cenâb-ı Hak** yukarıdaki âyetle bu yolu seçmemizi em-
rediyor; cimriliği yeriyor, israfı yasaklıyor.

«Elini bağlı olarak boynuna asma!..» cümlesi, cimriliği ifâ-
de eden; «Onu büsbütün de açıp saçma!..» cümlesi israfı ifâde
eden mecâzî birer tâbirdir. Nitekim **Hazret-i Âişe Vâlidemiz'**-
den rivâyet edilen bir hadîste, **Hz. Âişe** diyor ki; **Resûlüllah (S. A.V.)**a sorduk:

— Hangimiz sana daha erken kavuşacağız?

— Eli daha uzun olanınız!. buyurdular.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bu tâbirle, daha cömert ola-
nını ve bol sadaka verenini kasdetmiştir.. (2).

Âyet-i kerîmeyi izah eden hadîs-i şerîflere gelince:

مَثَلُ الْخَيْلِ وَالْمُنْفِقِ كَمَثَلِ رَجُلَيْنِ عَلَيْهِمَا جُبَّتَانِ مِنْ حَدِيدٍ مِنْ تَلِيهِمَا
إِلَىٰ تَرَاقِيهِمَا فَأَمَّا الْمُنْفِقُ فَلَا يَنْفِقُ إِلَّا سَبَفَتْ أَوْ وَفَرَتْ عَلَىٰ جُلْدِهِ حَتَّىٰ
تُغْفَىٰ بَنَانُهُ وَتَعْفُو آثَرُهُ وَأَمَّا الْخَيْلُ فَلَا يَرِيدُ أَنْ يَنْفِقَ شَيْئًا إِلَّا لَرَقَتْ
كُلَّ حَلَقَةٍ مَكَانَهَا فَهُوَ يُوسِعُهَا فَلَا تَنْسَعُ

(1) İsrâ sûresi, âyet: 29.

(2) Sahîb-i Buhârî.

«Cimri ile malını (Allah için faydalı yerlere) harcayanın misâli, üzerlerinde memlerinden köprücük kemiklerine kadar demir (zırh) bulunan iki kişinin misâline benzer: Malını harcayan kimse (onu Allah için) harcadıkça, zırhı genişler ve çoğalıp cildi üzerinde (yayılp her tarafını) hattâ ellerinin parmak uçlarına varıncaya kadar örter ve (uzar, o kadar ki) ayak izlerini siler.. Cimriye gelince: O bir şey'i harcamak istemez, illâ üzerindeki zırhın her halkası bulunduğu yere yapışır da zırhı genişletmek ister, fakat o bir türlü genişlemez.» (3).

Diğer bir hadis-i şerifte, Resûlullah (S.A.V.)ın Hazret-i Esmâ'ya şöyle hitap ettiği bildiriliyor:

ذُتُّوكِ فَيُوكِ عَلَيْكِ (وَفِي رِوَايَةٍ) لَا تُخْصِي فَخْصَى اللَّهِ عَلَيْكِ

— «Yâ Esmâ! (Sadaka kapısını) bağlama ki, (senin üzerine de Allah ihsân kapılarını) bağlamasın..»

Diğer bir rivâyette ise:

— «(Allah için harcadığını) saymaya kalkışma ki, senin üzerine (olan ihsânı) sayılmasın!..» (4).

Âyet ve hadislerin mecmuundan cimrilik ve israftan kasdedilen mânâ şöyledir:

Ne kendini, ne de çoluk çocuğunu sıkıntıda bırakacak kadar cimrilik et; ne de ihtiyaç dışı malını harca.. Bu ikisi arasında meşru' bir yol tut ki, bu, Allah'ın övdüğü itidal yoludur.

Furkan sûresinde bu hususa temasla buyruluyor ki: «Rahmân'ın (has) kulları yeryüzünde mütevâzî mütevâzî yürürler. Bilgisizler kendilerine takıldıkları zaman onlara güzel sözler söylerler.. Onlar gecelerini Rableri için kıyâma durarak ve secdeye vararak geçirirler. Onlar, «Rabbimiz! Bizden Cehennem azâbını uzaklaştır; doğrusu onun azâbı sürekli ve acıdır, orası şüphesiz kötü bir yer ve fena bir duraktır» derler.

(3) Sahih-i Buhârî: Ebû Müreyre (R.A.)den.

(4) Sahih-i Buhârî: Esmâ bintü Ebûbekir Sıddık (R.A.)dan.

Onlar, (mallarını) sarfettikleri zaman ne israf ederler, ne de cimrilik, ikisi arasında orta bir yol tutarlar.» (5).

İslâm bu iki âyetin açık delâletiyle memleket ekonomisinde fert ve âilenin iktisadi prensiplere riâyetinin büyük katkısı olacağına dikkati çekiyor.. Çünkü fert ve âilenin iktisadi bünyesi ne kadar sağlam olursa, millet o nisbette kalkınır. Bu bakımdan İslâm, bir taraftan lüks hayat ve fakirlikle mücâdeleyi emrederken, diğer taraftan da cimrilik ve israftan kaçınmayı telkin ediyor. Bilerek çalışmayı, kazancında tutumlu olmayı, cem'iyet içinde her hak sâyibinin hakkını ödemeyi farz kılıyor. Bugün milletler iktisaden sarsıntı geçiriyorsa, cem'iyet müthiş bir bunalım içindeyse, âile huzursuzluk içinde çırpınıyorsa, bütün bunların vebâli, modayla demode arasında becalayan, lüks yaşamaktan başka bir şey düşünmiyen, buna ilâveten nefsi için elini açıp savuran, fakir ve düşkünlere karşı eli boynuna bağlı olan şuursuzların üzerinedir..

İsrâ sûresi 26. âyetle bu hususa işâretle buyuruluyor ki:

«Akrabaya, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver; (elindeki- ni, kazanıp topladığını) saçıp savurma. Çünkü (malını) saçıp savuranlar, şüphesiz şeytanlara kardeş olmuş olurlar. Şeytan ise Rabbine karşı pek nankördür.»

Tarih boyunca lüks ve israftan kendini kurtaramıyan, bu iki âfetin tahribatını göremiyan veya görmemezlikten gelen milletler yıkılmaya mahkûm olmuştur. İşte şeytana kardeş olmanın sonucu budur.. İsrâ sûresi 16. âyet bu gerçeği en belîğ bir ifâdeyle gözlerimizin önüne sermektedir: **«Bir şehri yok etmek istediğimiz zaman, varlıklarına (şımarık zenginlerine) emrederiz de (bu emre rağmen) onlar yoldan çıkarlar.. Artık o şehir yok olmayı hak eder.. Biz de (kanunumuz icabı) onu yerle bir ederiz...»**

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ
عَنِ الْغَشَاءِ وَالنُّكْرِ وَالْبَغْيِ يُبْطِلُ لَكُمْ ذِكْرُكُمْ

«Şüphesiz ki Allah adâleti, iyiliği, akrabaya (muhtaç oldukları şeyleri imkân dahilinde) vermeyi emreder.. Hayâsızlıktan, (akıl ve şeriâtın fena saydığı) münker şeylerden ve tuğyandan men'eder.. İyice anlayasınız diye (Allah) size öğüt verir..» (1).

Milletlerin hayatını sağlam temellere oturtan üç emir, üç de nehiy var ki bunlar insan haklarını ayakta tutacak; onu zulüm ve tuğyandan, ahlâksızlık ve hayâsızlıktan koruyacak; adâlet ve iyiliğin hayat verici havasına kavuşturacak en sağlam temel hükümlerdir..

Bunun için önce, beşeriyeti iyiliğe götürecek adâlet emredilmiştir. Adâlet, hukukta eşitlik ve muvazeneyi sağlamak, zulmü terkedip insafın müşahhas örneğini meydana koymaktır.

Adâlet kavramının tatbikattaki işleyiş şeklini bize açıklayan birçok âyetler vardır; fakat hepsini üç ana hatda ifâde eden üç âyeti getirmekle yetiniyoruz:

Birincisi: Cezâ ile mukabele edilecek olursa, insaf ölçüsünü göz önünde bulundurarak misliyle cezada bulunmayı, hakaniyetle denkleştirmeyi; bununla beraber daha hafifiyle mukabelede bulunmayı ve hattâ tamamen afvetmekte hayrın te-

(1) Nahl sûresi, Âyet: 90.

cellî edeceğîni telkîn eder.. «Eğer cezâ ile mukabelede bulunmak isterseniz, ancak size yapılan cezânın misliyle cezâda bulunun.. Fakat sabrederseniz, andolsun ki, bu, sabredip kaldırabilenler için elbet daha hayırlıdır..» (2) İşte böyle davranmak ihsandır..

İkincisi : Her kötülüğün karşılığında ona denk bir kötülük yapmak adâlettir. Ama afvetmek ise hem sulhun huzur ni'metini getirmek, hem de üstün vasıflı bir iyilikte bulunmaktır.. Demek, adâlet, insanlar arasında hukukî dengeyi kurmaktır. Hak sâhibi afvetmedikçe bu denge mutlaka ârızasız kurulacaktır.. Ama hak sâhibi afv ederse bu, adâleti ihsâna bağlayan bir âlicenablıktır ki, dengenin temelini daha da sağlamlaştırır, aradaki münâfereti kaldırır.. Bunun için Allah: «Kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülüktür. Ama (hak sâhibi) afveder de sulha yansa, onun mükâfatı Allah'a aittir.. Muhakkak ki Allah zâlimleri sevmez..» (3).

Üçüncüsü : Bütün yaralamalarda misillemeyi âmirdir.. Ama hak sâhibi hakkını bağışlayacak olursa, bunun, onun günahlarını temizler mâhiyette bir sadaka olacağı beyân edilmiştir. Başa kakmaksızın gönülden verilen bir sadaka, ona muhtaç olanın gönlünü fethedip nasıl kendine doğru yaklaştırırsa, hak olan misillemeyi de bağışlamak bunun fevkinde bir kaynaşma ve anlaşmayı gerçekleştirir. Âyet-i kerîmede bu husus şöyle ifâde ediliyor:

«Yaralar birbirine kısastır. Ama (hangi hak sâhibi) bunu sadaka olarak bağışlarsa, bu ona keffarettir..» (4).

O halde adâletin tecellî ettiği, hakların noksansız alındığı kesin olarak bilindiği veya apaçık meydanda olduğu zaman hak sâhibi şu dört husustan birini isteyebilir:

1. Misillemenin noksansız tatbıkı..
2. Buna gücü yettiği halde, âlicenablık ve fazîleti öğretmek için sabretmek..

(2) Nahl sûresi, âyet: 126.

(3) Sûrâ sûresi, âyet: 40.

(4) Mâide sûresi, âyet: 45.

3. İleride herhangi bir soğukluk ve kine imkân vermemek için afvetmek..

4. Kıyasın tahakkuku mümkün olmakla beraber, gönülleri fethetmek, insanın yaratılıştaki kemâline hürmet etmek için bu hakkı bir sadaka olarak bağışlamak..

Şüphesiz ki, son üç husus bir noktada birleşmekte ve adâletin, âlicenablık ve ahlâkla olan münâsebetini afv ile bağladığında ihsânın asıl mânasını meydana koymaktadır.

Nitekim yapılan sahih rivâyette Eshâb-ı Kirâm'dan Osman bin Mez'un (R.A.) diyor ki: «Bu âyet indiği zaman gidip Hazret-i Ali'ye okudum.. Hayret etti ve: «Ey Gaalib hanedân! (5) Hazret-i Muhammed'e ve O'nun getirdikleri hakikatlere gönülden inanıp uyun! Allah'a yemin ederim ki, size en güzel ahlâkı emretsin diye Allah onu size (peygamber olarak göndermiştir..)» diyerek tenbihte bulundu.

Diğer bir rivâyette ise, Ebû Tâlib'e gidilerek denilmiş ki,

«Senin kardeşin oğlu Muhammed إِنَّ اللَّهَ تَأْمُرُنَا بِعَدْلٍ وَإِلْحَادٍ

âyetinin Allah tarafından indirildiğini iddiâ ediyor; ne dersiniz?» Ebû Tâlib hiç düşünmeden şu cevabı vermiş: «Kardeşimin oğluna uyunuz! Allah'a andolsun ki o ancak en güzel ve en üstün ahlâkı emreder..»

Bu rivayetlerden de, adâlet terâzisini ârızasız işletmek, zulüm, tuğyân ve ahlâksızlığı eğitim ve kanunla durdurmak, insanlara huzur getirecek güzel ahlâktan bir şubedir.. Çünkü din hukukla ahlâkı birleştirir.. Adâleti ahlâka bağlar..

Hazret-i İbn-i Mes'ud (R.A.) diyor ki: «Bu, örnek alınacak bütün hayırları; kaçınılacak bütün şerleri beyân eden en câmi' bir âyettir..» Nitekim, adâleti ve onun zekâtını çok veciz bir üslûbla terennüm eden bu âyetin ilâhî belâğati karşısında müşriklerin azgınlarından Velid bin Muğîre bile insafa gelerek:

(5) «Gaalib hanedanı», Osman bin Mez'un soyuna verilen bir unvandır.

وَاللّٰهُ اِنَّ لَهُ الْحُلُوْمَ وَاِنَّ عَلَيْهِ لَطَلٰوَةٌ وَاِنَّ اَصْلَهُ لَمُورِقٌ وَاَعْلَاهُ لَمُثَرِّرٌ
وَمَا هُوَ بِقَوْلِ بَشَرٍ

«Vallahi bunda bir halâvet vardır, bunda gönül alıcı bir güzellik vardır Kökü yapraklı, yukarısı meyvelidir.. Bu, beşer sözü değildir.» demekten kendini alamamıştır.. (6).

Adâlet, her şey'i lâıyık olduğu yerine koymak, insaf ve hakkaniyeti gerçekleştirmek; taraflar arasında denkleşmeyi sağlamak gibi birçok mânalara geldiğine temas etmiştik. En yakın mâna bu olmakla beraber âlimlerin adâlet ve ihsan kavramlarını üzerindeki görüşlerini nakletmemizde fayda vardır:

a) İbn-i Abbas (R.A.)ya göre, « a d i l », lâ ilâhe illâllah'dır. İ h s a n ise farzları yerine getirmektir. Çünkü «Lâ ilâhe illâllah»ı şuurlu olarak bilip söyleyen kimse kendisini hak ve hakikate ulaştırmış, varlık âlemindeki mevcut ilâhî teraziyi idrâk etmiştir. Böylesi, insanlara ve hattâ bütün canlılara karşı âdil olur; ihsanda bulunur.

b) Bâzı âlimlere göre **adil**, farz olan ibâdetdir. **İhsan** da nâfile ibâdetlerdir.. Çünkü farz ibâdeti yerli yerince yapan kimse her hak sâhibinin hakkını ödemiş sayılır.

c) Medine'nin büyük âlimlerinden **Süfyan bin Uyeyne**'ye göre **a d i l**, bu âyette iç âlemi doğrultmak ve denkleştirmektir.. Çünkü kişinin içi doğrulmadıkça, dış âlemi doğrulmaz.. **İ h s a n** ise, içimizin dışımızdan daha iyi ve üstün olma hâlidir..

d) Hazret-i Ali (R.A.)ye göre, **adil**, insaftır. **İhsan** ise faziletli olmaktır.

e) İbn-i Atıyye'ye göre **a d i l**, emâneti yerine getirmede akaid ve şerâi'den farz olan her şeydir. Aynı zamanda zulmü terketmek, insafı elde bulundurmak ve hak sâhibinin hakkını vermektir. **İhsan** ise, mendup olan her söz ve davranıştır..

(6) El-Câmiu li ahkâm'l-Kur'ân Teisîr-i Kurtubî C. 10, S. 165..

f) **İbnü'l-Arabî**'ye göre adl'in üç yönü vardır: Biri kul ile Allah arasında, diğeri kul ile kendi nefsi arasında, üçüncüsü ise kul ile insanlar arasındadır..

Birincisi, Allahü Teâlâ'nın hakkını, kendi nefsiyle ilgili payın üzerine tercih etmesi, O'nun rızasını, nefsânî arzularına takdim ederek ön plâna alması ve men'edilen şeylerden sakınması, emrolunan hususlara dikkat edip sınıksız sarılmasıdır..

İkincisi, kulun, kendini helâk edecek şeylerden kaçınması ve her hâl-ü kârda kanaate gerekli olmasıdır..

Üçüncüsü, kulun kendi imkânı nisbetinde hayırhah olması; az olsun, çok olsun her hususta hiyâneti terketmesi ve insanlara karşı her hususta insafî davranmasıdır. Yâni hiç bir kimseye karşı kendisinden gizli ve âşikâr söz ve davranışlarıyla bir kötülük sâdır olmayacak, başkasından gelecek kötülük ve belâlara sabredecek..

Adil ve ihsan hakkında selevin görüşünü özetlerken ayrıca **ihsan** hakkında biraz daha izahatta bulunmayı faydalı görüyoruz.

ihsan, **ahsene yuhsinu** fiillerinin masdarıdır; hem kendi nefsiyle, hem de harf-i cerle müteaddî olur. «**Ahsentü ilâ fülânın** = **Falan adama ihsanda bulundum**» yâni onun yararlanacağı şey'i ona ulaştırdım, demektir ki «**ahsene**» fiili burada harf-i cer ile müteaddî olmuş oluyor.. «**Ahsentü kezâ**» ise kendi nefsiyle müteaddî olana misâldir.. Mânası, «**şöyle ihsanda bulundum**» yâni «**onu iyi ettim ve mükemmel kılmaya çalıştım**» demektir.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.)in:

الْإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَرَ فَتُحَرِّكُ أَفْئِدَتَكَ بِرَأْيِكَ ۖ «ihsan; Allah'ı gö-

rür gibi O'na ibâdet etmendir. Eğer sen O'nu görmüyorsan, muhakkak O seni görüyor» hadîsindeki mânâ, bunu ifâde etmektedir.. (7).

(7) Buhârî - Müslim.

F a h ş â : Çirkin olan her şey ve fiil demektir.. **İbn-i Abbas** (R.A.) bunu, zinâ ile tefsir etmiştir.. Bâzı âlimlere göre, ha-yâ dışı olan her şey demektir.. İki mâna arasında müsterek noktalar vardır..

M ü n k e r : Şeriatın hoş görmediği şey demektir . Bu mânayla münker, bütün günah ve isyân, rezâlet ve aşağılığı içine alır.. **Münkeri**, şirk ile tefsir edenler de olmuştur..

B a ğ i y : Kibir, zulüm, hak ve haddi tecâvüz, kin ve garaz demektir. Daha çok «haddi tecâvüz» mânasında kullanılır.. Yâni bu mânaya delâlet eder.. Nitekim **Hazret-i Peygamber** (S.

A.V.): لَا ذَنْبَ أَسْرَعَ عُقُوبَةً مِنْ بَغْيٍ «Bağiyden daha çabuk cezası verilen bir günah yoktur.. (8) buyurmuştur.

Netice olarak âyet-i kerîme bütününüle, iyilikle emretmeyi, kötülükten de men'etmeyi içinde taşımakta ve İslâm ahlâkının ana temellerini ifâde etmektedir..

وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا

«İnsanlara güzellikle söyleyin.» (1).

Bu emir bir tek nev'a has değildir; şer'an, aklen ve örfen güzel olan her söze şâmindir.

Ayrıca, müfessirler «hüsnen» kelimesinde birkaç te'vîl beyân etmişlerdir:

a) Kelime-i tevhîd,

Öyle ki, herkese münâsib bir dille kelime-i tevhîd'i telkine çalışmak: Müslümana, bu kelimenin delâlet ettiği iki ana prensibe göre amel etmesini; münâfık, bu kelimeyi kalbinin derinliğine enjekte etmesini; gayr-i müslime, bu kelimeyi söylemek suretiyle ebedî azabdan kurtulmasını en muknî delillerle îzah etmek gerektir.

b) Doğru söz,

Herkese doğruyu söylemek, aleyhte bile olsa doğruluktan ayrılmamak.

c) İyilikle emretmek, kötülükten men'etmek.

d) Güzel ahlâk.

e) Söz ve davranışta yumuşaklık.

«Hüs»ün iyilikle emir, kötülükten men'etmek olduğunu İbnü Cerîr el-Taberî, İbnü Abbas (R.A.)dan rivâyet etmiştir.

Beyhakî, Şa'b'de: «en-Nas» kelimesinin başındaki elif-lâm'ın istiğrak için olduğunu ve bu mânayla bütün insanların kasedildiğini Hazret-i Ali (R.A.)den rivâyet etmiştir.

(1) Bakare sûresi, Âyet: 83.

H ü k ü m l e r :

1 — Her müslümana İslâm dinini yaymak farzdır: Kimi buna gücüyle, kimi malı, kimi kalemi ve fikriyle yerine getirmelidir.

2 — İyilikle emretmek, kötülükten men'etmek İslâmî kıvamı sağlayan bir vecibedir. Günün bir çok vasıtalarından istilâde etmek suretiyle bunu yerine getirmemiz lâzımdır.

3 — Harpte, arası açık iki müslümanın arasını te'lif etmekte ve bir de âile geçim ve düzenini devam ettirmekteki cevâz müstesnâ diğer hususlarda her insana karşı —aleyhinde bile olsa — doğruyu söylemek gerekir.

4 — İnsanlara karşı nezih davranmak, zarûret hâsıl olmadıkça sert ve haşin davranmamak, mümkün oldukça yumuşak hareket etmek vâcibdir.

Âl-i İmrân sûresi 159. âyetle bu hususa işâret edilerek buyruluyor ki: «Allah'ın rahmetinden dolayı, ey Muhammed, sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalbli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları afvet, onlara mağfiret dile, iş hakkında onlara danış, fakat karar verdin mi Allaha güven. Doğrusu Allah güvenenleri sever.»

— o —

YAKINLARA İNFAK

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّهِ الدِّينُ وَالْآقِبِينَ
وَالسَّامِيُّ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

«(Mü'minler) Sana, nafaka olarak neyi sarfedeceklerini sorarlar, de ki: Hayırdan sarfedeceğiniz şey, ana-baba, akraba, yetimler, yoksullar, yolda kalmışlar içindir.

Her ne hayır işlerseniz Allah onu çok iyi bilendir.» (2).

(2) Bakare sûresi, âyet: 215.

Hayrın nereye sarfedileceğini, kimlerin buna daha lââyık olduğunu soranlar, mü'minlerdir. Cenâb-ı Hak sarf cihetini onlara beyân ediyor. Çünkü yapılan bir iyiliğin Allah katında daha makbûl sayılması için nereye ve kimlere verilmesi gerektiğini bilmekte fayda vardır. Resûlullah (S.A.V.)'ın etrafında toplanan eshâb-ı kirâm dâima hayrın en büyüğünü, amelin en güzelini yapmanın yollarını sormuş ve öğrendiklerini tatbik etmişlerdir.

Malını Allah rızası için, O'na yakınlık peydâ etmek arzusuyla harcamak isteyenlere öncelikle daha lââyık beş sınıf tavsiye ediliyor: Ana-baba, yakınlar, yetimler, yoksullar, yolda kalmışlar. Bunlardan da en çok muhtaç veya muhtar durumda olanı tercih etmemize, kelimelerin «vav» harfi ile atıflarının yapıldığı delâlet etmektedir.

Neseî, Tirmizî, İbnü Huzeyme, İbnü Hibbân ve Hâkim'in Selmân bin Âmir (R.A.)den yaptıkları rivayette buyuruluyor

ki: **الْصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ وَعَلَى ذَوِي الرَّحِمِ ثِنْتَانِ : صَدَقَةٌ وَصَلَةٌ**

«Miskine sadaka vermek bir sadaka (sayılır); yakınlara vermek iki sadaka (sayılır): Biri sadaka, diğeri sıla (akrabayla ilgiyi devam ettirmek)dır.» (3).

Ebû Dâvud, Neseî ve Tirmizî'nin Behz bin Hakîm'den, babasından, dedesinden (R.A.) yaptıkları rivayette buyuruluyor ki:

قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ أَيْبُرُّ؟ قَالَ: أُمُّكَ ثُمَّ أُمُّكَ ثُمَّ أَبَاكَ ثُمَّ الْأَقْرَبَ فَأَلْقَبَ رَبِّي سَأَلْتُ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ فِي الْأَسْتِغْفَارِ لِأُمِّي فَلَمْ يَأْذَنْ لِي فَدَمَعَتْ عَيْنَايَ

Behz'in dedesi diyor ki:

— Ya Resûlellah! dedim, kime iyilik edeyim?

— «Annene ...sonra yine annene, sonra yine annene, son-

ra babana..., sonra da sırasıyla yakınlarına...» (4) diye cevap verdiler.

İbnü Cerir (H: 224 - 310), **İbnü Ebi Hâtım** ve **Süddî**'ye göre: Bu âyet nâzil olduğu gün zekât henüz farz kılınmamıştı. **Hasan el-Basrî**'ye göre: Âyet-i Kerîme muhkemdir, hayır ve sadakanın sarf cihetini beyân eder. Zekât hakkındaki âyetle nes-holunmamıştır. Nitekim **İbnü Zeyd** de bu harcamanın tetavvu' (nâfile) olduğunu söylemiştir. Âyetin zâhiri de bunu ifâde etmektedir.

H ü k ü m l e r :

1 — Zekâtdan başka hayır yapmak isteyenler, bunu daha lâyük olan beş sınıftan birine verir.

2 — Zekâtdan başka hayırlar ana-babaya verilebilir. Zekât ise usûl ve furu'a verilemez. Çünkü usûl ve furu'dan biri düşkün vaziyette olursa diğerleri ona bakmakla mükelleftir.

— o —

İNFAK ÖLÇÜSÜ

(Muhtaç ve yoksulları geçindirme)

وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ
اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ

«Sana ne şey'i nafaka olarak vereceklerini sorarlar, de ki: Artanı. Böylece Allah, dünya ve âhiretle ilgili şeyleri düşüncesiniz diye size âyetleri açıklar.» (5).

(4) Ebû Dâvud - Nesel - Tirmizî: Hadîsün hasenün..

(5) Bakare sûresi, âyet: 219.

Allah'ın kendi lûtfu kereminden bize verdiği helâl rızık-tan, meşrû servetten yine Allah için muhtaç ve yoksullara vermemiz insanlığımız ve müslümanlığımız îcâbıdır. Âyet-i Kerîme'de, kendi nefsinden ve çoluk-çocuğundan arta kalanı bil-hassa akrabaya vermemiz emrediliyor.

İslânun, hak ve adâletin, güzel ahlâk ve fazîletin karşısın-da olan maddeci şehvet-perestlerin menfî akımlarını te'sirsiz hâle getirmek ve zemini onlara kaplı bulundurmak için âilevi ihtiyacımızdan artanı muhtaçlara vermemiz gerekir. Zekât ve sadaka vermiyen bir müslüman iyi düşünecek olursa bu tutu-muyla kendi düşmanlarına yardım etmiş oluyor. Vergisini dos-doğru ödemeyen bir vatandaş, bu hareketiyle vatan düşmanla-rına imkân vermiş oluyor. İşte Cenâb-ı Hak «Artanı verin!» emrini bunun için indirmştir.

İbnü Ebî Hâtîm'in Saîd ve İkrime yoluyla **İbnü Abbas** (R. A.)dan çıkardığı rivayette: Eshâb-ı Kirâm'dan bir kaç zat, — Allah için O'nun yolunda harcamakla emrolundukları za-man — Resûlullah'a gelerek: «**Ey Allahın Resûlü! Biz emrolu-nan nafakanın mahiyetini bilemiyoruz, malımızdan hangi şey'i, ne miktarı harcayalım?**» diye sordular. Bunun üzerinc Bakare sûresinin 219. âyeti indi.

Âyet-i Kerîme'de «afv infak edin,» buyuruluyor. Bu keli-menin tefsirinde görüş farkları olmuştur:

a) Nefsinden ve çoluk-çocuğundan arta kalanı.

İbnü Ömer, Mücâhid, Atâ', İkrime, Saîd bin Cübeyr, Mu-hammed bin Kâ'b, Hasan el-Basrî, Katâde, Kaasım, Sâlim, Atâ' el-Horasanî ve Rebi' bin Enes'den de böyle rivayet edilmiştir.

b) Malın en temiz ve iyisini.

«**Siz, sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcayıncaya kadar aslâ iyiliğe ermiş olmanızdır. Her ne infak ederseniz şüp-hesiz Allah onu bilir.**»

c) Dilenmeye yol açmıyacak, muhtaç duruma düşürmiyecek kadarını.

Bu son görüş ve tefsiri te'vid eden bir hadîsi Müslim rivayet ediyor:

قَالَ النَّبِيُّ لِرَجُلٍ: إِذَا بَنَيْتَ فَصَدَّقْ عَلَيْهَا فَإِنْ فَضُلْتُ شَيْءٌ فَلَا هَلَكَ
فَإِنْ فَضُلْتُ شَيْءٌ عَنْ أَهْلِكَ فَلِذِي قَرَأْتِكَ فَإِنْ فَضُلْتُ مِنْ ذِي قَرَأْتِكَ شَيْءٌ فَهُكَذَا

«Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) bir adama şöyle buyurdu: «Önce kendi nefesine tasadduk et, bir şey artarsa ehline (çoluk - çocuğuna).. Ondan da bir şey artarsa yakınlarına, onlardan da bir şey artarsa, işte böyle böyle (derecelerine göre tasadduk edersin).» (6).

Yine Müslim'in Ebû Hüreyre (R.A.)den çıkardığı rivayette:

«خَيْرُ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ طَهْرٍ عَنِّي» Sadakanın en hayırlısı, varlıktan

verilenidir» buyuruluyor. (7).

İbnü Kesir'in çıkardığı kudsî bir hadîste de:

إِنْ أَدَمَا إِنَّكَ إِنْ تَبَدَّلَ الْفَضْلَ خَيْرٌ لَكَ وَإِنْ نَسِكَهُ شَرٌّ لَكَ وَلَا تُلَامُ عَلَى كَافٍ

«Ey Âdem oğlu! Malın arta kalanını harcarsan senin için daha hayırlıdır. Tutar da harcamazsan senin için şer olur. Yetecek kadarını elinde tutmaktan dolayı kınanmazsın.» (8).

d) Kolay olup kalbe ağır gelmiyen her şey'i.

Yâni herkese karşı âlicenab davranmak. İnfakta ortalama bir yol tutmak. Buna işâretle Furkan sûresi âyet 67'de buyuruluyor ki: «Onlar ki harcadıkları vakit ne israf, ne de sıklık yapmazlar, (harcamaları) ikisi arası ortalama olur.»

e) Havâic-i asliyyeden artan kısmı.

Havâic-i asliyye hakkında görüş farkları vardır: Bâzısına göre, bir senelik mesken, yiyecek, içecek ve giyecek karşılığı olan miktardır. Bâzısına göre, bir aylık... Fakat bunu zaman,

(6) Sahih-i Müslim.

(7) Sahih-i Müslim - Ahmed b. Hanbel.

(8) İbnü Kesir - Taberâni: Ebû Hüreyre (R.A.)den.

zemin ve şartlara göre takdir etmek İslâmın rûhuna daha uygun düşer.

Hangi görüşe göre tefsir edilirse edilsin, arta kalan malı infak, bilhassa zekâtta başkasına şâmindir.

H ü k ü m l e r :

1 — Çoluk-çocuğun ihtiyacından fazlasını Allah için Müslüman muhtac ve yoksullara harcamak vâcibdir.

2 — İnfakta dilencilik felâketine düşülmiyecek kadar ölçülü olmak lâzımdır.

3 — Havâic-i asliyye miktarını elinde tutmaktan dolayı kimse kınanamaz.

4 — Müslümanlara karşı geniş yürekli olmak, cömert elli ve âlicenab davranmak.

5 — Malından arta kalanı ümmetin zarurî ihtivaçlarına sarfetmek millî ve dinî bir borçtur.

إِنَّ لِّلْكَرِيمِ ۖ وَكِتَابٍ مَّكُونٍ ۖ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ

«Şüphesiz ki O, elbette çok şerefli bir Kur'an'dır; saklı sıyânetli bir kitabdadır; temiz olanlardan başkası ona dokunamaz.» (1).

Bu âyetlerle Kur'an-ı Kerim'in çok şerefli, çok büyük bir kitab olduğu, saygı değer bulunduğu ve saygıya değer bir halde sıyânet edildiği, ona ancak arınmış olanların dokunabileceği beyân ediliyor.

Arınmış ya da temiz olanlar kimlerdir? Mâna yönünden mi, cismanî yönden mi ona dokunulmaz? İşte bu hususlarda görüş farkı vardır. Çünkü cümlelerde açık bir elâstikiyet mevcuttur. Kelimelerin bir kısmı eş-anlamlıdır. Sadece Arap dilini bilmekle bunları çözmek, murad olan mânayı çıkarmak mümkün değildir. Meselâ: «kerim», kolaylık gösteren, cömert, uğurlu, şerefli, nefis, nezih, gûnahtan uzak, kir ve pastan temiz gibi mânalar taşır. « M e s s » kökünden gelen «yemessü» fiili, elle dokunuyor, ulaştırıyor, hastalık veya yaşlılık isâbet ediyor, ihtiyaç hissediyor, hayır veya şer dokunuyor, karşılaşılıyor, cinnet getiriyor gibi mânalar ifâde eder. Kur'an ile kerim; mess ile mutahhar kelimeleri terkibe girince nasıl mâna alır? İşte bütün bu hususları ancak ilmen gelişmiş büyük müfessir ve ilim adamlarının te'vil ve beyanlarından tesbît edebiliriz.

(1) Vâkıa sûresi, âyet: 79.

a) **İbn-i Abbas** (R.A.)dan yapılan rivayete göre, **Kur'ân'a** meleklerden başkası dokunmaz. **Kur'ân** henüz kâğıd üzerine işlenmeden önce **Levh-i Mahfûz'dan** alınıp **Hazret-i Peygamber'e** getirilinceye kadar görevli meleklerden başkası ona dokunamaz. O halde, «**mutahharûn**»dan murad, görevli meleklerdir ki hepsi de tertemiz arınmış mahlûklardır.

Hz. Enes, Mücâhid, İkrime, Saîd bin Cübeyr, Dahhak ve Süddî de bu görüştedirler.

b) **İbn-i Cerîr'in Ma'mer** tarîkiyle **Katâde'den** yaptığı rivayete göre mâna: «**Allah katında ona ancak arınmışlar dokunabilir**» şeklindedir. Dünyada ise her çeşit insan ona dokunuyor; eline alıp tedkik ediyor.

c) **İbn-i Zeyd** diyor ki: «Kureyş müşrikleri Kur'ânla birlikte bir sürü şeytanların da indiğini iddiâ ediyorlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. Yâni Kur'ân'ı şeytanlar değil, arınmış melekler indiriyor, onlar ona dokunabiliyor, murdar şeytanlar değil.»

d) Cünüp ve abdestsiz olanlar ona dokunamaz, el süremez.

Halbuki abdestsiz ve cünüpler de ona el sürüyor.. Buna mâni' olmak mümkün değildir. O halde âyetteki haber, talep mânasınadır. Şöyle ki: Cünüp ve abdestsiz olanlar ona el sürmesin, dokunmasın!.

Nitekim **İbn-i Ömer** (R.A.)den yapılan sahih rivayette, **Hazret-i Peygamber** (S.A.V.) düşman yurduna sefer eden Müslümanların, bir tecavûze uğrar endişesiyle beraberlerinde yazılı Kur'ân taşımalarını men'etmiştir. (2).

İmâm Mâlik'in Muvatta'ında, **Abdullah bin Ebîbekr bin Muhammed bin Amr bin Hazm'den** yapılan rivayet bu mânayı kuvvetlendirmektedir. Şöyle ki: **Hazret-i Peygamber** (S.A.V.) **Amr bin Hazm'e** yazdığı mektupta bu hususa da dokunarak,

أَنْ لَا يَمَسَّ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرٌ

«Kur'ân'a ancak temiz olan kimse do-

(2) Sahih-i Müslim: İbn-i Ömer (R.A.)den.

kunsun!» buyurmuştur. (3).

Âlimlerin görüşlerini biraz daha nakletmemizde fayda vardır. Çünkü bu hususta eshab ve tâbiünden birçok tefsir ve te'viller rivayet edilmiştir:

— Enes ve Saîd bin Cübeyr'e göre Kur'ân'a ancak günahlardan arınmış olanlar dokunabilir ki bunlar melekler ve peygamberlerdir.

— Ebû Ali'ye göre, Kur'ân'a ancak melekler ve Resûlüllah Efendimiz dokunabilir. Cebrâîl tertemiz olarak onunla inmiştir, Hazret-i Peygamberin her türlü kir ve pastan âri kalbine nakletmiştir. Yâni Kur'ân'ı ancak Cibril alıp Muhammed (S.A. V.)e indirmiştir, başka hiç bir varlık ona dokunamamıştır.

— Kitab'ın sıyânet edildiği Levh-i Mahfûz'a ancak arınmış melekler dokunabilir; yâni dokunma yetkisi verilen melekler dokunabilir.

— İbn-i Ömer (R.A.) diyor ki: Hazret-i Peygamber (S.A. V.) bana şöyle buyurdu:

لَا تَمَسُّ الْقُرْآنَ إِلَّا وَاتَّ طَاهِرٌ «Kur'ân'a ancak temiz olduğun zaman dokun!» (4).

Nitekim Hazret-i Ömer, kızkardeşi Fâtıma'nın evine girip Kur'ân sahifelerini istediği zaman Hz. Fâtıma ona:

لَا يَمَسُّ إِلَّا الطَّهَرُونَ «Ona ancak arınmış olanlar dokunabilir» demiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer kalkıp gusletmiş ve sonra Kur'ân'ı alıp okumuştur ki bu onun Müslüman olmasına sebep teşkil etmiştir.

Katâde buna dayanarak diyor ki: «Kur'ân'a ancak hades ve necâsetlerden temizlenmiş olanlar dokunabilir.»

— Kelbiy'e göre, şirkten arınanlar dokunabilir.

— Rebî' bin Enes'e göre günah ve hatâlardan arınan kimseler dokunabilir.

(3) Muvatta' - Ebû Dâvud F'l-Merâsil..

(4) Tefsir-i Kurtabî: C. 17, S. 225.

— Muhammed bin Fudayl ve Abede'ye göre, ona ancak muvahhid olanlar dokunabilir.

— Ferrâ'a göre, Kur'ân'ın tadını ve faydasını ve bereketini ancak arınmış olanlar alır.

— İbnülarabî'ye göre, ona ancak mü'minler dokunabilir.

— Hüseyin bin Fadl'e göre, Kur'ân'ın tefsir ve te'vilini ancak Allah'ın şirk ve nifaktan temiz kıldığı kimseler bilebilir.

— Ebûbekir el-Verrak'a göre, Kur'ân ile amel etmeğe ancak saâdetlü kişiler muvaffak olabilir.

— Muâz bin Cebel'e göre, Kur'ân'ın üstün sevâbına ancak mü'min olanlar nâil olabilir.

Bütün bu rivâyetlerden çıkarılan fikhî hükümler :

1. Cunnûra göre abdestsiz Kur'ân'a el sürülmez. Cünüp kimse de süremez.

Hız. Ali, İbn-i Mes'ud, Sa'd bin Ebî Vakkas, Saîd bin Zeyd, Atâ', Zühri, Nahaî, Hammad, İmâm Mâlik, İmâm-ı Şâfiî ve selef-i sâlihinden bir çoğunun mezhebi budur.

2. İmâm Mâlik'e göre, kılıf içinde veya yastık üzerinde bile olsa, Kur'ân'a, abdestsiz ve cünüp kimse el dokunduramaz.

3. İmâm Ebû Hanîfe'ye göre, kılıf içinde olan veya yastık gibi bir şey üzerinde bulunan Kur'ân'ı abdestsiz olarak kılıfıyla veya altındaki yastığıyla birlikte kaldırmakta bir beis yoktur. Bunun gibi üzerinde örtü bulunan Mushaf'da örtü üzerinden el dokundurmakta bir beis yoktur.

4. Hakem, Hammad ve Dâvud bin Ali'ye göre, Mushafı abdestsiz olarak taşımakta veya ona el dokundurmakta bir beis yoktur.

Bu hususta mezheplerin görüş farklarını tafsilâtlı bir şekilde ifâde eden, (Kitâbu'l-Fıkh Alâ'l-Mezâhibi'l-Erbâa) adlı kitabın birinci cilt, 47. sahifesine müracaat edilmesi tavsiye olunur.

وَأَنْ لِّنَفْسِ الْإِنْسَانِ إِلَّا مَاسَعًى

«Şüphesiz, insan için ancak kendi çalıştığı vardır.» (1).

İslâm, insanın şahsî amel ve gayretine, bilerek çalışması-na üstün bir değer sunmuştur. Öyle ki, insan başkasının değil, ancak kendi çalıştığına erişir, prensibini koymuş ve her hâl ü kârda dikkatimizi bu noktaya çekmiştir. Diyebiliriz ki, gerek dünya ni'metine, gerekse âhiret devletine kavuşmak, umumi-yetle bu prensibe bağlı kalınmakla gerçekleşir.

Böyle olunca da İslâm :

a) Tenbelliğin karşısındadır; ibâdet ve tâati ne kadar çok olursa olsun, değil mi ki çalışmıyor, sa'y ü gayreti yoktur, o halde İslâmın nazarında onun değeri yoktur. Çünkü İslâmiyet-te dünyadan el-etek çekip inzivaya kapanmak yoktur.

b) Başkasının sırtından geçinmeyi haram kılmıştır. (Tefeciliği, sağlam ve sıhhatli olduğu halde dilenciliği, dini âlet edip hocalık ve şeyhlik ismi altında saf müslümanları aldatma-yı buna misâl verebiliriz).

c) Bu sebeble meşrû çalışmayı da ibâdet saymıştır. Hattâ nâfile ibâdetten üstün kabûl etmiştir.

Bu âyet çoğu müfessirlere ve te'vilcilere göre muhkemdir (hükmü bâkidir). Bu mânayla, hiç bir kimse diğer bir kimse-nin yerine namaz kılamaz. İmâm Mâlik ve bâzı âlimlere göre oruç da tutamaz. Ve yine İmâm Mâlik'e göre hac de edemez, sa-

(1) Necm sûresi, Âyet: 39.

daka da veremez. Meğer ki, ölen kimse hac ile vasiyyet etmiş olsun...

İmâm-ı Şâfiî ile bâzı âlimler ölü için — vasiyyet etsin, etmesin — nâfile haccetmeye cevaz vermişlerdir. Sahih rivâyete göre, **Hazret-i Âişe Vâlidemiz** kardeşi **Abdurrahman** için itikâfa girmiş ve onun için köle âzâd etmiştir.

Yine bize kadar gelen sahih rivayete göre, **Sa'd bin Ubâde** (R.A.), **Hz. Peygamber'e** soruyor:

— Yâ Resûlellah! diyor, annem öldü, onun için sadaka ve reyim mi?

Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

— Evet, diyor...

— Peki hangi sadaka daha üstündür?

— Su vermek... (2).

TAHLÎL:

«lil-insân» kelimesinin başında bulunan «lâm» harfi, Arap kavâidine göre «temlik» ve «icab» mânâsınadır. Bu mânâyla, insana kendi çalışmasından başkası yoktur, hükmü çıkıyor. O halde başkası onun için sadaka dağıtacak olursa, ona verilmez veya gerekmez. Meğer ki **Cenâb-ı Allah** başkasının çalışmasıyla ona fazladan bir sevab vermiş ola... Nitekim Allah küçük yaşta ölen çocukları, bir emek ve amelleri olmadığı halde kendi fazlû keremiyle cennete sokar..

Rebi' bin Enes diyor ki: «Bu âyet kâfirlerle ilgilidir. Yâni kâfire ancak kendi çalışmasının karşılığı sadece dünyada vardır. Başkasının çalışmasının sevâbı ne dünyada, ne de âhirete kâfire ulaşmaz. Mü'min kullara ise hem kendi çalışmalarının, hem de başkasının çalışmasının faydası vardır..» (3).

Çoğu âlimler bu görüşün hilâfına bir görüşe sâhiptirler. Çünkü bir çok hadislerden ve müfessirlerin tefsîrinden âyetin

(2) Sünen kitapları..

(3) Rebi'nin bu görüşü pek tasvib görmemiştir.

umum ifâde ettiği anlaşılıyor. Onu yalnız kâfirlere tahsis etmek doğru olmasa gerek..

Nitekim Hazret-i Peygamber (S.A.V.) buyuruyor ki:

إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ أَمْرُهُ ثَلَاثَ : سَدَقَةٌ جَارِيَةٌ أَوْ عِلْمٌ يَنْفَعُ بِهِ
أَوْ وَلَدٌ صَالِحٌ يَدْعُوهُ

«İnsan ölünce artık ameli kesilir; ancak üç cihetle değil: Sada-ka-i câriye veya istifade edilen bir ilim veya kendisi için duâ eden sâlih bir evlâd (bırakmışsa, bu sayede ameli kesilmez). (4).

Görülüyor ki, sâlih evlâdın yapacağı duâdan ana-baba, Allah'ın fazl-ü keremiyle istifade edebiliyor.

Ebûbekir el-Verrâk'a göre, âyetin mânası, «İnsan için ancak kendi niyeti vardır.» Nitekim Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

يَبْعَثُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى نِيَّتِهِمْ «Kıyâmet günü insanlar niyet-

lerine göre haşrolunur.» buyurmuşlardır. (5).

Bütün bu tefsîr ve görüşlerin delâlet ettiği hüküm ve mânada hakikat payı vardır. Böyle olmakla beraber, İslâmın ruh ve hedefine daha çok uygun olanı, âyetin umum ifâde etmesidir. Yâni her iki âlemde de insana ancak kendi çalıştığı vardır. Başkasının çalıştığı ise, insana ancak Allah tarafından bir fazlalık olarak verilebilir.

O halde en sağlam niyetlerle çalışmak her akıli eren, gücü kuvveti yerinde olan insana farzdır. Çünkü o, çalıştığına karşılığını muhakkak görecektir ve ona en kâmil mükâfat verilecektir. Bu mükâfat, kâfire dünyada, mü'mine hem dünyada, hem de âhirette sunulacaktır.

(4) Buhârî - Müellim.

(5) Ahmed bin Hanbel: Ebû Hüreyre (R.A.)den. Hadis sahîhdir.

MÜ'MİNLER İZİN ALMADAN TOPLANTIYI TERKEDİP GİTMEZLER

تَنَافَتْهُمُ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ إِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى
يَسْتَأْذِنُوا مِنْ أُولَئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوا مِنْهُمْ
قَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرْبِ قَالَتْ أُولَئِكَ الَّذِينَ يَرْفَعُونَ اللَّهُ لَكَ الْغُرُورَ ۚ

«Mü'minler ancak Allah'a ve Resûlüne dosdoğru inanan ve Peygamberle beraber toplantıyı gerektiren bir iş üzerinde bulunduklarında ondan izin isteyip alıncaya kadar (toplantıyı terkedip) gitmiyenlerdir. Şüphesiz ki senden izin isteyenler yok mu? İşte onlardır Allah'a ve Resûlüne îmân edenler.»

«O halde mü'minler bâzı işleri için senden izin isterlerse, dilediğine izin ver ve onlar için Allah'tan mağfiret dile.. Allah şüphesiz çok yarlıgar ve çok merhamet eder.» (1).

İslâm, şûrâ'ya büyük önem vermiş; mühim mes'elelerin imâm (lider)in başkanlığı altında akdedilen seçkin bir topluluğun mârifetiyle çözümlenmesini emretmiştir. Lider ne kadar akıllı ve ileri görüşlü olursa olsun, hayatî önemi hâiz olan mes'elelerde seçkin bir cemâatin fikir ve görüşüne muhtaçtır. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) ile dört büyük halifesi bu yolda yürüdükleri için yarım asır gibi kısa bir zamanda büyük bir imparatorluk kurmuşlar ve bütün milletlere medeniyet ve ilim sâhasında rehberlik yapmışlardır. Tarih şâhiddir ki, dünyada hiç bir idare bu kadar muvaffak olamamış ve bu kadar insanlığa hizmet edememiştir.

(1) Nûr sûresi, âyet: 62.

Yukarıdaki âyetle demokrasinin bel kemiğini teşkil eden halkın kendi kendini idâre etme sistemine işâret edilmekte, yâni seçimle iş başına gelenlerin fikir ve görüşüne üstün bir değer sunulmaktadır. İctima' günü alâkalı kişilerin — zaruri bir sebep yoksa — behemahal hazır bulunmalarına dikkatimiz çekilmektedir. Aynı zamanda toplantıya katılanların, toplantı esnasında toplantıyı idâre eden zattan izin almadan ayrılmamaları tenbih edilmektedir.

Çünkü mü'minlerin işleri ve mes'eleleri daimâ kendi aralarında müşâvereye ile halledilir. Şûrâ sûresi 38. âyetle bu husus açık olarak ifâde edilmiştir. Âl-i İmrân sûresi 159. âyetle de

وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ «Önemli mes'ele ve işlerde mü'minlerle

müşâverede bulun!» buyurulmuştur.

Görülüyor ki, İslâm, lidere mutlak yetki vermemiş; din ve dünya işlerinde seçkin bir cemâatle müşâverede bulunmasını emretmiştir. Bu, İslâm'da mutlakıyyete dayalı bir idâre şekli olmadığını ifâde eder.

Mü'him mes'elelerin çözümü için yapılacak toplantıya «emr-i câmi'» denilmiştir. Çoğu âlimlere göre, din ve devlet işleri buna dahildir. O halde cuma günü câmi'den bir özür sebebiyle ayrılmak isteyen kimse, imamdan izin istemelidir. Çünkü cuma da bir «emr-i câmi'»dir. Mekhûl ile Zührî de aynı görüştedir.

Nitekim İbn-i Sirîn diyor ki: Cuma günü Ziyad minberde bulunurken ondan izin isteyenler olurdu. Bu durum dikkati çekecek ve hattâ dikkati bölecek kadar çoğalınca, Ziyad, şu tenbihte bulundu: «Bir mâzeretten dolayı dışarı çıkmak isteyen kimse elini ağzının üstüne koyup çıksın, sözlü izin istemesin!..»

Diğer bir rivayette ise, bu âyet Hendek hafriyatı yapılırken indi. Hilcrî beşinci senede Medîne'nin etrafında hendek kazılırken münâfıkların çoğu özür beyân ederek çalışmaktan kaçarlardı.. Bu sebeple yukarıdaki âyet nâzil oldu..

Bu rivayete yakın bir rivayeti de **Hazret-i Eşheb** ve **İbn-i Abdülhakem**, **İmâm Mâlik** (Rahmetullahi aleyh)den yapmışlardır. **Muhammed bin İshâk** da aynı görüştedir. **Mukatil** diyor ki: «Bu âyet, **T e b ü k** gazvesinden geri dönmek için **Hazret-i Peygamber**'den izin isteyen **Ömer bin Hattâb** (R.A.) hakkında nâzil olmuştur. **Hazret-i Peygamber** (S.A.V.) ona: «Gidebilirsin ya **Ömer**! **Allah'a yemin ederim ki, sen münâfık değilsin..**» diyerek bu hususta sesini münâfıklara duyurmak istemişti..

O halde gerek savaşta, gerekse memleket işlerinde ve gerekse din ve devlet işlerinde yapılan toplantıları, bir mâzeret-ten dolayı terketmek icabediyorsa, liderden izin almak mü'mine düşen bir görevdir. Lider ise izin verip vermemekte tamamen serbesttir.. Bu prensibe riâyet eden kimselerin kâmil mü'minler olduğuna bilhassa dikkatimiz çekiliyor.. Çünkü mü'min ne şarlatan olabilir, ne de madrabaz.. Ne saygısızlık eder, ne de mevcut nizamı bozmaya çalışır; her hususta ağır başlı, temkinli, nezaketli ve saygılı olur. **Hazret-i Peygamber** (S.A.V.) mü'minin cem'iyet arasındaki davranış âdâbını ve meclislerdeki örnek hareketini beyânla buyuruyor ki:

«**إذا انتهى أحدكم إلى المجلس فليسلم فإذا أراد أن يقوم فليسلم**» «Sizden biriniz

meclise vardığında selâm versin.. Meclisten kalkıp ayrılmak istediğinde de selâm versin!» (2). Bu hadîse dayanarak âlimlerden bir kısmı, meclisten ayrılmak istenilirken selâm vermek de izin isteme yerine geçer, demişlerdir.

Bütün bu rivâyetlerin ışığı altında müfessirler şu hususları tefsîr ve te'vil yollu beyân etmişlerdir:

a) **Hazret-i Peygamber** (S.A.V.) cuma günü minbere çıktığında cemaatten biri bir özür veya ihtiyaçtan dolayı dışarı çıkmak istediğinde kalkıp **Resûlullah**'ın görebileceği yere gelip ayakta dururdu. **Resûlullah** da onun izin istediğini anlar ve dileğine müsaade ederdi..

(2) **Ebû Dâvud - Ahmed bin Hanbel: Ebû Hüreyre** (R.A.)den.

b) Mücâhid diyor ki: «Cuma günü imamın izin vermesi, eliyle işâret etmesiyle olur..»

c) Zeccac diyor ki: «Allahü Teâlâ, Peygamberle birlikte toplantıya ihtiyaç hissedilen zamanlarda mü'minlerin izin almadan ayrılmamalarını bildiriyor. Bu toplantı, savaş, din ve devlet işleri olabileceği gibi cuma da olabilir.» (3).

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتَذَلُّوا بِهَا
إِلَى الْحُكَّامِ لَتَأْكُلُوا مِنْهَا لَكُلًّا فَرِيقًا مِمَّا آتَاكُم بِإِذْنِ اللَّهِ وَآتَاكُمْ أَنْتُمْ قُلُوبُكُمْ

«Aranızda birbirinizin mallarını haksız sebeplerle yemeyin ve kendiniz bilip dururken insanların mallarından bir kısmını günahı (mücip suretler)le yemeniz için o (malları) hâkimlere aktarma etmeyin (iş başındakilere rüşvet ve başka haksız yollardan yedirmeyin).» (1).

İlâhî buyrukların kusursuz tatbikı ve adâletin tam mânâsiyle gerçekleşmesi için halkın ve hâkimlerin vicdanı şer'î bir vicdan olmalı, yâni Kur'ân'ın getirdiği lâhûtî mânâyla arınmış olmalı, büyük hesap ve yargı gününde aynı şeylerin tekrar ortaya dökülüp muhakeme edileceğini bütün derinliğiyle hissetmelidir.

İslâm Hukuku Nazariyat'nda konumuzla ilgili şu cümleleri nakletmekte fayda görüyoruz:

«İslâmiyetin ilk zamanlarında insanları muhakeme etmek için «Hâkim» ünvanı ile yâd olunan kimselerin ehemmiyeti pek büyüktü. Bidâyette bu vazife bizzat Hazret-i Peygamber (S. A.V.) ve kendisini tâkip eden dört halife tarafından ifâ olunmuştur. Halifenin bizzat hâkimlik vazifesini ifâ edemediği yerlerde bu vazife, halife tarafından âlim, tecrübeli, tam kemâl sâhibi, vicdanı; dinî ve ahlâkî ahkâm ile eğitilip yetiştirilmiş yüce kişilere verilmiştir.

(1) Bakare sûresi, âyet: 188.

İslâmiyette vicdan, dinî akidelerle, ahlâkî kaadilerle ve an'anevî meziyetlerle gelişmiş ruhî bir hâlet (meleke)dir. Vicdanın şer'î bir vicdan olabilmesi için, bu akîde ve kaaidelerin, şeriatın koyduğu akîde ve kaaidelerden meydana gelmiş bulunması gerektir.

Kısaca târif ettiğimiz vicdan, genel olarak bir müslümanın hâiz olması lâzım gelen vicdandır. Hâkimlik vazifesini görece kimsenin ise, bundan başka daha iki meziyet ile süslenmiş bulunması üzerinde durulur:

1 — Şeriatın dünya hayatımız hususunda koymuş olduğu emir ve nehiylere tamamiyle itâat etmek.

2 — Hukuk mevzuatının asıllarını öğreten ilimde derin bilgi sâhibi olmak.

İşte Muâz bin Cebel (R.A.)in Hazret-i Peygamber'e (S.A. V.) «İçtlhad ile dâvayı halledeceğim» dediği zaman, imâ ve işâret etmek istediği hâkim, bu vasıfları taşıyan hâkimdir.» (2).

Nitekim Hazret-i Ali (R.A.), Eşter Nahî'ye yazdığı mektupta, müslümanlar arasında hükmedecek hâkimi şöyle târif etmektedir:

«İnsanlar arasında hüküm için öyle bir adam seç ki, sen ce halkın en değerlisi olsun. İşten sıkılmasın. Duruşmaya gelenlerden sinirlenerek inâda kalkışmasın. Hatâsında ısrar etmesin. Hakkı gördüğü gibi, döneceği yerde de dili tutulup kalmasın. Hiç bir zaman çok istediği menfaat kaybolacak endişesine düşmesin. Mes'eleyi künhüne kadar anlamadıkça birdenbire içinde doğan kanaatle hüküm vermesin. Şüphelerde en çok durur; delillere en ziyade sarılır; hasmın müracaatlarından usanmaz; baktığı işlerin vuzuh kesbetmesini sabırla bekler, mes'elenin vuzuhunda tereddüde düşmeksizin kat'î bir şekilde hareket eder, övme ile şıarmaz, kendisine uygun gelen menfaatler ve heyecanlar içerisinde eğilip bükülmez insanlardan olsun.

Bu kimseye zaruretinin giderecek, halktan ihtiyacını kesecek kadar maaş ver. Kendi yanında da o zâta öyle bir mevki ver ki, yakınında bulunan kimseler, o mevki'ye göz dikmesin ve o adam başkalarının sana gelip de kendisine karşı hainlik edemeyeceğinden emin olsun.»

Demek ki, âyet-i kerîme'de, cem'iyet nizamının kıvamı, halk ve hâkimlerin, iş başında bulunan yetkililerin vicdanına bağlıdır, gerçeğine işâret edilmektedir.

Âyetin taşıdığı geniş mânâ, ümmetin hepsine ve bütün mallara şâmilidir. Dinen alınması mubah sayılan hususlar bu şümûlün dışındadır. Meselâ: Borç sâhibinin kendi hakkını tutup alması, Allah'ın farz kıldığı zekâtın ödenmesi, nafakası üzerine vâcib olanların nafakasının verilmesi gibi.

O halde dinin mubah kılmadığı bir şey'i sâhibinden almak — ne yolla olursa olsun — başkasının malını haksız sebeple yemek sayılır. Tefecilik, rüşvet, büyücünün aldığı para, kâhine verilen ücret bu kabildendir. (3).

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Hâkimin hükmü, haram şey'i helâl, helâl şey'i de haram kılamaz. O halde hâkim, bir kimseye helâl olmayan bir şey'i, yalan şahidliğe veya yalan yemine müsteniden hükmederse, o şey o kimse için aslâ helâl olmaz.

(3) Aynı konuya Nisâ süresi, 29. âyetle temas edilerek buyruluyor ki : «Ey imân edenler, birbirinizin mallarını bâtıl sebeblerle yemeyin. Meğer ki o, sizden karşılıklı rızâ ile yapılan ticâretle ola. (Haram ve haksızlıkla) nefsinizi mahvetmeyin. Allah şüphesiz ki size merhamet eder.»

Âyetle geçen «bâtıl» kelimesi burada çok geniş ve şümûllü mânâ taşımaktadır:

- a) Mallarınızı gerek âile arasında, gerekse akraba arasında haksız yere yemeyin, mirâs ve sâîr hususlarda gayr-ı meşrû bir yola sapmayın.
- b) Hırsızlık, yalan, dolan, büyü ve benzeri haram yollara saparak yemeyin.
- c) Zorla alıp yemeyin.
- d) Kumar ve benzeri oyunlarla yemeyin.
- e) Ribâ, tefecilik ve benzeri vasıtalarla baş vurarak yemeyin.
- f) Lüks hayat peşinde koşup mallarınızı saçıp savurmak suretiyle yemeyin.

2 — Bunun gibi hâkim rüşvetle haksız bir hüküm verecek olursa, bu da başkasının malını haksız sebeple almak demektir.

3 — Hâkimin vicdanı takvâ üzerine kurulu bir miheng olmalıdır.

Ümmü Seleme (R.A.)den rivayet edilen bir hadîste buyruluyor ki:

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : إِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ وَلَعَلَّ أَنْ بَعْضَكُمْ الْحَرُّ يُجْبِيهِ مِنْ بَعْضٍ فَأَقْضِي لَهُ عَلَى غَوْمَا أَسْمَعُ فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ شَيْئًا فَلَا يَأْخُذْهُ فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنْ لِسَارٍ

«Sizler dâvacı olarak bana gelirsiniz; bâzınız delilini bâzısından daha iyi anlatır da ben dinlediğime göre onun lehinde hükmedebilirim. O halde ben kime, kardeşinin hakkından alıp bir şey (verir) hükmedersem, o, o hakkı almasın. Çünkü ben ancak (dinlediğime göre hükmedip) onun için ateşten bir parça ayırmış oluyorum.» (4).

4 — Hadîs-i şerîf de halkın vicdanının şer'î bir vicdan olmasının gerekliliğine işâret ediyor.

وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا
وَتَقَرُّوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

«İyilik etmeniz, (kötülükten) sakınmanız ve insanların arasını bulmanız (hususunda) yaptığınız yeminlere Allah'ı engel kılmayın.» (Yâni bunları işlememeğe yemin billâh etmeyin, Allah ismini bu gibi şeyleri işlemenize engel kılmayın). (1) Allah işiten ve bilendir.»

İyilik, takvâ ve ıslâh gibi ulvî hasletleri — sudan sebeplerden dolayı — yapmamaya Allah ile yemin etmek aslâ doğru değildir. Cenâb-ı Allah bizi bundan men'ediyor. Ancak yemin ettikten sonra daha hayırlı cihet olduğu anlaşılırsa yemini bozup keffâret vermekte bir beis yoktur. Nûr sûresi âyet 22'de buna işâret edilerek buyuruluyor ki: «Sizden (dinde) fazilet ve (dünyada) servet sâhibi olanlar akrabalarına, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermelerinde kusur etmesin, afvet-sin, aldırış etmesin. Allah'ın sizi yarlıgamasını sevmez misiniz? Allah çok yarlıgayıcı, çok esirgeyicidir.»

Bilhassa yemin üzerinde ısrarla durmak, yemin edilen şeyden hayırlı başka bir şey görüldüğü halde yeminden dönmemek sâhibini günahkâr eder. Bir ân önce yemini bozup keffaret vermek elbetteki hayırlıdır.

(1) Bakare sûresi, âyet: 224.

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.):

وَاللّٰهِ لَإِنْ يَسْجَ أَحَدُكُمْ يَمِينَهُ فِي أَهْلِهِ أَوْ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ أَنْ يُعْطَى كَفَّارَتُهُ
الَّتِي افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ

«Vallahi sizden biriniz âilesi aleyhine (yemin edip de) yemininde inâd etmesi, (yemini bozup) Allah'ın farz kıldığı keffâreti vermesinden daha günahdır,» buyurdular. (2).

Buhârî ve Müslim'in tahrir ettikleri diğer bir hadîste:

«Âilesi aleyh-
مَنْ اسْتَجَلَ فِي أَهْلِهِ يَمِينٍ فَهُوَ أَكْثَرُ إِثْمًا لَيْسَ تَعْنِي الْكَفَّارَةُ

ne yaptığı yeminde inad ve ısrar eden kimsenin (bu yoldaki inadı) günah bakımından daha büyüktür; keffaret bile (onu) müstağni kılmaz (yâni keffaret bile onun bu günahını zor karşılayabilir). (3).

Ali bin Talha ve İbnü Abbas (R.A.) yukarıdaki âyeti şöyle tefsir etmişler: «Hayrı işlemeyen önce yeminin keffaretini ver, sonra onu işle!» Nitekim Şa'bi, İbrâhîm Nahaî, Mücâhid, Tâvus, Saîd bin Cübeyr, Atâ', İkrime, Mekhûl, Zühri, el-Hasan, Katâde, Mukatil, Rebi' bin Enes, Dahhak ve Süddî'ye göre de böyledir. Onların bu görüşünü, Sahîheyn'de Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den yapılan rivayet kuvvetlendirmektedir. Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.):

إِنِّي وَاللّٰهِ - إِنْ شَاءَ اللَّهُ - لَا أَخْلِفُ عَلَى يَمِينٍ قَارِئٍ غَيْرَ هَاطِرٍ مِنْهَا
إِلَّا أَنْتَ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ وَتَحَلَّلْتَهَا

«Vallahi ben — inşaallah — bir şey'e yemin etmiyeyim; ettiğim takdirde ondan daha hayırlı başka bir şey görürsem herhalde o yemini bozar ve hayırlı olana gelirim.» (4).

(2) Buhârî - Müslim.

(3) Buhârî.

(4) Buhârî - Müslim.

Yine Sahiheynde, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) Eshâb-ı Kirâm'dan Abdürrahman bin Semüret'e seslenerek:

وَدَحَفْتُ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَأَيُّ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ وَكَفَّرَ عَنْ يَمِينِكَ

«Bir de ey Abdürrahman, sen bir şey'e yemin edip de başkasının ondan daha hayırlı gördüğünde yeminine keffaret verip o hayırlı olanı işle!» (5).

Müslim'in yaptığı rivayette:

مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَلْيَكْفُرْ عَنْ يَمِينِهِ وَلْيَفْعَلِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ

«Bir şey üzerine yemin edip başka şey'in ondan hayırlı olduğunu gören kimse, yeminine keffaret vererek o hayırlı olanı işlesin!» (6).

Ebû Dâvud'un yaptığı rivayette ise:

لَا تَذَرُوا يَمِينَ فِيمَا لَا يَمْلِكُ ابْنُ آدَمَ وَلَا فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ وَلَا فِي قِطْعَةِ رَحِمٍ
وَمَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَلْيَدَعْهَا وَلْيَأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ
فَإِنَّ تَرْكَهَا كَفَّارَتُهَا

«Âdem oğlunun mâlik olmadığı şeyde ne yemin vardır ne de adak... Ne Allah'a karşı günahla, ne de sıla-i rahmi kesmekte adak ve yemin olur. O halde bir şey'e yemin eden ve başkasını ondan hayırlı gören kimse yemini bıraksın ve hayırlı olan şey'e gelsin. Çünkü onun terki, onun keffareti (sayılır).» (7).

Bunu müteâkip Ebû Dâvud diyor ki: «Cenâb-ı Peygamber

(S.A.V.) den bu konuda gelen bütün hadislerde فَلْيَكْفُرْ عَنْ يَمِينِهِ

«Yeminini (bozmasına) karşılık keffaret versin!» buyurulmaktadır. (8)

(5) Buhâri - Müslim.

(6) Müslim.

(7) Ebû Dâvud.

(8) Ebû Dâvud.

Âyet-i Kerime'nin iniş sebebi de bu mânâyı kuvvetlendirmektedir. Eshâb-ı Kirâm'dan **Abdullah bin Revâha** ile eniştesi **Beşir bin Nûman** arasındaki bir hâdiseden dolayı ihtilâf vuku bulmuş. **Hazret-i Abdullah** onun yanına gitmiyeceğine, onunla konuşmıyacağına ve onunla hasmı arasını düzeltmiyeceğine dair yemin etmişti. Halk ona:

— **Ya Abdullah!** Dâmadınla konuş, deyince,

— Ben yemin ettim, yeminimden vazgeçmem bana helâl olmaz, diye cevap verirdi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

Yukarıda geçen âyet ve hadislerle dayanarak **İmâm-ı Şâfiî** ile **İmâm Mâlik**, yemin keffaretinin yemini bozmadan önce verilmesi içtihadında bulunmuşlardır. **Ebû Hanife'**ye göre: Yemini bozmak bir cinayettir. Keffaret bu cinayeti kapatmak içindir. O halde önce yemin bozulur, sonra keffaret verilir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — İyilik, takvâ ve ıslâh gibi ulvî hasletleri — sudan sebeplerle — yapmamaya Allah ile yemin etmek doğru değildir.

2 — Yapılan yemin üzerinde inad ve ısrar etmek, yemin edilen şeyden hayırlı başka bir şey görüldüğü halde yeminden vazgeçmemek (yemini bozmamak) sâhibini günahkâr eder.

3 — Yemin edildikten sonra daha hayırlı bir şey görülünce yemini bozup o şey'e gitmek câizdir.

4 — Bozulan veya bozulması düşünülen yeminin keffaretini vermek vâcibdir. Ancak bu hususta mezheblerin görüş farkları vardır:

Şâfiî ve **Mâlikî** mezheblerine göre: Yemin keffareti yemini bozmadan önce verilir. **Hanefî** mezhebine göre: Yemin bozulduktan sonra keffareti verilir.

YEMİN VE HÜKÜMLERİ

لَا يُؤْخِذُكُمُ اللَّهُ بِالْغَوِّ فِي آيَاتِنَا إِنَّكُمْ وَليُنْزِلُكُم بِمَا كُنتُمْ تَقُولُونَ

«Allah, sizi yeminlerinizdeki «lağv»dan dolayı sorumlu tutmaz. Fakat sizi kalblerinizin azmettiği yeminler yüzünden muâhaza eder.» (9).

«Lağv», leğâ yelğû'nun masdarıdır. Boş söz, derece-i i'tibârı olmayan lâf mânasına gelir. Yeminde ise, îtimad edilmiyen, rastgele olup kasde yaklaşık olmayan ve yalan niyyeti taşımayan yemine «Yemîn-i lağv» denir.

Mezheb imamlarının bu yemîn hakkındaki görüşleri kısmen de olsa farklıdır: İmâm-ı A'zam'a göre, doğru zanniyle yemin ettikten sonra onun aksinin zâhir olmasıdır. İmâm-ı Şâfiî'ye göre, yemin kasdı olmaksızın sadece bir sözü te'kid için «hayır vallahi», «evet vallahi» şeklinde yemin etmektir. İmâm Mâlik'e göre, öyle olduğu zanniyle yemin ettikten sonra onun aksinin vâki olduğu görülen yemindir.

Bâzı müfessirlere göre: Dilin sürçmesiyle yanlış olarak yapılan veya dil alışkanlığı neticesi olarak kullanılan yeminlerdir. Kaadî Beyzâvî de aynı görüşü belirtmiştir.

İbnü Abbas (R.A.), Hazret-i Âişe (R.A.) ve cumhûr-i ulemâya göre: Konuşurken rastgele «hayır vallahi, öyle vallahi, evet vallahi, değil, vallahi!» gibi sözlerdir. Nitekim müslümanlardan biri, dili «lât» ve «uzzâ»ya yemin etmekle alışkın olduğundan, «Lât ve Uzzâ'ya yemin ederim» deyince, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.):

مَنْ حَلَفَ مِنْكُمْ فَقَالَ فِي حَلْفِهِ وَاللَّاتِ وَالْعُزَّىٰ فَلْيَقُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

«Sizden kim yemin eder de yemininde lât ve uzzâ'ya and olsun, derse, hemen (rücû' edip) lâ ilâhe illâllah desin.» (10). Müslim'in tahrîc ettiği bu hadis, ağız alışkanlığı neticesinde yapılan yemin Allah'dan başkasına da olsa bir hüküm ifâde etmez, hükmüne delâlet etmektedir. Kasden yapılacak olursa, o zaman — Allah korusun — küfre kadar götürür. Nitekim Ebû

Dâvud'un rivayet ettiği bir hadis-i şerifde: **مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ كَفَرَ**

«Kim Allah'dan başkasına yemin ederse dinden çıkmış olur,» buyurulmaktadır. İmam Ahmed ile Hâkim'in de buna yakın mânâyla tahrîc ettikleri rivayetler vardır.

Hazret-i Âişe, İbnü Abbas (R.A.) ile İmâm-ı Şâfilî'nin görüşlerinin dayanağı Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.)'in şu hadisleridir:

اللَّعْنُ فِي الْيَمِينِ هُوَ كَلَامُ الرَّجُلِ فِي بَيْتِهِ كَلَا وَاللَّهِ وَبَيْتِ وَاللَّهِ «Yeminde

lağv, adamın kendi evinde hayır vallahi, evet billâhi, demesi gibidir.» (11).

İşte bu tarz yeminler sâhibine keffareti gerektirmediği gibi kıyâmet günü o, bundan sorumlu da tutulmayacaktır. İbnü Cerîr bu hükmü beyanla Hasan bîn Ebû Hasan'dan şu rivayeti yapmıştır: «Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) ok atma müsâbaka-sı yapan birkaç kişinin yanından geçerken, aralarından (hakem rolünde olan) biri «İsâbet ettin vallahi, boşa gitti vallahi» diye sesleniyordu. Peygamberin yanında bulunanlardan biri: «Ya Resûlellah! Yemin eden adam günahkâr oluyor?» dedi. Peygamber (S.A.V.): «Hayır, öyle deme, atıcıların yemini lağv'dır; ne keffaret gerekir, ne de sorumluluk,» buyurdular. Mâide sûresinde bu husus beyân edilerek buyuruluyor ki: «Allah sizle rastgele yeminlerinizden dolayı değil de bile bile kalblerinizin azmettiği yeminlerden ötürü sorumlu tutar. Yeminin keffare-

(10) Sahih-i Müslim.

(11) el-Câmiu li-Ahkâm'l-Kur'ân.

ti, âllenize yedirdiğinizin ortalamasından on düşkünü yedirmek, yâhut glydirmek, ya da bir köle âzâd etmektir. Bulamayan ise üç gün oruç tutmalıdır; yeminlerinizin keffareti budur.»

Buna benzer bir rivayeti Saîd bin Müseyyeb yapmıştır: Ensardan iki kardeş arasında taksim olunmadık bir mal bulunuyordu. Biri diğerinden hisselerinin ayrılmasını istedi, kardeşi: «Eğer bir daha bunu istersen (bil ki) benim bütün malım Kâbe'nin kapısındadır (oraya adıyorum)». diye cevap verdi. Bunu duyan Hazret-i Ömer (R.A.) ona: «Kâbe'nin senin malına ihtiyacı yoktur. Kardeşinle konuş (ve gereken taksimatı yap). Çünkü ben, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.)den duydum, buyurdular ki: «Allah'a karşı günah işlemekte, sıla-i rahmi kesmekte ve mâliki olmadığın şeyde ne senin üzerine bir yemin, ne de adak gerekli olur.»

O halde Cenâb-ı Allah ancak kalblerimizin kasd ve azmettiği yeminden dolayı bizi sorumlu tutar.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Yemin ancak Allah ile, O'nun isim ve sıfatlarıyla bağlantı yapar (kesinleşir). Meselâ: Nefsim kudret elinde olan zâta veya ibâdet ettiğim mâbuda yemin ederim. Veya «vallahi, billâhi, tallahi şöyle şöyle yapacağım» şeklindeki yeminler, Allah'a olan yeminlerdir. Rahmân, Rahîm ve diğer isimlerden biriyle yemin etmek, Allah'ın isimlerine olan yemindir. «Allah'ın izzeti, Onun kudreti, O'nun azametini yemin ederim» şeklindeki olanlar Allah'ın sıfatlarına olan yeminlerdir.

2 — Bunlardan birine istikbale muzaf olarak yemin eden ve sonra yeminini bozan kimseye keffaret vâcib olur.

3 — Allah'dan başkasına (meselâ, Kâbe'ye, Peygamber'e, evliya ve sülehâya) yemin etmek aslâ câiz değildir. Küfrü bile gerektirir. Şayet Allah'tan başkasına yemin edilirse, o, yemin-i mün'akid (bağlantı yapan yemin) olmaz ve keffaret de gerekmez. Sâhibi büyük günah işlemiş olur.

4 — Allah'dan başkasına yemin etmek tahrîmen mekruh-

tur. Buhârî ve Müslim'in İbnü Ömer (R.A.)den ittifakla yaptıkları rivayette, Peygamber (S.A.V.) beş-on kadar deve ile yolculuk yapan Hz. Ömer'e arkadan gelip yetişti ki, Ömer (R.A.) başkasına yemin ediyordu. Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.):

إِنَّ اللَّهَ يَهْكُمُ أَنْ تَحْلِفُوا بِأَبَائِكُمْ فَمَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ أَوْ لِيَصْمِتْ

«Şüphesiz ki Allah sizi babalarınıza yemin etmekten men' ediyor. Artık kim yemin etmek istiyorsa Allah ile yemin etsin veyahut sussun!» (12).

Ebû Dâvud ve Neseî'nin Ebû Hüreyre (R.A.)den merfûan yaptığı rivayette:

لَا تَحْلِفُوا بِأَبَائِكُمْ وَلَا بِأُمَّهَاتِكُمْ وَلَا بِالْأَنْدَادِ وَلَا تَحْلِفُوا إِلَّا بِاللَّهِ
وَلَا تَحْلِفُوا بِاللَّهِ إِلَّا وَأَنْتُمْ صَادِقُونَ

«Babalarınıza, analarınıza ve putlara yemin etmeyin. Ancak Allah'a yemin edin. Allah'a da ancak doğru (sözlü) olduğunuz halde yemin edin.» (13).

5 — Gelecek zamanla ilgili olarak yemin edilir ve sonra yemin bozulursa, keffaret lâzım gelir. Buna «Yemin-i mün'akid» denir. Geçmiş ile ilgili vuku bulmamış bir şey'i vuku bulmuş gibi göstererek yemin etmeğe — sâhibini günahlara gark ettiği için — Yemin-i gamûs» denir; hem kebâir günahlardan sayılır.

Ayrıca Mün'akid olan yemin de, «mursel», «muvakkat» ve «fevr» olmak üzere üç kısma ayrılır. Mursel; bir vakitle bağlı olmayan yemindir. Muvakkat; bir vakitle bağlı olan yemindir. Meselâ üç güne kadar şu işi işliyeceğim gibi. Fevr; bir söze cevap olan veya bir sebebe dayanan yemindir ki şimdiki zamanın delâletiyle kayıtlanır. Gelecek zamana şâmil olmaz.

(12) Buhârî - Müslim.

(13) Ebû Dâvud - Neseî.

Meşelâ: Sokağa çıkmak üzere hazırlanan kadına, kocas:: Eğer sokağa çıkarsan sen benden boşsun! demesi gibi

6 — O halde genel olarak yemin üç kısımdır: **Yemin-i gamûs, yemin-i lağv, yemin-i mün'akıd.** Birincisinden dolayı keffaret lâzım gelmez, ancak sâhibi günahkâr olur; tevbe ve istiğfar etmesi, kul hakkına taallûk ediyorsa ödemesi gerekir. İkincisinden dolayı bir şey lâzım gelmez. Ancak mümkün oldukça dîli bu tarz yeminlerden muhafazaya çalışmak iyi olur. Üçüncüsünden dolayı keffaret lâzım gelir.

Ancak keffareti ödeme zamanı hakkında ihtilâf vardır — ki **Yapılan Yeminlerde Allah'ı Engel Kılmak** bahsinde bunu belirtmiştik. Hanefilere göre: Yemini bozduktan sonra vermek Şâfiilere göre: Yemini bozman vermek lâzımdır.

Yemin hakkında geniş bilgi edinmek isteyenler mufassal fıkıh kitaplarına ve Tefsîr-i Kurtubî C. 6, S. 264'e müracaat etsinler.

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ يَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ

«Borçlu sıkıntı içindeyse, ona genişlik zamanına kadar mühlet verilir. Sadaka olarak bağışlamanız ise sizin için — eğer bilerseniz — hayırlı olur.» (1).

İslâm, bilhassa kendi müntesipleri arasında, gerçek mâ-nada cemaatleşme şuurunu yerleştirmek için şekli bağlanıştan ziyâde gönül, vicdan ve ruhî sıcaklıkla kenetlenmeyi hedef tutar. Bunun için de ahlâkî, içtimâî, iktisadî ve hukukî bir takım esas ve prensipler koymuştur. Öyle ki bütün bunlar şekille, ruh, maddî kazançla mânevî kazanç, diğer bir tâbirle dünya ile âhiret arasında dengeyi kurmaya, milleti bir bütün olarak ayakta tutup gönül rahatlığıyla birbirine bağlamaya mâtuftur..

Yukarıdaki âyetle, fâizsiz ödünç vermenin, sadece fâizsiz değil borçlu sıkıntı içindeyse, ona, genişlik zamanına kadar mühlet verilmesinin, daha da âlicenap davranıp borcu ona bağışlamanın mânevî değeri belirtilirken,

«Ahmak ol'dur, mal'ın verir veresiye
Kafesteki kuşu salıverir gelesiyel.»

fikri reddediliyor. Çünkü İslâm, bunun dünya ve âhiret huzur ve nizamiyle ilgili portresini çizerken, karşılıklı emniyetin su'î isti'mâl edilmemesi için de borç karşılığında rehin alınması, kefil tâyin edilmesi v.s. gibi bir takım yollar göstermiştir.

(1) Bakare sûresi, âyet: 280.

Câhiliyye devrinde, alacaklı borçluya, — borç ödeme zamanı gelince — ya şimdi ödersiniz veya «ilâve fazlalık» yaparsınız, teklifinde bulunurdu. Bu yüzden âile yuvası yıkılanlar, fakr u zarûrete dûçâr olanlar eksik değildi. Allahü Teâlâ bu gaddarca muâmeleyi men'edip sıkıntı içinde olan borçluya mühlet verilmesini emretti.

Allah'ın Resûlü Hz. Muhammed (S.A.V.) bunun en güzel örneğini vermekle beraber tatbik sâhasını açar mâhiyette en uygun ve o nisepte işlek yolu küşâde etmiştir.

Taberânî'nin Ebû Ümâme Es'ad b. Zürâre'den yaptığı rivayette, Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki:

مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُضِلَّهُ اللَّهُ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ فَلْيَسِّرْ عَلَى مُعْسِرٍ أَوْ لِيَضِغْ عَنْهُ

«Kim, Allah'ın — gölgesinden başka gölge bulunmadığı günde — kendisini gölgelendirmesini istiyorsa, sıkıntıda olan borçlusuna kolaylık göstere (mühlet versin) veyahut borcunu sadaka olarak bağışlasın!..»

İmanı Ahmed b. Hanbel, Büreyde'den yaptığı rivayette ise

şöyle buyuruluyor: مَنْ أَنْظَرَ مُعْسِرًا فَلَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ مِثْلُهُ صَدَقَةٌ

«Kim sıkıntıda olan borçlusunu, (mühlet vermek suretiyle) gözetirse, onun için mühlet verdiği her güne karşılık o borç miktarı sadaka sevâbı vardır.»

Yine İmâm Ahmed'in Ebû Katâde'den yaptığı rivayete göre: Ebû Katâde'nin bir adamda alacağı vardı. Ne kadar istemeye gelse, borçlu saklanırdı; yine bir gün alacağını tahsil için geldiğinde kapıyı çalıyor, bir çocuk çıkıp ne istediğini soruyor. Borçlusunun içeride olup olmadığını öğrenmek istediğini söylüyor. Çocuk onun evde olduğunu ve un çorbası yediğini haber veriyor. Bunun üzerine Ebû Katâde yüksek sesle: «Ey falân, evde olduğunu haber aldım, dışarı çık!» diyor.

Adam mecbur kalıp dışarı çıkıyor. Ebû Katâde, ona: — Neden gizleniyorsun? diye soruyor.

— Çok sıkıntıdayım da ondan! Yanımda size verecek bir şey'im yoktur..

— Allah için söyle, sıkıntıda mısın?

— Evet, vallahi sıkıntıdayım..

Bunun üzerine Ebû Katâde dayanamıyarak ağlıyor ve ben Resûlullah (S.A.V.)'ın şöyle buyurduğunu duydum diyor:

«Borçlu-
مَنْ نَفَسَ عَنْ غَرِيْبِهِ أَوْ مَحَا عَنْهُ كَانَ فِي ظِلِّ الْعَرْشِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

suna mühlet veren veya borcunu ondan silen (bağışlayan) kimse, kıyâmet günü arşın gölgesinde olur..»

Ebû Ya'lâ el-Müsili'nin Hazret-i Huzeyfe'den yaptığı rivayette, Resûlullah (S.A.V.) buyurdular ki:

أَتَى اللَّهَ عَبْدٌ مِنْ عِبْدِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ : مَا ذَا عَمِلْتَ لِي فِي الدُّنْيَا ؟
فَقَالَ : مَا عَمِلْتُ لَكَ يَا رَبِّ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي الدُّنْيَا أَرْجُوكَ بِهَا - فَالَهَا
ثَلَاثَ مَرَّاتٍ - قَالَ الْعَبْدُ عِنْدَ أَخْرِهَا : يَا رَبِّ إِنَّكَ كُنْتَ أَعْطَيْتَنِي
فَضْلَ مَالٍ وَكُنْتُ رَجُلًا يُبَايِعُ النَّاسَ وَكَانَ مِنْ خُلَفَى الْجَوَارِ .. فَكُنْتُ
أُنْسِرُ عَلَى الْمَوْسِرِ وَأُنْظِرُ الْمُنْسِرَ .. قَالَ : فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنَا أَحَقُّ
مَنْ يُنْسِرُ أَدْخُلِ الْجَنَّةَ

«Kıyâmet günü kullardan birini Allah huzuruna getirip ona sorar: :

— «Dünyada benim için ne yaptın?»

— Ya Rabbi! Ben senin için bir miskal kadar olsun amel etmedim ki onu senden umayım..

Kul bunu üç def'a tekrarladıktan sonra:

— Ya Rabbi! der, sen bana fazla mal verdin, ben halk ile alım satım yapan bir kimse idim. Bu husustaki ahlâk ve âdetim, müsamahakâr davranmaktı. Darlıkta olmyana kolaylık gösterir, müsamaha ederdim. Sıkıntıda olana mühlet verirdim.

Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah buyurur ki:

— «Kolaylık gösteren kimseyi cennete sokmaya ben daha haklıyım.» (2).

Bu hususta daha 8 - 9 kadar sahîh hadîs vardır. Biz birkaç tanesini teberrüken yazdık.

Bu âyeti müteâkıp, Cenâb-ı Allah, tâyin ettiği yolun dünyayla âhireti birbirine nasıl bağladığını, ikisi arasında nasıl sağlam bir köprü kurduğunu beyânla buyuruyor ki:

«Öyle bir günden sakının ki, (hepiniz) o gün Allah'a döndürüleceksiniz. Sonra herkese kazandığı tastamam verilecek, onlara haksızlık edilmeyecektir.»

Bu âyetin, Cenâb-ı Peygamber'in vefatından dokuz gün önce indiğini, Saîd b. Cübeyr rivayet etmiştir. İbnü Ebî Hâtim ile İbnü Merdveyh'den de aynı rivayet gelmiştir. İbnü Abbas (R.A.)dan yapılan rivayetten ise, 31 gün önce indiği anlaşıyor.

— o —

(2) Veya: «Kolaylık gösteren kimseden — kolaylık göstermede — ben daha haklıyım; (kulumu) cennete sokuyorum!»

BELİRLİ BİR SÜRE İÇİN BORÇLANMAK

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوا وَلْيَكْتُب بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ
وَلْيَأْتِ بِكَاتِبٍ يُكْتُبُ كَمَا عَلَّمَ اللَّهُ فَلْيَكُتُبْ وَلْيَمْلِكِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَوَقَّ اللَّهَ
رَبَّهُ وَلَا يَخْشَ مِنْهُ شَيْئًا فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ مَظْهُورًا وَلَا يَسْتَطِيعُ
أَنْ يُمِيزَ مَرْفَعًا فَلْيَأْوِلْهُ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا
رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ
إِحْدَاهُمَا الْآخَرَى وَلَا يَأْتِ بِالشُّهَدَاءِ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْمُرُوا أَنْ تَكْتُبُوا صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا
إِلَى أَجَلٍ ذَلِكُمْ أَقْطَعُ عَنَّا اللَّهُ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَى إِنْ تَرَاءُوا إِلَّا أَنْ يَكُونَ تَحَدُّوًا
حَاضِرَةً يَدْرِؤْكُمْ عَنْهَا بَيْنَكُمْ فَلْيَنْصَحْ بَيْنَكُمْ جُنَاحٌ عَلَى أَنْ تَكْتُبُوهَا وَأَشْهَدُوا
إِذَا بَايَعْتُمْ وَلَا بُعَاذَ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِنْ تَفَلَّسُوا فَإِنَّهُ فَوْقَ بَيْنِكُمْ
وَأَقْوَمُ اللَّهُ وَيَعْلَمُ كُفُّهُ اللَّهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٥﴾

«Ey imân edenler! Birbirinize belirli bir süre için borçlandığınız zaman onu yazınız. Aranızda bir kâtip doğru olarak yazsın; kâtip onu Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin, yazsın. Borçlu olan da yazdırsın, Rabbi olan Allah'tan sakınsın, ondan bir şey eksiltmesin. Eğer borçlu aptal (beyinsiz) veya âciz, ya da yazdırmıyacak durumda ise, vellsal, doğru olarak yazdırsın. Erkeklerinizden iki şahid tutun; eğer o iki erkek bulunmazsa şahidlerden râzı olacağınız bir erkek — biri unuttuğunda diğeri ona hatırlatacak — iki kadın olabilir.

Şahidler çağrıldıklarında çekinmesinler. Borç büyük veya küçük olsun, onu süresıyla beraber yazmaya üşenmeyin; bu, Allah katında en doğru, şahidler için en sağlam ve şüphelenme-

nizden en uzak olanıdır. Ancak aranızdaki peşin alış-veriş olursa onu yazmamanızda size bir sorumluluk yoktur. Alış-veriş yaptığınızda da şahid tutun (hakkınızı belgeleyin, alış-verişi gizli yapmayın, göz önünde yapılmasına dikkat edin). Kâtibe de şahide de zarar verilmesin. Eğer zarar yapacak olursanız, o zaman doğru yoldan çıkmış olursunuz. Allah'tan sakının, Allah size öğretiyor; Allah her şey'i hakkıyla bilir.

Eğer yolculuk üzere iseniz, bir kâtip de bulamazsanız, o vakit alınan rehin yeter. Şayet birbirinize güvenirseniz, güvenilen kimse — Rabbi olan Allah'dan sakınsın da — emânetini tastamam ödesin. Şâhidliği gizlemeyin, onu kim gizlerse, şüphesiz kalbi günahkârdır, (vicdan azâbı içindedir). Allah işlediklerinizi gereği gibi bilendir.» (3).

Şâhide büyük mes'uliyet düşer. Şâhid olduğu hâdiseye çok dikkat etmeli, gördüğünü hâfızasında iyice tutmalı, sorulduğu zaman görüp bildiğini, duyup bellediğini olduğu gibi ifâde etmelidir. Aksi halde haklar zâyî olabilir.

Ünlü Alman Cezâ Hukuk Profesörü Liszt, Berlin Üniversitesi Kriminolojî (cinâyet konularını inceleyen bilim) seminerinde, birkaç öğrencisiyle birlikte, bir şey'i anlatırken bilinmeden yapılan yanlışlıkları, (dikkat edilmeden meydana gelen şahidlikleri) çok iyi belirten bir deneme yapmıştır:

Seminerin elbise askıları tıklım tıklım doludur, birdenbire kapı açılır, geç kalmış bir öğrenci gelir. Hızla elbise askısına gidip şapkasını asacak bir yer arar, ama hiç boş yer yok. Sabrı tükenip oradaki iki şapkayı yere atar ve kendi şapkasını asar. Yere atılan şapkanın sahibi bunu görünce hemen oraya koşup arkadaşına çıkışır. Önce bir ağız kavgası, sonra da döğüş başlar.

Bunun üzerine Profesör ayağa kalkıp şunları söyledi: «Efendiler, hemen yerinize oturunuz. Bu iş galiba mahkemelik olacak, ben de böyle olmasını istiyorum zaten. Bütün öğrencilerin, birbirlerine bakmadan, ne gördüler, ne işittilerse bir kâğıda yazmalarını rica ederim. Yazdıklarınız içinde mahkeme-

de yemin edip tekrarlıyabileceğiniz kısımların altını kırmızı kalemle çiziniz.» Sonra birkaç kâğıt okundu, herkes hayretler içinde kaldı, çünkü yazılanlar hiçbirini tutmuyordu. Profesör yine ayağa kalktı: «Efendiler bu olayı biz daha önceden hazırladık. Ben ve iki arkadaşınız neler olduğunu, söylenen sözleri tamamiyle biliyoruz. Hepiniz hiç olmıyan şeyleri yazarak yalan yere yemin etmeyi kabûl etmiş duruma düştünüz. Teşekkür edin ki bu olayı biz hazırladık. Yoksa yalan yere yemin edecektiniz.»

Bir şey'i doğru anlatmanın güçlüğüne göstermek için arasıra böyle dramatik denemeler yapılması çok faydalı olur.

Bir mes'eleyi, bir olayı doğru anlatmak için iyi niyet yetmez, olaya şâhid olurken çok dikkat etmek, konuşurken kendini kontrol etmek, sözlerini tartmak, fazlalık ve eksiklik varsa çıkarmak gerekir.

Bir düşünürün dediği gibi: «Bugün en önemli şey'in hiç kimse tarafından aldatılmamak olduğunu sanırsın. Ama hayatının güneşi asıl senin hiç kimesyî aldatmamağa çalıştığın gün doğacaktır.»

Diğer bir sosyolog da şöyle der: «İçimizde mes'uliyet duygularının yeniden canlanması küllenmiş bir ateşin yeniden yanmasıdır. Mes'uliyet duygusunun ölmesi, her şey'e boş vermek, vazifelere yan çizmek, anlaşmaları bozmak, bozduğu bir işi düzeltmeğe aldırmmamak ise rûhen çökmek, ihtiyarlamak demektir. Rahatlığı böyle yan çizmede, boş vermede bulan (başkasının kâr ve zararını, hak ve hukukunu düşünmeyen) bir insan, kendi kuyusunu kendi kazdığını, boş verdiği şeylerle Allah ve kullar nazarında neler kaybettiğinin farkında bile değildir!»

İşte İslâm, her ferde mes'uliyet duygusunun yerini, öne mini hatırlatmakta ve buna yan çizmenin doğuracağı ferdi ve içtimai zararları ve bu zararların meydana getireceği itimadsızlığı belîğ bir ifadeyle dimağlara zerketmeğe çalışmaktadır.

Yukarıdaki âyet-i kerîmeyle borç konusunda bâzı önemli

hususlara işâret ediliyor, bir takım hususlara da riayet etmemiz emrediliyor:

a) Ödünç verirken ödeme zamanını tâyin etmekte fayda vardır.

b) Borcun va'desi belli olmakla beraber onu deftere kaydettirmek lâzımdır.

c) Alacaklı ile borçlu, borç miktarını ve va'desini kendi hususî defterlerine kaydettirmekle beraber aralarında adâletten ayrılmayan bir kâtibe yazdırmak gerekir.

Kur'ân-ı kerîm'de buna «Kâtib-i adl» deniliyor. Bu tâbir asırlarca kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu devrinde buna «Mukavelât muharriri» de denilmiştir. Bugün yine maksada uygun olarak hukukî muamelelere muteberlik ve kuvvet kazandırmak, hazırlanmış olanları tescil etmek için «Noter» bu'nun yerini almıştır.

d) Borçlu olan taraf borç miktar ve va'desini imlâ veya takrir eder.

e) Buna iki mü'min erkek, yoksa bir erkek iki kadın şâhid tutmak gerektir, tâ ki birisi unutursa diğeri ona hatırlatsın.

Bütün bunlar şehâdetle kuvvetli birer dayanak, şüphe ve kuşkuyu bertaraf etmekte âdilâne sebeplerdir.

Buhârî ve Müslim'de Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.den ya-

pılan **إِنَّمَا أُمِّةٌ لَّا نَكْتَبُ وَلَا نَحْسُبُ** «Bizler ümmî bir ümmetiz; ne

yazar ne de hesap biliriz» rivayetle bu âyeti bağdaştırmaya çalışanlar, «Allah'ın kitabetle emrettiği cüz'i şeylerdir. Bu husustaki emirler ise, «emr-i irşâd» olup, «emr-i vücûb» değildir,» demişlerse de bu hadîsin, İslâmın ilk kuruluş devreleriyle alâkalı olduğuna, Kur'ân ile Hadîsin birbirine karıştırılmamasına mâtuf bulunduğu ve kitabetten önce sağlam bir îmânın, sarılmaz bir tevhîd akidesinin gerçekleşmesinin lüzumuna işâret edildiği ve buna muvâzi olarak hâfızaya geniş yer verildiği sanılmaktadır. Nitekim Katâde'nin yaptığı rivayette Ebû Süleymân-ı Mar'aşî şöyle nakletmiştir: Kâ'bü'l-Ahbar bir gün arkadaşlarına demiş ki:

— Rabbisine duâ edip de duâsı kabûl olmayan bir mazlûm bilir misiniz?

— Bu nasıl olur? demişler..

— Bir adam va'deli borç vermiş, fakat buna ne şâhid tutmuş, ne de kâtib-i adl'e yazdırmış.. Va'de bitince borçlusu borcu inkâr etmiş. Bunun üzerine alacaklı Rabbisine duâ etmiş, ama o, Allah'ın «**Aranızda bir kâtip doğru olarak yazsın**» emrine uymadığı için duâsı kabûl olunmamıştır.

Ebû Saïd, Şa'bî, Rabi' b. Enes, el-Hasan, İbni Cüreyc, İbnü Zeyd ve diğer birkaç âlime göre, vâdeli borcu kâtib-i adle yaz-

dırmak vâcib idi. Sonra **فَإِنْ آمَنَ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِيَ أَمَانَتَهُ**

âyetiyle bu hüküm kaldırılmıştır. Süfyân Sevrî'nin sened-i sahîhle İbnü Abbas (R.A.)dan yaptığı rivayette: «**Bu âyet belli vâdeli selem muamelesi hakkında nâzil olmuştur.**» Nitekim **Buhârî** ve **Müslim'in Süfyân b. Uyeyne** tarikiyle **İbnü Abbas (R.A.)**dan yaptıkları rivayette, **Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) Medîne'yi** teşriflerinde onların hurmayı selem olarak bir, iki ve üç yıl va'deli verdiklerini ve fakat belli bir zaman kesin olarak tâyin etmediklerini görünce:

مَنْ أَسْلَفَ فَلْيَسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزَنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ

«**Kim selem olarak vermek isterse belli bir ölçü, belli bir tartı ile ve belli bir vakte dek (va'deli olarak) versin,**» buyurdular.

فَإِنْ آمَنَ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ âyetinin delâlet ettiği emir, curnhura göre

irşâd ve mendubiyete mahmuldür; vücûba değil...

وَإِذْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانَ مِقْبُومَةٍ «Eğer yolculuk üze-

re iseniz, bir kâtip de bulamazsanız, o vakit alınan rehin yeter.»

Rehinin alınmış olması yâni hak sâhibinin eline verilmiş olması gerektir. Şâfiî ve Cumhurun mezhebi de böyledir. Se-

leften bâzısı bu âyetle rehinin ancak seferde meşru' olduğunu istidlâl etmişlerse de Buhârî ve Müslim'in Enes b. Mâlik (R.A.) den yaptıkları rivayet bu istidlâlin uygun olmadığını göstermektedir Şöyle ki: Resûlüllah (S.A.V.) vefât ettiklerinde zırhları bir yahudinin yanında merhun olarak bulunuyordu.

Rehin hususunda ziyâde bilgi için kütüb-i fıkhiyeye müracaat edilmesi tavsiye olunur.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Ödünç verirken ödeme süresini ve vaktini tâyin etmek..

2 — Ödünç muamelesini bir kâtib-i adl'e (bugün için noterlikte) tevsik ettirmek, mukavele hazırlatmak..

3 — Ödünç muamelesine iki mü'min erkek, yoksa bir erkek, iki kadın şâhid tutmak, mukaveleyi onlara imzalatmak..

4 — Selemde satışı kararlaştırılan malın ölçü ve tartısını, zamanı, cins ve nev'ini, evsaf ve kalitesini tâyin etmek..

5 — Bu sırada kâtib-i adl bulmak mümkün olmadığında rehin almak..

AKİDLERİ YERİNE GETİRMEK

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ

«Ey imân edenler! Akidleri yerine getirin.» (1).

Akid (akd): Bağlama, düğümleme, iki taraf bir iş hakkında sözleşme ve bağlanma gibi mânalara gelir. İslâm dini sözleşme ve bağlanmaya büyük önem verir. İçtimaî hayatın karşılıklı güven içinde devamını esas tutar ve yapılan akidleri bu açıdan değerlendirir.

Gönül bağlarını Hakk'ın dergâhına bağlayan bir mü'minin iki türlü akdi olabilir: Biri Allah'ına karşı, diğeri içinde bulunduğu cem'iyete ve onun ferdlerine diğerk bir tâbirle, insanlara karşı. Bu bakımdan mü'min, nâs ile muamelâtında ve her türlü munâsebet ve irtibâtında bağlandığı, sözleştiği bütün akidleri — dinî ölçüler dahilindeyse — zamanında şartlarına uygun olarak yerine getirmekle yükümlüdür. Allah'ına karşı verdiği sözü yerine getirmiyen, bu hususta ahde vefâ etmeyen bir mü'minin artık diğerk akid ve bağlanmalarına güven olmaz.

Demek ki, önce ilâhî akidleri, O'na karşı vermiş olduğu sözleri, sonra nâs ile aralarındaki akidleri yerine getirmesi gerektir. Çünkü: âyet-i kerîme'de geçen (iyfâ), akdin ve ahdin gereğini yerine getirmektir ki bu emir şeklinde gelmiştir. (Ukûd) kelimesi çoğul ve belirli geldiği için umum ifâde eder. Bu îtibarla Allah'ın kullarına olan bir takım dinî hüküm ve tekliflere, insanların kendi aralarında Allah için, O'nun adına akdettikleri yemin, adak, keffaret ve benzeri şeylere ve iç-

(1) Mâide sûresi, âyet: 1.

timâi hayatımızda birbirimize karşı akdetmiş bulunduğumuz söze, emanete ve bir takım muamelelere şâmilidir.

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.): **الْمُؤْمِنُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ**

«Mü'minler (bağlandıkları, söz verdikleri) şartlarının yanibaşındadır (ondan ayrılmazlar),» buyuruyor.

İbnü Abbas (R.A.) der ki:

— «Akidleri yerine getirin»in mânası, helâl ve haram kılınan şeylere, farz ve vâciblere ve cıyadaki ilâhî sınıra bağlı kalın» demektir. Mücâhid de aynı görüştedir.

İbn Şihâb diyor ki:

— «Resûlüllah (S.A.V.) Amr bin Hazm'i Necrân'a gönderdiğinde ona vermiş olduğu yazılı emri okudum, baş kısmında şu iki cümle yer alıyordu:

هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْمُعْثُودِ

Cumhurun bu husustaki açık beyânına göre, mü'minlerin sözleşme ve bağlanmaları, İslâm'a uygun olduğu takdirde müteberdir. Çünkü Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

**«Allah'ın Ki-
كُلُّ شَرْطٍ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَهُوَ بَاطِلٌ وَإِنْ كَانَ مِائَةَ شَرْطٍ**

tâbında olmayan her şart hükümsüzdür, boştur; bu, yüz şart da olsa yine böyledir.» (2).

O halde Allah'ın Kitâbına ve Resûlüllah'ın sünnetine uymayan her şart ve akid merduttur. Buna işaretle Hazret-i Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki:

**«Câhiliyye dev-
وَأَيْمَانُ حَلْفٍ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ لَمْ يَزِدْهُ الْإِسْلَامُ إِشْدَادًا**

rinde yapılan her hangi bir andlaşma ve sözleşmeye İslâm dîni şiddetten başka bir şey ilâve etmemiştir.» Yâni İslâmî görü-

şey uygun olan her andlaşma ve sözleşmeye fazlasıyla riâyet edilmiştir. (3).

İbn-i İshâk'ın tesbitine göre:

— «Kureyş'den birkaç kabile, Abdullah bın Cud'an'ın evinde toplanıp şu hususta andlaşma ve sözleşme (teahüd teaküd) yapmışlardı: Mekke'de, ister yerli, ister yabancı olsun zulme uğramış birine rastladığımızda, hakkı alınıp kendisine verilmeye kadar onunla beraber olacağız.» İslâm tarihinde buna «Hilfu'l-Fudûl = Fadıllan andlaşması» denilir. Resûlüllah (S. A.V.) bu andlaşma ve sözleşmeyi överek buyurmuşlar ki: «Bu, bana kızıl tüylü develerden daha sevimliydi. İslâmiyette de böyle bir şey'e dâvet vâki olsa derhal icâbet ederim.» Çünkü böyle bir sözleşme ve andlaşma İslâm şeriatına uygundur.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

- 1 — Akidleri yerine getirmek vâcibdir.
- 2 — Helâl ve haram kılınan şeylere, farz ve vâciblere ve eşyadaki ilâhî sınıra bağlanmak farzdır.
- 3 — Akidler İslâma uygun olduğu takdirde müteberdir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا
وَسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ۝

«Ey imân edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, sâhipleri sizi bilmeden, müsâade alıp selâm vermeden girmeyiniz. Böyle hareket etmeniz sizin için hayırlıdır. Ola ki düşünüp (hikmetini anlarsınız).» (1).

İslâm, hayatımızın her cephesiyle ilgilenir. Birbirimizle münâsebette, gidip gelmemizde, oturup kalkmamızda, karşılıklı konuşmalarımızda insanlığımıza yakışanı yapmamızı emreder. Her hususta edeb, terbiye, nezâket ve nezâhet kaidelerine riâyet etmemizi tavsiye yollu işler.. Evimizin içindeki serbest konuşmalarımızı, açık saçık davranışlarımızı âile terbiyesine uygun bir şekilde sınırlar ve bu kadarına başkasının vâkıf olmasını men'eder. Çünkü âile sırrı ancak dört duvarın arasında kahr, dışarıya sızdırılmaz. Aksi halde âile mahremiyet ve masûniyeti diye bir mevzu kalmaz..

Bu bakımdan Müslüman âileler mutlaka kapılarını kapalı tutarlar, pencerelerine — içeri görünmeyecek şekilde — perde asarlar; ziyâretçi olarak veya bir iş için gelmiş bulunan kimseyi tanımadan içeri almazlar.. İslâmî âdâb ve terbiye kaidelerine riâyet etmiyen veya etmesini bilmiyen câhillere, kendi söz ve davranışlarıyla, âile ve cem'iyet ölçüleri içindeki yaşayışlarıyla en güzel örneği vermeyi asla ihmal etmezler.

Bunun içindir ki, Cenâb-ı Hak, İslâm tezgâhında şekillenip mü'min vasfını alan inanmış kişilere, başkasının evine, sâhibine haber vermeden, kendisinden müsâade alıp selâm vermeden girmelerini men'ediyor.

Bu emre göre hareket eden Müslüman, cem'iyet hayatına üç yönden faydalı olmuş olur:

1. Müslüman olan kimsenin medenî olduğu, terbiye ölçüleri içinde hareket ettiği fiilen gösterilmiş oluyor..

2. Böylece cem'iyetin örnek alacağı bir kimse seviyesine yükseliyor.

3. Âile ve cem'iyete huzur getiriyor, karşılıklı güvenin sağlanmasına yardımcı oluyor..

Müfessir Hâfız İmâdüddin diyor ki: «Bu âyet, dinî bir takım edeblerdir ki Allah inanmış kullarını bununla edebli olmaya dâvet ediyor.»

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bu edebe riâyet etmeyenler hakkında, işin önemini belirterek şöyle buyuruyor:

«مَنْ اطَّلَعَ فِي بَيْتِ قَوْمٍ مِنْ غَيْرِ إِذْنِهِمْ حَلَّاهُمْ أَنْ يَقْوَأَ عَيْتَهُ» «Kim bir kavmin

(veya âilenin) evine, müsâadelerini almaksızın bakıp, (onların gizli hâlini öğrenmek isterse), o âileye, onun gözünü çıkarmaları helâl olur.» (2).

İbn-i Cerir Taberî ve başka müfessirlerin tesbît ettikleri rivâyete göre, Ensar'dan bir kadın, Hazret-i Peygamber'e (S. A.V.) gelerek:

— Ya Resûlellah! dedi, ben evimin içinde öyle vaziyetlerde bulunuyorum ki, hiç bir kimsenin beni o vaziyette görmesini istemem; hattâ babamın ve evlâdımın da görmesini... Ama babam gelir üzerime girer... Hulâsa âilemizden her an bir adam,

(2) Sahih-i Müslim: Ebû Hûreyre (R.A.)den. Bu hadisin mensûh olduğunu ve

«وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا عَمَلِ مَا عَوْقَبْتُمْ بِهِ» âyeti inmeden önce söylendiğini id-

dia edenler de var.. Bazısına göre mensûh değildir; vald yolu ifade ediliyordu.

ben o vaziyette iken içeri girebiliyor. Bu durum karşısında ne yapmalıyım?

Bunun üzerine konumuzu teşkil eden âyet-i kerîme indi.. **Hazret-i Ebûbekir Sıddîk (R.A.)**, daha çok aydınlanmak için şu soruyu sordu:

— Ya Resûlellah (S.A.V.)! Şam yolu üzerindeki han ve meskenler hakkında ne buyurursunuz? Bunun üzerine de

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ «Meskûn olmayan, içinde

sizin için fayda, (veya ticaret) malı bulunan boş evlere girmenizde size bir sorumluluk yoktur.» meâlindeki âyet nâzil oldu.. (3).

«İsti'nâs» ın mânası üzerinde ihtilâf edilmişse de, **Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretlerinin** rivayet ettiği şu hadîs-i şerîf, maksadı daha iyi açıklıyor. **Ebû Eyyûb (R.A.)** diyor ki, Peygamber (S.A.V.)e sordum, «İsti'nas nedir?» dedim. Şu cevabı verdiler:

يَنْكُمُ الرَّجُلُ تَسْبِيحَةً وَتَكْبِيرَةً وَتَحْمِيدَةً وَيَتَنَحَّجُّ وَيَسْتَأْذِنُ أَهْلَ الْبَيْتِ «İçeri gir-

mek isteyen adam tesbîh, tekbîr, tahmîd (gibi şeyler) söyler, hafif öksürür de (kapıda beklediğini ve bu suretle) ev sâhibinden müsâade ister» demektir. (4) .

Bu rivayetle beraber diğer sahîh kaynaklardan bize kadar gelen haberlere göre, başka bir eve girmek arzu edilirken sünnet olan isti'zan (müsâade isteme), üç def'a: «Esselâmü aleyküm, içeriye girmeme müsâade var mı?» demektir. Şâyet ev sâhibinin duymadığına kanâat hâsıl olursa, aynı cümleyi dördüncü def'a tekrar etmekte bir beis yoktur. Bu takdirde izin verilirse girilir, verilmez veya bir özür beyân edilirse geriye dönülür.. Nitekim **Hazret-i Ömer (R.A.)** bir gün **Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye**:

(3) İbn-i Cerir Taberî: Adly bin Sâbit (R.A.)den.

(4) İbn-i Mâce: Ebû Sevre (R.A.)den.

— Seni bize gelmekten alıkoyan şey nedir? diye sitemde bulundu.

Ebü Mûsâ (R.A.):

— Ben size geldim, kapınızın önünde durup üç def'a selâm verdim; selâmıma cevap verilmeyince ayrıldım.. Çünkü **Hazret-i Peygamber (S.A.V.)**in şöyle buyurduğunu işittim:

اِذَا اسْتَاذَنَ أَحَدُكُمْ ثَلَاثًا فَلَمْ يُؤْذَنَ لَهُ فَلْيَرْجِعْ «Sizden biriniz (baş-

kasının evine girmek isterken) üç def'a izin ister, müsâade edilmeyince geriye dönsün!» (5).

Bu mevzuda etraflıca bilgiye sâhib olmak için şu kıssayı nakletmekte fayda umuyorum: Bir gün **Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Sa'd bin Ubâde'nin** evine uğradı, onları ziyâret etmek istiyordu. «**Esselâmü aleyküm**» dedi, cevap veren olmadı; bir daha «**Esselâmü aleyküm**» dedi, yine cevap veren olmadı, bir daha «**Esselâmü aleyküm**» dedi, yine cevap veren olmayınca geri döndü.. **Hazret-i Sa'd, Resûlullah (S.A.V.)**in sesinin kesildiğini farkedince, ayrıldığını anladı ve peşine düştü, hızlı adımlarla **Resûlullah'a** yetişti ve: «**Ve aleykümü's-selâm ya Resûlellah!**» diyerek redd-i selâmda bulundu. Sonra da şöyle itizar etti: «**Ya Resûlellah! Size cevap vermeyişimizin sebebi, bize daha çok selâm vermenizi sağlamaktır.. Buyurun hânemizi şerefledirin..**» **Resûlullah (S.A.V.)** bu durumu yadırgamadı ve **Sa'd'ın** evine gittiler. (6).

Diğer bir husus da, **Hazret-i Peygamber (S.A.V.)** bir evin kapısına gelince tam karşıda durmaz, ya sağ köşeye, veya sol köşeye çekilir, öylece müsâade isterdi. Çünkü o devirde ekseriya dış kapılar doğrudan doğruya odaya açılır, ara yerde antre bulunmazdı. Kapı açılınca odanın içindeki duruma göz ilişme-

(5) Bu haber hem sahih, hem de meşhurdur..

(6) Tefsir-i Kurtubî: C. 12, S. 216.. **Ebü Dâvud ve Nesai'nin Kays bin Sa'd'den** yaptıkları sahih rivâyete göre: **Resûlullah** selâmını üç def'a tekrarlamış, her def'asında **Sa'd** hafif bir sesle redd-i selâmda bulunmuş; **Sa'd'ın** oğlu **Kays**, «**Babacığım, Resûlullah'a müsâade etsen ya!**» demiş, o da: «**Bırak, Resûlullah bize çokca selâm versin!**» demiştir.

sin diye böyle hareket edilirdi. Bununla beraber, ara yerde an-
tre bile olsa, böyle yapmak daha uygun olur..

Selâm vermekle ev sâhibine müsafir veya ziyaretçi olarak
geldiğini veyahut bir iş için görüşmek istediğini duyurmak
mümkün değilse, kapıyı tıkırdamak sünnettir. Nitekim **Hazret-i Peygamber** (S.A.V.) **Medîne**'de bir kuyunun kenarına otu-
rup ayaklarını suya sarkıtarak serinlemeye çalışırken **Hazret-i Ebûbekir Sıddik** geldi ve içeri girmek için kapıyı tıkırdadı.
Bunun üzerine **Hazret-i Peygamber** (S.A.V.) kapıcıya: «Ona
müsâade ver ve kendisini Cennetle müjdele!» buyurdu.. Bun-
dan da kapıyı tıkırdamanın sünnet olduğunu anlıyoruz..

Başkasının evine varıp kapısının önünde bir tarafa durup
selâm verdikten veya kapıyı tıkırdadıktan sonra ev sâhibi,
«kim o?» diye soracak olursa, «ben» veya «benim» denilmez
de ismi ve künyesi yâni adı soyadı ne ise onu söyler. Rivâyete
göre **Câbir bin Abdullah** (R.A.) diyor ki: **Hazret-i Peygamber**'e
(S.A.V.) gittim, içeri girmek için müsâade istedim. «Kim o?»
diye sordu. «Ben!» dedim. Bunun üzerine **Hazret-i Peygamber**
(S.A.V.): benim böyle dememi yadırgadı ve «ben, ben» de-
di.. (7).

Hazret-i Ömer (R.A.) bilhassa bu âdâba fazlasiyle riâyet
eder, **Hazret-i Peygamber**'in veya başka birinin kapısına gelin-
ce, «Esselâmü aleyküm, Ömer içeri girsin mi?» derdi.. Hâliyle
diğer Eshâb-ı Kirâm da birbirleriyle olan münasebetlerinde
bu terbiye ve âdâba riâyet eder, etmeyenleri kınarlardı..

Bütün bu hüküm ve âdablar başkasının evine girmek iste-
nilirken câri olur.. Kendi evine giren, müsâade istemez, ancak
selâm verir.

Netice olarak, başkasının evine girmeye müsâade edilme-
diği veya evde sâhibi bulunmadığı takdirde içeri girilmeden
dönülür. **Nûr sûresi 28 ve 29.** âyetlerle bu husus şöyle beyân
ediliyor:

«Şâyed evlerde kimse bulamazsanız size izin verilinceye
kadar oraya girmeyin.. Size «dönün!» derlerse dönün.. Bu yol-

da hareket hakkınızda daha nezih ve makbûldür. Allah işlediklerinizi hakkıyla bilir.»

«Meskûn olmayan, içinde sizin için fayda, (veya ticaret) malı bulunan boş evlere girmenizde size bir sorumluluk yoktur. Allah açığa vurduğunuzu da, gizlediğinizi de hakkıyla bilir.» (8).

Böylece İslâm beşerî münâsebetleri en hurda teferruatına kadar bir bir ele alıp hepsini de ayrı ayrı nizamla bağlamıştır. Herkesin meskenini taaarruzdan, hayâsızca saldırılardan, edep ve töre dışı girişlerden korumuş, medenice yaşamanın yollarını, şüpheyi mahal bırakmayacak şekilde göstermiştir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Evin kapısını kapalı bulundurmak, pencerelere, içeriği göstermiyecek şekilde perde asmak sünnettir. Tek katlı evlerde ise vâcibdir.

2. Başkasının evine müsâade almadan girmek câiz değildir.

3. Kapıyı tıkırdamak ve selâm vermek sünnettir.

4. İçerden «kim o?» diye sorulunca, ismen ve hattâ künye ile yâni ad ve soyad ile cevap vermek sünnettir.

5. Birinci selâm veya tıkırdamayı duymamışlarsa bunu üç ilâ dört def'a tekrarlamak âdâbdandır. Dördüncü def'a da ses çıkmazsa artık ısrar edilmiyerek geri dönülür.

6. Kapıyı tıkırdamaktan veya selâm verdikten sonra tam kapının önünde değil bir tarafında durmak kezâ âdâbdandır.

7. Kendisine ait eve girilirken müsâade istenilmez, ancak selâm verilir.

8. Meskûn olmayan evlere (han, otel gibi) girilirken belirtilen şekilde müsâade istemeye lüzum yoktur. Ancak meskûn olmayan evin bir idârecisi varsa (otellerde olduğu gibi) önce ondan müsâade alınır. İdârecisi yoksa (bâzı kervansaraylarda olduğu gibi) doğrudan doğruya girmekte bir vebâl yoktur.

BAKILMASI HARAM KILINAN ŞEYLERE BAKMAK

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوْا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوْا أَرْوَاحَهُمْ ذٰلِكَ
أَزْكٰى لَهُمْ اِنَّ اللهَ خَيْرٌ مَّا يَصْنَعُوْنَ

«Mü'min erkeklere söyle: gözlerini (bakılması haram sayılan şeylerden) indirip sakınsınlar. Mahrem yerlerini, ırz u namuslarını korusunlar. Bu, kendileri için daha nezih ve iyi (bir davranış)dır. Herhalde Allah onların yapacağından haberdardır.» (1).

İslâm, zinâyı haram kıldığı gibi ona vesile olan her şey'i de haram kılmış ve böylece fuhşa, hayâsızlığa yol açan vasıtaları kaldırmıştır. Çünkü sel felâketinden korkup evin veya bahçenin etrafına basit bir korkuluk koymak kâfi değildir; geniş ve derin bir kanal açmak, seli felâket hâline sokacak olan yan akıntıların mecrasını değiştirmek lâzımdır. Bunun gibi, kadının çıplak gezmesini, ona şehvetle bakılmasını, yabancı erkeklerle haşır-neşir olmasını mubah kılıp sadece zinâyı haram kılmak elbetteki yeterli ve müessir bir tedbir değildir.. Zinâ niçin haram kılınmıştır? Bu sorunun cevâbı gayet açık ve bellidir: Kadının şerefini, onun annelik vasfını, âile düzenini, neslin devamını korumak için... O halde buna vesile ve vasita olan bütün şeyleri de yasaklayıp haram kılmak gerekir ki, arzu edilen netice elde edilebilsin.. İşte bunun içindir ki, bakılması haram sayılan şeylere bakmak, mahrem yerleri teşhir etmek de ha-

(1) Nûr sûresi, âyet: 30.

ram kılınmıştır. Çünkü temiz ve nezih bir hayata ancak bu yoldan kavuşmak mümkündür.

Bu kaideye göre, sokak ve caddelerde mahrem yerleri açık bir vaziyette dolaşan erkek ve kadınlar; gayr-i millî ve gayr-i ahlâkî olan filmler, sanat değeri taşımayan, fazilet örneği vermiyen tiyatrolar ve bütün bunları körükler mâna ve vasıfta olan neşir organları; ahlâkın çökmesi, millî ruhun sönmesi, dinî inançların kopması ve neticede millî varlığın sarsılması ve belki yıkılması için kâfi sebeplerdir. Artık kanunlar ne kadar şiddetli olursa olsun, cezaî müeyyideler ne kadar ağır tutulursa tutulsun değil mi ki bu yıkıma ve parçalanmaya vesile olan bütün vasıtalar ve davranışlar serbest bırakılmış ve bunun aksine fazilet aşılar mahiyette bir eğitim tatbik edilmemiştir, o halde felâketin önüne geçmek mümkün değildir. **Fatih Sultan Mehmed Han, İstanbul'u fethetmek için hazırlanırken Bizans'ın millî, ahlâkî, içtimai, âilevî ve dinî değerlerinin hepsi şehvet ve cinsî ahlâksızlığın, ticarî yozlaşmanın, belden aşağı eğitimin balvolları altında hurdahaş olmuş bir vaziyette idi.. Bu sebeple varlığını koruyamadı, yıkılıp silinmeye mahkûm oldu. Allah'ın ezel ile ebed arasını dolduran kanunu onlar hakkındaki hükmünü de böylece vermiş oldu.**

Evet, tarih boyunca hiç bir milletin ahlâkî çöküntü içinde hayatiyetini koruyup devam ettirdiği görülmemiştir.

Bu bakımdan İslâm, beşer hayatına en uygun yönü vermiş, fazilet ruhu silinip ahlâk hurdahaş olmasın diye bir nice maddî ve mânevî müeyyideler koymuş, bunların eğitim yoluyla işlenmesi için gerekli metod ve vasıtaları belirtmiştir.

Fazilet ruhunun silinmemesi ve bilhassa gelişmesi içindir ki, bakılması haram sayılan şeylere bakmak, mahrem yerleri teşhir etmek de haram kılınmış ve bununla alâkalı mânevî müeyyideler de konulmuştur.. Zira temiz ve nezih bir hayata ancak böyle davranmakla kavuşmak mümkündür..

Bilhassa çıplaklığın, kadınla erkeğin birbirine benzeme özentisinin moda olduğu, daha doğrusu mevcut şeslin moda ile demoda arasında bocaladığı bir devirde gözü ve gönlü ha-

ramdan sakınmak, üstün vasıfta bir iman olgunluğu mes'ele-sidir. — Yüce Rabbim bu olgunluğu bütün Müslümanlara ve hattâ bütün insanlara müyesser kılsın! —

Bugün başımızı hangi tarafa çevirecek olursak orada bir mahrem (bakılması haram olan şey) karşımıza çıkar.. İslâm bunun çaresini sıhhatli bir eğitime bağlarken diğer taraftan da; nefsi köreltir, şehveti frenler, imânı artırır mâna ve ölçüde bir takım prensipler koymuştur: «Âni olarak gözün bir mahreme ilişirse başını derhal çevir, gözlerini indir!» diye tenbihte bulunur. Yâni nefsine hâkim olacaksın, her türlü vesveseyi atıp kendini örnek matbu' bir insan olarak kabûl edeceksin.. Mademki Rabbim bunu bizim ve insanlığın hayrına haram kılmıştır, o halde O'nun haram kıldığı şey'e iltifat etmiyeceğim! diyeceksin.. Ve sonra cem'iyet ve milletleri bu âfet ve beliyeden kurtarma yollarını, ilmî meş'ale ve rehber edinerek arıyacaksın!

Sahâbe-i kirâmdan Cerîr bin Abdullah el-Beceli diyor ki: **Hazret-i Peygamber (S.A.V.)** den, bakılması haram olan şey'e birdenbire gözün kayıp bakmasından sordum; gözümü derhal o şeyden çevirmemi emretti.. (2).

Resûlüllah (S.A.V.) Efendimizin ayrıca bu hususta **Hazret-i Ali'ye** şöyle tavsiyede bulunduğunu sahih kaynaklardan öğreniyoruz:

يَا عَلِيَّ لَا تَتَّبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ فَإِنَّ لَكَ الْأَوَّلَىٰ وَلَيْسَ لَكَ الْآخِرَةُ

«Ya Ali! İlk bakışa ikinci bakışı tâbi' kılma; çünkü birinci bakış (âni ve elde olmayarak vâki oluyor; bu bakımdan) senin için (mubah)dır. Fakat diğeri (yâni ikinci bakış) senin için (mubah) değildir.» (3).

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) cadde ve sokak ortasında veya kenarında oturup gelip geçen kadınlara ve bakılması haram

(2) Sahih-i Müslim: Yûnus bin Ubeyd tarikıyla.. İmâm Ahmed - Ebû Dâvud - Tirmizî - Nesef..

(3) Ebû Dâvud: İsmâil bin Mûsa el-Fezzari tarikıyla.. Tirmizî: Şerik tarikıyla.. Hadis gariptir..

olan şeylere bakmayı, İslâm ahlâk ve terbiyesine uygun bulmamış; Müslümanın çok daha ciddi, vekarlı ve edebli olmasını istemiştir. Çünkü böyle yapmak da bir takım fitne ve ahlâksızlıklara yol açar.. Buna işâretle Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.)

buyuruyor ki: **إِذَا كُنَّا فِي الْبُلُوغِ عَلَى الطَّرِيقِ** «Cadde ve sokak üzer-

lerinde oturmaktan sakının!»

Bunun üzerine Eshâb-ı Kirâm'dan, basık ve havasız evlerde oturanlar bâzen böyle yapmak ihtiyacında olduklarını düşünerek bir fetvâ aradılar:

— Ya Resûlellah! buna ihtiyacımız var; arkadaşlarla meclis kurup konuşuyoruz, dediler.. Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

إِنْ أَيْتَمَّ قَاعَطُوا الطَّرِيقَ بَوْحَقِّهِ — «İllâ bundan vazgeçmiyorsanız, o

halde yolun hakkını verin!..» buyurdu.

Eshâb-ı Kirâm sordu:

— Yolun hakkı nedir, ya Resûlellah?!

Buyurdular ki:

غَضُّ الْبَصَرِ وَكَفُّ الْأَذَى وَرَدُّ السَّلَامِ وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ

«Gözü indirip bakmamak, yoldan geçenlere eziyet veren şeyleri gidermek, verilen selâmı alıp reddetmek, iyilikle emredip kötülükten men'etmektir..» (4).

Demek, cadde ve sokak kenarlarında mümkün oldukça oturmamak; şayet oturmak icabediyorsa, şu hususlara dikkat etmek bir emr-i Resûldür:

1. Gelip geçen kadınlara ve bakılması haram olan her şey'e bakmamak.

2. Cadde ve sokakları kirletmemek, gelip geçenlere engel olacak veya onları tiksindirecek taş, ağaç, cam parçası, meyve kabuğu, balgam ve tükrük gibi şeyleri atmamak, atılmış olanlar varsa, onları derhal temizlemek..

(4) İbn-i Kesir: Sahih'tir.

3. Selâm veren olursa, alıp redd-i selâmda bulunmak..

4. Akıl, örf ve şeriata uymayan bir kötülük işleniyorsa veya işlenmek isteniliyorsa, onu en uygun metodla gidermeye çalışmak, hiç olmazsa engel olmaya teşebbüs etmek..

Netice olarak gözü haramdan sakınmanın üç büyük semeri var:

1. Herkesin ırzı ve namusu korunduğu ve hürmet edildiği için fitne ve ahlâksızlık önlenmiş olur..

2. Cem'iyet bünyesinde karşılıklı güven gerçekleşir..

3. İnsanı ruhen yüceltir, îmânın ve ibâdetin zevkını kalbin derinliklerine perçinler. Nitekim **Hazret-i Peygamber (S.A.V.):**

مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَنْظُرُ إِلَى مُحَاسِنِ امْرَأَةٍ فَيُغَضُّ بَصَرَهُ إِلَّا أَخْلَفَ اللَّهُ لَهُ عِبَادَةً يَحْدِلُهَا

«Herhangi bir Müslüman (âni olarak) bir kadının güzelliklerine gözü ilişir de gözünü derhal ondan çevirip indirirse, mutlaka Allah ona, onun yerine, tatlılığını (kalbinin derinliğinde) hissedecek bir ibâdet bahşeder.» (5).

Bu amelin daha üstün karşılığını kıyâmet günü bulacaktır. Zîra kıyâmet günü bütün gözler ağlıyacak; ancak üç göz müstesnâ, onlar ağlamıyacaktır:

1. Allah'ın haram kıldığına bakmayıp sakınan göz...

2. Allah yolunda uykusuz kalan göz...

3. Allah korkusundan yaş akıtan göz... (6).

Behz bîn Hakem'in dedesinden yapılan rivayete göre, **Behz'in** dedesi, bu hususta **Hazret-i Peygamber'e (S.A.V.)** soruyor:

— Ya Resûlellah! Mahrem olan yerlerimizden hangisine yaklaşabilir ve hangisine bakabiliriz?

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) ona şu cevabı veriyor:

إِحْظَ عَوْرَتَكَ الْإِمْنَنَ زَوْجَتَكَ أَوْ مَمْلَكَتَ يَمِينِكَ — «Mahrem yerini

(5) Ahmed bîn Hanbel: Ebû Umâme (R.A.)den.

(6) İbn-i Ebi Dünyâ: Ebû Saîd el-Medenî tarihîyle..

koru! Ancak karına ve bir de elin altındaki câriyeye gösterebilirsin!»

— Bâzan erkek erkeğin yanında, onunla beraber bulunur?.

— Ona da mahrem yerlerini göstermemen mümkün oldukça göstermiyeceksin!.

— Ama bâzan da insan yalnız başına bulunuyor?..

— Allah utanılmaya daha lâyıktır!. buyuruyor.

İlim adamları bu âyet ve alâkalı hadislere dayanarak, peştemalsız hamama girmenin haram olduğuna hükmetmişlerdir. Kadınların da zaruret olmadıkça hamama girmemeleri tavsiye ve tenbih olunmuştur. Evlerinde yıkanmaları daha iyi ve daha uygundur. Buna işaretle, hamamdan gelmekte olan Ümmü Derdâ'ya **Hazret-i Peygamber (S.A.V.)** soruyor:

— Nereden geliyorsunuz ya Ümmü Derdâ?

— Hamamdan geliyorum ya Resûlellah!.

Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا مِنْ امْرَأَةٍ نَضَعُ ثِيَابَهَا فِي غَيْرِ لَحْدٍ مِنْ أُمَّهَاتِهَا إِلَّا أَوْهَى
هَائِكَ كُلَّ سِتْرَيْنِهَا وَبَيْنَ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ

«Nefsim kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, herhangi bir kadın elbisesini annelerinden başka bir kimsenin evinde soyacak olursa, mutlaka o, kendisiyle Rahmân arasındaki bütün namus perdelerini yırtmış olur..» (7).

Bu bakımdan fıkıhçılar hamama girmek isteyen kimsenin şu on şarta riâyet etmesini tavsiye etmişlerdir:

1. Tedâvi veya kirden - pastan arınmak niyetiyle girecek..

2. Halkın az bulunduğu bir zamanı seçecek..

3. Mahrem yerlerini örtecek kadar sağlam bir peştemal tutunacak..

4. Gözlerini ya yere ya da yıkandığı kısmın duvarına çevirecek, kimseye bakmıyacak.. Yâni zaruri sebepler dışında döñüp şuna-buna bakmıyacak..

derlerinden veya oğullarından veya kocalarının oğullarından veya kardeşlerinden veya kardeşlerinin oğullarından veya kız kardeşlerinden veya (müslüman) kadınlardan veya ellerindeki câriyelerden veya erkekliği kalmanuş (hizmetçi ve pîr-i fânîler)den veya kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizli tutacakları süslerini, bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey mü'minler! Korktuğunuzdan kurtulup umduğunuza ermeniz için Allah'a tevbe edin!» (8).

Bu âyet-i kerime, İslâm'ın irfan havası içinde yetişip iman nuru ile donatılan Müslüman kadınlara Allah'tan apaçık bir emir: kocalara da bir gayrettir. Aynı zamanda onları câhiliyye devri kadınlarının şehvet saçan âdet ve sıfatlarından ayıran üstün bir terbiye sisteminin özetidir.

Çünkü kadının âile ve cem'iyet bünyesindeki müstesnâ mevkiî dikkate alınarak onu her türlü şehvânî bakışlardan, kötü nazarlardan, hayasızca sözlerden, gayr-i ahlâkî sataşmalardan uzak bulundurmamak; annelik kıymetini küçültecek, fıtrî cazibesini külleyecek her türlü teşhirden korumak, şüphesiz ki onun yaratılışındaki maksada daha uygun gelir..

Âyet-i kerîmenin iniş sebebi bu maksadı daha iyi açıklıyor. Eshâb-ı kirâmdan Câbir bin Abdullah (R.A.) diyor ki: Esmâ binti Mersed (R.A.) İslâm terbiyesiyle yaşıyan bir hanımdı. Onun Benî Hârîse semtinde kendisine ait olan haneye bir çok kadınlar kolları, bacakları, gerdanları açık bir vaziyette girer çıkarlardı.. Hazret-i Esmâ onların bu hâlini fazlasiyle yadırgadı ve «bu ne kötü bir âdet!» diye kendi kendine söylendi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet nâzil oldu.. (9).

İslâm bilginlerinden bir çoğu bu âyet ve ilgili rivâyetlere dayanarak, «kadınların yabancı erkeklere, ister şehvetle, ister şehvetsiz bakımları asla câiz değildir» demişlerdir. Bunların delil olarak gösterdikleri hadîsi, Ebû Dâvud ve Tirmizî rivâ-

(8) Nûr sûresi, âyet: 31

(9) Mukatîl bin Hayyân..

yet etmiştir. **Hazret-i Ümmü Seleme** diyor ki: Ben ve Hz. **Meymûne** (R.A.), **Resûlullah** (S.A.V.)'ın yanında bulunuyorduk, tam bu sırada **İbn-i Ümmî Mektum** çıka geldi.. Hicâb âyeti de ineli bir hayli gün geçmişti.. **Hazret-i Peygamber** (S.A.V.) bize, **İbn-i Ümmî Mektum**'dan kaçınıp perde arkasına geçmemizi emretti. Bunun üzerine ben merak ettim:

— Ya Resûlellah! dedim, **İbn-i Ümmî Mektum** âmâdır, bizi bilmez!.

Resûlullah (S.A.V.) dikkatle beni süzdü ve:

— O görmüyor ama siz de görmüyor musunuz? buyurdu.. (10).

İlim adamlarından bir kısmı ise, kadının erkeğe şehvetsiz bakması câizdir, demişler ve delil olarak da şu sahîh hadisi göstermişlerdir: **Habeşlilerden** bir ekip bayram günü **Mescid-i Saâdetin** önünde kılıç kalkan ve mızrak oyunu oynuyorlardı. **Resûlullah** (S.A.V.) onları seyrederken **Hazret-i Âişe vâlidemiz** de **Resûlullah**'ı siper edinip oyunu izliyordu. Yorulup bıkkınlık gelinceye kadar ayrılmadığı halde **Resûlullah** (S.A.V.) onun bu hâlini yadırgamadı; bilâkis oyunun heyecanlı safhalarına onun dikkatini zaman zaman çekti..

O halde «**Mü'min kadınlar gözlerini (bakılması haram olan şeylerden) indirip sakınsınlar**»dan maksad ve murad:

- a) Şehvetle erkeklere bakmasınlar..
- b) Ahlâkan düşük şehvetperest erkeklere de bakmasınlar.
- c) Bakılması haram sayılan şeylere bakmasınlar..
- d) Bakmaları şüphe uyandıran yer ve zamanlarda da erkeklere bakmasınlar..

Mânalarıdır..

«**Süslerini - görünen kısım müstesnâ - açmasınlar!**»

Meâlindeki âyette geçen «**Görünen kısım müstesnâ**» cümlesinin delâlet ettiği mâna üzerinde görüş farkı vardır:

1 — Hz. **İbn-i Mes'ud**'a göre, süsün görüneni elbisedir. Süs yerleri değildir.

(10) Tirmizî bu hadîsin hasen ve sahîh olduğunu kaydeder..

2 — Tâbüinden İbn-i Cübeyr'e göre, elbise ve yüzdür.

3 — Atâ ve Evzâî'ye göre, yüz, iki el ve elbisedir.

4 — İbn-i Abbas, Katâde ve Misver bin Mahreme'ye göre, süsün görünen kısmı, sürme, bilezik, küpe, yüzük ve kınadır.

Bilezik de görünen kısma dahil olunca, bileğin yarısına kadar olan kısmın görünmesinde bir beis yoktur, diyenler şu hadisle ihticac etmişlerdir. **Hazret-i Peygamber (S.A.V.):**

لَا يَجْلُ لِمَرْءَةٍ تَوَسَّيْتُ بِاللَّهِ وَلَيُّومِ الْآخِرِ إِذَا عَرَّكَ أَنْ تَضْهَرَ الْأَوْجُهَ وَيَدَيَا
إِلَى هَامَتَا وَقَضَى عَلَى نِصْفِ الذَّرَاعِ

«Allah'a ve âhîret gününe imân eden bir kadına, bülûğa erince yüzünden ve iki elinden başka yerini (yabancı erkeklerle) göstermesi helâl olmaz.» buyurdu ve «iki elini» deyince bileğinin yarısına kadar olan kısmı tuttu.. (11).

Bunun aksine bileğin gösterilmesinin câiz olmadığını söyleyenler ise, şu hadisi delil olarak almışlardır: **Hiz. Ebûbekir Sıddîk (R.A.)**ın muhterem kerimesi **Esmâ**, üzerinde beden hatları görünecek vasıfta ince bi relbise olduğu halde **Hâne-i Saâdet**e geldi. Onun bu hâlini gören **Resûlüllah (S.A.V.)** yüzünü çevirdi ve:

يَا سَيِّدَةُ إِنِّ الْمَرْءَ إِذَا بَلَغَتْ الْمَحِيضَ لَمْ يَصْلَحْ أَنْ يُرَى مِنْهَا
الْأَهْدَاوُ أَشَارَ إِلَى وَجْهِهِ وَكَفَيْتَهُ

«Ya Esmâ! Hakikat, kadın bülûğa erince, ondan ancak yüz ve iki elin görünmesi uygun olur» buyurdu. (12).

Süs hususundaki görüş farkları şuradan doğuyor: Zinet iki kısma ayrılır; biri yaratılıştan mevcut olan zinet ki, yüz bunu ifâde eder; diğeri sonradan takınılan zinetlerdir ki, elbise, yüzük, küpe, bilezik, kemer, halhal v.s. bunu ifâde eder..

(11) Katâde - Taberi - Kurtubî: **Hiz. Âişe (R.A.)**den..

(12) Ebû Dâvud - İbnü Cerir Taberî - Kurtubî: **Hazret-i Âişe (R.A.)**den.

Bileziğin görünen zinetten olup olmadığı da ihtilâf konusu olmuştur:

a) **Hazret-i Âlşe Vâlidemize** göre, bilezik de görünen zinettedir. Çünkü ellerle beraber o da görünebilir.

b) **Mücâhide** göre, bilezik görünmesi câiz olmayan zinet-tendir.

Fukaha bu iki görüşle de amel etmenin câiz olduğunu söylemiştir. Çünkü bilezik ekseri bilek kısmında durur. Elin açık olmasıyla o da bizzarure görünebilir.

Baş örtüsüne gelince :

Bu âyet-i kerîme inmeden önce çoğu kadınlar başlarına aldıkları örtüleri, boyun, gerdan ve göğüslerini örtecek şekilde değil de, sadece enselerini örtecek şekilde tutunur ve örtünün sarkan kısmını iki omuzları arasına salarlar.. Hâliyle bu şekil örtünenlerin boğaz, gerdan ve bâzan göğüslerinin tamamı veya bir kısmı açık vaziyette kalırdı. Bu açıklık daha fazla ah-lâksızların dikkatini çekeceğinden Cenâb-ı Hak şu emri indirdi: **«Baş örtülerini yakalarının üstüne gelecek şekilde örtüp sal-sınlar!»**

Çünkü âyette geçen **« h u m u r »**, **«himar»**ın çoğuludur. Hımar, başı kapsar şekilde örtülen örtüye denilir. Cenâb-ı Hak bu örtünün yakaların üstüne gelecek şekilde örtünmesini emretmekle kadının, dikkati çeken zînet yerlerini korumuş oldu..

Mü'min kadınlar süs yerlerini ancak şu on iki sınıfa ve bu sınıflara dahil olan kimselere gösterebilirler:

1. Kocalarına ve efendilerine,
2. Babalarına ve dedelerine,
3. Kayınpederlerine,
4. Kendi oğullarına ve torunlarına,
5. Kocalarının başka kadından olan oğullarına,
- 6, 7. Erkek kardeşlerine ve onların oğullarına, torunları-na,
8. Kızkardeşlerinin oğullarına ve torunlarına,
9. Müslüman kadınlarına ve kızlarına,
10. Ellerin altındaki câriyelerine,

11. Erkekliği kalmamış hizmetçilere ve şehvetten kesilmiş pir-i fânilere,

12. Kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan çocuklara..

Bunlardan bir kısmını izâh edelim:

Birincisi, «kendi kocalarına gösterebilirler»dir. Âyette «b a ' l » tâbiri kullanılmıştır ki bu, hem kocaya, hem de efendiye delâlet eder. O halde gerek koca, gerekse efendi (seyyid) kadının mahrem yerlerine bakabilir. **Hazret-i Âîşe Vâlidemizin Resûlullah (S.A.V.) ile olan münâsebetlerinde, «Ben Onun mahrem yerini, O da benim mahrem yerimi görmedi» demesi, bakmanın haram olduğunu değil, edeb ve ciddiyeti ifâde eder.. Nitekim İbn-i Huveyzi Mendad diyor ki: «Koca ve seyid (efendi) kadının her tarafına bakabilir, ancak fercin bâtınına bakması uygun değildir. Bunun gibi kadın da kocasının ve efendisinin avret mahalline bakabilir.»**

Beşincisi, «Kocalarının erkek evlâdına gösterebilir»dir.

Kadın zînet yerlerini kocasının erkek evlâdına da gösterebilir. Çünkü onlar dolayısıyla kendi evlâdı makamına geçiyorlar. Hâliyle kocanın oğlunun oğullarına yâni torunlarına da göstermesinde bir beis yoktur. Ancak kocasına gösterdiği yerlerinin bir kısmını bunlara gösteremez. Şöyle ki: Koca karısının her tarafına bakabilir; yâni kadın her tarafını kocasına açabilir, ama kocasının çocuklarına ve hattâ kendi öz evlâdına bâzi yerlerini açamaz. Bunlara sadece âyette belirtilen zînet yerlerini, meselâ: kulak, gerdan, kol, incik gibi kısımlarını açabilir.

Bu kısma, kocanın baba ve dedeleri de dâhildir.

Altıncısı, «Erkek kardeşlere», **yedincisi**, «Erkek kardeşlerin oğullarına gösterebilir»dir. Kadın zînet yerlerini erkek kardeşlerine, onların erkek ve kız çocuklarına, erkek çocuklarının çocuklarına gösterebilir. Dayılarına ve amcalarına göstermesinde de bir beis görülmemiştir. Süt evlâd ve süt kardeşler de neseb cihetiyle olan evlâd ve kardeşler gibidir.

Dokuzuncusu, «Müslüman kadınlara gösterebilir»dir..

Mü'min bir kadın zînet yerlerini Müslüman kadınlara ve

Müslüman câriyelere de gösterebilir. O halde gayr-i müslimlerin ve müşriklerin kadınlarına göstermesi câiz değildir.

Rivayete göre **Hazret-i Ömer (R.A.)**, başkumandan **Ebû Ubeyde bin Cerrâh'a** şu meâlde bir mektup yazmıştır:

لَا بُعْثِي أَنْ نِسَاءَ هَؤُلَاءِ الدِّمَةِ يَدْخُلْنَ الْحَمَامَاتِ مَعَ نِسَاءِ الْمُسْلِمِينَ
فَأَمْنٌ مِنْ ذَلِكَ وَحُلْ دُونَهُ فَإِنَّهُ لَا يُجُوزُ أَنْ تَرَى الدِّمَةَ عُرْيَةَ لِلْسِّلَةِ

«Bana ulaşan habere göre, hükümranlılığımız altında bulunan gayr-i müslim kadınlar, müslüman kadınlarla birlikte hammamlara giriyorlarmış. Bunu derhal men'et (bu hususta aralarında kalan bağı) çöz, (veya bundan başka olan normal görüşmelerine müsâade et)! Çünkü zimmiyenin müslüman kadınlarının mahrem yerlerini çıplak bir vaziyette görmesi câiz değildir.» (13).

İbn-i Abbas (R.A.) da: «Müslüman bir kadına, Yahudî veya Hıristiyan bir kadının onun mahrem ve zînet yerlerine bakması helâl olmaz. Çünkü onlar gördüklerini gidip kendi kocalarına söyleyebilirler.»

On birincisi, «Erkekliği kalmamış hizmetçilere ve şehvetten kesilmiş pîr-i fânilere göstermesi»dir..

Âvette geçen «Gayre Uli'l-İrbeti minerricâl» kaydına her ne kadar böyle bir mâna verdikse de âlimlerin bu hususta görüş farkı vardır. Her şeyden önce gerek hizmetçi, gerekse pîr-i fâninin sâlih bir kimse olması üzerinde durulmuştur. Yaşlı da olsa, şehvetten de kesilse, fâsık ve ahlâksızın biri ise, elbetteki ona göstermek uygun olmaz, diyenler olmuştur. Görüş farklarını ise şöyle tesbit edebildik:

a) Kadınlara ihtiyaç hissetmiyen bön..

b) Akılsız budala..

c) Şehvetten kesilip çalışma gücünü kaybeden ve şunun bunun peşine takılıp karın doyuran zayıf kimse..

d) Tenâsül âleti kesik olan..

e) İdiş olan veya tenâsül âleti yaratılıştan harekete gelmiyen kimse..

f) Hunsâ olan (hem erkeklik, hem de kadınlık âleti bulunan) kimse..

g) Çok yaşlı olan kimse..

Bu mânaları kuvvetlendirir mahiyette olan rivayeti nakletmemizde fayda vardır. Rivayete göre, **Mahnes** adında erkekliği kalmamış sayılan biri **Resûlullah** (S.A.V.)'ın hanelerine serbest girip çıkardı. Bir gün **Resûlullah** (S.A.V.) eve girdiğinde **Mahnes**'in bir kadından bahsettiğini ve, «o öyle bir kadındır ki insana yüz çevirip gelince dört ile gelir; dönüp gidiince sektiz ile gider» diye vassettiğini duyunca, «Bu adamın kadınlarla ilgili hususları bildiğini görüyorum; bundan böyle onu yanınıza sokmayın, yâni içeri almayın!» diye emir verdi.. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, sadece erkekliğin kesilmesi kâfi değil, bir de kişinin salih olmasına bakılır.

Bütün bunları özetliyecek olursak:

1. Kocalar için kadınlarının bedeninin hepsine bakmaları helâldir.

2. Mûtâd olan zînet yerleri, yüz el ve ayaklarla, iş görürken açılan baş, saç, kulak, boyun, kol ve inciktir. Kocadan başka geriye kalan onbir sınıfa bu yerlerin açılmasında bir beis yoktur.

3. Erkeğin erkeğe karşı olduğu gibi kadının da kadına karşı avreti, göbekten dize kadardır.

4. Erkeklikten kesilmiş olanlara da — fitne ve dedikodu ihtimali mevcut değilse — zînet yerlerine bakmak helâldir.

5. Çocuklar, iştiha çağına gelmemiş ve kadına karşı ilgi duymuyorsa, zînet yerlerini onlara karşı açık bulundurmak da câizdir. Ancak yaş durumlarına göre onlara İslâm edeb ve terbiyesini aşılayıp öğretmek için kadınlar açılma hususunda ölçülü olmalıdırlar.

6. Örtünme emri, esir câriyeler hakkında değil, sadece hür olan mü'min kadınlar hakkındadır. Yâni esir câriyelerin zîner yerleri açık olabilir.

Âyetin sonunda «Ey mü'minler! Felâh bulmanız için Allah'a tevbe edîn (bu hususta da O'nun emirlerini yerine getirin!)» buyuruluyor ki bu çok mühim bir noktaya dikkatimizi çekiyor: Edeb ve terbiye kaidelerine riâyet etmiyen, kendisini sınırsız hür zannedip aklına geleni yapan, nâmus mefhumuna riâyet etmiyen, kendi karısı ve kızını kıskanmadığı gibi başkasının karısının peşine takılmakta hiçbir ahlâkî mahzur görmeyen, kadının cem'iyet içindeki müstesnâ mevkiine saygı göstermiyen, onu sadece bir şehvet vasıtası olarak değerlendiren toplumlar için felâh kapıları kapanır, yokolma yolları açılır.

EVLENME ÜMİDİ KALMIYAN İHTİYAR KADINLAR DIŞ ELBİSELERİNİ ÇIKARABİLİRLER

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ
غَيْرُ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

«Evlenme ümidi kesilen (yaşlılıktan) oturup kalan kadınlara gelince: Süslerini açığa vurmamaları şartıyla dış elbiselerini çıkarıp bırakmalarında onlar için bir günah yoktur. Bununla beraber sakınmaları kendileri için daha hayırlıdır. Allah gereği gibi işiten ve bilendir.» (14).

Nûr sûresi, 31. âyetle Allah'a ve Resûlüne inanmış kadınların, bakılması haram sayılan şeylerden gözlerini indirip sakınmaları, baş örtülerini yakalarının üstüne gelecek şekilde

örtmeleri ve bir de süs yerlerini, belirtilen on iki sınıftan başkasına göstermemeleri emredilmişti.. Bu âyet-i kerîme ile de yaşlılıktan oturup kalan kadınların durumuna temas ediliyor ve böylece 31. âyetin delâlet ettiği umumî mânayı hususlandırıyor; hayız ve çocuktan kesilen yaşlı kadınların süs yerlerini açığa vurmamak şartıyla dış elbiselerini çıkarıp o vaziyette bulunmalarında bir vebal olmadığı beyân ediliyor.

O halde yaşlı kadınlar evlerinin içinde ve dışında örtünme hususunda genç kadınların riâyete mecbur oldukları âdet ve kaidenin kısmen dışında kalmış oluyorlar. Şu şartla ki, süs yerlerini açmıyacaklar, sadece dış elbiselerini ve büyükçe olan, altında başka örtü bulunan baş örtülerini çıkarıp bırakacaklar.. Yâni böyle yapabilirler. Ama bundan da sakınmaları kendileri için daha hayırlıdır.

Muhaddis Ebû Dâvud'a göre 60. âyet, 31. âyete istisnâ teşkil ediyor. Nitekim **İbn-i Mes'ud** (R.A.) âyette geçen «sıyâb» kelimesini, **cilbab** = baş örtüsü ve **ridâ** = uzun üstlük, entari, sabahlık ile tefsîr etmiştir. **İbn-i Abbas, İbn-i Ömer, Mücâhid, Saîd bin Cübeyr, İbrâhîm Nahaf, el-Hasan, Katâde, Zühri** ve **Evezâi** de aynı görüştedirler.

Ebû Sâlih bu konuda diyor ki: «Yaşlı kadın büyükçe olan baş örtüsünü kaldırıp iç gömlek ve küçük baş örtüsü ile yabancı erkekler yanında durabilir.»

Gerek **İbn-i Mes'ud**, gerekse **Ebû Sâlih'in** tefsîr ve izahından **cilbab** ile **himar**'ın ayrı şeyler olduğu anlaşılıyor. Şöyle ki, **cilbab**, boyun omuz, yaka ve göğüs kısımlarını kapsar şekilde olan baş örtüsüdür. **Himar** ise, bundan biraz küçük olan ve ekseri bunun altına gelecek şekilde örtülen baş örtüsüdür. O halde bu mânaya göre, **cilbab**, himar üzerine örtülen ve sokakta kullanılan büyükçe bir örtüdür. **Himar** ise ekseri ev içinde kullanılan bir baş örtüsüdür. Böylece hayız ve nifastan kesilmiş yaşlı kadınların yalnız himar ile sokağa çıkmalarında bir vebal olmadığı hükmüne varılıyor. **İbn-i Mes'ud** (R.A.)'un

أَنْ يَضَعَنَّ يَابِئِنَّ şeklinde olan kırâetinden şu mâna çıkarıl-

mıştır: «Siyab, himar üstüne örtülen cilbabdır. Yaşlı kadının yabancı erkeklerin yanında da cilbab örtünmemesinde bir beis yoktur.» Bunu kuvvetlendirir mahiyette, İbn-i Ebî Hâtim'in tesbîit ettiği rivayete göre, Ümmü Mesâîn diyor ki: Hazret-i Âişe Vâlidemize gittim ve dedim ki:

— Ey mü'minlerin annesi! Boya, üstlük, küpe, halhal, yüzük ve ince elbise hakkında ne dersiniz?

Buyurdular ki:

— Ey kadınlar zümresi! Sizin bu hususlarda hepinizin durumu aynıdır. Allah size zînetleri — süs yerlerinizi teşhir etmeksizin — helâl kılmıştır. (15).

ÇIKARIAN HÜKÜMLER :

1. Hayız ve nifastan kesilen, yaşlılıktan oturup kalan kadınlar süs yerlerini açığa vurmamak şartıyla dış elbiselerini ve büyükçe olan baş örtülerini çıkarabilirler.

2. Süs yerlerini dışarı atmaları, yani açığa vurmaları haramdır.

— o —

BEKÂRLARI EVLENDİRMEK

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنَّ
يَكُونُوا فَرَقًا بَيْنَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾

«Sizden olan bekârları; kölelerinizden ve câriyelerinizden sâlih olanları evlendirin. Eğer fakir iseler Allah onları fazl u keremiyle zenginleştirir. Allah lûtf u keremi bol olan, (her şey'i gereği gibi) bilendir.» (16).

İslâm, îman edenler arasında evlenme çağına geldiği halde maddî yönden evlenme imkânı bulamıyan fakirlere yardım elinin uzatılmasını emretmekle cem'iyetin ahlâkî ve sosyal yapısında meydana gelecek sarsıntıyı önceden önlemiş oluyor; proleter, burjuva ve aristokrat gibi sınıf mücadelelerine açılacak kapıyı kapatıyor.

İslâmın ilk devirlerinde bu emir kusursuz tatbik edildiği için fakirle zengin arasındaki uçurum kapatılmış; zinâ hâdiseleri yok denilecek kadar azalmış; kadınlara söz ve bareketle sataşma hafifliği kalmamıştı.. Evet, asr-ı saâdet ve dört halife devrinde durum böyle idi. Ondan sonra zaman zaman ve yer yer bu emir tatbik edilmediği veya unutulduğu için genç kuşakta bir bunalım baş göstermiş bu sebeble ahlâkî ve içtimai sahalarında müthiş sarsıntılar meydana gelmiştir.

Zîra bir cem'iyette zengin yüzbinleri harcayarak şa'saalı düğün yapıp evlenir; fakir ise evlenmeye güç yetiremeyip boyun bükerek de zenginden hiç bir yardım görmezse, o cem'iyetteki ahlâkî çalkantıları önlemek çok zor olur.. Hele bir de o cemiyet İslâm kültüründen ve tahkiki bir îmandan mahrum bulunursa...

Şunu da ilâve edelim ki, İslâm bu emir ve prensibiyle fakiri bir yük olarak zenginın boynuna yüklememiş, insan şeref ve haysiyetine lâıyk olduğu değeri sunarak şu yolları koymuştur:

a) İçtimaî dengenin sağlanabilmesi için zengin ölü yatırımdan kaçınmak ve fakire iş sahasını açmak için faydalı yatırımlara girecek.

b) Emegın karşılığını eksiksiz ödeyecek.

c) Kırkta bir zekâtını kuruşuna kadar verecek.

d) Yetimleri himâye edecek, evlenme imkânı bulamayan fakir bekârları evlendirecek.

e) Zengin bütün bu vecibeleri yerine getirirken hiç kimşenin izzet-i nefşini rencide etmiyecek.

Ayrıca İslâm, fakirleri de mânevî disiplin altına almış ve şu hususlara dikkat etmelerini emretmiştir:

1. Çalışma imkânı bulunduğu müddetçe çalışacak, kimseye yük olmamaya gayret edecek.

2. Dinde kendinden yukarıya, dünyalıkta kendinden aşağıya bakacak, israftan kaçınacak.

3. En hayırlı lokmanın, alın teriyle elde edilen lokma olduğunu bilecek.

4. Zenginın malına göz dikmiyecek, kendi güç ve kuvvete güvenecek ve bu anlayış içinde Allah'a tevekkül edecek.

5. Bütün gayretlerine rağmen maddî imkân elde edemez ve bu yüzden evlenemezse, şehvetini kırmak içi noruç tutacak. Çünkü tezkiye-i nefş hususunda müessir iki ilâç vardır: Birincisi tahkikî imânın gönülleri dolduran âhiret mefhumu; ikincisi orucun verdiği ruh ve mâna..

Bunun içindir ki Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ فَإِنَّهُ أَغْضُ
لِلْبَصَرِ وَأَخْصَنُ لِلْفَرْجِ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ

«Ey gençler zümresi! Sizden kim evlenmeye güç yetiriyor-

sa evlensin. Çünkü evlenmek gözü haramdan daha çok sakındırıcı ve iffeti daha çok koruyucudur. Güç getiremiyene ise oruç gerekir. Çünkü oruç onun için şehveti kırıcıdır.» (17).

Nitekim bu âyeti tâkip eden 33. âyetle bu husus çok açık bir ibâreyle ifâde ediliyor; fakir olanlara, evlenme imkânı buluncaya kadar iffetlerini korumaları emrediliyor: «Evlenmeye çâre bulamıyanlar, Allah kendilerini fazl u keremiyle zengin kıluncaya kadar iffetlerini korusunlar.» (18).

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bu âyetin tefsirini ve Allah'ın evlenecek olan fakirleri zengin kılacağına dair olan va'dini şu hadîsleriyle açıklamıştır.

«Üç kimse var ki, onlara yardım etmek Allah üzerine bir haktır (yâni onlara yardımda bulunmak Allah'ın kanunu içindir):

1. İffetini korumak için evlenmek isteyen kimse,
2. Akd-i kitabet sebebiyle borcunu ödemek isteyen mükâtib,
3. Allah yolunda savaşılan gâzi.. (19).

Ayrıca hür kadınla evlenmeye güç getiremeyen fakirlere üçüncü bir yol olarak câriyelerle evlenmeleri gösterilmiş ve fakat sabretmelerinin daha hayırlı olacağı bildirilmiştir. (20).

O halde fakirliğinden dolayı evlenemeyenleri:

a) Müslüman zenginler gerek zekâtlarıyla, gerekse sadakalarıyla evlendirecek.

b) Yardım edecek zengin bulunmazsa, câriyelerle evlenebilirler.

c) Bu da mümkün olmazsa, oruç tutarlar.

d) Fakirliklerine rağmen cesaret bulup hür kadınla evlenecek olurlarsa, Allah onları fazl u keremiyle zengin kılar..

Demek, imkân mevcut olduğunda evlenmek sünnettir; bâzısına göre müstehabdır. Bu sünneti yerine getirme imkânı ol-

(17) Buhâri - Müslim: İbn-i Mes'ud ve Alkame (R.A.)den..

(18) Nûr sûresi, âyet: 33.

(19) İmâm Ahmed bin Hanbel - Tirmizi - Nesai - İbn-i Mâce..

(20) Fazla bilgi için bak: Birinci cilt 250. sahîfeye..

madığında iffetli yaşamak, harama gitmemek vâcibdir. Bu vücûbu yerine getirmekde kendisine güvenemiyen kimseye oruç tutmak sünnettir.

Böylece *istimnâ* ve *nikâh-ı mut'aye* (muvakkat nikâha) cevaz verilmemiş, bu husustaki tahrîm olduğu gibi kalmıştır. Çünkü *istimnâ* (= mastrubasyon) nın bir takım zararlar doğuracağı tıbben tesbît edilmiştir:

- a) Cinnete yol açar.
- b) İnsanı intihara kadar götürür.
- c) Kadınla olan münasebetten çok fazla kuvvet zâyî etmeye sebep olur ki bu birçok hastalıklara zemin hazırlar.
- d) Düşünce ve dimağ üzerinde menfi te'sirleri olur, hâfîzayı zayıflatır.
- e) Hazımsızlık meydana getirir, asabî bozuklukları kamçılar.

f) Bel gevşekliğini dâvet eder. (21).

Nikâh-ı mut'a (=muvakkat nikâhın da bir takım kötü sonuçları ve gayr-i ahlâkî neticeleri vardır:

1 — Kadını bir şehvet metası hâline sokar, onun annelik vasfını yok eder.

2 — İstikrarlı ve düzenli bir aile yuvası kurulmasına mâni' olur.

3 — Neslin karışıp bozulmasına sebep olur.

4 — Çeşitli zührevî (frengi ve belsoğukluğu gibi) hastalıklara yol açar.

5 — İçtimai huzursuzluk doğurur.

İşte bunun içindir ki, İslâm bu âyetle normal evlenmeyi sünnet kılmış; buna güç getiremeyen fakirleri evlendirmeyi de zenginlere sünnet kılmıştır. Bu da mümkün olmadığı zaman, *istimnâya* ve muvakkat *nikâha* gidilmeyip oruç sünnet yolu tavsiye edilmiştir.

Görülüyor ki, *nikâh* insan nev'inin devamını en uygun şekilde ve şartlar içinde sağlıyor. Cem'iyeti kökünden sarsan,

(21) Fazla bilgi için bak: *Muamelât-ı Zevciyede adem-i iktidar* / Dr. Tosun Paçazade, S. 11 - 12.

nesli bozan zinâyı haram kılıp önlüyor. Muvakkat nikâha ve istimnâya cevaz vermiyor. O halde evlenmeyi kolaylaştırmak, evlenemiyen bekârları evlendirmek cem'iyete düşen içtimaî, ah-lâkî, millî ve dinî bir vazifedir.

İslâm bu hususta sadece hür müslüman bekârlarla değil, bir o kadar köle ve câriyelerin iffet ve nâmusuyla, normal bir âile yuvası kurmalarıyla da meşgul olmuş; lâzım gelen yolları göstermiştir. Aynı âyetin devamında: «Kölelerinizden ve câriyelerinizden sâlih olanları evlendirin!» diye emir verilirken, onu tâkip eden «Dünya hayatının geçicî menfaatini elde etmek için iffetli olmak isteyen câriyelerinizi (sakın) fuhşa zorlamayın. Kim onları buna zorlarsa bilsin ki Allah hiç şüphesiz (zorlayanı değil) zorlanan câriyeleri zorlanmalarından sonra da bağışlar ve merhamet eder. Çünkü Allah çok yarlıgayıcı ve çok merhamet edicidir.» meâlindeki âyetle de câriyelerin iffetinin korunmasını emrediyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ
ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهْرِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ
الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ وَكَذَلِكَ
أَيَّاتُ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ

«Ey imân edenler! Ellerinizin altında olan köle ve câriyeler ve bir de sizden henüz erginliğe ermemiş olanlar, sabah namazından önce, öğle sıcağından (istirahata çekilip) soyunduğunuz zaman ve yatsı namazından sonra (yanınıza girmek istediklerinde) üç def'a izin istesinler. Bunlar sizin için (açık bulunacağınız) üç halvet vaktidir. Bu vakitlerin dışında birbirinizi dolaşmanızda ne sizin üzerinize, ne de onların üzerine bir vebâl yoktur. Allah size âyetlerini(n hükümlerini) böylece açıklar. Allah yegâne bilendir ve hikmet sâhibidir.»

«Çocuklarınız ergenlik çağına gelince kendilerinden öncekilerin izin istediği gibi izin istesinler. Allah size âyetlerini böylece açıklar. Allah yegâne bilendir ve hikmet sâhibdir.» (1).

Az yukarıda geçen âyet-i kerîmeyle yabancıların birbirlerini ziyârette nasıl hareket edecekleri beyân edilmişti. Bu âyetle de hısımların yâni aynı çatı altında barınan bir âilenin köle ve câriyeleri, küçük ve büyük çocukları, karı ile kocanın yatak

(1) Nûr sûresi, âyet: 58.

ve soyunma odalarına belirtilen üç vakitten birinde girmek istedikleri zaman nasıl müsaade istemeleri gerektiği bildiriliyor.

Çünkü İslâm hayatımızın her cebhesiyle ilgilenir, günlük yaşayışımızı tam bir disiplin, âdâb ve prensip altına almak için en uygun ve en mâkul yolları gösterir. Aynı çatı altında barınan yakın hısımlar ve âile fertlerinin birbirlerinin yatak ve soyunma odalarına ne zaman ve nasıl girebileceklerini bir takım muâşeret âdâbına bağlar; bütün münâsebetlerinde edep, terbiye, nezaket ve nezahet kaidelerine riâyet etmelerini emreder. Zira nesil önce âile yuvasında edep ve terbiye kurallarını öğrenir; ana-babasından ve âile büyüklerinden gördüğü her şeyi örnek edinir ve onun için ilk fırsatta tatbikat imkânı arar. Çocukların gelişigüzel yatak ve soyunma odasına girip çıkmalarına aldirış etmeyen ana babalar, yatak mahremiyetini ve bâzı cinsî davranışları yavrularının körpe dimağlarına işlemiş olurlar ki, bu çocukların terbiye ve ahlâkını bozar, çok küçük yaşta onların dimağını cinsî konularla meşgûl eder.

Emil (Terbiye) adlı kitapta denildiği gibi, «Her şey eşyanın Yaradan'ı elinden çıkarken iyidir; her şey insanın elinde geriler ve bozulur.», «Ana yoksa çocuk da yoktur. Aralarındaki görevler karşılıklıdır.»

Bunun için çocuk terbiyesinde dikkat edilecek önemli hususlardan birini Cenâb-ı Hakk imân eden kullarına hatırlatıyor; küçük ve büyük çocukların âile yuvasından alacakları ilk edep ve terbiyenin te'sirinin bütün ömürleri boyunca onlara ışık tutacağına dikkatimiz çekiliyor.

İmân edenlerin günlük yaşayışı ölçülü, disiplinli olduğu için ana-babanın açık, soyunmuş bir vaziyette bulunacağı üç vakit belirtilerek çocukların bu üç vakitte üç def'a izin isteyerek içeri girmeleri emrediliyor:

1. Sabah namazından önce..

Müslümanlar sabah namazını kılmak için erkenden kalkar, yatak elbisesini çıkarıp gündüzlüklerini giyinirler. Bu arada cinsî münasebette bulunup guslederek câmiye gitmek iste-

yenler de olur. Her iki halde de köle ve çocukların bu vakitte izinsiz içeri girmeleri mahzurludur.

2. Öğle sıcağından istirahataya çekilip soyunduğunuz zaman..

Sıcaktan bunalan mü'minler dinlenmek için soyunup uzanırlar. Çocukların bu sırada müsaade almadan içeri girmesinde iki mahzur vardır: Dinlenmek isteyen ana-babayı rahatsız etmek; açık bir vaziyette serpilip uzandıkları için mahrem yerlerini göremek. Nitekim rivâyete göre **Hazret-i Peygamber (S.A.V.)** Ensardan Müdlîc adında bir zâtı tam öğle sıcağının bunalttığı bir sırada **Hazret-i Ömer'e** gönderiyor. Müdlîc, kapıya geldiğinde **Ömer'in** uzanıp dinlendiğini görüyor, kapıyı tıkkırdatarak içeri giriyor ve **Hz. Ömer'i** uyandırıyor. **Hz. Ömer** uzandığı yerden kalkıp oturunca mahrem yeri açılıyor. Buna fazlasıyla üzülen **Ömer** şöyle diyor: «İsterdim ki Allah bu vakitlerde çocuklarımızın, karılarımızın ve hizmetçilerimizin odamıza izinsiz girmelerini men'etmiş olaydı!» Ve sonra **Hz. Ömer** kalkıp Resûlüllah (S.A.V.)a geliyor, bir de ne görsün arzu ettiği âyet (Nûr sûresi, âyet: 58) nâzil olmuştur. Sevincinden yerlere kapanıp Allah'a şükretti. (2).

3. Yatsı namazından sonra..

Mü'minler yatsı namazını kıldıktan sonra, gece yarısı kalkıp biraz ibâdet etmek ve sabah namazına rahatlıkla kalkmak için yatak elbiselerini giyinip uyurlar. Bu arada cinsî münasebette bulunanlar da olabilir. O halde her iki vaziyete de köle ve çocukların müsaade istemeden içeri girmesi mahzurludur.

İbnü Ebî Hâtım'in yaptığı rivâyete göre, iki adam, **Hazret-i İbn-i Abbas (R.A.)**dan âyetle belirtilen üç vakitteki istizan (izin isteme)den sordu. **İbn-i Abbas (R.A.)** onlara şu cevabı verdi:

«— Allah ayıp ve kusurları gizleyicidir; ayıp ve kusurların gizlenmesini sever. İslâmın ilk günlerinde evlerimizin çoğunun

kapılarında perde ve odaların arasında örtü falan yoktu. Bu yüzden adam karısıyla münâsebette bulunurken ansızın kölesi veya beslediği yetimi veyahut kendi çocukları içeri girer, manzaraya şâhid olurlardı. Bunun üzerine yukarıdaki âyeti kerîme indî.» (3).

Müfessir Suddi bu âyetin tefsir ve izahında diyor ki:

«— Eshâb-ı Kirâmdan bir kısmı bu üç vakitte karılarıyla cinsî münâsebette bulunmaktan ve öylece yıkanıp namazgâha çıkmaktan hoşlanırlardı. Allah bu sebeple üç vakitte köle, câriye ve çocukların odaya izinsiz girmelerini men'etti.» (4).

Aynı mevzuda Mukatil bin Hayyân şöyle diyor:

«— Bize kadar ulaşan haberde, Ensardan bir zat ile karısı Esmâ binti Mersed, Hazret-i Peygamber'e yemek hazırlamışlardı. bu arada bâzı kimselerin müsâade almadan içeri girdikleri oldu. Hazret-i Esmâ bu lâubali hareketlere dayanamıyarak:

— Ya Resûlellah! dedi, bu ne çirkin bir âdettir.. Bâzan karı-koca bir tek örtü altındayken üzerlerine onların köle ve çocukları izin almadan girer!..»

Bunun üzerine yukarıdaki âyet-i kerîme iniyor. (5).

Âyetin iniş sebepleri muhtelif şekilde anlatılıyorsa da esas maksadın âile içinde edeb ve terbiye havasını hâkim kılmaktır. Yatak odası ayrı bile olsa, kapısı örtülü bile bulunsa, belirtilen üç vakitten birinde içeri girmek isteyen köle veya çocuğun müsâade alması icabetmez mi? .

Ancak buradaki ilâhî emrin vücub ifâde edip etmediğinde, mensûh olup olmadığında âlimlerin görüşü farklıdır:

a) İbn-i Müseyyeb ve İbn-i Cübeyr'e göre mensuhtur.

b) İbn-i Abbas'a göre muhkemdir; fakat halkın çoğu bu âyetle amel etmez. Nitekim Müslüman halkın çoğu (6)

(3) Bu, İbn-i Abbas'a isnad edilen sahih bir rivâyettir.

(4) İbn-i Kesir: C. 3, S. 303.

(5) Ebû'l-Fidâ İbn-i Kesir Tefsiri C. 3, S. 303 - 304.

(6) Hucûrât sûresi, âyet: 13.

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقَرْبَىٰ إِنْ كُنْتُمْ مِنْكُمْ عِنَاءٌ فَاتَّقُوا ileyh ayetleriyle

(7) de amel etmez. Şa'bi de aynı görüştedir.

c) Buradaki emir **n e d b** üzeredir; vücut üzere değildir. Ebû Kılâbe de aynı görüştedir.

d) Ebû Abdîrrahmân Sülemî'ye göre, âyetin delâlet ettiği hükümle yalnız kadınlar kastedilmiştir.

e) İbn-i Ömer'e (R.A.) göre, yalnız erkekler kastedilmiştir.

Ekserî müfessir ve fakîhlere göre âyet hem erkek, hem de kadınlara şâmil; bizce sahih olan da bu görüş ve tefsirdir.

f) Müslümanların oturduğu evlerin kapı ve örtüleri olmadığı zaman bu emir vücut üzerine idi. Evlere kapı ve örtü takıldığı ve odalar özel şekilde yapıldığında bu emir **n e d b** üzerine hamledilir.

Bu son görüşü, Mehdevî, İbn-i Abbas (R.A.)dan rivâyet etmiştir.

g) Çoğu âlimlere göre ise âyet muhkemdir; emir vücut üzeredir ve hem erkeklere, hem de kadınlara şâmil. Yukarıda da dediğimiz gibi, en sahih olan rivâyet ve görüş de budur.

Üç def'a izin isteme hususuna gelince:

Âyette «selâse merrât»i, «selâse defeat» diye tefsîr edenler olduğu gibi, «selâse evkat» diye tefsîr edenler de vardır. Birinci tefsîri yapanlara göre, üç def'a izin istemek vâcibdir veya menduptur. İkinci tefsîri yapanlara göre bir def'a izin istemek kâfidir. İbn-i Abdilberr de aynı görüştedir. Cumhurun kavli de budur.

Bununla beraber birinci tefsîr ve görüş; (yabancılar birini ziyâret ederken nasıl üç def'a izin istemeleri emredilmişse, aynı hane halkının da belirtilen üç vakitte yatak ve soyunma odalarına üç def'a izin isteyerek girmeleri emredilmiştir)

kıyâsına daha uygun düşmektedir. Çünkü mahrem yerlerinin açık bulunma ihtimali bu kıyâsın **menâtı** oluyor. Her iki halde de bu ihtimal mevcuttur; o halde illet ve menatta birleşmeme diye bir itiraz kaydı düşünülemez.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. İslâm edeb ve terbiye dinidir..

2. Çocuk terbiyesi lüzumludur..

3. Âile efradından sayılan köle ve çocuklar âyetle beyân edilen üç vakitte ana-babalarının yatak ve dinlenme odasına girmek istediklerinde üç def'a izin talep ederler, izin verilirse içeri girerler, verilmezse geri dönerler.

4. Erginlik çağına giren büyük çocuklar ise her zaman izin isterler. Yâni kendilerinden mukaddem olan büyüklerin onların odalarına girmek istediklerinde nasıl müsaade istemeleri ve selâm verip girmeleri vâcib veya mendup idiyse, onların da aynı şekilde hareket etmeleri öylece vâcib veya mendupdur. Saîd bîn Cübeyr (R.A.) aynı görüştedir.

قَالَ ابْنُ أَرَبْدَانَ نَحْنُ أَحَدَى بَنَى هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ
تَأْجُرَنِي ثَمَانِي حَجَّ فَإِنْ أَتَمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ

«(Şuayb, Mûsâ'ya) dedi ki: Sekiz yıl bana ecirlik etmen üzere bu iki kızından birini sana nikâhlamak istiyorum.. Eğer on yıl doldurursan o da kendinden..» (1).

Bu âyet-i kerimeyle istidlâl edilip bir hayli fikhî hükümler çıkarılmıştır:

1. Veliy kendi kızını başkasına nikâh yollu arzedebilir. Bu, ötedenberi devam edegelen bir sünnettir. Yâni bütün şeriatlarda buna cevâz verilmiştir. Meselâ: Medyen'deki zat (Şuayb Peygamber) kendi kızını, Hazret-i Mûsâ'ya nikâhlamak istediğini arzetmiştir. Hazret-i Ömer (R.A.) de kendi kızı Hafsa'yı Hz. Ebûbekir Sıddık ile Hz. Osman'a arzetmiştir.

2. Kadının da kendini nikâh yollu sâlih bir kimseye arzetmesi câizdir. Nitekim bir kaç kadın kendini, nikâhlaması için Hazret-i Peygamber'e arzetmiş, Allah'ın Resûlü bunu yadırgamamıştı..

3. Nikâh veliye aittir. Kız kendini nikâh ettiremez.. İmâm-ı Şâfi bu görüştedir. Ona göre kız istemese bile velisi onu zorla nikâh ettirebilir.

4. Veliy, bâliğ-bâkire olan kızını, fikrini almadan, kendisiyle istişare etmeden evlendirebilir. Bâliğ-dul olan kızını ise değil.. Bu İmâm Mâlik ile İmâm Şâfi'nin kavlidir. Ebû Hanî-

(1) Kazzas mürcuâ, Âyet: 27.

fe'ye göre kız bâliğ olunca rızası alınmadan hiç bir kimse onu evlendirmeye yetkili değildir. Çünkü bâliğ olmakla teklif çağına girmiş bulunuyor. Bâliğ olmayan kızın ise rızasının alınması şart değildir. Çünkü teklif çağına girmemiştir.

5. İmâm Şâfiî'nin arkadaşları bu âyetle, nikâh akdinin ancak « t e z v i c », ve « i n k â h » lâfızlarıyla olabileceğini istidlâl etmişlerdir. Râbia, Ebû Sevr, Ebû Ubeyd ve Dâvud-ı Zâhiri de aynı görüştedirler. Mâlikilere göre her lâfız ile olabilir; yeterki nikâh mânasına delâlet etmiş olsun..

İmâm Ebû Hanîfe'ye göre, t e m l i k ve t e ' b i d ' i gerektiren her lâfız ile nikâh akdi yapılabilir.

Şâfiîlerin bu husustaki hücceti pek zayıftır..

Ebû Hanîfe ve arkadaşları, Süfyân Sevrî ve Hasan İbn-i Hayy diyorlar ki: «Nikâh, h i b e lâfzıyla da bağlantı yapar. Nitekim t a l â k da sarîh ve kinâye yollu vâki oluyor. O halde nikâh da buna kıyas edilebilir.

Ebû Amr bunu câiz görmemiştir. Çünkü nikâhta şâhid tutmak için sarîh lâfza ihtiyaç vardır..

6. İcâre karşılığında nikâh câizdir. Nitekim Hazret-i Peygamber (S.A.V.) eshâb-ı kirâmdan birini evlendirmek istediğinde, o, «benim kadına verecek hiç bir şey'im yoktur» diyerek îtizar etti. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) ona: «Kur'ândan ezberin yok mu?» diye sordu. O da: «Bakare ve ondan sonraki sûre ezberimdedir» diye cevap verdi. Hazret-i Peygamber (S.A.V.), «O halde ona 20 âyet öğret, bu suretle o senin karın olsun!» buyurdu.

7. Ayrıca Ebû Hanîfe ve arkadaşları bu âyetle, meselâ: «İki kölemden birini sana yüz dinar karşılığında sattım» der de hangi kölesini sattığını tâyin etmezse, karşıdaki de «aldım kabûl ettim» derse, bu tarz alım-satımın câiz olduğunu istidlâl etmişlerdir. (2).

8. Evzâî de bu âyete dayanarak, «şu malımı peşin on dirheme, veresiye olarak onbeş dirheme sana sattım» der, alıcı da

bu ikisinden hangisini kabûl ederse etsin, bu tarz alım-satım câiz olur demiştir. (3).

Diğer mezhebler buna muhaliftir. Evzâî'nin istidlâl ve hücceti çok zayıftır. Çünkü bu tarz alım-satım ribaya girmektedir. Sahih rivâyetlerle tesbît edilen hadislerde belirtilen alım-satımın câiz olmadığı beyân edilmiş ve fukahânın ekserisine delil teşkil etmiştir. إِذَا تَبَايَعْتُم بِالْعَيْنَةِ «Peşin ayrı bir fiat, vere-

siye ayrı bir fiatla ve veresiye olarak meselâ 100 kuruşa satılan malı 80 kuruşa geri almak suretiyle alım-satımda bulunduğunuz zaman Allah üzerinize bir zül musallat eder de...», كُلُّ قَرْضٍ جَرَمٌ مَنفَعَةٌ فَهُوَ رِبَا «Menfaat celbeden her borç ri-

bânın kendisidir.» (4).

9. İmâm Ahmed bin Hanbel'in arkadaşları bu âyete dayanarak yemek ve elbise karşılığında isti'carın sahih olduğunu istidlâl etmişlerdir. Bu mânayı kuvvetlendirir mahiyette, Utbe bin Münzir'in yaptığı şu rivâyettir: «Biz Hazret-i Peygamber'in (S.A.V.) yanında oturuyorduk. Bir ara (Tâ-Sîn-Mîm)i, Mûsâ

kıssasına kadar okudu ve إِنَّ مُوسَىٰ أَجَرَ نَفْسَهُ بِعَقَّةٍ فَرَجَهُ وَطَعَةَ بَطْنِهِ

«Hakikat Mûsâ nefisini, iffet u nâmusu ve karın tokluğu karşılığında çalıştırdı.» (5).

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Velî kendi kızını başkasına nikâh yollu arzedebilir.

2 Kadının da kendini sâlih bir erkeğe nikâh yollu arzetmesi câizdir.

(3) İbn-i Kesir: C. 3, S. 385.

(4) Ebû Dâvud - Buhârî./ el-Hâris Ali bin Ebî Tâlib (R.A.)den/ Câmilu's-Sağır.

(5) İbnü Mâce.

3. İmâm-ı Şâfiî'ye göre nikâh akdi velinin elindedir; kız kendini nikâh ettiremez. Bâliğ-dul olan kadın ise rızâsı alınmadan evlendirilemez.

4. Şâfiî ve arkadaşlarına göre nikâh akdi ancak «tezvic» ve «nikâh» lâfızlarıyla olabilir. İmâm Ebu Hanîfe'ye göre «temlik» ve «te'bîd»i gerektiren her lâfız ile olabilir.

5. İcâre karşılığında nikâh câizdir.

6. İki maldan birini — tâyin etmeden — satmak câizdir. Bu, Hanefilere göredir.

KARILARINI ANNELERİNİN YERİNE KOYUP ZİHAR EDENLER

وَالَّذِينَ ظَاهَرُوا مِنْ بَنَاتِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَحَرِّمْهُمْ مِنْ قُلُوبِنَا ذَلِكُمْ
تَوْعُظُونَ يَا اللَّهُ يَمَا تَعْمَلُونَ خَيْرٌ فَنَلْمُحَدِّثُكُمْ مِنْ بَنَاتِنَا
فَنَلْمُ نَسْتَطِيعُ فَأَطْعَامُ سِتِّينَ مِثْكَالَ ذَلِكَ لَتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ
وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ

«Karılarını annelerinin yerine koyup zihâr ile onlardan ayrılmak isteyip sonra söyledikleri sözden dönenlerin, birbiriyle temas etmeden bir köle âzâd etmeleri gerekir. İşte bununla size öğüt veriliyor. Allah işlediklerinizden haberdardır.»

«Kim (âzâd edecek köle) bulamazsa, yine birbiriyle temas etmeden önce iki ay aralıksız oruç tutsun. Buna da gücü yetmezse, altmış yoksulu (sabahlı akşamlı) doyursun. Bu (kolaylık) Allah'a ve Peygamber'e imanda (devâm u sebât) gösterdiğiniz içindir. Bunlar Allah'ın tâyin ettiği sınırlardır. İn-kâr edenler için elem verici azâb vardır.» (1).

İmâm Ahmed ve diğer müsned sâhiplerinin sahîh senedle yaptıkları rivâyete göre, Huveyle hinti Sa'lebe'den, bu âyetin kocası Evs hakkında indiği tesbît edilmiştir. (2).

Huveyle (bâzı kayıtlara göre Havle) diyor ki:

— «Vallahi bu âyet benimle Evs bin Sâmit hakkında in-

(1) Mücadele sûresi, âyet: 3.

(2) Müsned-i Ahmed bin Hanbel, C. 6, S. 410.

miştir. Şöyle ki: Ben, Evs'in karısı olarak bulunuyordum. Evs yaşlı olmakla beraber ahlâkı da kötü idi. Bir gün yanıma geldi, ben de bir şey için kendisine müracaatta bulundum. Bunun üzerine bana kızdı ve: «**Sen bana anamın sırtı gibisin!**» diyerek dışarı çıktı, bir saat kadar oyalandıktan sonra tekrar eve döndü ve benimle cinsî münâsebette bulunmak istedi. Ben de: «**Hayır, olamaz,**» dedim, «**Havle'nin canını kudret elinde tutan Zât-ı Bâriy'e yemin ederim ki bana yaklaşılamazsın; zîra sen dediğini dedin, (bağı kopardın, beni kendine haram kıldın). Allah ve Resûlü hakkımızda hükmedinceye kadar bu böyle gidecektir.**»

«**Bunun üzerine Evs üzerime atıldıysa da yaşlı olduğu için beceremedi, ben ona gaalib geldim ve vakit kaybetmeden dışarı çıktım, komşumdan eğreti olarak bir entarî alıp giyindim ve gidip Resûlüllah'a derdimi anlattım, kocam Evs hakkında şikâyetçi oldum.**»

Hazret-i Peygamber (S.A.V.)

— Ya Havle! Amcan oğlu olan kocan yaşlı bir adamdır. Onun hakkında Allah'dan kork!. buyurdu.

Ben de:

— Vallahi ya Resûlellah, hakkımızda bir âyet inmedikçe buradan ayrılmam, dedim. Az sonra vahiy indi.. Hazret-i Peygamber (S.A.V.): «**Ya Havle! Allah sen ve kocan hakkında âyet indirdi.**» Sonra Mücâdele sûresinin ilk üç âyetini okudu ve bana dönerek şöyle buyurdu:

مُرِّهِ فَلْيَغْنُ رَقَبَةً «**Kocana söyle bir köle âzâd etsin!**»

Ben dedim ki:

— Ya Resûlellah! Kocamın âzâd edecek kölesi yoktur..

O halde:

— Ardarda iki ay oruç tutsun!. buyurdu.

— Vallahi, kocam yaşlı bir adamdır, oruç tutacak güçte değildir, dedim.

— O halde altmış yoksulu bir vask (60 sâ') hurma ile (sabahlı akşamlı) yedirsin, buyurdu.

— Bu kadar hurma kocamda yoktur, dedim.

Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

— Bâri ben bir miktar hurma ile ona yardım edeyim, buyurdu.

— O halde ya Resûlellah! Bir miktar da hurma benim yanımda var, onunla kocama yardımda bulunayım, dedim.

— İsâbet edersin, haydi git, bu hurmaları tasadduk et ve amcan oğluna (kocana) da hayr ile tavsiyede bulun! buyurdu. (3).

Bu konuyla ilgili diğer bir kıssayı İmâm Ahmed bin Hanbel, Yezîd bin Hârûn tarikıyla, Seleme bin Sahrû'l-Ansarî'den rivâyet ediyor.

Seleme bin Sahrû'l-Ansarî diyor ki:

«— Bana verilen cinsî kuvvet zannedersen başka bir erkeğe verilmemişti. Ramazan gelince karıma yaklaşmamak üzere zihâr yaptım, yâni onu anamın sırtına benzeterek kendime haram kıldım. Fakat gece karım bana hizmet ederken mahrem yerinden bir kısmı açıldı, şehvetimi harekete getirdi. derken cinsî münasebette bulundum. Sabah olunca kendi kavmime gidip durumu anlattım; «gelin benimle beraber Hazret-i Peygamber'e gidelim» diye ricada bulundum. Onlar, «hayır vallahlı biz gelmeyiz. Çünkü hakkımızda bir âyetin inmesinden veya Resûlüllah'ın hakkımızda bir söz söyleyip de üzerimizde ar olarak kalmasından korkarız. Sen kendin git, ne hâlin varsa gör!» diyerek i'tizarda bulundular.

Bunun üzerine ben yalnız başıma Hazret-i Peygambere gittim ve durumu anlattım. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) :

— Sen böylesin ha!? buyurdu.

— Evet, ben öyleyim, dedim.

Tekrar :

— Sen böylesin ha!? buyurdu.

— Evet, ben öyleyim, dedim.

Yine:

— Sen böylesin ha! buyurdu.

— Evet, ben öyleyim, ya Resûlellah! Ve işte duruyorum, Allah'ın hükmü ne ise onu tatbik et, herhalde sabrederim, dedim.

— Öyle ise bir köle âzâd et, buyurdu.

Ben elimi boynuma vurarak dedim ki:

— Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a andolsun ki, kendi boynumdan başkasına sâhip değilim..

— O halde iki ay aralıksız oruç tut, buyurdu.

Ben bunun da hakkından gelemeyeceğimi düşünerek:

— Ya Resûlellah, dedim, şu başıma gelen şey oruçtan dolayı değil midir?

— Öyle ise sadaka dağıt, buyurdu.

— Ya Resûlellah, yemin ederim ki akşama yiyeceğimiz yoktur, dedim.

— O halde **Benî Rezik** zekâtına me'mur olan zâta git, ona de ki, sana yetecek kadar hurma versin de onunla altmış yoksulu doyur, buyurdu.

Ben de öyle yaptım.. (4).

Zihar'ın ashna gelince:

Z i h a r, «zehr»den müştak bir kelimedir. Câhiliyyet devrinde biri karısından münasebetini kesmek istediğinde ona: «**Sen bana anamın sırtı gibisin**» derdi. Böylece karısı ona haram olurdu. Şeriatte ise, diğer organlar da sırta kıyâs edilerek aynı hükme bağlanmıştır. Şu farkla ki, Câhiliyyet devrinde zihar, talâk idi, yâni doğrudan doğruya boşamak idi. İslâmiyette ise, bu tahrîm keffaretle kaldırılmıştır.

Yukarıda da işâret edildiği gibi, câhiliyyet devrinde biri karısına böyle diyecek olsaydı karısı artık ona haram olurdu, keffaret vb. şeylerle bu tahrîm kalkmazdı.

İslâmiyette ilk zihâr yapan, Evs (R.A.) olmuştur.

تُرْعِدُونَ لِمَا كَانُوا cümlesi üzerinde de görüş farkı vardır:

a) İbn-i Abdilberr, İbn-i Hazm, Ferrâ ve kelâm ehlinde bir çoğuna göre «Tekrar zihar lâfzına dönenler» kastediliyor ki bu, bâtil bir görüştür. Siyak-sıbak ve ilgili rivâyet ve hadislerle bağdaşmaz.

b) İmâm-ı Şâfiî'ye göre müzâheretten sonra kocanın karısını boşama imkânı olan müddet içinde tutup alıkoymasındır.

c) İmâm Ahmed bin Hanbel'e göre, cinsî münasebete dönmesi veya azmetmesidir.

d) İmâm Mâlik'e göre, cima' veya imsak üzerine azımdır.

e) Zihar'a, tahrîmden sonra dönmesidir. Çünkü zihardan sonra vâki olan tahrîmi ancak keffarer kaldırır.

مُرَبِّانَ نِكَاحًا «Birbirleriye temas etmeden önce» cümlesinin

tahliline gelince: Bunda da görüş farkları olmuştur:

a) Atâ', Zühri, Katâde ve Mukatil bin Hayyân'a göre, «mess» nikâh demektir. Ayrıca Zühri diyor ki: «Kocanın, keffaret vermeden karısını öpmesi veya okşaması doğru değildir.»

b) Cima'dır.

c) Telezzüz (zevke gitme, hazzetme)dır.

Çoğu âlimlere göre, keffaret vermeden telezzüzde bulunmak haram değildir. Hasan el-Basrî ile Süfyân-ı Sevrî de aynı görüştedirler. İmâm-ı Şâfiî'nin de mezhebince sahîh olan budur.. İmâm-ı Mâlik'e göre telezzüz ve benzeri şeylerin hepsi haramdır. Keffaret vermedikçe bunların hiç birisini yapamaz.

Keffarete gelince:

1. Varsa bir köle âzâd etmek. Bu da:

a) İmâm Mâlik ve İmâm-ı Şâfiî'ye göre hem müslüman olacak, hem de ayıp ve kusurlardan beri bulunacak..

b) İmâm Ebû Hanîfe'ye ve arkadaşlarına göre, âzâd

edilecek köle ister müslüman, ister müşrik olsun keffareti karşılıyabilir.

2. Köle olmadığı takdirde iki ay aralıksız oruç tutmak..

Bir müddet tuttuktan sonra, meselâ: 20 gün tuttuktan sonra özürsüz iftar ederse, yâni fâsıla verirse, yeniden başlaması gerekir. Çünkü âyette «mütetâblayn» kaydı vardır. Şayet hastalık veya yolculuk gibi bir özürden dolayı iftar edecek olursa,

a) İbn-i Müseyyeb, Hasan, Atâ' bin Ebî Rebbah, Amr bin dinâr ve Şa'bî'ye göre yeniden başlamasına lüzum yoktur; hastalığı geçince veya yolculuktan dönünce, yâni özür zâil olunca kaldığı yerden başlaması gerekir.

b) İmâm Mâlik'e göre zihar keffareti orucunu tutarken hastalanır da iftar edecek olursa, iyileşince yâni sıhhat bulunca kaldığı yerden başlar, yeniden tutmasına yâni baştan başlamasına lüzum yoktur.

c) İmâm Ebû Hanîfe'ye göre, baştan yeniden başlar..

Zihar orucuna başladıktan sonra köle bulacak olursa, İmâm Mâlik ve İmâm Şâfi'ye göre, artık orucunu tamamlar, köle âzâd etmeye gitmez.. İmâm Ebû Hanîfe'ye ve arkadaşlarına göre, orucu olduğu yerde bırakıp köleyi âzâd eder.

İki ay oruç tutma esnasında karısıyla gündüzleyin cinsî münasebette bulunacak olursa, İmâm Şâfi'ye göre tetabü' (ardarda, aralıksız) hükmü bozulmuş olur. Geceleyin yapacak olursa, bozulmaz. İmâm Mâlik ve İmâm Ebû Hanîfe'ye göre her hâl-ü kârda bozulur ve kendisine keffaretin ilki lâzım gelir.

Sonuç olarak:

Keffaret hususunda âyette geçen sırayı tâkip etmek lâzımdır. Köle varken oruç tutulmaz. Oruç tutma kimkânı mevcutken sadaka keffareti dağıtılmaz.

3. Bir vask ile altmış miskini doyurmak..

Bu hususta mutlaka altmış fakir mi bulmak lâzımdır; yoksa birkaç fakire her gün vermek suretiyle bitinceye kadar devam etmek kâfi gelir mi? İmâmların bu mes'eledede görüşleri farklıdır:

a) İmâm Mâlik ve İmâm-ı Şâfiî'ye göre mutlaka altmış fakir bulup dağıtmak lâzımdır. Çünkü Hazret-i Peygamber (S.A.V.): «Altmış düşkünü doyurur» meâlindeki âyetin tefsirinde, «O halde altmış düşküne (sabahlı akşamlı) bir vask hurma yedirdi!» buyurmuştur.

b) İmâm Ebû Hanîfe'ye göre bir miskin bile bulunsa her gün ona bir sâ' keffaret vermek suretiyle devam edip bitirmek de câizdir. Çünkü maksad altmış miskini doyurmaktır. Bir miskine her gün yedirmek suretiyle altmış günde altmış fakir doyurulmuş sayılır. (5).

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Zihar ile kadın kocasına, keffaret verinceye kadar haram oluyor. Keffaret vermeden karısına yaklaşan büyük günah işlemiş olur. Bu, Allah'ın bir hükmüdür ki riâyet etmemiz gerektir.

2. Zihar keffaretini vermeden önce karısıyla telezzüz eden kimseye bir şey gerekir mi? İmâm Mâlik'e göre haramdır. İmâm-ı Şâfiî ve Sevriy'e göre haram değildir.

3. Zihar keffaretinde Kur'ânda belirtilen sıraya riâyet etmek vâcibdir: Varsa köle âzâd etmek, kölesi olan oruç tutamaz. Oruç tutma imkânı olduğu halde, tasadduk verilemez.

4. Zihar keffaret orucunu aralıksız, üstüste iki ay tutmak farzdır. Hastalık veya yolculuk gibi bir özür zuhur ederse, İmâm Mâlik ve birçok âlimlere göre özür kalkınca kaldığı yerden tamamlamaya başlar. İmâm Ebû Hanîfe'ye göre yeniden başlar. Mâzeretsiz iftar edenin yeniden başlayacağına ihtilâf olmamıştır, yâni İmâmlar bu hususta görüş birliğine varmışlardır.

(5) Bir vask, altmış sâ'dır. Bir sâ', 1040 dirhemdir. Bir dirhem-i şer'i ise takriben 3,364 gramdır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحَرَجُ بِالْغَيْرِ الْعَسَدُ بِالْعَبْدِ
وَالْأَنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُتِقَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَإِذَا أَلَيْدُ بِالْإِحْسَانِ

«Ey imân edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hür hür ile, köle köle ile, kadın kadın ile (kisas olunur). Fakat kimin (hangi kaatilin) lehinde maktulün kardeşi (velisi) tarafından cüz'î bir şey afv olunursa (hemen kısas düşer), artık örfe uymak (şer'in ve aklın iyi gördüğünü) ona güzellikle ödemek gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir.» (1).

KISAS, kavad'ın müterâdifi, ödeşme, misli ile cezâ demektir. Müsâvat mânasına gelir. Gerek adam öldürme («kisas fi'l-nefs» kan intikamı), gerek ölüme sebebiyet vermiyen yaralara (kisas fi mâ dûn el-nefs) şâmindir.

Kisas, Arap câhiliyye devrinde mevcut olan kan intikamı, Kur'ân ile ilâhî bir müessese hâline gelmiş olup, yalnız suçlunun öldürülebileceği kaydı ile mukayyettir ve mâhiyeti itibarı ile de, her zaman suçlunun kendisine müteveccih olmamakla beraber, tam kısas'ın tatbikından ibaret bulunan hudutsuz kan kavgasından ayrılır. Nitekim İsrâ sûresi âyet otuz üçte buyruluyor ki: «Allah'ın haram kıldığı cana, haklı bir sebep olmadıkça, kıymayın. Kim mazlûm olarak öldürülürse biz onun velisine (mîrasçısına maktulün hakkını talep hususunda) bir sa-

(1) Bakare sûresi, âyet: 178.

lâhiyet vermişizdir. O da katilde isrâf etmesin (kaatilden başkasına da cezâyı tatbika çalışmasın, başkasını öldürtmesin). Çünkü o zâten yarduma mazhar edilmiştir.» Böylece intikâmcının (maktûlün mîrasçısının) suçludan başkasını öldürmesi men'edilmektedir.

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.)in hayatına dair nakillerden toplanan vâkıalar yukarıda belirttiğimiz hususlara tamamen uymaktadır. Medîne cemâatinin Medîne devrinin ilk zamanlarına ait nizamlarında şu kayıt vardır: Bir kimse bir mü'mini öldürür ve bu suçtan dolayı hüküm giyerse, kısıs tatbik edilir; meğer ki, intikâmcı (mîrasçı) başka türlü tatmin edilmiş olsun; bütün mü'minler adam öldüren kimseye karşı cephe almağa mecburdurlar ve cephe almaktan başka türlü de davranamazlar. Böylece kısıs kabîle hayatından dinî ve siyasî cemâat sahasına girdi.

Âyet-i Kerîmede geçen كُتِبَ «kûtibe» fiili «farz kılındı» mânâsınadır. Cenâb-ı Hak bununla kısasın yolunu ve tatbik şeklini bildiriyor.

Cumhur bu âyetle, hür kimsenin köle karşılığında öldürülemeyeceğini istidlâl etmiştir. Ebû Hanîfe ve arkadaşları (Allah hepsinden râzı olsun), İbnü Ebî Leylâ ve Dâvud'a göre: Hür kimse, kaatilin efendisi değilse, köle karşılığında öldürülür. Kaatil onun efendisi olarak bulunuyorsa, bil'icmâ' öldürülmez.

Nahai'den yapılan rivâyete göre: Mutlaka öldürülür, şeklindedir. Bu, Hazret-i Ali (R.A.) ve İbnü Mes'ud (R.A.)dan rivâyet olunmuştur.

Böyle diyenlerin delili: وَكُتِبْنَا عَلَيْهِمْ فِيمَا أَزَّ النَّفْسُ بِالنَّفْسِ

âyetidir. (2). Ebû Hanîfe ve arkadaşları buna cevap vererek

demişler ki: أَلْحَرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ âyeti اِنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ âyetini tef-

sir ediyor; ve وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا âyeti Allah'ın İsrâîl oğullarına meşrû kıldığı bir hükümdür ki Tevrat'ta geçer.

Nahaî, Katâde ve Hakem bin Utbe'nin delili ise, Peygamber (S.A.V.)in الْمُسْلِمُونَ تَكَافَأُوا فِيهِمْ «Müslümanların kanları

eşittir, aynı seviyede tutulur.» Hadis-i şerifte köle ve hür diye bir kayıt ve tasrih yoktur, sadece müslüman tâbiri kullanılmıştır.

Buna cevap verenler demişler ki: Hadis-i şerif mücmeldir, âyet ise açıktır. Bu cevaba da şöyle bir itiraz vâki olmuştur:

الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ âyeti mefhum itibariyle hür hür ile, kö-

le köle ile kısas edilir, hükmünü ifâde eder. «Hür köle ile kısas olunmaz» hükmüne delâlet eden bir cihet yoktur.

Bu husustaki geniş izâhat usûlü'l-fıkıh kitaplarında ve ayrıca fıkıh kitaplarında mevcuttur.

Ayrıca Sevrî ve Kûfe âlimleri, bu âyetle «Müslüman kâfir ile (onun karşılığında) kısas olunur» hükmünü istidlâl etmişlerdir. Çünkü «hür» kelimesi müslümana da kâfire de şâmil-
dir. Bunun gibi «köle» ve «kadın» kelimeleri de aynı şümûlü

taşır. Diğer âyetteki، النَّفْسُ بِالنَّفْسِ cümlesinde geçen «nefs» kelimesi müslümana, kâfire, köleye, erkek ve kadına şâmil-
dir.

Fakat cumhur, Peygamber (S.A.V.)in وَلَا تَمُوتُنَّ كَافِرِينَ

«Müslüman kâfir karşılığında öldürülmez» hadisinin âyetteki icmâli açıkladığını istidlâl ederek, müslümanın kâfir ile kısas olunmayacağı hükmüne varmışlardır.

Bâzı âlimlerimiz de bu âyetle, «erkeğin kadın ile kısas olunmayacağını» istidlâl etmişler; ancak kadının velisi diyet fazlalığını telâfi ederse, o zaman kısas yapılır. Nitekim İmâm-ı Şâ-

fîi ve İmâm Mâlik, İmâm Ahmed, İshâk, Sevrî ve Ebû Sevr bu hükme varmışlardır. Cumhura göre, bir fazlalık düşünölmek-sizin, erkek kadın ile kısas olunur. Hakikat de budur.

فَنَعُوْلَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ Kaatil, maktûlün kardeşi (velisi - mîras-
çısı) tarafından kana karşılık bir diyet almak sûretiyle afv
olunursa, bu hususta artık maktûlün velisi mâruf olana uy-
malı, kaatil de gereken diyeti en güzel yolla ödemelidir.

Âlimlerden bir kısmı, âyeti şöyle tefsîr etmişlerdir: İbâ-
rede geçen مِنْ «min» veliye, أَخِيهِ «ehîhi» kaatile işârettir.

شَيْءٌ den murad, «diyet»tir. Buna göre mânâ: Velî kısastan
vazgeçip diyet ile afv etmeye meylederse, kaatil bu hususta
muhayyerdir, isterse diyet verir kurtulur, isterse canını kısas
için teslim eder. Nitekim İmâm Mâlik'den de böyle rivâyet
olunmuştur. Diğer imamlara göre: Veliler diyete râzı olmadık-
ça kaatil için hiç bir veçhile ihtiyar yoktur.

شَيْءٌ «Şey'» kelimesinin nekre (belirsiz) getirilmesi, afv et-
menin az bir diyet karşılığında olmasına ve vârislerden birinin
afve yaşamasına şâmil olması içindir.

İbnü Abbâs (R.A.)dan yapılan rivâyete göre, kabilelerden
kadın için erkek kısas yapılmazdı. Erkek erkek ile, kadın kadın
ile kısas olunurdu. Bunun üzerine النَّفْسُ بِالنَّفْسِ âyeti indi. Böy-
lece hür olan kadın ve erkek; köle olan kadın ve erkek karşı-
lıklı kısas hükmüne girmiş oldular.

İbnü Cerîr el-Taberî ve İbnü Merdveyh'in Ebû Mâlik'den
çıkardıkları bir rivâyette, Ensardan iki kabile arasında savaş
olmuştu, birinin diğeri üzerinde bir kudret ve üstünlüğü var-
dı, zayıf taraftan fazla bir şey almak istiyorlardı. Cenâb-ı Pey-
gamber (S.A.V.) bunların arasını bulmak için gelmişti. Bunun

üzerine الْحَرْبُ الْبَاطِنَةُ âyeti indi. Fazlalığın adâlete uygun olmadığına işâret ediliyordu.

İbnü Abbas'a (R.A.) göre bu âyet, النَّفْسُ الْفَاسِقَةُ âyetiyle neshedilmiştir. Yine İbnü Abbas'a göre: قَتْلُ عَمَلِهِ cümlesi, katli-amed (kasden öldürme)de maktûlün ehli afve taraf olursa, mâruf olana uyulur. Kaatil de diyeti en güzel şekilde öder.

Velî diyet aldıktan sonra kaatili öldürecek olursa ne lâzım gelir? İmâm Mâlik ve İmâm-ı Şâfiî'ye göre, ölüm cezasına mahkûm olmamış bir adamı öldürmek gibidir; velisi isterse kısas talep eder, isterse afv eder.

Katâde İkrime ve Süddî'ye göre, kısas tatbik edilerek öldürülür. Hasan el-Basrî'ye göre, yalnız diyet geri alınır ve diğer cezası âhirete bırakılır. Abdurrezzak, İbnü Ebî Şcybe, Ahmed bin Hanbel, İbnü Ebî Hâtem ve Beyhaki'nin Ebû Şüreyye el-Huzâî'den yaptıkları rivâyette, Peygamber (S.A.V. buyurdular ki:

مَنْ أَصِيبَ بِقَتْلِ فَلَانِهِ يَخْتَارُ إِحْدَى ثَلَاثِ إِمَآنٍ أَوْ يَقْتَصِرُ وَإِمَآنٌ يَأْخُذُ الدِّيَةَ
وَأِمَآنٌ يَغْفِرُ فَإِنْ رَأَى الرَّابِعَةَ فَخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ وَمَنْ اغْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ تَارُ
جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا أَبَدًا

«(Kasden) öldürülen kimsenin velisi (mirasçısı) üç şeyden birini (isteyip tatbik ettirmekte) serbesttir: 1 — Kısas (misilleme yapmak) yâni kaatilin öldürülmesini istemek, 2 — diyet almak, 3 — afv etmek. Dördüncü bir şey isterse onun ellerini tutun. Kim bu hükümlerin dışına çıkıp haddi aşarsa,

onun için cehennem ateşi vardır ve orada ebedî kalıcıdır.» (3).

Bütün bu rivâyetlerden çıkarılan hükümler:

1 — Kısas farz kılınmıştır.

2 — İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe ve arkadaşlarına göre: Hür kimse — efendisi değilse — köle ile öldürülür (kısas yapılır).

3 — Cumhura göre, لَا يَقْتُلُ مُسْلِمٌ كَافِرًا «Müslüman kâfir

karşılığında öldürülmez (kısas yapılmaz).

4 — İmâm-ı Şâfiî, İmâm Mâlik ve İmam Ahmed bin Hanbel'e (Allah hepsinden râzı olsun) göre: Erkek kadın ile kısas olunmaz, ancak kadının velîleri erkek diyetine karşılık olmak üzere maktûle namına diyet fazlalığını verirlerse o takdirde kısas yapılır. Fakat cumhura göre: Diyet farkı nazara alınmadan kısas yapılır.

5 — Maktûlün velîlerinden biri kısıstan vaz geçerse, diğer velîler ısrar etse bile kısas düşer ve en uygun yolla diyet alınır. Bu amden öldürülen hakkındadır.

6 — Diyet alındıktan sonra maktûlün velîlerinden biri kaatili öldürecek olursa, İmâm-ı Şâfiî'ye ve İmâm Mâlik'e göre: Hakkında kısas hükmü tatbik olunur. Hasan el-Basrî'ye göre, diyet geri alınır ve cezası âhirete bırakılır. İmamlardan çoğuna göre de böyledir.

KATLİN ÇEŞİTLERİ

Cezayı gerektiren katil (adam öldürme)ler beş türlüdür:

1 — Amden öldürmek, (bilerek isteyerek, öldürülmesi di-

(3) Veliden maksad, yukarıda da belirtildiği gibi, öldürülenin işlerini düzenliyen mirasçılardır. Maktûlün hakkını talep hususunda onlara bir salâhiyet verilmiştir. Bu salâhiyet şu üç husustan birini seçmekle kullanılır: Kısas, diyet, afv.. Şayet maktûlün vârisleri yoksa bu hakkı hükümdar kullanmaya yetkilidir. İsrâ sûresi, 33. âyetle buna işaret edilerek buyruluyor ki: «Kim mazlûm olarak öldürülürse, biz onun velisine (mirasçısına, yoksa onun işlerini tedvire yetkili olan hükümdara) bir sultan (salâhiyet vermişizdir. O da katilde isrâf etmesin. Çünkü o, cidden yardıma mazhar edilmiştir.»

nen meşrû olmayan bir insanı kesici, yaralayıcı bir âletle öldürmek) gibi.

2 — Şibh-i amd, (bilerek kasden öldürmeye benzer şekilde, yine öldürülmesi dinen câiz olmayan bir insanı kesici ve yaralayıcı âletten sayılmayan bir şey ile öldürmek). Meselâ: Küçük bir taş veya ağaç parçasıyla veya tokat ve yumrukla meydana gelen ölüm bu kabildendir. Buna «şibh-i hatâ» da denilir.

3 — Hataên öldürmek, (istiyerek ve elde olmayarak yâni kasde mukarin olmaksızın yanlışlıkla birini öldürmek).

Bu da iki kısımdır:

a) Fâilin zannında vuku bulan hatâ. Av sanarak atılan kurşunla bir insanı öldürmek gibi.

b) Fâilin fi'inden meydana gelen hatâ. Belli bir insana atılan kurşunun kazâen diğer bir insana isâbet edip öldürmesi gibi.

4 — Hatâ mecrasında câri olan öldürme. Elde olmayarak, ihtiyar dışında vâki bir fiille meydana gelen ölüm gibi. Meselâ: Hamalın sırtındaki yükün kazâen düşüp bir insanı öldürmesi..

5 — Birinin ölümüne sebebiyet vermek. Meselâ umuma ait yolda izinsiz kazdığı kuyuya birinin düşüp ölmesi..

Amden öldürmenin hükmü: Şartlar tahakkuk ettiği takdirde kısas lâzım gelir. Kaatil maktûlün mirasçısı ise, miras ve vasiyetinden mahrum olur. Maktûlün velisi diyete râzı olursa, kısas düşer. Amden öldürmeden dolayı keffaret gerekmez.

Şibh-i amdin hükmü: Ağır diyet ile keffaret gerekir. Kaatil vereseden ise, miras ve vasiyetten mahrum olur; ayrıca ta'zîr (tekdir ve azarlama) görür.

Hataên öldürmenin hükmü: Tastamam diyet ile — maktûlün veresesinden ise — miras ve vasiyetten mahrumiyeti gerektirir. (4).

Hatâ mecrasında câri olan öldürmenin hükmü: Tastamam

(4) Bak, Nisâ sûresi 92. âyetin açıklamasına.

diyet ile keffaret lâzım gelir. Ayrıca maktûlün mirasçılarından ise miras ve vasiyetten mahrum olur.

Birinin ölümüne sebebiyet vermenin hükmü: Sadece tastamam diyet vermektir.

Geniş izâhat için fıkıh kitaplarına mürâcaat edilmesi..

DIYETLER :

Diyetlere gelince:

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'ye göre, altın, gümüş ve deve olmak üzere üç nev'e ayrılır. İmâmeyne göre, bunlardan başka sığır, koyun ve elbise de olabilir.

Hür bir erkeğin tastamam diyeti, bin dînar veya on bin dirhem-i şer'î gümüş veya yüz deve veya iki yüz sığır veya iki bin koyun veyahut her iki parçadan ibaret olmak üzere iki yüz kat elbisedir.

Hür bir kadının diyeti, bunların yarısıdır.

Köle ve câriyelerin diyeti, kıymetlerine göre takdir edilir.

Diyetlerin diğer nevileri için fıkıh kitaplarına müracaat edilmesi.

KISASDA HAYAT VARDIR

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

«Ey sâlim akıl sâhipleri! Kisasda sizin için (umumî) bir hayat vardır. Tâ ki (katilden) sakınasınız.» (5).

İslâm'a göre, Kısas, her bakımdan âdil bir hükümdür; bütün yönleriyle yaşayanlara hayat bahşeder. Hiç bir hukukî müeyyide kısas ve diyet kadar hayat ve huzur getirememiştir.

Cenâb ı Hak, hissiyle hareket edip günahlara dalan kullarının ne ile ıslâh olacağını herkesten daha iyi bildiği için onların düşünce ve davranışlarına uygun müeyyideler koymuştur. Kur'ân-ı Kerîm «**Kıssasda sizin için hayat vardır**» derken cem'iyeti ve cem'iyet içindeki azgın ferdleri ıslâh etmenin yollarından birini beyân ediyor:

a) Kıssas ıslâh edici bir hükümdür, yaşayanlara hayat kapısını açık tutar.

b) Kıssas olunacağını bilen bir kimse kasden adam öldürmeye kolay kolay cesaret edemez. Bu bakımdan kendisi için de, öldürmek istediği fakat öldüremediği kimse için de hayat yolu kapanmaz.

c) Kasden adam öldüren kimse hakkında kıssas tatbik edilince maktûlün velileri (mirasçıları)nın intikam hisleri tatmin edilmiş olur ki bu sebeble kan gütme dâvası başlamaz.

Hüküm böyle olunca cem'iyet içinde adam öldürme hâdiseleri yok denecek kadar azalır. Huzur ve emniyet içinde yaşama gücü artar.

Şunu da ilâve edelim ki: İslâm hukukunda Cenâb-ı Allah'ın hadd veya ta'zîr ile yasakladığı şer'i mahzurlara «suç» adı verilir. Mahzurlar ise, ya yasaklanan bir fiili işlemek veya emrolunan bir fiili terketmektir.

Bu iki husustan birincisini işlemek, ikincisini terketmek cem'iyet düzeni için zararlı olur; bu zarar ya onların itikadları, ya ferdlerin hayâtı veya mal ve namusları ile ilgilidir. Karşılığında müeyyide olarak cezâ konulmayan emir veya nehyin te'siri lâftan ibâret kalacağı için yüce İslâm dîni cem'iyet ve milletlerin huzur ve nizamını korumak, gerçek adâlet ve eşitliği sağlamak için bir takım dünyevî ve uhrevî cezâlar koymuştur. Kıssas da bunlardan biridir.

1789'da Fransa'da neşredilen İnsan Hakları Beyannamesi, 1350 yıl önce Kur'ân'ın getirmiş olduğu insan hakları karşısında pek sönük kalmıştır. Çünkü Kur'ân bunun çok daha mü-kemmeli en âdilâne bir yolla halletmiştir.

ÖLÜM CEZASI

Kıyas ve ölüm cezası hakkındaki hükümlere diğer dinlerde ve Hamurabi kanunlarında da rastlamaktayız. Ayrıca son yüzyıl içinde otorite sayılan hukukçuların bu hususta birbirine uymayan görüş ve iddiaları da şâyân-ı tedkidtir. Bunlara da kısaca temas etmekte fayda mülâhaza ediyoruz.

Tevrat'da deniliyor ki:

«Bir kimseyi vurarak öldüren kimse, mutlaka öldürülecektir. Ama istiyerek olmayıp da Tanrı rastgetirdiyse onun sığınabilmesi için sana bir yer tâyin edeceğim. (Çıkış: 21/13).

Böyle, istemeden adam öldürenlerin kan dâvasından kurtulabilmeleri için belirli şehirler ayrılmıştır).

«Bir kimsenin komşusuna garezi olur ve onu hile ile öldürürse, öldürülmesi için onu mizbahımdan bile alacaksın.» (Çıkış: 21/14).

«Babasını ve anasını döven kimse mutlaka öldürülecektir.» (Çıkış: 21/15).

«Adamlar kavga ederlerken, biri, arkadaşına taş veya yumrukla vurursa, vurulan ölmez, fakat yatağa düşerse; kal-kar ve dışarıda değneği ile gezerse, o zaman ona vuran suçsuz olacaktır; ancak kaybettiği vaktin bedelini ödiyecek ve onu iyice tedavi ettirecektir.» (Çıkış: 21/18-19).

«Adamlar kavga ettikleri sırada bir gebe kadına vurulur ve kadın çocuğunu düşürürse, ama kendisine bir zarar olmazsa, kocasının takdir edeceği diyeti, yargıçların vasıtasıyla ödiyecektir. Ama eğer zarar olursa, o zaman can yerine can, göz yerine göz, diş yerine diş, el yerine el, ayak yerine ayak, yanık yerine yanık, yara yerine yara, bere yerine bere vereceksin.» (Çıkış: 21/22-23).

«Tanrının ismine küfreden mutlaka öldürülecektir, bütün cemaat mutlaka onu taşıyacaktır; garip olsun, yerli olsun, Rabbin ismine küfrettiği zaman öldürülecektir.» (Levililer: 24/16).

«Bir kimse bir adamı öldürürse mutlaka öldürülecektir.» (Levililer 24/17).

«Bir adam, insan vurursa, kaatil, şahitlerin ifâdesiyle öldürülecektir. Fakat bir canın ölmesi için tek şahit şahadet etmiyecektir. Ölüme müstahak olan kaatilin canı için diyet almayacaksınız, o mutlaka öldürülecektir.» (Tesniye: 18/11).

Hamurabi kanunundaki cezaların da aynı ağırlıkta olduğunu görüyoruz.

İslâmiyet kısas bahsinde Mûsâ şeriatını haylice ta'dil ederek kısası yalnız katil dâvalarına hasretmiş ve ayrıca bu hususta da maktûlün velisi râzî olursa diyet ve afvı kabûl etmiştir.

18. Yüzyılda Montesquiev, ölüm cezasının cemaat yararına uygun bir müeyyide olduğunu ileri sürdü. Voltaire ve ondan sonra Beccaria bunun aksini iddia ettiler.

XIX ve XX. yüzyılda ölüm cezasının kaldırılması fikri daha yaygın hâle geldi. Yetkililerin tesbitine göre: 1848'de Fransa'da, 1862'de Yunanistanda, 1870'de Hollanda'da, 1905'de Norveç'de, 1921'de İsveç'de, 1930'da Danimarka'da, 1937'de İsviçre'de, 1944'de İtalya'da, 1949'da Almanya ve Finlandiya'da ve en son 19 şubat 1956'da İngiltere'de kaldırılmışsa da ıslâh edici çâre olamamıştır. Ağır suçlar daha fazlasiyle işlenmeye başlanmış, bu yüzden birçok medenî memleketlerde ölüm cezası tekrar meriyete konulmuştur.

Görülüyor ki İslâm dini kısası bir takım uygun şartlarla tatbik sahasına koymuş ve cem'iyeti ıslâhta veya adam öldürmekten kaçınmakta dâimâ müessir olmuştur. Evet, kısasta bizim için hayat vardır. Çünkü ilâhî hükmün gayesi, öldürmelerin tevalisini önlemek ve yaşayanları emniyet içinde korumaktır.

YARALAR BİRBİRİNE KISASTIR

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ
بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ
بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ

«Biz İsrâiloğullarına onda (Tevrat'da) şunu da yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş karşılıktır. (Hulâsa bütün) yaralar birbirine kısastır. Fakat kim bu hakkını sadaka olarak bağışlarsa o kendi (günâhına) keffaret, (yarlığanmasına vesîledir). (6).

Âyet-i Kerîmede geçen (ketebnâ) fiili, birinci şahıs çoğul içindir, tâ'zîm makamında getirilmiştir; (faraznâ) ile tefsir edilir ki meâlen, «Biz Tevrat'da İsrâiloğulları üzerine şunu da farz kıldık» demek olur.

Kısas (misilleme)nin İsrâiloğullarına da farz kılındığı ve bu hükmün Tevrat'da ayrıntılarıyla beyân edildiği kaydediliyor. Siyak ve sibaktan, bunun İsrâiloğullariyle ilgili bir hüküm olduğu ve onların bu hükümle dosdoğru amel etmedikleri anlaşıyor. Aynı hükmün İslâmiyette de cârî ve mer'î olup olmadığını hadîs-i şeriflerin yardımıyla tedkik ve tahkik etmeyenler veya edip de bu neticeye varamıyanlar âyet-i kerîmeyi şu meâlde mânâlandırmışlardır: «Biz İsrâiloğullarına Tevrat'da farz kıldık: Can cana, göz göze, burun buruna, kulak kulağa, diş diş karşılıktır. Yaralar da ödetilir. Her kim onu afv ederse kendi günâhı için keffaret olur. Her kim Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmezse işte zâlimler onlardır.»

Şimdi aynı hükmün İslâm'da da mer'î olup olmadığı üzerindeki görüş farklarını sıralıyalım:

a) İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe ile ilim ehlerinden bir cemaat bu âyetle istidlâl edip demişler ki: «Müslüman zımmî ile kısas yollu öldürülür. Çünkü aynı hüküm Müslümanlıkta da mer'îdir ve zımmî de bir candır ve can cana karşılıktır. Zühri'nin Hazret-i Enes b. Mâlik (R.A.)den yaptığı rivâyette, Hazret-i Peygamber (S.A.V.)in nefsten sonra gelen el-ayn kelimesini müste'nefe olarak merfu' okuduğu bildiriliyor. Bu rivâyete göre nefsten sonra ifâde edilen hükümlerin doğrudan doğruya Müslümanlara ait olduğu neticesine varılıyor. (7).

b) İmâm-ı Şâfiî ile ilim ehlerinden diğer bir cemâate göre ise, âyet bizden önceki şeriâtın keyfiyetini ve İsrâilîğullarının bununla amel etmediklerini haber verir mahiyettedir, bize şâmil ve İslâm'da mer'î bir şeriât değildir.

c) Cumhura göre bizden evvelki şeriât — nesholmamışsa — bizim için de şeriattır. Usûlcularla fukahâdan bir cemaat de «Bizden önceki şeriât mukarrar olarak ifâde edilir ve nesholunmadığına dair bir delil bulunmazsa, o bizim için de şeriattır» demişlerdir. (8). Hak olan görüş de budur. Nitekim İbni Kesir âyetin tefsirinde der ki: «İmamların hemen hepsi erkeğin kadına karşılık öldürüleceğini ihticac etmişlerdir. Çünkü âyet bu mânâyla umum ifâde ediyor.

Bununla alâkalı hadîslere gelince:

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Amr bin Hazm'a yazdığı (yazdırdığı) yazıda şu cümle de yer alıyordu :

إِنَّ الرَّجُلَ يُقْتَلُ بِالْمَرْأَةِ «Şühesiz ki erkek kadına karşılık (kısas yollu öldürülür. (9).

İkinci hadîste: الْمَرْءُ نَكَافًا دِمَاؤُهُم «— kadın olsun, er-

(7) Tefsir-i İbn Kesir C. 2, S. 62.

(8) Ebû Dâvud, Tirmizî. Hâkim Müstedrek'de Abdullah bin Mühârek'den. Tirmizî bu rivâyet için: «Hasenün garîbün» diyor.

(9) Nesai, İbn-i Kesir Tefsiri, C. 2, S. 62.

kek olsun — Müslümanların kanları birbirine müsâvîdir; denk gelir.» (10).

Hazret-i Ali'ye göre erkek kadını öldürürse ona karşılık öldürülmez, ancak öldürülen kadının velileri erkeğin velilerine yarım diyet verirlerse, o takdirde kısas yapılır. İmâm Ahmed bin Hanbel de bu rivâyeti tutmuştur. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe bunun hilâfını ihticac etmiştir. Az yukarıda da belirttiğimiz gibi Ebû Hanîfe âyet-i kerîmenin umum ilâde ettiğini dikkate alarak hüküm istinbat etmiş ve «Müslüman zimmiye karşılık, hür kimse de köleye karşılık (kısasen) öldürülür» neticesine varmıştır. Cumhur bu görüş ve ihticaca muhalefet edip

sened olarak Sahihey'n'de geçen **وَلَا يَقْتُلُ مُسْلِمٌ كَافِرًا** «Müslü-

man kâfire karşılık (kısasen) öldürülmez» hadîsiyle, selef-i sâlihinden bu hususta vârid olan birçok haberleri almışlardır. Selef hür kimseyi köleye karşılık, Müslümanı da kâfire karşılık öldürmemişlerdir.

İmâm-ı Şâfiî diyor ki: «Belirtilen hususta icmâ' Ebû Hanîfe'nin görüş ve ihticacına uygun mahiyette vâki olmamıştır. Cumhurun görüşü icma'ya uygundur.»

Şevkânî Müntekaa şerhinde diyor ki: Âyet-i kerîmede Allah'ın emrine muhalefet ettikleri için İsrâiloğullarına tenbih ve ihtar vardır. Çünkü onlar canlar arasında fark gözettiler; Benî Nadîr ile Benî Kurayza'yı bu hususta eşit tutmadılar. Aristokratlarla halk tabakası arasında da aynı eşitsizlik mevcuttu. Halbuki Tevrat'da cana can veya can cana karşılıktır, hükmü yazılı idi. İsrâiloğulları bu açık hükmün hilâfına Benî Nadîr'den olanların diyetini daha çok tuttular; onlardan biri Benî Kurayza'dan birine karşılık kısasen öldürülmezdi.»

Âyette geçen **أَزَّالَتِ نَفْسٌ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنُ بِالْعَيْنِ** nin meâl ve tefsirinde de görüş farkı vardır:

a) İlim ehlerinden bazılarına göre bunlar birbirine mâtuftur; hepsi de mensup okunur, âmil (inne)dir. Nâfi', Âsım, A'meş ve Hamza böyle okumuşlardır. Bu kırâete göre, hükümlerin hepsi Tevrat'da yazılı imiş.

b) İbn-i Kesir, İbn-i Âmir, Ebû Amr ve Ebû Câfer ise, (cürûh) müstesnâ diğerlerini mensup okumuşlardır. Bu kırâete göre, (cürûh)a kadar olan cümleler birbirine mâtuftur, Tevrat'da yazılı bulunduğu delâlet eder. (Cürûh) «Yaralar birbirine kısıstır» hükmü ise bize ait bir hükümdür.

c) Kisâî ve Ebû Ubeyd ise (nefs)ten sonra gelenleri merfu' okumuşlardır. Bu kırâete göre «cana can» hükmü Tevrat'da yazılı imiş, geri kalanlar cümle-i müste'nefe olarak bize ait hükümler ihtivâ eder.

Âyet-i kerîmenin delâlet ettiği diğer hüküm ve hususlara gelince: Kitabımızın hacmi buna müsait olmamakla beraber ahkâm istinbatına medar olduğu ve bu sebeble müctehidlerin ihtilâfında bulunduğu için özetini vermeyi faydalı görüyoruz.

1. Önce kulağı veya eli veyahut herhangi bir âzayı kestikten sonra öldüren kimse hakkında misilleme nasıl yapılır? İmâm-ı Şâfiî'nin arkadaşlarıyla Ebû Hanîfe'ye göre kaatile aynı muamele yapılır, yâni önce kestiği âzaya karşılık aynı âzası kesilir ve sonra öldürülür. Mâlikilere göre kaatil bile bile böyle yapmışsa aynı şey onun hakkında da tatbik edilir. Dövüşme ve boğuşma esnasında can havliyle olmuşsa sadece kılıçla öldürülür.

2. Kısaslamada sağ sola veya bunun aksi karşılık tutulabilir mi? İbn-i Şübrûme'ye göre cümleler umum ifâde ettiğinden sağ göz sol göze ve sol göz sağ göze karşılık tutulabilir. Diğer âzalar arasındaki misillemede de aynı usûl tatbik edilebilir. Ekserî âlimlere göre ise, sağ göz sağ göze karşılık olabilir. Ancak sağ göz mevcut olmazsa sol göz karşılık tutulur.

3. Diğer yaralara gelince:

Mafsal (oynak)dan ise — bi'l-icmâ' — kısas lâzım gelir. Meselâ el veya ayağın bilekten kesilmesi halinde kısas gerekir.

Çünkü misilleme yapmak mümkündür. Yaralama mafsalda değil de kemik kısmında olursa, İmâm Mâlik'e göde uyluk, bel kemiği ve benzeri mühim kemikler hariç diğerlerinde kısas gerekir. Ebû Hanîfe ile arkadaşlarına göre dıştan başka hiç bir kemikte kısas yoktur. İmâm-ı Şâfiî'ye göre, istisnasız hiçbir kemikte kısas uygulanmaz. (11). Bu son kavî, Ömer bin Hat-tâb ve İbn Abbas (R.A.)dan mervîdir. Atâ', Şa'bî, Hasan el Basrî, Zührî, İbrâhîm Nahai ve Ömer bin Abdülâziz de bu rivâyeti tutmuşlardır. Süfyân el-Sevrî ile Leys bin Esed de aynı görüştedirler. İmâm Ahmed bin Hanbel'in mezhebinde meş-hûr olan budur. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe ise, Rübeyyi' binti Nadr'ın hadîsiyle hüccet getirmiştir. Rübeyyi' Ümmü Hâris, bir câriyenin dişini kırmıştı. Durum Hazret-i Peygambere arz-edilince kısas yapılmasını buyurmuşlardı. Rübeyyi'in erkek kardeşi Enes bin Nadr (R.A.) buna üzüldü ve:

— Ya Resûlellah! Kız kardeşimin dişi mi kırılacak?

— Enes! Allah'ın Kitâbı kısas emrediyor..

Bunun üzerine Enes:

— Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a andolsun ki (Kitab böyle emretmekle beraber buna bir çâre bulup) kız kardeşimin dişi kırılmamalıdır? Diyerek afv edilmesini recâ etti. Enes'in arzusu te'sirini göstermişti, dâvacılar kısıstan vaz-geçti ve böylece Rübeyyi'in dişi kısas yapılmadı. Bunun üzeri-ne Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

«إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَابْرَةٌ» «Allah'ın kullarından öylesi

var ki (bir husus hakkında Allah üzerine yemin edecek olursa, Allah onun yemininin yerine gelmesini te'min eder.)» (11).

Netice olarak:

Kısas kul hakkına taallûk eder; sübût bulduğu takdirde o hakkı tasadduk olarak bırakmak kulun arzu ve irâdesine bırakılmıştır. Bu hususta hukukullah da bir farîzadır, fakat hu-

(11) Buhârî, Müslim ve diğer eshâb-ı sünen.

kuk-ı şahsiyye zımında tahakkuk eder. O halde hak sâhibi dâva etmedikçe kısas yapılmaz. Dâva ettiği zaman ise kısas farz olur. Ancak dâva etmek ona farz değildir; bilâkis afvetmesi menduptur. Çünkü kısasta hayat vardır. Afvetmek bu maksada çok uygundur. (12).

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'ye göre müslüman zimmiye, hür de köleye, karşılık (kisas yolu) öldürülür.

2. Erkek de kadına karşılık öldürülür. İmâm Ahmed bin Hanbel'e göre maktûlenin velileri yarı diyet verirlerse erkek öldürülür.

3. Âza kestikten sonra öldürene kısas olarak aynı muamele yapılır. Bu, İmâm-ı Şâfiî'nin arkadaşlarıyla Ebû Hanîfe'ye göredir. İmâm Mâlik'e göre kasden, bile bile böyle yapmışsa aynen kısas yapılır, boğuşma ve müdafaa sadedinde yapmışsa, sadece kılıçla öldürülür.

4. Sağ sola, sol da sağa karşılık (kisas) yapılabilir.

5. Mafsaldan yaralama veya kesilmede misilleme yapılır. İmâm-ı Şâfiî'ye göre hiçbir kemikte — mafsal olsun olmasın — kısas yapılmaz. Ebû Hanîfe ve arkadaşlarına göre diştten başka kemiklerde kısas yapılmaz.

6. Dâvacı afvederse kısas hakkı kalkar. Çünkü dâva etmek farz değildir. Afvetmek ise menduptur.

— o —

YANLIŞLIKLA ADAMI ÖLDÜRMEK

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاؤًا مَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَا فَتَحَبَّرَ
 رَقَبَةً مُّؤْمِنَةً وَدِيَّةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا فَإِنْ كَانَ
 مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَّكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَخَبِّرْ رَقَبَةً مُّؤْمِنَةً وَإِنْ كَانَ
 مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيثَاقٌ فَدِيَّةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْبِيرُ
 رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ
 وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا

«Bir mü'minin diğer bir mü'mini yanlışlık eseri olmaya-
 rak öldürmesi yakışmaz. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürür-
 se mü'min bir köleyi âzâd etmesi ve (ölenin) âilesine (mîras-
 çılarına) teslim edilecek bir diyet (kan bahası) vermesi lâzım-
 dır. Meğerki onlar (o diyeti) sadaka olarak bağışlamış olsun-
 lar. Eğer öldürülen mü'min olmakla beraber size düşman bir
 kavimden ise o zaman (öldürenin) mü'min bir köle âzâd etmesi
 lâzımdır. Şâyed kendileriyle aranızda andlaşma olan bir kavim-
 den ise o vakit mîrasçılarına bir diyet vermek ve bir de mü'-
 min bir köle âzâd etmek gerektir. Kim (bunları) bulamazsa,
 Allah (tarafın)dan tevbesi(nin kabûlü) için birbiri ardınca iki
 ay oruç tutması icab eder. Allah, her şey'i bilendir, gerçek hü-
 kûm ve hikmet sâhibidir.» (13).

İnsan, insan olduğu için muhteremdir. İmân nûruna ka-
 vuşup «mü'min» sıfatını alınca daha çok muhteremdir. Adamı
 öldürmek gibi kötü bir cinâyet, onun bu vasfıyla aslâ bağdaş-

maz. Aynı mânayla onun öldürülmesi de büyük bir cinâyet sayılır. Mâide sûresi, 32. âyetle buna işâret edilerek buyuruluyor ki: «Bundan dolayıdır ki İsrâîl oğullarına şu hakıykatı hükmettik: Kim bir canı, bir can mukabilinde veya yeryüzünde fesad çıkarmaktan dolayı olmayarak, öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kimde onu kurtarırsa bütün insanları diriltmiş gibi olur.»

Yanlışlıkla da olsa bir mü'minin hayat hakkını yok etmek büyük bir günah ve ağır bir vebâldir. İslâm dini bu hususta en ufak bir yanlışlık ve dikkatsizliği bile afvetmemiş, herkesin hayat hakkını tam bir güven içinde korumak sadedinde bir takım ağır cezâî müeyyideler koymuştur.

Meselâ: Bir mü'mini yanlışlıkla öldüren kimsenin bir mü'min köle âzâd etmesi (hürriyetine kavuşturması) ve ölenin mirasçılarına teslim edilmek üzere bir diyet (kan bahası) vermesi gerekli kılınmıştır. Buna imkânı bulamıyan kimse iki ay aralıksız üstüste oruç tutmak suretiyle yüklendiği vebâli kısmen olsun hafifletmiş olur.

Kısasta nasıl hayat varsa, yanlışlıkla adam öldürme olaylarını önlemek için konulan cezâî müeyyidelerde de o nisbette hayat, huzur ve emniyet vardır:

a) Bir mü'minin ölümüne sebebiyet vermemek veya onu yanlışlıkla öldürmemek için daima dikkatli olmak lâzımdır. Çünkü:

b) Bu yüzden malî bir külfet altına düşüp iktisaden sarılmamak için herkesin canını korumaya göstereceği dikkat, kendi nefsinin korumak için gösterdiği dikkat kadar veya ona yakın bir ölçüde olması gerektir.

c) Fertleri böyle düşünüp dikkatli olan bir cem'iyette herkes rahat ve güven içinde yaşar.

Bu konuda iki türlü cezânın konulmasının bir takım sebepleri vardır; ekseri tefsirciler bunu şöyle ifâde etmişlerdir: Bir köle âzâd etmek, maktûlün nefsindeki ilâhî hakkı tâtile bedel bir keffarettir. Diyet (kan bahası) ise kul hakkı olan bir borçtur. Çünkü hayatı lûtfeden Allah hürriyeti de lûtfetmiş

tir. Bir mü'minin hayat hakkını yanlışlıkla yoketmek mukabilinde bir köleyi hürriyetine kavuşturmak ve ölenin vârislerine diyet vermek kısmen de olsa bu hakkı yoketmekten doğan günâhı örtineye medâr olur.

İslâm hukukçularının bu âyetten çıkardıkları hükümlere gelince: Allah'ın Kitabında diyetin miktarı tâyin edilmemiştir. Bu hususta Resûlüllah'ın hadîs-i şeriflerinden anlaşılan miktar ise şöyledir:

Yanlışlıkla öldürülen hür bir müslümanın diyeti yüz devedir. Bu te'min edilemediğinde, bir kavle göre yüz devenin kıymeti dirhem veya dinar olarak takdir edilir. Diğer bir kavle göre ise, bin dinâr veya oniki bin dirhem verilir.

Abdullah bin Amr bin Âs (R.A.) diyor ki: «Resûlüllah (S. A.V.) devrinde diyet sekizyüz dinâr veya sekiz bin dirhem idi. Kitab ehli (Yahudî ve Hristiyan) olanların diyeti ise, müslüman diyetinin yarısı idi. Bu hal Hazret-i Ömer (R.A.) devrine kadar devam etti. Sonra müslümanlardan biri şöyle bir teklifte bulundu: «Artık bizlerde deve çok azaldı. Diyet hususunda başka bir şey takdir edilse olmaz mı?» Hazret-i Ömer bu teklife uyararak altın para kullananlara bin dinâr, gümüş para kullananlara onikibin dirhem büyük baş hayvan sâhiplerine ikiyüz sığır, koyun keçi sâhiplerine bir koyun - keçi, hazır elbisecilere iki yüz hulle takdîr etti. Ehl-i kitâbın diyetini eskiden olduğu hâl üzere bıraktı.» (14).

Fukahâdan bir kısmına göre diyetle vâcib olan miktar: Yüz deve veya bin dinâr veya onikibin dirhemdir. Bu, **Urve bin Zübeyr** ve **Hasan el-Basrî'nin** kavlidir. **İmâm-ı Şâfiî** ile **İmâm Mâlik'e** göre de böyledir. Diğer bir kısmına göre de: Yüz deve veya bin dinâr veya onbin dirhemdir. Bu, **Süfyan Sevrî** ile re'y taraftarı olan âlimlerin görüşüdür.

Kadın diyeti erkek diyetinin yarısıdır. Ehl-i zimmet kitab ehli olursa, diyeti, müslüman diyetinin üçte biridir. Mecûsî veya putperest olursa beşte biridir. Bu, **Saîd bin Müseyyeb** ile

İmâm-ı Şâfiî'nin kavlidir. İbnü Mes'ud, Süfyan Sevrî ve re'y taraftarı olanlara göre ise, zimmi ile muahidin diyeti müslüman diyeti kadardır. İmâm Mâlik ile İmâm Ahmed'e göre: Zimminin diyeti müslüman diyetinin yarısıdır. Bu, Ömer bin Abdülâziz'den mervidir.

Nitekim Ebû Dâvud'un yaptığı rivâyette Hazret-i Peygamber (S.A.V.) **دِيَةُ الْعَاهِدِ نِصْفُ دِيَةِ الْحُرِّ** «Kendisyle muahede yapılan kimsenin diyeti, hür müslümanın diyetinin yarısıdır.»

Neseî'nin yaptığı rivâyette:

عَقْلُ الذِّمَّةِ نِصْفُ عَقْلِ الْمُسْلِمِينَ وَهُمْ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى «Zimmi'nin diyeti, Müslümanların diyetinin yarısıdır. Zimmiden maksad Yahudi ve Hristiyanlardır.»

Keffarete gelince:

Varsa mü'min bir köle âzâd etmektir. Maktûl ister müslüman, ister muâhid, ister erkek, ister kadın, ister hür, ister köle olsun, farketmez. Bu te'min edilemezse, iki ay aralıksız üst-üste oruç tutmaktır.

Köle hususunda görüş farkı vardır:

a) Âzâd edilen kölenin mü'min olması şarttır; bu itibarla kâfir köle âzâd etmekle keffaret verilmiş olmaz.

b) İbnü Cerir, İbnü Abbas, Şa'bi, İbrâhîm Nahâî ve Hasan el-Basrî'ye göre, henüz küçük yaşta olup namaz kılmasını bilmiyen, imân nedir idrâk edemiyen köleyi âzâd etmek kâfi gelmez. İmâm-ı Kurtubî der ki: «Bu babda sahîh olan da budur.»

c) Cumhura göre, köle müslüman olduktan geri ister küçük, ister büyük olsun farketmez.

İmâm Ahmed'in yaptığı rivâyette: Ensardan bir adam siyah bir câriye alıp Hazret-i Peygamber'e geldi ve:

— Ya Resûlellah! Üzerimde bir köle âzâd etme keffareti vardır. Şu câriyeyi mü'mine olarak görüyorsan âzâd edeyim, diye sordu. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) o câriyeye sordu:

— Allah'tan başka tanrı olmadığına şahadet eder misin?

— Evet..

— Benim hak peygamber olduğuma şahadet eder misin?

— Evet..

— Öldükten sonra tekrar dirilip kalkmaya îmân eder misin?

— Evet..

Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (S.A.V.) o adama: «Bunu âzâd edebilirsin!» buyurdular.

İmâm-ı Şâfiî ile İmâm Mâlik'e göre, bu konuda genel hüküm şöyledir: «Ölünce cenâze namazının kılınması şer'an gerekli olan her hangi bir köleyi keffaret olarak âzâd etmek kâfi gelir.»

İmâm Mâlik buna ilâveten diyor ki: «Namaz kılıp oruç tutan kölenin âzâdı bu babda daha iyi olur.»

d) Cumhur-i ulemâyâ göre, kör veya iki ayağı veya iki eli kesik veya felçli olan köle keffaret hususunda kâfi gelmez.

Ekseri fukahâyâ göre, bir ayağı topal veya bir gözü kör olan köle keffaret olarak âzâd olunabilir.

İmâm Mâlik, İmâm-ı Şâfiî ve ekseri ulemâyâ göre: İki elinden ve iki ayağından biri kesik olan köle de kâfi gelmez. Ebû Hanîfe ve arkadaşlarına göre kâfi gelir. (15).

Diyetin hangi develerden verileceği hakkında da görüş farkı vardır:

a) Resûlüllah (S.A.V.):

مَنْ قَتَلَ خَطَايَا فِدْيَتُهُ مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ ثَلَاثُونَ بَنَتَ مَخَاضٍ وَثَلَاثُونَ
حِقَّةً وَثَلَاثُونَ بَنَتَ لَبُونٍ وَعَشْرُ بَنِي لَبُونٍ

«Yanlışlıkla öldürülen kimsenin diyeti, otuzu bintimahad, otuzu bintilebûn, otuzu hıkkâ ve on'u ibnilebûn olmak üzere yüz devedir.» (16).

(15) Bu hususta geniş bilgi için bak, Kurtubî Tefsiri C. 5, S. 314 - 315.

(16) Ebû Dâvud.

Hattâbî diyor ki: «Ulemâdan bu hadisi nakledip sened olarak getiren bir kimse bilmiyorum. Bildiğim, ekserî âlimlerin, «yanlışıklıkla öldürülenin diyeti ahmadur» dedikleridir. Re'y tarafları olanlara göre de böyledir.

b) **İmâm Ahmed'e** göre: Yüz devenin beşte biri bintimehad, beşte biri benimahad, beşte biri bintilebûn, beşte biri hıkka, beşte biri de cezeadır.

c) **İmâm Mâlik ve İmâm-ı Şâfi'i'ye** göre: Beşte biri hıkka, beşte biri cezea, beşte biri bintilebûn, beşte biri bintimehad, beşte biri de ibnilebûndur. Bu, **Ömer bin Abdülâziz, Süleyman bin Yesar, Zühri, Rabia ve Leys bin Sa'd'ın** kavlidir. (17).

Belirtilen diyeti kaatil mi öder, yoksa âkile (baba tarafından olan akrabası) mı öder?

Kurtubî'nin beyânına göre, **Peygamber (S.A.V.)'in** yanlışıklıkla öldürme olayında diyeti âkileye hükmettiği rivâyet yoluyla sâbit olmuştur. (18). İlim ehli de bu rivâyeti muteber saymıştır. Aynı zamanda bu hususta icma' vâki' olmuştur.

Yalnız diyetin üçte birinden fazlasının âkileye gerektiği üzerinde durulmuştur:

Cumhur-i ulemâya göre, hatâen katilde diyetin üçte birini tecavüz eden miktar âkileye yükletilir. **İmâm-ı Şâfi'i** ve bir kısım fukahâya göre cinâyet az olsun, çok olsun hatâen katlin diyeti câninin âkilesine yükletilir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Yanlışıklıkla öldürülen bir mü'minin diyeti, yüz devedir. Bu olmadığı takdirde kıymeti ödenir.

2. Kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır.

3. **İmâm-ı Şâfi'i'ye** göre: Kitab ehlinden zımmî olanların diyeti, Müslümanların diyetinin üçte biridir. Mecûsî ve putpe-rest olursa, beşte biridir.

(17) Fazla bilgi için bak **Kurtubî Tefsiri** C. 5, S. 318.

(18) **Tefsir-i Kurtubî**, C. 5, S. 320.

İmâm Mâlik ve İmâm Ahmed'e göre: Zımmî'nin diyeti, Müslümanların diyetinin yarısıdır. Süfyân Sevrî ve re'y taraftarlarına göre, zımmî ile muahıdın diyeti, Müslümanların diyeti kadardır.

4. Hataên öldürmenin keffareti, mü'min bir köle âzâd etmektir. Bu te'min edilemediği takdirde iki ay aralıksız oruç tutmaktır.

5. Diyetin ya hepsi veya üçte birinden fazlası âkileye yükletilir.

HIRSIZIN ELİNİ KESMEK

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

«Hırsızlık eden erkek ve hırsızlık eden kadının yaptıklarına cezâ ve Allah tarafından ibret verici bir ukûbet olmak üzere ellerini kesin. Allah Aziz ve Hakîm'dir.» (19).

Bir milletin huzur ve emniyet içinde yaşayabilmesi için o milletin bünyesindeki parazitlerin, mütecaviz ve zâlimlerin, ah-lâksız ve şirretlerin işledikleri suçun nev'ine göre cezâ görmeleri ve bu husustaki cezâî müeyyidelerin, suçun tekrar edilmesine imkân bırakmayacak veya azaltacak bir nitelikte olması şarttır. Aksi halde işlenen suçların, irtikâp edilen haksızlık ve zulmün ardı-arkası kesilmez. Bu bakımdan İslâm Hukukunda te'min-i maslahat ve tevzi-i adâlet ana prensip olarak gösterilmiş, hüküm vaz'edilirken bu prensipler dikkate alınmıştır. Ayrıca insanlığın yararına şu beş amacın korunması hedef olarak tâyin edilmiştir: 1 — Canı muhafaza, 2 — Malı muhafa-

za ve bunların emniyeti, 3 — Dini muhafaza, 4 — Akli muhafaza, 5 — Ve nesli muhafaza.

Bu saydıklarımıza paralel olarak suç işleyenlerle, bundan zarar görenler ve cezâyı tatbik mevkiinde olanlar arasında içtimâî adâlete medar olacak bir vasatın mevcut olması gerektir. Aksi halde tatbik edilen cezâ gayr-ı âdil olabilir. Meselâ:

a) Fakirlerin hakkı tastamam verilmeyen, onlara iş sahası te'min edilmeyen, bilâkis her gün biraz daha onların sefalet ve sıkıntısını artıran cem'iyetlerdeki sakim zihniyet,

b) Gençlerin şehvetini tahrik eden ve onların nefsanî arzularını gıcıklayan gayr-i ahlâkî yaşayış ve buna çare aramıyan bozuk bir düzen,

c) Eğitici vasıtaların ahlâk kuralları dışında hazırlandığı ve aynı zamanda sansür edilmediği halka dönük bir idâre gibi sebepler bu vasatı ihlâl eder.

Bunun için İslâm dini, «herkes emr u idâresi altında bulunanlardan sorumludur» der ve bunu âile reisinden tâ devletin en yüksek kademesinde bulunan zâta kadar teşmil eder.

İşte bu ve benzeri bir takım sebepler ferdleri, hattâ cem'iyet ve milletleri hırsızlığa, rüşvete, irtikâba ve ahlâksızlığa sevkeder. O halde bu kabil sebeplerin teşvik edici havası içinde muhtar kalıp hırsızlık eden bir adama, hırsızlık cezâsı olarak el kesme tatbik edilmez. Çünkü cem'iyet ve idâreciler el birliğiyle onu bu suçu işlemeye âdeta zorlamıştır. Nitekim bize kadar gelen sahîh rivâyetlerden öğreniyoruz ki, Hazret-i Ömer (R.A.) kıtlık senesinde hırsızlık haddini (el kesme cezâsını) uygulamamıştır; daha hafif cezâlar tatbik etmiştir.

Hırsızlıktan dolayı el kesme cezâsı İslâmdan önce vardı. Câhiliyye devrinde Velid bin Muğîre'nin tatbik ettiği meşhurdur. İslâm'da ise ilk eli kesilen, erkeklerden Hıyâr bin Adiy bin Nevfel bin Abdimenâf'dır. Kadınlardan Benî Mahzûm kabilesinden Mürre binti Süfyân bin Abdil'essed'dir.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) devrinde yalnız bu ikisinin eli kesilmiş ve başka da bir hırsızlık hâdisesi tesbît edilememiştir. Hazret-i Ebûbekr (R.A.) devrinde Esmâ binti Umeys'

in gerdanlığını çalan bir Yemenlinin eli kesilmiştir. Hazret-i Ömer (R.A.) devrinde de yalnız bir hırsızlık olayı tesbît edilmiş ve bu yüzden İbn-i Semûrc'nin eli kesilmiştir. (20).

Demek ki Resûlullah Efendimiz ile iki halifesi devrinde (22 yıl içinde) üç hırsızlık hâdisesi görülmüş ve gerekli cezâ verilmiştir.

Acaba her hırsızlıktan dolayı el kesilebilir mi? Yoksa bunun bir takım şartları var mı? Âyet-i Kerîmenin zâhiri umum ifâde eder; yâni hırsızlık — az olsun çok olsun — yaptığı tesbît edilen her hırsızın eli kesilir. Fakat âyetin asıl delâlet ettiği mâna böyle değildir. Çünkü âyeti, varsa başka bir âyetle, yoksa hadislerle tefsîr etmek gerekir. Aksi halde ilâhî muradın dışına çıkılmış olur.

Bu hususta başka âyet olmadığına göre hadislerle müracaat edelim.. Âyet-i Kerîme'nin tefsîrinde Hazret-i Peygamber

(S.A.V.) buyuruyorlar ki: **لَا تُقَطَّعُ يَدُ السَّارِقِ إِلَّا فِي رُبْعِ دِينَارٍ فَصَاعِدًا**

«Hırsızın eli ancak (çaldığı şey'in) bir dinarın dörtte biri veya daha fazla (değerinde) olursa kesilir.» (21).

O halde âyette «hırsızlık eden»den murad, bu nisbette hırsızlık yapanlardır.

Bu, Ömer bin Hattâb, Osman bin Afvan ve Ali bin Ebû Talib'in kavlidir. Ömer bin Abdülâziz, Leys, İmâm-ı Şâfiî ve Ebû Sevr'e göre de böyledir. İmâm Mâlik'e göre çalınan şey bir dinarın dörtte biri veya üç dirhem değerinde (22) olursa el ke-

(20) Tefsîr-i Kurtubî, C. 6, S. 160.

(21) Dinar, sikk demektir ki, 4,25 gr. ağırlığındadır. Muamelâtta resmi dinar 4,25 gr. olarak bugüne kadar müteber kalmıştır. Arap müelliflerinin verdikleri malûmata dayanan kıymet hesaplarında, başka bir rayîç ayrıca bildirilmediği takdirde, dâimâ 4,25 gr. saf altını hâvî dinâr nazar-ı i'tibare alınmıştır. Bak: İslâm Ansiklopedisi DİNAR maddesine..

(22) Halife Ömer devrinde bir dirhem 2,97 gr. olduğu söylenir. Daha sonraları 3,148 gr. lık bir vezin adı almıştır. Bugün fıkıh kitaplarının verdiği kırât-ı şer'i ve kırât-ı orfi üzere şöyle tesbît olunmuştur: Bir Dirhem-i şer'i 3.365 gr. Bir dirhem-i orfi ise 3.207 gr. dir ki bu ağırlık birimi olarak kg. kabul edilmeden önce İstanbul'da ağırlık birimi olarak kabul edilmiştir.

silir. Bu duruma göre İmâm Mâlik altın ile gümüşten her birini kendi nefsinde asıl (birim) olarak kabul etmiştir.

İmâm Ahmed bin Hanbel ve İshâk'a göre, çalınan altın ise dinârın dörtte biri, altın ve gümüşten başka bir şey ise, ya dinârın dörtte biri veya üç dirhem kıymetine tekabül ederse el kesilir. Bunların hucceti, İbn Ömer (R.A.)dan yapılan şu rivâyettir: «Adamın biri başkasına ait bir kalkan çalmıştı. Onu yakalayıp Hazret-i Peygamber'e getirdiklerinde, kıymetlendirilmesini emretti. Üç dirhem olarak kıymetlendirildi.» Fakat bu hususta en sahîh rivâyet Hazret-i Âişe'nin dinârın dörtte biri olduğuna dair yapmış olduğu rivâyettir.

Ebû Hanîfe, arkadaşları ve İmâm-ı Sevri'ye göre, hırsızlık edenin eli ancak, kıymet olarak on dirhem veyahut tartı veya aynın olarak bir dinâr ile kesilebilir. Şu şartla ki çaldığı şey'i, sâhibinin mülkünden çıkarmış olsun..

Bunların delili, çalınan kalkanın on dirhem olarak kıymetlendirildiğine dair İbn-i Abbas (R.A.)dan yapılagelen rivâyettir.

Yukarıdaki şarttan başka bir de, malın muhafaza edildiği yerden çalınması şarttır.

Hasan bin Ebû Hasen'e göre ise, hırsızın, çaldığı elbise ve eşyayı evin bir yerinde toplarsa yine eli kesilir.

Belirtilen miktarı birkaç kişi müştereken çalacak olursa:

Şâfiilere göre hepsinin eli kesilir. Diğer imamlar aynı görüşte değildirlir.

Hırsız el kesilme cezâsına çarpılınca, çaldığı malı veya bedelini ödemeğe borçlu tutulur mu? Ebû Hanîfe'ye göre, hayır. İmâm-ı Şâfi'ye göre evet. İmâm Ahmed de aynı görüştedir. Mâlikilere göre çalınan mal telef olmamışsa sâhibine verilir. Telef olmuşsa, hırsızın malî durumu müsaidse buna borçlu olur, fakirse borçlu olmaz.

Bu hususta Hanefilerin delili

إِذَا أُقْبِرَ عَلَى السَّارِقِ الْحَدُّ فَلَا ضَمَانَ عَلَيْهِ «Hırsıza hadd ikaame edilince artık (çaldığı malı ödemeye) borçlu değildir,» hadîsidir.

Çalınan bir malı hırsızdan çalan kimsenin eli kesilir mi?

Mâlikîlere göre kesilir. Şâfiîlere göre kesilmez. Çünkü ikinci hırsız o malı asıl sâhibinden ve muhafaza edildiği yerden çalmamıştır.

El kesme cezâsı tevbeyle düşer mi?

a) Atâ' ve bir cemaate göre, eli kesilmeye imkân bulunmadan tevbe ederse hadd sâkıt olur. Çünkü Cenâb-ı Hakk 38. âyet—i müteâkıp: «Fakat yaptığı o haksız hareketinden sonra tevbe (ve rücu') eder, kendini düzeltirse, şüphesiz ki Allah onun tevbesini kabûl eder. Çünkü Allah Aziz ve Hakîm'dir» buyuruyor. Nitekim İmâm-ı Kurtubî (min ba'di zulmihî)yi (min ba'di sırkatihî) diye tefsir etmiştir.

b) Şâfiîlerden bir kısmı, muhârib haddine kıyasla buna kaaildirler. Çünkü onlara göre istisnâ vücubdandır, yâni müstesnâ minh, vücubdur. Böylece bütün hadleri buna hamletmek gerekir.

c) Mâlikîlere göre el kesme cezâsı tevbeyle sâkıt olmaz. İbn Kesir'in rivâyet ettiği bir hadîste bu hususun izahı yapılarak buyuruluyor ki: Hırsızlık yapan bir kadını Hazret-i Peygamber'e getirdiler ve:

— Ya Resûlellah! müsâade buyurursanız (bunun eli kesilmesin de) biz ona bedel kurtuluş akçesi verelim.

— Hayır, elini kesin!..

— Fidyе olarak beşyüz dînar verelim (olmaz mı?).

Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

— Hayır, elini kesin!.. buyurdu.

Emir yerine getirildikten sonra kadın Hazret-i Peygamber'e müracaatla:

— Ya Resûlellah! Tевbe edebilir miyim?

— Evet, bugün sen annenden doğduğun günde olduğu gibi hatâlarından temizlendin!. buyurdular. Bunun üzerine: «Fakat yaptığı o haksız hareketinden sonra tevbe eder, kendini düzeltirse...» meâlindeki âyet indi. (23).

(23) İbn Kesir, İmâm Ahmed bin Hanbel'den.. C. 2. S. 56 - 57. Bu kadın, as yukarıda bahsettığımız Benî Maşrûm kabilesinden olmalıdır.

İki sözgötürmez hadîs kitaplarının tesbîtine göre: Bu kadının elinin kesilmemesi için şefâatte bulunanların bu hareketine karşı Hazret-i Peygamberin rengi değişmiş ve şöyle burmuştur:

أَتَشْفَعُ فِي حَلِيمٍ حَدُّهُ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَمَّا بَعْدُ فَأَيُّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ
أَنْتُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ وَإِذَا سَرَقَ فِيهِ الضَّعِيفُ
أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ وَإِنِّي وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوَأَنْ فَاطِمَةَ بَتَّتْ مَحْجُورَةً
لَقَطَعْتُ يَدَهَا

«Aziz ve Celil olan Allah'ın hadlerini (tatbik edilmemesi için) şefaati mi ediyorsun? Bilmiş olun ki: Sizden evvelkileri, onlardan şerefli bir kimse hırsızlık yaptığında bırakır, zayıf bir kimse yaptığında elini keserlerdi. Bu haksızlık onları helâk etmiştir. Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Muhammed'in kızı Fâtım'a da hırsızlık etse elini keserim.»

Bunun için İbnü'l-Arabî, Şâfiîlere seslenerek diyor ki: «Subhanellah! Nerede kaldı mes'elelerin derinliğinden istinbat ettiğiniz fıkıhın ve şer'î hükümlerin inceliği? Muhârib hadiyle bunun arasında ne münasebet vardır? Hal ve hikmet bu iki had arasını ayırmıştır. O halde tevbe makbûldür, fakat el kesme keffarettir. Yâni hırsız tevbe de etse yine keffaret olarak eli kesilir.»

Geniş bilgi için fıkıh kitapları (sırkât) bahsine bakılsın..

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Te'min-i maslahat ve tevzi-i adâlet ana prensiptir.
2. Hırsızın eli kesilir.
3. El kesme cezâsının uygulanabilmesi için çalınan şey'in en az dinarın dörtte biri olması veya o değerde bulunması şart.

tır. Bu, İmâm-ı Şâfiî ile İmâm Sevre'e göredir. İmâm Mâlik'e göre, ya dinârın dörtte biri veya üç dirhem olması veya bu değerde bulunması şarttır. Hanefilere göre, ya bir dinâr veya on dirhem olması veya bu değerde bulunması şarttır.

4. Hırsızın eli kesilince artık çaldığı malı ödemeğe borçlu tutulmaz.

5. El kesme cezâsı tevbeyle sâkıt olmaz.

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ
لِيَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ

«Dillerinizin yalan yere vasıflandırageldiği şeyler için «şu helâdır, bu haramdır» demeyin!. Sonra Allah'a karşı yalan düzmüş olursunuz.. Şüphe yok ki, Allah'a karşı yalan düzenler aslâ felâh bulmazlar.» (1).

Âyet-i kerîmenin taşıdığı geniş mâna, bilhassa delilsiz ve mesnedsiz fetvâ vermenin Allah'a karşı bir yalan ve iftira olacağına dikkatimizi çekiyor.. Çünkü dinî mevzularda indî görüşle fetvâ verilemez.. Akıl nakille birleşirse, bu hususta faydalı olur. Yalnız akıl ile mes'eleleri halle çalışmak, mantıkla neticeler çıkarmak kâfi değildir. Çünkü ferdin akli da, mantığı da yanılabilir.. Zaten böyle olmamış olsaydı, yâni yalnız akılla mantık kâfi gelmiş olsaydı, Kitap ve Peygamber göndermeye lüzum kalmazdı..

O halde dinî bir mes'ele hakkında, önce Allah ve Resûlüllah'dan bir beyân bulunup bulunmadığını tesbite çalışmak lâzımdır.

Usûlcular, müftinin müctehid olmasının gerekli olduğunu kaydederler. İctihad edecek seviyede olmıyanlara müfti denilmez. Sadece müctehidlerin kavl ve re'ylerini hıfzedip nakledenler ise müfti değil, mukallidirdir.. Bu itibarla zamanımız

da fetvâ verenler; aslında fetvâ vermiyor da müftilerin fetvâ-sını naklediyorlar.. Demek, dinî tahsil gören her hoca fetvâ vermeye yetkili değildir; meğer ki, müctehid ola... Müctehid olmanın da bir takım şartları vardır ki onları kitabımızın birinci cildinin mukaddimesinde ictihad bahsinde belirtmiştik.. O şartlara göre bugün hakikî mânasiyle müfti yoktur, varsa da parmakla gösterilecek kadar azdır..

O halde ana kaynaklarda ictihad edecek seviyede olmıyan kimse, bu seviyeye yükselmiş zatların ictihad ve istinbatlarına müracaat etmeden kendi görüşüyle fetvâ vermeye kalkışacak olursa, fâhiş hatâlar yapabilir ve bunun neticesi olarak da Allah'a ve Resûlüne karşı yalan düzmüş olur.. (2).

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) buna işâretle buyuruyor ki:

أَجْرُكُمْ عَلَى النَّبِيِّ أَجْرُكُمْ عَلَى النَّبِيِّ «Fetvâya karşı en cür'etli ola-

nınız, ateş (cehennem)e karşı en çok cür'etli olanınızdır..» (3).

İbnü Ebî Hâtim'in Ebû Nadrâ'dan ettiği rivâyete göre, Ebû Nadrâ diyor ki: «Ben bu âyeti (Nahl sûresi, 116. âyet) okuduktan sonra artık fetvâ vermekten çekindim.. Bu korku hâlâ bende devam ediyor!..» (4).

Şevkanî Fethü'l-kadir'de, Ebû Nadrâ'nın bu sözünü ele alıp diyor ki: «Allah rahmet eylesin Ebû Nadrâ'ya! Ne kadar doğru söylemiştir.. Çünkü bu âyet, lâfzının umum ifâde eden tarafıyla bize de şâmindir.. Yâni Allah'ın Kitâbına, Resûlüllah'ın Sünnetine aykırı fetvâ veren herkes bu âyetin şümûlüne dahildir.. Nitekim kendi görüşünü beğenip onu nakle tercih eden ve bir de Allah'ın Kitâbını, Resûlüllah'ın Sünnetini bilmiyen nice câhiller ve mukallidler var ki, bu cür'eti kendilerinde bulmakta ve gelişi-güzel fetvâ vermektedirler.. Bu gibilerini fetvâdan men'etmek dinen lâzımdır.. Yoksa hem kendileri sapıtır, hem de başkalarını sapıttırırlar..

(2) Bu konuda geniş bilgi için bak: İbn-i Âbidin C. 1, S. 71. Fethü'l-Kadir: Resmü'l-Müftî.. bahsine.

(3) Dâremî: Abdullah bin Ebi Câfer'den mürselen rivâyet etmiştir.

(4) Neylül-Merâm S. 322.

İbnü Mes'ud (R.A.)un rivâyet ettiği hadiste buyuruluyor ki:

عَسَى رَجُلٌ يَقُولُ : إِنَّ اللَّهَ أَمَرَ بِكَذَا وَنَهَى عَنْ كَذَا فَيَقُولُ اللَّهُ لَهُ كَذَبْتَ
أَوْ يَقُولُ : إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ كَذَا وَأَحْلَلَ كَذَا فَيَقُولُ اللَّهُ لَهُ كَذَبْتَ

«Olabilir ki bir adam, «Allah şöyle emretti ve şundan da men'etti» der de Allah ona: «Yalan söyledin!» buyurur..» (5).

Hâfız İbni Kayyım diyor ki: «Müftî'nin, bir şey hakkında — kesin bir beyân yoksa — Allah ve Resûlü bunu helâl kıldı veya haram kıldı diye şehâdetinde bulunması câiz değildir.» (6).

Hazret-i Büreyde'nin hadisinde, Resûlüllah (S.A.V.)ın şöyle buyurduğu rivâyet ediliyor:

إِذَا حَاصِرَتْ حِصْنًا فَسَلُّوكَ أَنْ تُنْزِلَهُمْ عَلَى حُكْمِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ
فَإِنَّكَ لَا تُدْرِي أَنْصِبُ حُكْمِ اللَّهِ فِيهِمْ أَمْ لَا وَلَكِنْ أَنْزِلْهُمْ عَلَى حُكْمِكَ وَحُكْمِ أَصْحَابِكَ

«Bir kal'ayı muhasara ettiğin zaman, sana, kendilerini Allah ve Resûlünün hükmü üzere indirmeni isterler, sen de onlar hakkında Allah'ın hükmüyle isâbette bulunacağını bilmiyorsan, o takdirde onları kendi hüküm ve arkadaşlarının hükmü (görüştü) üzerine indir!..» (7).

Şeyhülislâm İbni Teymiyye de bu hususta diyor ki: «Kaadı ve diğer ilim adamlarının bulunduğu bir mecliste idim.. Orada bir mes'elenin hükme bağlanması tartışılıyordu. Kaadılardan biri İmâm Züfer'in kavliyle hükmetti.. Bunun üzerine ona sordum:

— Vermiş olduğun hüküm kimin hükmüdür?

— Allah'ın hükmüdür, diye cevap verdi..

Bunun üzerine dedim ki:

(5) Taberânî - Neylül-Merâm..

(6) İmâmü'l-Muvakkılın.

(7) Sahih-i Müslim..

— O halde Züfer'in hükmü, Allah'ın hükmü olmuş oluyor ki, Allah onu bu ümmete gerekli kılmıştır, öyle mi? Bu itibarla sen, «Bu, Züfer'in hükmüdür» de, «Allah'ın hükmüdür» deme..»

Âyetin delâlet ve şümûlüne gelince:

Aslında âyet-i kerîme, Bahîre, Sâibe ve Vesîyle'yi meşru sayan kâfirlere hitab etmektedir.. Fakat sebebin hususuna değîl de mânânın umumuna itibar edilir.. Yâni, kendi anlayış ve görüşüne dayanıp, bir şey'e helâl veya haram diyenlere hitab etmektedir.

İmâm-ı Kurtubî'nin de beyânına göre, tahlîl ve tahrîm hakkı ancak Allah'a aittir.. Hiç bir kimse peygamberler de dahil bu hakka sâhip değildir; meğer ki bu hususta Allah tarafından bir beyân indirilmiş ola...

Nitekim İbnü Vehb ve İmâm Mâlik'in şöyle dedikleri rivâyet edilir:

— «Halkın fetvâsı, şu helâldır, bu haramdır, şeklinde olmamalı; belki şundan ve şundan sakının!, ben şunu işleyecek değilim şeklinde olmalıdır. Çünkü tahlîl ve tahrîm hakkı Allah'a aittir.. Hiç bir kimse bunu tasriha yetkili değildir; ancak Allah bir şey'in helâl veya haram olduğunu haber vermiş ola... O takdirde tasrîhte bir beis yoktur.»

HAKKA ÇAĞRIDA METOD

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ
أَحْسَنُ مِنْ رَبِّكَ مُوَاعِظٌ مِنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

«(İnsanları) Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle dâvet et.. Onlarla, en güzel (metod ve yol) hangisi ise onunla mücâdele yap.. Muhakkak Rabbin, yolundan sapan kimseyi en iyi bilendir. Hidâyete ermişleri de en iyi bilen O'dur.» (8)

Hakk'a dâvet ancak iyi bir metodla olabilir.. Fakat bu iyi metodu kim hazırlıyacak da tatbik sahasına koyacak?. Din ilâhî olduğuna ve hakk'ı tanıtmaya mâtuf bulunduğuna göre, onun yayılma ve anlatılma keyfiyetini, insanların ona dâvet edilme yol ve metodunu da Allah beyân eder; **Hazret-i Peygamber** (S. A.V.) de onu geniş ilmiyle uygular.. O halde Allah'ın bu husustaki beyânını, **Hazret-i Peygamber** (S.A.V.) in uygulama yol ve metodunu bilmiyen bir müsliman, yapacağı dâvette ne kadar samirînî olursa olsun, arzu edilen şekilde başarılı olamaz ve bâzen aksine zararlı da olabilir..

Gerçek bu olduğuna göre, önce Allah'ın beyânını bilmemiz gerekir. Nahl sûresi, 125. âyetle, hakka çağrıda tâkip edilecek metod üç ana hattâ belirtilmiştir:

1. Hikmetle dâvet yolu...
2. Güzel öğüdle dâvet yolu...
3. Mücâdelenin en güzel metodu hangisi ise onunla mücâdele etme yolu...

Birinci yol «hikmet» olarak gösterilmiştir. **Hikmet**: sıhhatli sağlam söz, kesin delil, hüccet ifâde eden beyân de-

mektir. **Âlûsî'**ye göre, hikmet, makale-i muhkeme, yâni kat'î hüccet, şüphe giderici mahiyette sıhhatli söz demektir. Bâzılarına göre de: Sevab olan sözdür ki, insandan sâdır olup en güzel ve en uygun mevkia konulur.

Râğîb el-İsfehânî'ye göre, hikmet: hak ve hakikata ilim ve akıl ile isâbet etmektir. Hikmet Allah'dan ise, eşyayı yerli yerince bilip onu ahkâmının gayesine uygun olarak icad etmektir.. İnsanlardan ise, mevcudatı bilmek ve hayırlı işlerde bulunmaktır.

Bütün bu görüş ve mânalar arasında müşterek bağ vardır. Hangi mânaya olursa olsun, netice hikmet, geniş bilgiye, varlık âlemini bilmeye, tek cümleyle ihâtalı ilme dayanır. Kesin hüccetleri, sıhhatli sağlam sözleri, şüpheyi kaldıracak mahiyet-teki delilleri ancak ilimle elde etmek mümkündür.

O halde iyi bir tahsîl görmemiş, İslâmî ilimlerde derinleşmemiş ve aynı zamanda genel kültür almamış kimselerin dini neşre çalışması, hak ve hakikate çağrıda bulunması, isâbetli olmaz.. Kendilerini dâî zannedip bu yolda çağrıda bulunanların bilgi seviyesini ölçemiyen halk, onları kurtarıcı kabûl edip arkalarından gidebilir. Fakat bu mes'eleyi hiç bir zaman halletmez.. İslâmiyeti bilmeyen, fakat bilmek arzusunda olanlara ışık tutamayacakları gibi, İslâm muârizlarının da büsbütün küfr-ü tuğyânını artırabilirler.. Ayrıca İslâma iki yönden daha zararlı olurlar:

1. Kendi bilgisizliklerini Allah'a ve Resûlüllah'a maletmiş olurlar..

2. İslâm dininin kadr-u kıymetini küçük düşürürler..

Demek, dâvette birinci yol, ilim ve hikmettir.. İkinci yol, güzel öğüttür. Buna **Mev'ıza-i hasene** tâbiri verilmiştir. Öyle ki, dinleyeni te'sir altına alacak, kalbleri çekecek, şüpheleri giderecek ölçüde yapılan öğütler, inanmış samimî müslümanlar üzerinde çok faydalı olur; çünkü din ve ahlâk nasihatla kaaimidir. **Hazret-i Peygamber (S.A.V.)** buna işâretle buyurdular ki:

التَّيْنِ النَّصِيحَةُ «Din nasihattır.» (9).

O halde ikinci yolla, bilhassa halk tabakasının dâvet edilmesi kastedilmiş oluyor.. Ancak birinci yolla bağlantılıdır. Yâ-ni dinî ve dünyevî ilimlerde gelişen bilginler, entellektüele ilim ve hikmetle hitâb edecek, halk tabakasına da, onların etnik yapısını, iktisadî durumunu, psikolojik halini dikkate alarak vaaz edecek..

Bugün vâizlerin çoğunun muvaffak olmayışının bir takım sebepleri vardır: Başta ihâtalı bir bilgidен yoksun oldukları, daha doğrusu İslâmî ilimlerde gelişmedikleri gelir.. Çoğu tulû-ata bağlıdır.. Yıldızlı cümlelerle konuşurlar, fakat halkı tatmin edecek bir bilgi vermekten uzaktırlar..

Üçüncü yol, mücâdeledir. Mücâdele, kaba kuvvet çekişmesi değil, ilmi mes'eleler üzerinde çekişmedir.. Cedel kökünden gelir. Eytışım, diyalektik, mantık yoluyla tartışma ilmi demektir. «Bârîka-i hakikat, müsademe-i efkârdan doğar» vecizesi, bu mânada söylenmiştir.. Tartışma ve çekişmenin en güzel usûl ve metodunu bilmek, hak ve hakikatın isbatına çalışmak, yumuşak ve temkinli davranmak, kırııcı olmamak, meşhur mukaddimeleri kullanmak suretiyle karşıdakinin inadını, hissi görüş ve iddialarını aklı selimin rehberliğine döndürmek lâzımdır. Nitekim İbrâhîm Peygamber (A.S.), Nemrud ve avanesiyle yaptığı mücâdelede bu yolu seçmiştir. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Arap müşriklerini, putperestlerini dâvette bunun müstesnâ örneğini vermiştir.. Resûlullah'ın dâvet metodunun değişikliği, dâvet ettiği kabile ve cem'iyetlerin anlayış ve ruhi de-

ğişikliğindendir. كَلِّمُوا النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ «İnsanlara akli seviyelerine göre hitab ediniz!» vecizesi bunun için söylenmiştir.

— o —

وَلَا تَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ
بِالصَّدَقَاتِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

«Siz, iyiye çağıran, uygun olanı emreden ve fenâlıktan men'eden bir ümmet olun (hiç olmazsa aranızdan böyle bir cemâat çıksın). İşte başarıya erişenler yalnız onlardır.» (10).

Ümmet-i Muhammed'in mümeyyiz vasfı, iyilikle emretmek, fenâlıktan men'etmektir. Birinci prensip hayrı, mutluluğu gerçekleştirir; ikinci şerri, fesâdı, tuğyân ve serkeşliği önler. Milletlerin din ve örf gibi iki mânevî hasletinin dayanağı, diğer bir tâbirle ulaşmak istediği hedef bunlardır. Asr-ı saâdet ve üç halife devrinde Müslümanlar ümmet olarak bunun en güzel örneğini vermişlerdir.

Demek ki, cem'iyetler ve milletlerin yaşayabilmesi için sadece ekonomik mes'eleleri halletmek, iktisaden gelişmek kâfi değildir. Buna paralel olarak dinî ruhun ayakta tutulması, ah-lâkın korunması ve bir de cem'iyet olarak kollektif çalışma metoduyla iyilikle emretmeyi, fenalıktan men'etmeyi başarılı bir şekilde yürütmek lâzımdır.

Böyle bir zorunluğu veya lüzumu hissetmeyip fertleri nefis ve arzularıyla başbaşa bırakmak, şer ile mücâdele etmemek, felâketin kapılarını sonuna kadar açar ve milletin başına öyle musîbetler çöktürür ki telâfisi gayr-i mümkün bir hal alır.

Kadım Yunan ve Mısır medeniyetleri, İran'da Mânî ve Mazdek devirleri, Kur'ânda bahsedilen Âd ve Semûd kavimleri hep bu yüzden mahvolup târihin derinliklerine gömülmüşlerdir.

Bunun için Cenâb-ı Hakk kâinattaki câri adâleti icabı olarak bizleri böyle bir sınırsızlığa sürüklenmekten men'ediyor. Mevcud nizâma (kâinat nizâmına) uymamızı emrediyor. Kur'

ân-ı Kerîmin yedi yerinde iyilikle emretmekten, fenalıktan men etmekten ve bunların sağlayacağı hayırlı sonuçlardan bahsedilir. (11).

Özellikle Hûd sûresi âyet 116'da tarihin bu seyrine ve ileri gelen cemâatin ihmâline değinilerek buyuruluyor ki: «Sizden önceki nesillerin, ileri gelenleri, yeryüzünde bozgunculuğa engel olmalı değil midir? Onlardan kurtardıklarımız pek azdır.»

Konumuzun ana fikrini teşkil eden âyetle bu âyetten elde edilen sonuç: Nesillerin bünyesinde hayrı telkin eden, iyi yolu gösteren, kötülükle şer ve fesadla mücâdele eden, fenâların fi'li ve kavli tecâvüzünü engelliyen bir cemaat herhalde olmalıdır. Aksi halde, ferdî nemelâzımcılık, içtimai umursamazlık bütün bir memleketin ve mevcut neslin huzur ve nizâmına, hayat ve memat haklarına te'sir eder.

Bu bakımdan millet içinde fazilet mücâdelesini yapanlar için, korktuklarından kurtulup, umduklarına kavuşma ecri vardır.

Ebû Câfer Bâkır diyor ki: Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) bu âyeti okuduktan sonra **«الْخَيْرُ اتِّبَاعُ الْقُرْآنِ وَسُنَّتِي»** «Hayr, Kur'-

ân'a ve benim sünnetime uymaktır,» buyurdular. O halde fazilet mücâdelesinde en hayırlı yol ve vasıta Allah'ın kitâbı, Resûlüllah'ın sünnetidir.

Gerçi her ferdin bu mücâdeleye katılması vâcibse de kuvvetli bir cemâatin bu işi programlı bir şekilde yürütüp organize etmesi, ilâhî murada daha uygundur.

Sahîh-i Müslim'de Ebû Hüreyre (R.A.)nin Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) den rivâyet ettiği hadis-i şerifte buyuruluyor ki:

(11) Âl-i İmrân: 110, 114. A'raf: 165, Tevbe: 67,71, Hûd: 116.

مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ
يَسْتَطِعْ فِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ. وَلَيْسَ وَرَاءَ ذَلِكَ
مِنْ إِيْمَانٍ حَبَّةُ خَرْدَلٍ

«Sizden biriniz bir kötülük görürse, onu eliyle değıştirsın (gidersin). Buna güç getiremezse diliyle, buna da güç getiremezse kalbiyle (üzölüp içten müdahaleyi tasarlasın) ki bu, imânın en zayıf tarafıdır. Bunun ötesinde bir hardel tanesi kadar imân yoktur.»

İmâm Ahmed'in Huzeyfe b. Yemân'dan yaptığı rivâyette, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.):

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرَنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ
أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُ اللَّهُ إِنَّ بَيْعَتَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْ عِنْدِهِ ثُمَّ لَتَدْعُهُ فَلاَ يَسْتَجِيبُ لَكُمْ

«Nefsım kudret elinde olan Zât-ı Ecell-i A'lâ'ya yemin ederim ki, yâ iyilikle emreden, kötülükten men'edersiniz, yahut çok sürmez Allah kendi katından üzerinize bir azâb gönderir de sonra (bunun kaldırılması için) O'na duâ edersiniz, size cevap vermez.»

İmâm-ı Tirmizî'nin bu hadîsin «hasen» olduğunu söylemiştir.

Rivâyete göre: Cenâb-ı Allah Yûşa' Peygambere vahyetmiş ki: «Ben senin kavminden kırkbin iyi kimseyi, altmış bin de kötü kimseyi helâk edeceğim!..» Bunun üzerine Hz. Yûşa':

— Ya Rabbi! Şunlar şerli olanlardır, ama bu iyilerin günâhı ne? Diye sormuş. Cenâb-ı Hakk cevap vermiş:

— «Evet, onlar benim gazabımla (yâni ilâhî kanunumu düşünerek) (bunlara kızmadılar, bilâkis bunlarla beraber yediler ve içtiller...)»

Şa'bi'nin Nu'mân bin Beşir (R.A.)den yaptığı bir rivâyette de Allah'ın Resûlü şöyle buyurdular:

مَثَلُ الْمَذَاهِبِ فِي حُقُوقِ اللَّهِ تَعَالَى وَالْوَاقِعِ فِيهَا وَالْأَقْصَرُ عَلَيْهَا
 كَمَثَلِ ثَلَاثَةِ رِجَالٍ كَانُوا فِي سَفِينَةٍ فَأَقْتَسَمُوا أَمَارَظَهُمْ وَصَارَ لِأَحَدِهِمْ
 أَغْلَاهَا وَلِأَحَدِهِمْ أَوْسَطُهَا وَلِأَحَدِهِمْ أَسْفَلُهَا فَبَيْنَاهُمْ كَذَلِكَ
 إِذْ أَخَذَ أَحَدُهُمُ الْقُدْرَةَ فَقَالُوا لَهُ مَا تَرِيدُ قَالَ أَخْرِقْ فِي مَكَانٍ
 خَرَقًا فَيَكُونَ الْمَاءُ أَقْرَبَ إِلَيَّ وَيَكُونَ فِيهَا مُخْلَافَتِي وَمِنْهُ رَأَى مَا بِي
 فَقَالَ بَعْضُهُمْ أَتَرَكُوهُ أَبْعَدَهُ اللَّهُ يَخْرُقُ فِي حَقِّهِ مَا يَشَاءُ وَقَالَ بَعْضُهُمْ
 لَا تَدْعُوهُ يَخْرُقُهَا فَيَهْلِكُكَ وَيَهْلِكُ نَفْسَهُ فَإِنْ هُمْ أَخَذُوا عَلَى يَدَيْهِ
 نَجَا وَنَجُوا وَإِنْ هُمْ تَرَاخَذُوا عَلَى يَدَيْهِ هَلَكُوا وَهَلَكَ
 عَزَّ شَعْبِي عَزَّ عُثْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ

«İlâhî hukukta, kendi özel çıkarı için yan çizip dalkavukluk yapmanın, bu hukukun (kadrini dosdoğru takdir edemeyip) bocalıyanın ve bu hukuk ile amel edip hakkı savunanın mısâli, gemideki üç kişinin hâline benzer: Onlardan birine yukarı kat, birine orta kat, birine de alt kat düşmüş. Yolculukları böyle devam ederken aralarından biri eline keser alıp bir şeyler yapmak istiyordu. Kendisine sordular:

— Ne yapmak istiyorsun?

— Bulduğum yeri delip suya yaklaşmak ve bir takım ihtiyaçlarımı böylece gidermek istiyorum..

Bunun üzerine bir kısmı: «Birakın — Allah onu bizden uzaklaştırsın — kendisi için bulunduğu yeri dilediği kadar delsin!..» Bir kısmı da: «Birakmayın.. delmesine müsâade etmeyin.. sonra hem bizi hem de kendisini helâk eder!..» dedi. Eğer onun elinden tutacak olurlarsa, hem o, hem de müdahale edenler kurtulur. Elinden tutmayacak olurlarsa, hem kendileri hem de o helâk olur.»

İşte cem'iyet bünyesindeki fenâ insanlar da böyledir. Yapacakları fenalık yalnız kendilerini değil, başkalarını da helâk eder. O halde cem'iyet olarak teşkilâtlanıp fenâ kimselerle mücâdele etmemiz gerekir. Kurtuluş ancak **emr-i bi'l-ma'ruf, nehy-i ani'l-münkeri** tatbik etmektedir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Millet bünyesinde kollektif olarak programlı bir şekilde iyiliği emretmek, fenalıktan da men'etmek farzdır.

2 — Cem'iyet olarak bu iki hayatî mes'eleyi tahakkuka çalışmazsak hepimiz birden günahkâr oluruz.

3 — Bu husustaki ihmalimizden dolayı başımıza bir felâket gelecek olursa, hepimiz ayrı ayrı bu vebâlı yüklenmiş sayılırız.

MÜ'MİNLERLE MÜŞRİKLER ARASINDAKİ MÜNASEBET

لَا يَجِدُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ
فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَوَارَئَهُمْ قِيَّةً وَيَحْذَرُكَ اللَّهُ نَفْثَ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ

«Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin; bunu kim yaparsa Allah'tan ilişiği kesilmiş olur, (Allah'tan ona hiç bir yardım ulaşmaz). Meğer ki kâfirlerden gelebilecek bir tehlikeden dolayı sakınmış olsanız. Allah size kendisinden (bütün hassasiyetinizle) korkmanızı emrediyor. Nihayet gidiş de ancak Allah'adır.» (1).

Mü'minler her şeyden önce rûh temizliğinin, sosyal reformun ve bütün kuvvetiyle tâkip edilecek bir hukuk dâvasının tohumlarını yeşertmenin ilk mümessili bulunuyorlar. İslâm devletinin temelini bu prensipler teşkil eder. Bu bakımdan mü'minler her millet ve cem'iyete karşı adâletle davranır, iyi muameleyi ön görür. Kimsenin meşru' hak ve hürriyetine tecâvüzü tecviz etmez.

Mü'minler bütün bu hususlara riâyeti sabırla yürütürken din ve imânını, İslâmın şeref ve haysiyetini, din kardeşlerinin emniyet ve huzurunu her şey'in üstünde tutar; bunlara karşı vuku bulan veya bulacak olan her türlü tecâvüzü — mücâdele- nin en güzel şekliyle — def'etmeyi vacibe sayar, teslimiyyet ba- ğını yalnız Hakk'a uzatır, şahsî menfaati için hiç bir kâfire iç-

(1) Âl-İ İmrân sûresi, âyet: 28.

ten dost olmaz, maddenin dar çerçevesi içinde şuursuzlaşıp kendi kardeşine ihânet etmezler.

İslâm Peygamberinin kendisine ilk vahiy nâzil olduğu andan irtihaline kadar devam eden 23 kameri senelik siyasî hayatının kısa bir hulâsası yapılacak olursa, o, İslâmın inkişafı, müslümanların umumî menfaatleri için zâhiren kâfirlerle bir takım anlaşmalar yapmış, fakat hiç bir zaman onları dost kabûl etmemiştir.

Prof Hârûn Han Şîrvânî'nin dediği gibi: «Medine'de müslümanlar oranının yerlileri olan yahudilerle münasebet kurmaya mecbur olmuşlardı ve yeni kurulan devlet yalnız onları hesaba katmak değil, onları da şehrin diğer müslümanları gibi korumak mecburiyetinde idi. (Bu, İslâm'ın yeryüzüne getirmiş olduğu adâlet ve hakkaniyetin bir îcabıydı.) Hazret-i Muhammed'in büyük basîreti ve siyasî inceliği yahudilere bahşettiği fermanla görülür. Bu fermanla diğer hususlar arasında onların da bizzat müslümanlar gibi yeni devletin vatandaşları olduğu (ve bütün münasebetler bu vatandaşlık mefhumu altında toplandığı), Yesrib'deki iki kabilenin bir tek millet teşkil ettiğini, suçluların dinlerinin ahkâmına göre cezalandırılacağı, ihtiyaç hâsıl olduğu zaman her iki tarafın yeni devleti (vatandaş olarak) müdafaaya çağrılacağı, gelecekte zuhur edecek bütün anlaşmazlıklar hakkında Allah'ın Resûlü tarafından karar verileceği yazılıydı.»

Şüphe yok ki bu suretle himâyeye mazhar olanlar sözlerinde durmuş olsalardı, vicdan hürriyetinin, müşterek vatandaşlığın bu fermanı yürürlükte kalacaktı. Fakat yahudiler çok geçmeden bu fermanı bozdular. Sözlerini yerine getirmediler. Tarih de şahittir ki bu büyük imtiyaz fermanları, himâyeye mazhar olanların kendi düşmanlıkları yüzünden hükümsüz hâle gelmiştir.»

İslâmın iç ve dış münasebet ve siyaseti hemen hemen bu prensipler dahilinde idi.

Cenâb-ı Hak, iç ve dış siyasetimizde, kâfirlerle olan münasebetlerimizde çok hassas davranmamızı, yâni her türlü hak

ve vecibelere riâyet etmekle beraber hiç bir zaman onları haki-ki dost kabûl etmememizi emir buyuruyor. Mü'minin gerçek dostu, yine mü'minlerdir. Bu gerçek dostları bırakıp kâfirleri dost edinmemiz, yâni onları mü'minlere tercih etmemiz Allah ile ilişiğimizin kesilmesine, O'nun yüce yardımının — ilâhî kanununu icabı olarak — artık bize ulaşmayacağına yol açar..

Nahl sûresi, âyet: 106'da bu gerçeğe işâret edilerek buyuruluyor ki:

«Kim Allah'ı tanımaz da küfre (kucak) açarsa, işte Allah'ın gazabı o gibilerin başındadır. Onların hakkı en büyük bir azâbdır. Ancak kalbi îman ile (dolu ve) müsterih bulunduğu halde (küfre) kâfirin dostluğuna) zorlananlar müstesnâ..»

O halde zevâhiri kurtarmak, ölümden kurtulmak, mü'minlerin menfaatlerini himâye etmek için mü'minin kâfirleri dost kabûl etmesinde bir beis yoktur. Böyle bir mecburiyet olmadığı, nefis tehlikeye düşmediği zamanlarda ise dostluk kurup onları mü'minlere tercih etmek asla câiz değildir. Bu sebeble Kur'ân-ı Kerim'in beş-altı yerinde böyle bir dostluğun kurulmasının doğru olmayacağı beyanla kesin nehiyler vârid olmuştur:

«Ey îmân edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin (ticarî ve kültürel alanda — ölçüyü kaçırmamak şartıyla — onlarla münasebette bulunma zarureti olunca dostluğunuz bu yolla olsun). (2).

«Ey îmân edenler! Yahudileri de, Nasrânîleri de kendinize dost ve yâr edinmeyin, (onları üstünüze hâkim kılmayın). Onlar ancak birbirinin dostlarıdır. İçinizden kim onları dost ve (hâkim) edinirse o da onlardandır.» (3).

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) konuyu aydınlatır mahiyette buyurdular ki: **إِنَّا نَكْشِرُ فِي وَجْهِهِ أَقْوَامَ وَقُلُوبُ تَلْعَنُهُمْ** «Biz bir ki-

(2) Mümtahine sûresi, âyet: 1.

(3) Mâide sûresi, âyet: 51.

sum (kâfir) kavimlerin yüzüne karşı güler yüz gösteririz, fakat kalblerimiz onları lânetler!..» (4).

Âyet-i kerîmenin iniş sebepleri mâna ve maksadı daha iyi kavramamıza ışık tutmaktadır:

a) Sahâbîden Ebû Beltaa oğlu Hâtıb ve bir iki arkadaşı Mekke kâfirlerine karşı dostluk izhar edip sevgilerini yenemiyorlardı. Bunun üzerine yukarıdaki (Âl-i İmrân sûresi, 28) âyet indi.

b) Ahzâb günü, Sâmıt oğlu Ubâde (R.A.), Cenâb-ı Peygamber'e gelerek:

— Ey Allah'ın Resûlü! Maiyetimde yeminli 500 kadar yahudi vardır Onları da savaşa çıkarmayı düşünüyorum, diyerek bu yoldaki arzusunu bildirdi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

c) Münâfıkların reisi Ubeyy oğlu Abdullah ve arkadaşları gizli ve açık olarak yahudi ve müşriklerle dostluk kurnuşlardı; öyle ki İslâmiyet aleyhine bir takım sinsî faaliyetlerde bulunuyorlardı. Yukarıdaki âyet nâzil olarak mü'minlerin bunlarla dostluk kurmaları men'edildi.

Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, ancak zorlanan, müslümanların menfaatlerini korumak için zevâhiri kurtarma bağında kâfirlerle sathî bir dostluk kurabilirdi.

Tarihî bir olay konumuzu daha iyi aydınlatmaktadır:

— Yalancı peygamber Müseyleme, müslümanları tâkip ettirirken eshâb-ı kirâmdan iki zâtı yakalatıp huzuruna celbediyor ve onlardan birine şöyle soruyor:

— Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şehâdet eder misin?

O zat da:

— Evet, evet, diye cevap veriyor.

— Benim de Allah'ın Resûlü olduğuma şehâdet eder misin?

— Evet, diyor.

Sonra Müseyleme diğer zâta soruyor:

— Söyle bakalım, Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şehâdet eder misin?

— Evet..

— Benim de Allah'ın Resûlü bulunduğuma şehâdet eder misin?

— Ben dilsizim, ben dilsizim, diye cevap veriyor. Fakat Müseyleme bunu öldürüyor. Haber Cenâb-ı Peygamber'e ulaştınca şöyle buyurdular:

— «Öldürülen sahabî doğruluk ve yakîn (şüphe götürmez bir îmân) üzere gitti (dünyadan âhirete geç etti). Mübârek olsun!. Diğerî ise, ilâhî ruhsatı kabûl etti. Onun için de bir beis yoktur.»

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost ve yâr edinmek haramdır

2 — Kâfirleri kendi başlarında hâkim olarak kabûl eden müslümanlar zâhiren müslümansa da hakikatte İslâmî hüviyetten sıyrılmıştır. Onlar da onlardan sayılırlar..

3 — Bir zaruret, (müslümanların umumî menfaatlerini ve öldürülme tehlikesi) olmadıkça kâfirlerle dostane işbirliği yapmak asla doğru değildir. Böyle hallerdeki dostluklar da sırf zevâhiri kurtarmaya mâtuf bulunmalıdır.

4 — Kalbi îman ile dolu ve müsterih bulunduğu halde küfre zorlanan mü'minin dil ile bunu kabul eder görünmesine cevaz verilmiştir. Kabûl etmediğini ve etmiyeceğini söyler de öldürülürse, kendisine bir günah terettüp etmiyeceği gibi nefesine zulmetmiş de sayılmaz. Bilâkis büyük ecirlere nâil olur.

Geniş bilgi için bak fıkıh kitaplarına..

وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ «İş hususunda onlarla müşâvere et...» (1).

Yalnız kendi re'yiyle hareket eden, başkasının görüşüne tenezzül etmiyen egoistler, sevabdan ziyâde hatâ yaparlar. Âmir durumunda veya mevkiinde bulunuyorlarsa, cem'iyet ve milletin zararına bir takım yargılarda bulunabilirler. Dikta rejimleri hep bu gibi bencil rûha sâhip olan dikatörlerin eseridir. Milletlerini felâketten felâkete, zulümden zulüme sürükleyen Neronlar, Nemrutlar aynı hastalığın kahramanlarıdır.

Cumhurun görüşüne büyük değer veren İslâm dini dikta-törlüğü aslâ tasvib etmez. Çünkü ferdi akıl da mantık da yanılabilir. Bu yüzden, dünyada bunca doktrinler vardır ki hepsi de akla ve mantığa dayandığı ve haklı olduğunu savunduğu halde biri diğerine uymamaktadır. Halbuki hak denilen mefhum teşettüt kabûl etmez. Bu bakımdan da, kabile ve milletleri umurun re' yine göre idâre etme prensibini İslâm dini yaşamının âdeta lâzım-ı gayr-i müfârikı olarak kabûl eder ve böylece demokrasinin en uygun nüvesini vaz'eder.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.), müstesnâ kaabiliyetine, isâbetli görüşüne ve bunların üstünde LEDÜNNÎ ilme mazhar olmasına rağmen istişareyle emrediliyor. Asıl kararın müşâvereden sonra verilmesi tenbîh ediliyor. Artık İslâm'ın istişareye umurun görüşünü almaya nasıl değer verdiğini izaha bile lüzum yoktur.

Şimdi Hazret-i Peygamber (S.A.V.)in istişareyle ilgili ilâhî emri nasıl tatbik ettiğine İslâm tarihinden birkaç misâl verelim:

(1) Al-i İmrân sûresi, âyet: 159.

a) Allah'ın Resûlü, Bedir gününde Şam dolaylarından gelmekte olan Kureyş kervanına karşı çıkmayı eshâbiyle müşâvere ettikten sonra kararlaştırdı.

b) Nereye inceceklerini istişareden sonra Münzir b. Amr'ın görtüşüne uyularak kuyunun önüne geçilmesi kararlaştırıldı.

c) Uhud savaşında hazırlıklar ikmâl edildikten sonra, kendisinin de bizzat savaşa çıkıp çıkmaması hususunda eshâbiyle müşâvere etti. Çıkması ekser tarafından uygun görüldüğü için çıktılar.

d) Hendek günü düşmanların el birliğiyle hazırlanıp geleceklerini haber alınca derhal eshâbını toplayarak tâkip edilecek hattı hareketi tesbit için istişarede bulundu; en doğru ve uygun fikri, Selmân el-Fârisî beyân ettiği için ona göre hareket edildi; Medinenin etrafına geniş hendek kazma işine girildi.

Yine Hendek muhasarasında, müslümanların pek fazla ızdırıp çekmekte olduğunu gören Hazret-i Peygamber (S.A.V.), bir gün Sa'd b. Muâz ile Sa'd b. Ubâde'yi çağırarak, «Medine mahsulünün üçte birini vererek Gatafanları, Kureyşin ittifa-kından çıkarmak mümkün olabilir sanırım» buyurdu. Fakat bu iki sahâbe, Resûl-i Ekrem'e şu cevabı verdiler: «Ya Resûlel-lah! eğer bu bir ilâhî vahy ise diyeceğimiz yok, eğer şahsi bir mütalâa ise, şunu arza cesaret ederiz ki, câhiliyyet zamanında bile biz böyle cizye vermedik. Müslümanlık bizi yeni bir hayata kavuşturmuş iken bu zilleti kabûl edemeyiz.»

Bu mütalâa, Peygamber'i fevkalâde memnun etti.

e) Hazret-i Âişe olayında da eshâbiyle istişarede bulundular ve bu hususta Hz. Ali ile Hz. Üsâme'nin re'iyine göre hareket ettiler

İstişâre ile alâkalı birçok hadîs-i şerîfleer vardır. Biz burada teberrüken birkaç tanesini zikredeceğiz.

İbnü Merdveyh'in Hazret-i Ali (R.A.)den yaptığı rivâyette:

سَلَّ رَسُولُ اللَّهِ عَنِ الْعِزِّ، فَقَالَ: مُشَاوَرَةُ أَهْلِ الرَّأْيِ مُرَاتِبَاعُهُ

«Hazret-i Peygamber (S.A.V.)den (azim)den sorulduğun-

da buyurdular ki: «Azım re'y ehliyle istişârede bulunduktan sonra onların görüşüne uymaktır.»

İbnü Mâce, Ebû Dâvud ve Tirmizi'nin Ebû Hüreyre (R.A).

den yaptıkları rivâyette buyuruluyor ki: **الْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ**

«Müşteşâr güvenilirdir.» (2).

إِذَا اسْتَشَارَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُشِرْ عَلَيْهِ «Sizden biriniz kardeşiyle

istişârede bulunduğunda, kardeşi ona görüşünü açıklasın.» (3).

İstişâre konusunda Müfessir Hamdi Yazır'ın tefsîrinde geçen bir parçayı nakletmekte fayda görüyorum:

«Müşâvere emrinin vücub mu, yoksa nedib mi ifâde ettiği hakkında âlimlerin görüş farkı vardır. İmâm-ı Şâfiî Hazretleri nedbe hamletmişse de zâhir olan vücubdur. Fakat müfessirîn ve ulemânın görüş birliği vardır ki: Allah tarafından vahy inmiş bulunan hususlarda Peygamberin ümmet ile müşâvere etmesi câiz değildir. Çünkü nass karşısında re'y ü kıyâs yersizdir; mevrid-i nassta içtihada mesağ olmadığı ma'lûmdur. Nass olmayan hususlara gelince, her şeyde müşâvere câiz midir, değil midir? Birçok âlimler ve müfessirler (Ve şâvîrhüm fi'l-emri) emrinin, emr-i harbe masrûf olduğu fikrindedir. Çünkü vahiy bulunan hususlarda müşâvere câiz olmadığı kesin olarak bilindiğinden (fi'l-emri)deki (elif-lâm)ın istiğrak için olmadığı anlaşılır. O halde (ahd) için olması taayyün eder. Bu âyette geçmiş ma'hud emir ise, harp ve düşmanla karşılaşmadır. Şu halde emrin buna has kılınmış olması gerekir. Fakat diğer âlimler ise (el-emri)in âmm olduğu ve ancak nass vârid olan hususlarda tahsis edilmiş ve bu bakımdan geri kalanda umumi üzere huccet olarak kalmış bulunduğu fikrindedir. Fil-vâki' (İnne'l-emre küllehu li'l-laht) emri, harbe mahsus olmadığı gibi buradaki (el-emri) dahi öyle olmak lâzım gelir.»

(2) İbn-i Mâce - Ebû Dâvud - Tirmizi: Ebû Hüreyre (R.A.)den.

(3) İbn-i Mâce - İbn-i Kesir.

Âyette geçen müşâvere emri, bilhassa ümmeti bu yola sevk etmek içindir. O halde müşâvere Peygamber Efendimiz hakkında mendub bile olsa, herhalde ümmeti hakkında vâcibdir.

Nitekim diğer bir âyette: **وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ** «Müslümanların

işleri dâima aralarında müşâvere iledir.» (4) buyurulması bu âyeti daha güzel ve açık olarak tefsir etmektedir.

EMÂNETİ EHLİNE VERMEK — ADÂLETLE HÜKMETMEK

إِنَّا لِلّٰهِ يَأْمُرُكَ أَنْ تُوَدَّ وَالْأَمَانَةَ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حُكِمْتَ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمَ بِالْعَدْلِ
إِنَّا لِلّٰهِ نِعَا يَعِظُكَ يَا إِبْرَاهِيمَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥﴾

«Şüphesiz ki Allah size emânetleri ehline vermentzi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmeylemenizi emreder. Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor. Çünkü Allah (her şey'i) işiten ve görendir.» (5).

Önce şunu belirtelim ki, bu âyet-i kerime İslâm hukukunun birçok hükümlerini içine almakta, cem'iyet ve milleti ayakta tutan hak ve adâlet mekanizmasının sıhhatli bir şekilde işlemesine ışık tutmaktadır. Hitâbın zâhirinden bütün insanların muhâtab tutulduğu ve emânetleri bütün çeşitleriyle içine aldığı anlaşılıyor.

Hazret-i Ali, Zeyd bin Eslem ve Şehr bin Havşeb'den yapılan rivâyette, âyetin yalnız müslüman önderlerine ve ileri ge-

(4) Şurâ sûresi, âyet: 38.

(5) Nisâ sûresi, âyet: 58.

lenlerine hitab ettiği kaydedilmektedir. Bununla beraber umum ifâde ettiği daha açıktır. İnîş sebebi husus ifâde etse de itibar lâfzın umumunadır, sebebin hususuna değildir. el-Nâhidî der ki: Bütün müfessirler umum ifâde eder mahiyette tefsîr etmişlerdir. Ancak önderler ve ileri gelenler öncelikle bu hitâbın muhâtabı sayılırlar. Bu bakımdan onların kendilerine tevdi' edilen kudsî emânetleri titizlikle korumaları ve zamanı gelince ehline vermeleri, zulüm ve haksızlığı kaldırmaları ve her hususta adâletle iş görmeyi şîâr edinmeleri gerekir.

Bu emre muhâtab olan halk ise, kendilerine bırakılan maddî ve mânevî her türlü emâneti gerektiği gibi korumalı ve buna saygılı olmalıdır. Şâhidlik ve benzeri konularda aleyhlerine bile olsa hakkı ifâde etmelidirler.

Âyetteki hitâbın umuma şâmil olduğunu söyleyenler: **Be-râ' bin Âzıb, İbnü Mes'ud, İbnü Abbas ve Ubey bin Kâ'b'dır.** Cumhur-i müfessirîn de bu kavli beğenmiştir. **İbnü Cerir Hazretleri** de aynı görüştedir.

Emânetlere gelince, âlimler insana vâcib olan emânetleri üç kısma ayırmışlar:

1. İlâhî haklar..
2. İnsan hakları..
3. Şahsî haklar..

Ve bu üçünü tek bir çerçeve içine alacak olursak, insan ilâhî emâneti yüklenen yegâne mahlûktur. Bunu bilhassa

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ âyeti daha açık beyân etmektedir.

Birinci haklar: Allah'ın kulları üzerine gerekli kıldığı namaz, oruç, zekât, adak ve bir takım keffaretlerdir. Her birisinin ayrı bir zamanı, yâni ödeme vakti vardır. O vakit gelince her emâneti yerli yerince ödemek gerektir.

İkinci haklar: İnsanların birbirine karşı yükümlü bulunduğu bir takım hak ve vecibelerdir. Her insan diğerinin malını, canını, nâmus ve şerefini korumakla emrolunduğu gibi ken-

disine bırakılmış olan emânetleri de sâhibine ödemekle me'murdur. Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.):

«إِذَا أَمَانَةٌ إِلَى مَنْ تَمَتَّكَ وَلَا تَحْزَنْ مِنْ خَالَكَ» «Sana güvenip emânet bırakan kimsenin emânetini ver. Sana hiyânet edene sen hiyânet etme!» (6).

İkinci bir hadis-i şerif:

«لَتَوَدُّونَ الْحَقُّوقَ إِلَى أَهْلِهَا حَتَّى يُقْتَصَّ لِلشَّاةِ الْجَمَاءِ مِنَ الْقَرْنَائِ» «Andolsun ki, (kıyâmet günü) hakları ehline ödiyeceksiniz. O kadar ki boynuzsuz koyunun hakkı boynuzlu olanından alınacaktır.»

Âyet-i kerime'nin iniş sebebi konumuzu daha iyi aydınlatmaktadır. Bir çok müfessirler sebeb-i nüzûlü şöyle kaydetmişlerdir: Mekke fethi yapıldıktan sonra Resûlullah (S.A.V.) Kâ'be-i muazzamanın içinde namaz kılmak istediye de Kâ'be anahtarını taşıyan Osman bin Talhâ bin Abdüddâr anahtarı vermek istemedi. Buna fazlasiyle üzülen Hazret-i Ali, Osman'ın kolunu tutup anahtarı elinden çekip aldı ve Kâ'be'nin kapısını Resûlullah'a açtı. Resûlullah Kâ'be'nin içindeki putları kırıp namaz kıldıktan sonra dışarı çıktı. Amcası Hz. Abbâs anahtarın kendisine verilmesini ve böylece sikaayet ile sedanetin kendi nezdinde toplanmasını talep etti. Bu sırada âyet indi: «Allah emânetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmetmenizi emreder,» ilâhî buyruk nüzûl etti. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) anahtarı Hz. Ali'ye uzattı ve: «Emâneti ehline (Osman bin Talha'ya) teslim et,» diye buyurdu. Bunun üzerine Osman müslüman olmaktan başka yol bulamadı ve bu âlicenablık karşısında eriyerek huzûra çıktı, kelime-i şehâdet getirdi. Diğer bir rivâyette ise, Peygamber (S.A.V.) bizzat kendileri anahtarı Osman bin Talha'ya teslim edip: «خُذْهَا خَالِدَةً تَالِدَةً لَا يَزِرُ عُنَايَكُمْ إِلَّا ظِلْمٌ» «Al, ebediyyen siz-

de sizin nezdinizde kalsın. Onu sizden zâlim olandan başka kimse almaz.»

وَإِذَا حَكَمْتُمُ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ Âyetteki adâletle hükmetmek-

ten murad, Allah'ın Kitâbına, Resûlullah'ın sünnetine uygun olan hükümlerdir. Şahısların düşünce ve görüşüyle meydana gelen hükümler değildir. Ancak hükme bağlanmak istenilen mes'ele hakkında bu iki kaynakta bir delil bulunmazsa, o zaman Kitab ve şünneti bilen hâkimin icthadiyle amel edilir. İmâm-ı Rabbânî Muhammed Şevkaanî kendi Muhtasarında Ka-zâ bahsinde diyor ki:

«Ancak icthad seviyesinde olup halkın malını yemekten sakınan ve her mes'elede adâleti gözeten, eşit muameleden ayrılmayan kimsenin halk arasında hükmetmesi doğru olur.»

İctihad kapısının dâimâ açık bulunduğuna, icthad seviyesine yükselen olursa her zaman icthadda bulunmanın câiz olduğuna delil, Hazret-i Büreyde'nin rivâyet ettiği hadistir:

الْقَضَاءُ ثَلَاثَةٌ وَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ وَاثْنَانِ فِي النَّارِ فَمَا الَّذِي فِي الْجَنَّةِ
فَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَقَضَى بِهِ. وَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ وَجَارَ فِي الْحُكْمِ فَهُوَ فِي النَّارِ

«Hâkimler üçtür: Biri cennette, ikisi ateştedir. Cennette olan, hakkı bilip onunla hükmeden adamdır. Hakkı bilip, hükümde hakkı tecaviüz eden ise ateştedir.» (7).

Evet, hakkı bilmek ve onunla hükmetmek sağlam bir icthada dayanır. Bu da bir devreye, bir asra has değildir, kıyâmete kadar devam edebilir.

İctihad kapısının açık bulunduğuna ve her zaman icthadda bulunmanın câiz olduğuna delâlet eden ikinci bir rivâyet, Yemen'e gönderilen Hazret-i Muâz hadîsidir. Allah'ın Resûlü onu vazifeli olarak Yemen'e gönderirken:

— Ya Muâz, ne ile hükmedeceksin? diye sordu.

- Allah'ın Kitabıyla.. cevap verdi.
- Onda bulamazsan?..
- Resûlullah'ın sünnetiyle..
- Onda da bulamazsan?...
- Kendi re'yimle (ictihâdım)la..

Buhârî ve Müslim'in ittifakla aldıkları hadis-i şerifte buyruluyor ki:

«Hâkim مَنِ اجْتَمَدَ فَأَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ وَمَنِ اجْتَمَدَ فَأَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ وَاحِدٌ»

hükmederken ictihadda bulunur ve ictihadında isâbet ederse, ona iki ecir (sevap ve mükâfat) vardır. Ve hükmederken ictihadda bulunur fakat hatâ ederse, ona bir sevab vardır.»

Bu sahîh hadisten de açık olarak üç mâna çıkmaktadır:

1. Halk arasında hükmedecek, dâvaları hall ü fasl edecek hâkimlerin ictihadda bulunacak bilgiye, meslekî formasyona sâhib olması..

2. İctihad kapısının kıyâmete kadar açık bulunduğu..

3. Yeryüzünde hükmedenler, i'mâl-i fikir edip delilleri araştırırlarsa, Allah da onları muvaffak kılar.

Muhammed Sıddîk Hân, Neylû'l-Merâm adlı eserinde müctehid ile mukallid hakkında diyor ki:

«Bülûğu'l-merâm şârihi Kaadı Mağribî ve emsâli âlimler diyorlar ki: «Müctehid, hükümleri şer'i delillerden çıkarma yeteneğine sâhip olan kimselerdir. Fakat ne yazık ki bu kuvvette ilim adamı bulunmadığı için — zaten bulunması ve yetiştirilmesi mümkün değildir — artık bugünkü tâbirle müctehid, kendi imamının mezhebinde mukallid bir müctehid anlamını taşır. Bunun şartı da imamın usûl ve edillesini inceden inceye tahkik etmek, imamdan sarîh bir hüküm bulunmazsa, kendi görüş ve hükümlerini onun delillerine göre ayarlamaktır.»

«İnsan bu cümleleri okuduğu zaman hayret etmemek elde değildir. Önce şunu söyleyeyim ki ictihad teaddüd etmez. Yani dinde ictihad ancak Allah'ın Kitabında ve Resûlullah'ın sünnetinde yapılır. Şu imam, bu imamın edillesinde veya hükümlerinde yapılmaz.

Müellif devamla diyor ki: «Ben, ictihadı taklid yoluyla mü-talâa edenlerin bu tarz iddiasını küfrân-ı nîmet savıyorum. Çünkü böyle bir iddiada bulunanların bizzat kendileri ictihad edecek, edilleden ahkâm çıkaracak seviyededirler. O kadar ki, Resûlüllah'ın Mekke'de bulunan Kaadısı Itâb b. Mûsâ el-Eş'arî, başka yerde kaadılık yapan Muâz bin Cebel, Hazret-i Ömer ve Hazret-i Osman devrelerinde kaadılık yapmış olan Kaadî Şü-reyh, belki istinbat yollarını bunlar kadar bilmezlerdi, diyebi-lirim. Nitekim Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) bu hususa işâretle

buyurdular ki: **فَرَبِّ مَبْلَغٍ أَوْ عَمِ إِسْمَاعِ** «Nice tebliğ edilenler var ki dinliyenlerden daha anlayışlı ve bilgili olurlar.» Resûlüllah bununla ileride daha bilgili ve daha fakîh zatların geleceğini müjdelemiştir. (8).

(8) Buñârî-i şerifte, aynı husus şu ibareyle rivâyet edilmiştir:

يُسَبِّحُ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ فَإِنَّ الشَّاهِدَ عَمَّا أَنْ يُبْلَغَ مَنْ هُوَ أَوْ عَمِ «Hazır olan gâib olana tebliğ etsin! Çünkü hazır olanın, kendisinden daha anlayışlı kimseye teb-llig etmesi umulur.»

ALLAH'A, PEYGAMBER'E VÈ EMİR SÂHIPLERİNE İTÂAT

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَأَطِيعُوا أَمْرًا مِّنكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

«Ey îmân edenler! Allah'a itâat edin, Peygamber'e ve sizden olan emir sâhiplerine itâat edin. Eğer bir şey hakkında çekişirseniz onu Allah'a ve Peygambere döndürün, eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız..» (1).

Îmân cephesinin itâat edeceği üç şey: Allah, Peygamber ve mü'minlerden olan emir sâhipleri.. İşte milletlere ebediyet yolunu açan, tarihten silinme tehlike kapısını kapayan, cem'iyet bünyesindeki fırtınaları dindiren, millet yapısını kemirici kurtlardan koruyan tek faktör..

Umum müfessirler itâati şöyle özetlemişler:

Allah'a itâat, O'nun emir ve yasaklarına kayıtsız inanıp uymaktır.

Peygamber'e itâat, onun sünnetiyle yaşamak ve yaşatmaya çalışmaktır.

Emir sâhiplerine itâat, adâletle hükmettikleri, ma'siyeti mûcib emir vermedikleri takdirde buyruklarını yerine getirmektir.

(1) Nisâ sûresi, âyet: 59.

İ z â h :

Hâfız İbnü Kayyum (Rahmetü'llahi aleyh) İ'lâmü'l-muvakkîn adlı eserinde der ki:

«Allah kendisine ve Resûlüne tâatle emrederken fiili iâde etmiştir; bununla, Resûle itâatin müstakillen, yâni Kitâbullah'a arz edilmeksizin olmasını hatırlatmayı dilemiştir. O halde Resûlullah bir emir vermişse, o emir Kur'ân'da bulunsun bulunmasın ona uymak vâcibdir. Çünkü Resûlullah'a, hem Kur'ân, hem de Kur'ân'ın bir misli belki fazlası verilmiştir.»

«Fakat emir sâhiplerine müstakillen itâat etmeyi emretmemiş, fil hazfolarak onlara itâatı Peygamber'e itâatin zımında beyân etmiştir. Şöyle ki: Emir sâhiplerine ancak, Peygamber'e itâate teb'an itâat olunur. O halde emir sâhipleri Peygamber'in yolunu tâkib ederek bir emir verecek olursa, ona uymak vâcib olur. Bunun hilâfına emrederse, artık itâat vâcib değildir. Çünkü itâat ancak mâruf olan şeylerde gereklidir.»

«Buna işâretle Resûlullah (S.A.V.) buyurdular ki:

السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ حَقٌّ عَلَى الرَّؤُومَا لَمْ يُؤْمَرْ بِالْغَصِيَّةِ فَإِذَا أُمِرَ بِالْغَصِيَّةِ
فَلَا تَسْمَعْ عَلَيْهِ وَلَا طَاعَةَ

«Dinlemek ve itâat etmek kişi üzerine bir hak ve vecîbedir; ma'siyet (günah ve isyân ile) emrolunmadıkça.. Ma'siyetle emrolunduğu zaman artık onun üzerine ne dinlemek, ne de itâat vâcibdir.» (3).

Yine Allah'ın Resûlü (S.A.V.) emir sâhipleri hakkında:

«Onlardan biri si-
ze, Allah'a karşı isyân sayılan hususlarla emrederse, o ne dinlenir, ne de ona itâat edilir,» buyuruyor. (4).

(3) Neylû'l-Merâm.

(4) Neylû'l-Merâm.

وَأُولَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ Cenâb-ı Hak, Hâkim ve emir sâhiplerine, in-

sanlar arasında hükmettikleri zaman adâletle hükmetmeyi emrettikten sonra bu âyetle de insanlara, böyle hükmeden emir sâhiplerine itâat etmelerini emrediyor.

«Uli'l-emr»den murad, hükümdarlar, önderler, liderler, hâkimler ve idârecilerdir. Bunların emirlerine — ma'siyeti gerektirmediği takdirde — itâat olunur. Çünkü Peygamber (S.

A.V.): لَاطَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ «Allah'a karşı isyân ve gü-nah doğuracak şeylerde hiç bir mahlûka itâat vâcib değildir,» buyuruyor. (5).

O halde emir sâhibinin her emri me'muru mes'uliyetten kurtaramaz.

Âyette (minküm) kaydının konulması, mü'minlerden olmayan emir sâhiplerine itâatın dînen vâcib olmadığını ifâde içindir. Ancak verilen söz ve ahde vefâ mevzuu bahistir. Âyetin siyak ve sibakından mefhum-i muhâlif çıkarmak suretiyle itâatın vâcib olmayışından isyânın vâcib oluşunu çıkarmak doğru değildir. Çünkü delil bulunmadıkça mefhum-i muhâlîfe doğru gidilmez. Bu itibarla gayr-i müslim bir memlekette bulunan bir müslümânın isyân etmesi, mevcut kanunlara karşı gelmesi aslâ tasvib edilemez.

Bir hadis-i şerifte:

سَيَلِكُمْ وَلَا بَعْدِي فَيَلِكُ الْبَرُّ وَالْفَاجِرُ الْبَرُّ وَالْفَاجِرُ
يُفْرِرُ بِهِ فَاسْمِعُوا وَأَطِيعُوا فِي كُلِّ مَا وَافَقَ الْحَقَّ وَصَلُّوا وَرَأَيْتُمْ فَإِنْ
أَخْبَنُوا فَلَكُمْ وَلَهُمْ وَإِنْ أَسَاءُوا فَلَكُمْ وَعَلَيْهِمْ

«Benden sonra size bir takım yetki sâhipleri hükmedecek. İyi iyiliğiyle hükmedecek, fâcîr de fîsk u fücruyla hükmede-

cek. Hakka muvâfık olan her hususta bunları dinleyin ve itâat edin; arkalarında namaz kılın. İyilik yaparlarsa hem sizin, hem onların lehinedir. Kötülük yaparlarsa sizin lehinize, onların aleyhinedir.» (6).

Câbir bin Abdullah, Mücâhid, Hasan Basrî, Ebû Âliye, Atâ' bin Ebi Rebah, İbnü Abbas ve bir rivâyette İmâm Ahmed'e göre, «ulî'l-emr», Kur'ân ve ilim ehli olanlardır. Mâlik ve Dahak'e göre de böyledir. Mücâhid'den yapılan diğer bir rivâyette, onlar Resûlüllah'ın eshabıdır. İbnü Kisân'e göre, akıl ve rey sâhibi olanlardır. Fakat râcih olan, birinci kavldir. Şevkaanî ile İbnü Kayyım de bunu tercîh etmişlerdir.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla aldıkları hadîste, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) bir seriyye, başlarında ensardan bir zat olmak üzere bir tarafa göndermişti. Başlarındaki emîr işi ciddiye alıp onlara:

— Peygamber (S.A.V.) size, bana itâat etmenizi emretmedi mi? diye sordu, onlar da:

— Evet, dediler.

— O halde bana odun toplayın..

Odunlar toplandı. Ateş getirip odunları yakmalarını emretti. Sonra emîr, onlara:

— Ben azmettim, bu ateşe gireceksiniz!

Onlardan bir genç, «siz ateşten kurtulmak için Hazret-i Peygamber'e sığındınız. Emri tatbik etmekte acele etmeyin, Resûlüllah'a kavuşunca, size ateşe girmeniz için emrederse o zaman girersiniz» dedi.

Netice, dönüşlerinde Hazret-i Peygamber'e geldiler ve durumu arzettiler. Hazret-i Peygamber onlara:

«Eğer ateşe girmiş olsaydınız ebediyyen ondan çıkamazdınız. Çünkü itâat ancak mâruf olan şeydedir,» buyurdu.

Demek ki, emîre itâat, mâruf olan (şer'an ve aklen uygun olan) şeydedir. Çünkü Kur'ân'da: **لَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ** emri vardı.

Buhârî'nin Ebû Hüreyre (R.A.) den yaptığı rivâyet buna yakın bir mânadadır:

اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَإِنْ أُمِرَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ كَانَ رَأْسُ زُبَيْةٍ «Dinleyin ve itâat edin. Üzerinize, başı bir üzüm tanesi kadar olan Habeşli bir köle, emir tâyin edilse bile!..»

Abdullah Tüsterî (Rahmetü'llahi aleyh) diyor ki: Sultana (baştaki emîr) yedi şeyde itâat gerektir:

1. Tedavüldeki basılı paralarda,
2. Ölçü ve tartılarda,
3. Adâletle verilen hükümlerde ve memleketin âsâyiş ve nizamiyle ilgili buyruklarda,
4. Hac hakkında,
5. Cum'a hakkında,
6. Bayramlar hakkında,
7. Savaş hakkında..

O halde **فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ** «Her hangi bir şeyde (ihtilâfa düşüp) çekişirseniz, onu Allah'a ve Resûlüllah'a döndürün.»

İmân ehli bâzı hükümlerde fikir ve görüş ayrılığına düşebilirler. Bunu inâda alıp, kendi görüşünü haklı çıkarmak için münâzaaya girişmek asla doğru olmaz. Çünkü mükâbere haramdır. İslâm birliğini bozan, imân saflarını gevşeten, müslümanlar arasında mezhep kavgalarına yol açan her şey dinen haramdır. Bu gibi hallerde en uygun yol, ihtilâflı mes'eleyi Allah ve Resûlüne, yâni Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet-i Nebeviyyeye ircâ' etmektir. Şüphesiz ki böyle yapmak — İbnü Kayyım'ın da dediği gibi — imânın levâzım ve icâbâtındandır.

Eshâb-ı kirâm bir kısım hükümlerde çekişmiş, görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Fakat o büyük insanlar Peygamber mek-

tebinde yetiştikleri ve üstün bir terbiye aldıkları için hiç bir zaman bunu bir izzet-i nefis mes'elesi yapmamış, ilk işleri Allah'ın kitâbına ve Resûlüllah'ın sünnetine müracaat olmuştur. Bilhassa o mes'ele ilâhî esmâ, sıfat ve ef'al hakkında ise, hiç bir görüş ayrılıkları olmamıştır. Hepsi istisnasız olarak Kitâbulahın açık beyânına uymuşlardır.

Sehl bin Abdullah (Rahmetü'llahi aleyh) der ki: «İnsanlar üzerlerindeki emir sâhipleriyle, ilim adamlarına saygı gösterdiği müddetçe hayır ve iyilik içinde olacaklar. Allah onların hem dünyasını, hem âhiretini düzeltecektir. Bu iki önderi alaya alıp küçümsedikleri gün, dünyaları da, âhiretleri de fesâda gidecektir.»

Nitekim Nisâ sûresi, 83. âyette buna işâretle buyuruluyor ki:

«Halbuki وَكَوْرَدُوْهُ إِلَى الرَّسُوْلِ وَالْأَوَّلِيْنَ لَا مِرْمِيْهِمْ تَعْلَهُ الَّذِيْنَ يَسْتَبْطُوْنَ مِنْهُمْ»

bunu Peygamber'e ve mü'minlerden emir sâhiplerine döndürmüş (onlara müracaat etmiş) olsalardı o haberi arayıp yayanlar bunu elbet onlardan öğrenirlerdi.»

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) bunu tefsîr eder mahiyette buyuruyorlar ki:

اِيْحَبُّ اَحَدَكُمْ مَتَّكَ عَلَى اَرْبِكَهٖ قَدْ يَظُنُّ اَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَحْرِمْ شَيْئًا اِلَّا فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ ؟ اَلَا وَاِنِيْ وَاللّٰهِ قَدْ اَمَرْتُ وَوَعَضْتُ وَنَهَيْتُ عَنْ اَشْيَاءَ اَنْهَا لِمِثْلُ هٰذَا الْقُرْاٰنِ اَوْ اَكْثَرُ

«Sizden biriniz tahtına (koltuğuna) kurulmuş vaziyette, Allah'ın ancak Kur'ânda yazılı olan şeyleri mi haram kıldığını zanneder? Haberinizi olsun! Ben — Allah'a andolsun ki — bir çok şeyleri emrettim, öğütledim ve men'ettim ki bunlar bir Kur'ân kadar veya daha çoktur.» (7).

Zâhiriyye mezhebi sâlikleri, ihtilâflı her mes'elenin mut-

laka Kitab ve Sünnete ircâ'ı lâzımdır, derler. Bu itibarla da kıyas ile amel etmek câiz değildir, onlara göre.

Bize göre bu isâbetli bir görüş değildir. Çünkü Kitab ve Sünnette delili bulunmayan bir hükmü ve mes'eleyi kıyas yoluyla hükme bağlamak mümkündür ki bu da Kitab ve Sünnetin hâricinde sayılmaz. **Dâvud-u Zâhîrî** bunların başında gelir. Ondan sonra **İbn-i Hazm el-Endulîsî** gelmektedir ki **Zâhîrî Mezhebinin** ikinci imamı olarak bilinir.

«**Sâfiilere** göre fetvâ verirken esas tutulan herhangi bir re'y metodu, kıyastan başka bir şey olamaz. Çünkü şer'i bir hüküm ya nass ile olur veya nass üzerine kıyas yoluyla olur.»

«**Bâzı İslâm hukukçularına göre, fıkıh kaaideleri ile bağdaşmak suretiyle kıyasın sebebi kesin olup onu tesbit etmek hususunda birçok hüküm mevcut ise kıyas tercih edilir.**» (8).

Sonuç olarak, ihtilâfa düşülen mes'elelerde bir çekişme ve fitneye sebebiyet vermeden Allah'ın kitabına, Resûlüllah'ın sünnetine dönmek lâzımdır. Eğer Allah'a ve âhîret gününe inanıyorsanız yol budur. Böyle yapmanız hem hayırlı, hem netice itibariyle daha güzeldir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Allah'a itâat etmek, O'nun bütün buruklarını yerine getirmek vâcibdir.

2. Peygamber'e ve onun getirdiği bütün hakikatlere inanıp itâat etmek vâcibdir.

3. Mü'minlerden olan emir sâhiplerine — Peygamber'in yolunda yürüyor, adâletle iş görüyorlarsa — itâat etmek kezâ vâcibdir.

4. Mü'minlerden olmayan veya mü'minlerden olup da mâruf olanın hilâfına emir veren önderlere itâat vâcib değildir.

5. Dinde çekişme konusu olan her hüküm ve mes'eleyi Allah'ın Kitabına, Hazret-i Peygamberin sünnetine döndürmek vâcibdir. Bu iki kaynakta ilgili delil bulunmazsa kıyas yapılır.

وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ

«Kim Allah'ın indirdiği (hükümler)le hükmetmezse işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir.» (1).

Aynı sûrenin 45. âyetinde: «Onlar zâlimlerin tâ kendileridir.» 47. âyetinde de: «Onlar fâsıkların tâ kendileridir.» buyruluyor.

Bu üç âyetin de kâfirler hakkında indiği ittifakla söylenmiştir. Bütün müfessirler aynı görüştedirler. Rivâyet yolları bu hususta birleşir. Ancak âyetlerin umum ve husus ifâde ettiğinde görüş farkları vardır. Sahih-i Müslim'de Berâ' bin Âzıb (R.A.)den yapılan rivâyetten, bu âyetlerin, Tevrât ile hükmetmiyen Yahudiler hakkında indiği anlaşılıyor. Aynı zamanda bir müslüman inkâr yoluna sapmadan Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, küfre düşmez, büyük günah işlemiş olur. Hâricilerden başka bunu tekfîr eden olmamıştır. O halde âyetler husus ifâde ediyor.

Bâzı âlimlere göre âyetlerde ızmâr var, şöyle ki:

وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ رَدَّ الْقُرْآنَ وَجَدَ الْقَوْلَ الرِّسُولِ فَمُكَافِرٌ

«Kim — Kur'ân-ı kerîmi red, Resûlüllah'ın sözünü inkâr ederek — Allah'ın indirdiği (hükümlerle) hükmetmezse işte o, kâfirin tâ kendisidir.» Nitekim İbn-i Abbas ve Mücâhid'e göre âyet bu takdirle umum ifade eder. İbn-i Mes'ud ve el-Hasan

(1) Mâide sûresi, âyet: 44.

da bu mâna ve takdire yakın diyorlar ki: «Müslümanlardan, Yahudilerden ve kâfirlerden kim i'tikad edip helâl sayarak Allah'ın indirdiği (hükümlerle) hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir. Ama haram işlediğine i'tikad edip bile bile bu yola saparsa o, müslüman ise günahkâr ve fâsıkın tâ kendisidir. Artık onun bu durumu Allah'a kalmıştır; dilerse azâb eder, dilerse bağışlar.»

Hazret-i İbn-i Abbas'dan gelen diğer bir rivâyette, âyet-i kerime şöyle tefsir ve te'vil edilmiştir:

«Kim Allah'ın indirdiği (hükümler)le hükmetmezse, işte o, kâfirlerin fiiline benzer bir fiil işlemiş olur.» (2).

Şa'bi'ye göre bütün bu ihtimallerle beraber âyet Yahudiler hakkındadır, husus ifâde eder. Nuhâs da aynı görüştedir. Gerek Şa'bi, gerekse Nuhâs, âyetin iniş sebebiyle beraber bu mânaya geldiğine şu üç şey'in delâlet ettiğine kaaildirler:

1. Bu âyetlerden evvel de Yahudilerden bahsedildiğine göre buradaki zamir onlara râci'dir.

2. Siyak da buna delâlet eder. Çünkü âyeti müteâkıp

وَكُنَّا عَلَيْهِمْ cümlesi başlıyor ki buradaki zamir de kezâ Yahudilere râci'dir.

3. Recm ve kısası inkâr edenler de Yahudiler olduğuna siyak ve sibak delâlet etmektedir.

Nitekim Eshâb-ı kirâmdan Hazret-i Huzeyfe bin Yemân'dan bu âyetin Yahudiler hakkında inip inmediği, onların tutum ve davranışlarını tasvîr edip etmediği sorulduğunda, onlar hakkında olduğunu söylemiştir.

Bâzı âlimlere göre de, Allah'ın indirdiği (hükümler)le hükmetmeyenler müslüman ise kâfir olurlar. Yahudî ise zâlim olurlar. Hristiyan ise fâsık olurlar. Ebûbekir bin el-Arabi bu

mânayı ihtiyar etmiştir. Çünkü ona göre âyetin zâhiri buna delâlet eder. Ayrıca İbn-i Abbas, Câbir bin Zeyd, İbn-i Ebî Zâide, İbn-i Şübrûme ve Şa'bi de aynı delâlet ve mânayı ihtiyar etmişlerdir. Tâvus'a göre bu küfür derecelidir, şöyle ki: Allah'ın indirdiği hükümler olduğunu bildiği halde onu değiştirip hüküm veren veya hilâfına bir yol tutan kimse kâfir olur. Yâni kasde makrun olursa.. Yoksa Allah'ın hükümlerini istihfaf etmeden, onları yetersiz saymadan sadece kendi arzu ve ictihadına göre hükmeden kimse büyük günah işlemiş olur.

el-Hasan diyor ki: Allah müslüman hâkimlerden bilhassa üç şey'e riâyet etmelerini ister:

1. Kendi arzularına uymamalarını,
2. Halktan değil, ancak Hak'dan korkmalarını,
3. İlâhî âyetlerinin dünyanın hakir metaiyle değiştirmemelerini. .

Hasan el-Basri'ye göre: Âyet her ne kadar İsrâiloğulları hakkında inmişse de Allah'ın indirdiği hükümlerle amel etmek bize vâcibdir. Abdürrezzak'ın Süfyân'dan, onun da İbrâhîm'den yaptığı rivâyette ise, İbrâhîm diyor ki: «Bu âyet İsrâiloğulları hakkında nâzil olmuştur, fakat Allah onu bu ümmet için de hoş görmüştür.» (3).

İbn-i Abbas (R.A.)dan yapılan diğer bir rivâyette, müşâ-rün ileyh diyor ki: «Kim Allah'ın indirdiği hükümleri bile bile inkâr ederse kâfir olur. Onu tasdik ve ikrar edip hükmetmiyen ise zâlim ve fâsık olur.» (4).

Fazla bilgi için bak: Ebûbekir el-Râzî'nin Ahkâmü'l-Kur'-ân C. 2, S. 435-437, İstanbul baskı 1335.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmek müslümanlara vâcibdir.

(3) Tefsir-i İbn-i Kesir, C. 2, S. 61. Mısır baskı.

(4) Tefsir-i İbn-i Cerir, C. 3, İbn-i Kesir, C. 2, S. 61.

2. Bir müslüman inkâr ve istihfaf yoluna sapmadan Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse küfre düşmez, büyük günah işlemiş olur.

3. Kasden ve inkâr ederek veya küçümseyerek hükmetmiyen kimse kâfir olur.

HÜKÜMDE TAHYİR

فَإِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

«Eğer sana gelirlerse aralarında hükmet, yahut onlardan yüz çevir. Yüz çevirirsen sana bir zarar veremezler. Eğer hükmedersen aralarında adâletle hüküm ver. Allah adâlet sâhiplerini sever.» (5).

Âyetin zâhirî delâletinden Hazret-i Peygamber'in Yahudiler arasında hükmedip etmemek hususunda serbest bırakıldığı anlaşılıyor. Bundan istidlâlle müslüman hâkimlerin de bu hususta muhayyer bırakıldıkları neticesine varılmıştır.

O halde âyetin delâlet ettiği tahyir (hüküm verip vermek arasındaki serbestlik) sınırlıdır, yâni mukayyedir, mutlak değildir. Bu itibarla zımmî olmayan iki kâfir (dâvalı - dâvacı) arasında hükmetmek müslüman hâkime vâcib değildir. Zîra âyet-i kerîmenin indiği zaman Medine'deki Yahudiler zımmî değil de kendileriyle anlaşma yapılan ayrı bir topluluk hâlinde bulunuyordu. Cenâb-ı Hakk işte onları kasdederek: «Eğer sana gelirlerse ister aralarında hükmet, ister kendilerinden yüz çevir!» buyurmuştur.

Zimmlere gelince: Bunlar mürafaa için gelirlerse aralarında hükmetmek vâcib olur mu? Bu hususta ihtilâf vardır:

a) İmâm-ı Şâfiî'den rivâyet edilen bir kavle göre, dâvalı veya dâvacıdan biri müslüman olursa, aralarında hükmetmek vâcibdir. Mehdevî de aynı görüştedir.

b) Mürafaa için gelenlerin ikisi de zimmî olursa, bâzı âlimlere göre âyet-i kerîme muhkemdir, bu itibarla hâkim muhayyerdir; dilerse hükmeder, dilerse etmez. İmâm Mâlik, Nahaî ve Şa'bi'ye göre de böyledir. İmâm-ı Şâfiî'den gelen diğer bir kavle göre de böyledir.

Yalnız şunu kaydedelim ki, İmâm Mâlik'e göre bir müslümanla zimmîye bir kadın zinâ ederlerse, hadd yalnız müslümana lâzım gelir. İkisi de zimmî olursa, hiç birine hadd gerekmez. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'den de bu meâlde bir rivâyet vardır. İmâm-ı Şâfiî, İmâm Ebû Yûsuf ve Ebû Sevr'e göre hâkimin hükmüne rıza göstererek gelirlerse, kendilerine hadd gerekir. Borç, boşanma ve sair muamelelerde (şahıs ve âile hukuklarında) de rızâ ve ihtiyarî yolla mürafaa yapılabilir.

İbn-i Abbas, Mücâhid, İkrime, Zühri, Ömer bin Abdülâziz, Süddî ve Nahaî'den yapılan rivâyete göre ise, âyet-i kerîme,

«وَأَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ فِيهَا الْقَضَاءَ وَالْأَحْكَامَ بِمَا نَزَّلْنَا اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ هُمْ» «Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet, onların keyfine uyma!» âyetiyle nesholmuştur.

Bu takdirde, onlar arasında hükmetmek — gelsinler gelmesinler — vâcib olmuş oluyor. Atâ' el-Horasânî, Ebû Hanîfe ve arkadaşlarının mezhebi de budur.

Mensûh değil diyenlere göre, «Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet, onların keyfine uyma!» meâlindeki âyetin takdîri: «Sana muhakeme için getirlerse aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet.» Mensûhdür diyenlere göre, nâsîh olan âyetin takdîri: «Sana muhakeme için gelseler bile aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet...»

İkincilerin delîli şu hadîs-i şeriftir: Yüzü kömürle siyahlaştırılmış meclûd (= hadd vurulmuş) bir yahudîyi Hazret-i

Peygamber'in yanından geçirirlerken, aleyhi's-selâm Efendimiz onları çağırıp şöyle sordu:

— Zinâ edene vurulacak hadd cezâsını kitâbınız (Tevrat) da böyle mi buldunuz?

— Evet, dediler.

Bunun üzerine Hazret-i Peygamber onların âlimlerinden birini çağırttı ve:

— Tevrat-ı Mûsâ'ya indiren Allah için söyle, zinâ haddini kitâbınızda böyle mi buluyorsunuz?

— Hayır dedi ve ilâve etti: Eğer Allah'a and vermeseydin söylemezdim. Tevrat'da recm cezâsını görüyoruz, fakat eşrafımız arasında zinâ yaygın olduğu için onları bu vaziyette görüp serbest bırakıyoruz. Zayıfları görünce onlara hadd tatbik ediyoruz.

Bu cevap üzerine Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

«يَا رَبِّ اِنِّىْ اَوَّلُ مَنْ اَحْيَا اَمْرَكَ اِذَا اَمَاتُوهُ» «Yâ Rab! Senin buyruğunu tatbik etmedikleri zaman onu ilk ihyâ eden benim!» dedi ve adamın recmedilmesini emretti. Recmedildi. Bu sebeble yukarıdaki âyet indi.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. İki müslüman arasında hükmetmek hâkime vâcibdir. Bu hususta tahyir yoktur.

2. Kâfirler arasında hükmetmek vâcib değildir.

3. Zimmîler arasında hükmetmenin vâcib olduğunda ihtilâf vardır.

4. Biri zimmî, diğeri müslüman olmak üzere dâvacı ile dâvalı arasında hükmetmek İmâm-ı Şâfi'ye göre vâcibdir.

5. Âyet-i Kerîme mensûhtur diyenlere göre, mürâfaa için gelenler — kim olursa olsun — hükmetmek mutlaka vâcibdir. (6).

— o —

MÜSLÜMAN METBU'DUR, TÂBİ' DEĞİLDİR

وَقَدْ نَزَلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتَ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلُهُمْ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا

«O size Kitab'da, Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve alaya alındığını işittiğinizde başka bir söze dalmadıkça (geç-medikçe) onlarla bir arada oturmayın, yoksa siz de onlar gibi olursunuz, diye indirdi. Şüphesiz Allah münâfıkların ve kâfirlerin hepsini cehennemde bir araya toplayıcıdır.» (7).

Hitab, îmânını açığa vuran bütün mü'min ve münâfıklardır. Öyle ki mü'min olduğunu izhâr eden herkese gereken, Allah'ın indirdiği âyetlere tereddütsüz inanmak ve amel etmektir. Aksi halde kuru bir izhârın mânası kalmaz. Sadece aksiyonsuz bir amel de kâfi değildir. Aynı zamanda her yerde gücü yettiği kadar onu yaymaya çalışmak, engel olmak isteyenlerle mücâdelenin en güzel şekliyle mücâdele etmek, yaşayışıyla onun en iyi örneklerini vermek ve bu metodla kendini metbu' olma seviyesine yükseltmek lâzımdır. Çünkü:

Müslüman, dünyaya tâbî' olarak değil, metbu' olarak gelir. Onun en görünür vasıflarından biri işte budur. O halde müslüman hayatın her safhasında halka örnek olacak bir şuur ve anlayış içinde olmalıdır. Evet, o, İslâmî görüş ve duyuşla hareket ederse bu mevkiini muhafaza eder. Ama başkalarının âdet, ahlâk, inanç ve yaşayışına özenir de kendi mânevî değerlerini ihmal edecek veya utanacak olursa, artık metbu' olma

vasfını kaybeder ve tâbî' olma şuursuzluğu içinde hangi milletin yaşayışını benimsiyorsa onlardan biri gibi olur. İsmen müslüman olsa bile hakikatte değil.. Çünkü küfre rıza küfürdür. Müslümanın izzet ve şerefi, başkasından izzet ve şeref beklemeyecek bir mertebe-i âliyyededir.

Bunun için Mürebbî-i hakikî olan Rabbimiz: «Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve alaya alındığını işittiğinizde başka bir söze geçmedikçe onlarla bir arada oturmayın. Yoksa siz de onlar gibi olursunuz.» Çünkü nifâka rızâ nifaktır, hayâsızlığa rızâ hayâsızlıktır, küfre rızâ küfürdür, buyuruyor.

Mekke'de müslümanlardan birkaç kişi Kur'ân ile alay eden, ilâhî belgeleri inkâr eden bir kısım beyinsiz müşrik ve yahudîlerin meclisinde bulunuyorlardı. Müşriklerin hezeyânı, müslümanların şuursuzca davranışı ilâhî gayrete dokundu ve bu sebeble, «Âyetlerimiz hakkında (münâsebet-sizliğe) dalanları görünce, başka bir bahse geçmelerine kadar onlardan yüz çevir. Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zâlimlerle berâber oturma,» meâlindeki âyet indi. (2).

İbnü Abbas (R.A.) diyor ki:

— «Bu âyetin şümûl sâhasına, kıyâmete kadar gelecek olan bid'atçı, hurafacı ve din nâmına kendi çıkarları için bir şeyler uyduran sapıklar da dâhildir.»

Şevkaanî Fethü'l-kadîr'de diyor ki:

— «Bu âyet-i kerîme, lâfzının umumuna göre i'tibar edilir, sebebin hususna göre değil.. Çünkü küfre rızâ her yerde küfürdür. Bunun için hususî bir zaman ve sebep düşünülemez.»

Bu mânayla :

a) Bir mecliste mukaddes mefhumlar tahkîr, ilâhî belgelerle alay edilirken bir müslümanın o mecliste oturması haramdır. Oturmasında bir zarûret yoksa, aynı hezeyan ve küfürü kabûl etmiş sayılır.

b) Kumarcılar masasına oturan, onları seyreden aynı fi'li işlemiş gibi sayılır.

c) İçki sofrasına oturan kimse, içmese bile aynı fi'li işlemiş sayılır. Yâni günahta müşterektirler.

Muhammed Sıddik Hân, Neylü'l-merâm adlı eserinde diyor ki:

— «Şer'i delilleri alaya alıp bunun kadrini küçümser mahiyette olan her türlü söz ve davranışların cereyân ettiği meclislerden şiddetle sakınmak gerekir. Nitekim kendi imamlarının görüş ve ictihadını kitab ve sünnete tercih eden, yâni Kitab ve sünnet yerine imâmının görüşüne bağlanıp sadece onu taklid eden mukallidin, Kitab ve sünnetle amel edeni alaya aldığı meclis de yukarıda bahsedilen meclislerden farksızdır. Çünkü mukallidin elinde kala kala, «mezhebimizin imâmı şöyle dedi», «ona uyanlardan falân adam da şöyle dedi» sözleridir. Onun ele aldığı mes'ele hakkında biri Kur'ân ile istidlâl ederse, buna dayanamaz ve o adamın sözüne, istidlâline baş kaldırıp kıymet vermez. Bu da Allah'ın Kitâbiyle bir nev'i istihzâdır, onun kadrini küçümsemedir.»

«Siz de onlar gibi olursunuz» meâlindeki cümelnin zâhîrine göre, Allah'ın âyetiyle istihza, onu küçümseme küfür olduğu gibi, istihzâcının yanında oturmak da küfürdür.

Bâzı akaaidciler, oturmanın değil, oturup da rızâ göstermenin küfür olduğunu söylemişlerdir. Bununla beraber açık veya kapalı itiraz şarttır. Bu olmadıktan sonra o sırada oturmak adem-i itiraza delâlet eder. Ancak oturmaya mecbur tutulan kimse müstesnâ.. Yâni rıza göstermediği halde kalkıp gitmek de mümkün değilse, artık ona bir vebâl yoktur. Kur'ân-ı Kerim'de buna işâretle buyuruluyor ki: «Gönlü imanla dolu ve onunla müsterih olduğu halde zor altında tutulan kimse müstesnâ, inandıktan sonra Allah'ı inkâr eden, gönlünü kâfirlığe açanlara Allah katında bir gazab vardır, büyük azâb da onlar içindir.» (9).

İmâm-ı Kurtubî diyor ki:

— «Günah işlenen bir mecliste kim oturur ve onların işlediği günah ve ma'siyeti red ve inkâr etmezse, o da onlarla beraber aynı günahı yüklenmiş olur. Red ve inkâra güç getiremezse, derhal o meclisi terketmesi gerekir.» (10).

Yapılan rivâyete göre:

Emevî halifelerinden Ömer bin Abdülâzîz (R.A.) şarap içen bir grup insanı suç üstü yakalıyor. İçki sofrasında oturanlardan biri, «Ben oruçluyum!» diyor. Ömer bin Abdülâzîz

ona: **إِنَّكُمْ إِذَا مَثَلْتُمْ** âyetini okudu ve günaha rızâ günahıdır buyurdu.

— o —

HABERİ YAYMAKTA ACELE ETMEMEK

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ وَالْخَوْفِ إِذَا عَايَاهُ وَلَوْ رَدُّهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلَّهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْ لَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ الْآفِيلَاءَ

«Onlara emniyet veya korku ile ilgili bir haber geldi mi onu hemen yayıverirler. Halbuki bunu Peygamber'e ve kendilerinden olan emir sâhiplerine döndürüp (danışsalar), ondan sonuç çıkarmaya kaadir olanlar onu bilirlerdi. Allah'ın size bol nîmeti ve rahmeti olmasaydı, pek azınız bir yana, şeytana uyardınız.» (11).

Memleketin umumî menfaatleriyle alâkalı acı veya tatlı bir haberi yetkililere (buyruk sâhibi olanlara) danışmadan çe-

(10) Tefsir-i Kurtubî, cilt 5, S. 418. Kahire baskı 1387.

(11) Nisâ sûresi, âyet: 83.

şitli neşir organlariyle yaymak aslâ doğru değildir. Çünkü gelen bir haber yalan da olabilir, doğru da olabilir; neşri faydalı da olabilir, zararlı da olabilir. Bilhassa bu haber stratejik olursa, daha temkinli ve ketûm olmak ve neşretmeden önce ondan sonuç çıkarmaya kaadir olan yetkililere ulaştırmak gerektir.

Radyo televizyon ve gazete gibi günlük neşir vasıtalarının halk üzerinde geniş te'sirleri olduğu gibi memleketin yüksek menfaatleriyle de sıkı sıkıya ilgisi vardır. Bu vasıtalar vatanperver, nâmuslu, Allah'ından korkan haysiyetli ellerde olursa, memleket ve millete fikir öncülüğü yapar, yetişen bir neslin mürebbi-i efkârı olur. Bilgisiz, hissiz, menfaatçı, çıkarıcı ve vicdanı donuk ellerde olursa, memleketi felâkete sürükler; milleti bölüp parçalar.

Bunun içindir ki Allah yukarıdaki âyetle bu konuya da istikamet vermeyi ve bu meslek erbabının gerçek hizmet ölçüsünü tâyin etmeyi murâd etmiştir.

Müslim ve Ebû Dâvud'un Ebû Hüreyre (R.A.)den yaptıkları rivâyette, Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki:

كُنْ بِالرَّءِ كَذِبًا أَنْ يَحْدَثَ بِكَ مَا سَمِعَ «Yalan olarak kişiye, her duyduğu

nu yayıp haber vermesi yeter.»

Buhârî ve Müslim'in Muğire bin Şübe (R.A.)den yaptıkları rivâyette, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) kıyl ü kaalden men'etiler ve bu konuda şöyle buyurdular: «İnsanların dediğini ilâvelendirerek söylleyen, duyduğu haberleri tesbit etmeden, incelemeyen, hakikatını araştırmadan yayan kimse kıyl ü kaalcidir.»

Hucirât sûresi 6. âyetle buna temas edilerek buyuruluyor ki: «Ey imân edenler! Eğer yoldan çıkmışın biri size bir haber getirirse, onun iç yüzünü araştırın, yoksa bilmeden bir kavme (millet veya topluluğa) fenâlık edersiniz de sonra ettiğimize pişman olursunuz.»

Âyet-i Kerîme'de «İstinbat»dan müştak fiilin getirilmesi birkaç önemli mânayı hatırlatmak ve İslâm hukukunda kıyasın yerini belirtmek içindir:

a) İstinbat «nebit» kökünden gelmedir ki kazılan kuyudan ilk çıkan suya denir.

b) Bu mânayla, çözülmesi istenilen bir mes'eleyi asıl kaynaklarını araştırıp bir takım ön fikirler elde etmek suretiyle yeni bir ilim meydana çıkarmaya da istinbat denilir.

Fakih (İslâm hukukçusu) bir mes'eleda istinbat yaptı, yani onu icthad etmek suretiyle meydana çıkardı, demektir.

c) Dinî mes'elelerde nass (Kitab ve sünnet) ile bilinen olduğu gibi, istinbat (kıyas) yoluyla da bilinen vardır. O halde âyet-i kerime'de geçen istinbattan şu neticeleri çıkarmak mümkündür:

1 — Hükümlerin bir kısmı doğrudan doğruya Kitab ve sünnet ile bilinir. Bunlarda istinbat ve icthada lüzum yoktur. Bunun için «Bir şey hakkında çekişerseniz onu Allah'a ve Resûlüne döndürün» buyuruluyor.

2 — Bir kısmı da ancak istinbat ve icthadla bilinir. Bunun için de «Halbuki bunu Peygamber'e ve kendilerinden olan buyruk ve ilim sahiplerine döndürselerdi, ondan sonuç çıkarmaya kaadir olanlar onu bilirlerdi» buyuruluyor.

3 — İstinbat (kıyas) da bir huccettir.

4 — İstinbat ve icthada ehil olmayanların buna ehil olanları taklidi vâcibdir.

Bu vücubun neticesi olarak mezhebler doğmuş oluyor. İctihad ve istinbat kapıları açık olmakla beraber buna ehil ilim adamı yetiştiremediğimiz için daha önceki müctehidler taklid etmek zorunda kalıyoruz. O halde «Hazret-i Muhammed'in mezhebi ne idi? Hanefî mi? Şâfiî mi? Mâlikî mi, Hanbelî mi?» şeklinde bir sual sormak hatâlıdır. Evet, Hazret-i Muhammed bu mezheblerden hiç birine sâlik değildi, fakat ondan ve dört büyük halifesinden sonra dinî hükümleri kaynaklarından çıkarmak, geniş bir bilgi ve her şeyden evvel İslâm hukukunu iyi bilme esasına dayandığı için, buna ehil olan Ebû Hanîffe gibi büyük hukukçular amelde imam olarak kabûl edildi. İşte böylece birkaç mezhep doğmuş oldu.

FÂSİKİN GETİRDİĞİ HABERİ İYİCE TAHKİK VE TESBİT ETMEK

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ
تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحِرُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ

«Ey îmân edenler! Eğer bir fâsık size bir haber ile gelecek olursa, onu iyice tahkik ve tesbîte çalışın; sonra bilmiyerek bir kavme sataşmış olursunuz da yaptığınıza pişmanlık duyarsınız...» (12).

İslâm her hususta itidâli, temkinli olmayı emreder; peşin hüküm vermeyi, tahkik ve tesbît edilmedik bir haberle amel etmeyi yasaklar. Hele yoldan çıkmış ahlâksız ve yalancının sözüne inanmayı aslâ hoş görmez. Cem'iyet ve milletlerin huzur ve emniyet içinde yaşayabilmesinin şartlarından biri de bu ilâhî tavsiyeye uymak olduğunu hatırdan çıkarmamalıyız. Zîra her devirde münâfıklar, sapıklar, dedikoducular, yalan haber yayanlar eksik olmamıştır. Asr-ı Saâdet'te bile İslâmı içinden yıkmak gayesiyle içimize sızanlar olmuştu. Bugün misyonerlerin ve komünizmi yaymak gayreti içinde olanların kullandıkları taktik sadece yalan ve iftiradan ibarettir. Dün dikkatimiz fâsıklara çekilmişse, bugün beyni yıkanmış satılmışlara çekiliyor. O halde mü'minler her devirdeki taktiği bilmek ve ona göre kendini korumak zorundadır.

Demek cem'iyeti yanlış bir hükme varmaktan, tehlikeli bir yola sapmaktan kurtarabilmenin en güzel yolunu bizzat Allah bildiriyor. Bize düşen, iç ve dış düşmanların yaydıkları haberleri bütün dikkat ve hassasiyetimizle tahkik ve tesbit etmek

ve ona göre bir yargıya varmaktır. Çünkü mes'eleler ve günlük olaylar üzerinde derinden derine düşünen az hatâ işler. Acele etmiyen pişman olmaz.. Sabreden muradına erer.. Gelen haberleri tahkik ve tesbite çalışan yanlış bir yargıya varmaz..

Âyet-i kerîmenin Velid bin Ukbe b. Ebî Muayt hakkında indiğini, Saîd'in Katâde'den, onun da Hazret-i Peygamber (S. A.V.)den yaptığı rivâyetten öğreniyoruz:

«— Hazret-i Peygamber (S.A.V.), Velid bin Ukbe'yi zekât toplamak üzere Benî Mustalık kabilesine göndermişti. Onlar Velid'i görünce ona doğru yürüdüler. Velid onların bu gelişinden ürkerek geri döndü ve Benî Mustalık'ın irtidad ettiğini (dinden döndüklerini) Hazret-i Peygamber'e bildirdi. Şüphesiz ki Velid'in bu haberi isâbetli değildi. Çünkü Benî Mustalık kabilesiyle görüşmemiş, zekât toplamaya geldiğini söylememişti. Bu haber üzerine Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Hâlid bin Velid'i adı geçen kabileye, mes'eleyi tahkik ve tesbit etmek üzere gönderdi ve ona: «Durumu iyice araştır; acele etne!» diye tenbihte bulundu. Hazret-i Hâlid akşam geç vakitlerde Benî Mustalık'a yaklaştı ve önce onların irtidad edip etmediklerini tesbit için gözcülerini vazifelendirdi. Gözcüler iyice araştırma ve gözetlemeden sonra Hz. Halid'e dönüp geldiler ve şu haberi verdiler: «Benî Mustalık kabilesi İslâm dîni üzerinde bulunuyor; ezan seslerini duyduk, namaz kıldıklarını gördük» dediler. Hz. Hâlid memnun kaldı ve sabah olunca adı geçen kavmin arasına girdi. Gözcülerin vermiş olduğu haberin doğruluğunu bizzat gördükten sonra Medîne'ye döndü; tesbit ettiklerini olduğu gibi Hazret-i Peygamber'e anlattı. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.):

التَّائِمْنَ مِنَ اللَّهِ وَالْجَمَلُ مِنَ الشَّيْطَانِ

«Düşünerek hareket etmek Allah'tandır; acele ise şeytandandır,» buyurdu. (13).

Bu sebeble Velid fâsık olarak anıldı.. İbn-i Zeyd, Mukattil ve Sehl bin Abdullah Hazretlerine göre «fâsık», «kezzâb = çok

yalancı» mânâsıdır, Ebûlhasan el-Verrak'a göre «alenen günah işleyen» demektir. İbn-i Tâhîr'e göre, «Allah'tan utanmıyan» demektir.

Bâzı âlimler bu âyete dayanarak haber-i vâhid'in, adâletle muttasıf olursa, kabûl edileceğini söylemişlerdir.

İmâm-ı Şâfiî'nin «Fâsık'ın imâmeti câizdir» sözünü, İbnül'arabî hayretle karşılamış ve «Güvenilip de kendisine bir dâne bile emânet edilmeyen kimseye, kantarlar ağırlığınca din nasıl emânet edilebilir?» demiştir.

Bize göre, İbnül'arabî'nin bu hayreti yersizdir. Çünkü İmâm-ı Şâfiî bu hükmü yalnız yukarıdaki âyetin delâletinden değil, âyetin izâhı mahiyetinde olan şu hadîs-i şeriften de çıkarınıştır:

صَلُّوا خَلْفَ كُلِّ بَرِّو فَاجِرٍ «Her iyinin ve kötünün arkasında (müslüman olduktan sonra) namaz kılın!..» (14).

Âlimlerden çoğu hal ve durumu meçhul olan kimsenin rivâyetini kabûl etmekten çekinmişlerdir. Çünkü hâli meçhul olan kimse fâsık da olabilir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Fâsık'ın getirdiği haberi hemen kabûl etmek câiz değildir; tahkik ve tesbît etmek gerekir.

2. Âdil bir kimsenin getirdiği haber kabûl edilir.

3. Haber-i vâhid'in delil olarak kabûl edileceği hakkında ihtilâf vardır.

4. Hal ve durumu meçhul olan kimsenin rivâyeti, çoğu âlimlere göre makbûl tutulmaz.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِي تَنَالُونَ كُفْرًا وَلَا تَعِدُوا اللَّهَ لَا يَحِبُّ الْمُعْذِرِينَ

«Size savaş açanlarla Allah yolunda savaşın. Aşırı gitmeyin. Şüphesiz ki Allah aşırı gidenleri sevmez.» (1).

Fitne ve fesad, zulüm ve teaddî, haksızlık ve kargaşalık artı mı, Allah'ın insanlara hoş gördüğü hürriyeti, mukaddes değerleri, i'tikadı umdeleri korumak, vatan, nâmus ve şerefi muhafaza etmek için savaş zarurî olur. Yalnız savaşa başlamadan önce gereken bütün tedbirleri almak, iman saflarını sıkılaştırmak şarttır. Sonra teslimiyet, tevekkül ve savaş...

Mekke-i mükerreme'de inen

وَأَعِزُّهُمْ بِمَنْ جَاءَ أَذْفَعُ بِالْأَيِّ هُوَ أَحْسَنُ لَنَعْلِمَهُمْ بِمُصْطَرِّ

âyetlerle bir müddet oyalama metodu gösterilmiş ve hemen savaşa müsaâde edilmemişti. Medine-i münevvere'de ise Resûlullah (S.A.V.) kısmî tedbirler almış, İslâm'ın rûhundan mânen kopuk ve dağınık iki topluluğu cemaatleştirmiş, kardeşlik bağlarıyla sağlam bir imân kal'ası vücuda getirmişti. Artık Müslümanlara karşı savaş açanlarla savaş edilmesi, savaşmıyanlara karşı savaş açılmaması hakkında emirler inmeye başladı.

وَقَاتِلُوا âyeti bu emri terennüm eder. Nitekim bu âyet indikten sonra Allah'ın Resûlü (S.A.V.) savaşmak isteyenlerle savaş-

(1) Bakare sûresi, âyet: 190.

tı. Bu hal **مَا قَالُوا الْمُشْرِكِينَ** «Müşrikleri öldürünüz!» ile

وَمَا يَلُوا الْمُشْرِكِينَ «Müşriklerle savaşınız», âyetleri ininceye kadar devam etti. Bu iki âyetle yetmiş kadar âyetin neshedildiği söylenir. Öyle ki son emirler indiği devrelerde, ilâhî nûru söndürmek için büyük bir fitne kumkuması bütün hızıyla büyüyordu. Bunun müsebbipleriyle savaşmaktan başka çare kalmamış gibiydi.

Bu ortam içinde, savaş hakkında inen âyetlerden bir kısmı savaşın cevâzını, bir kısmı da doğrudan doğruya savaşmayı âmirdir. 190. âyet ikinci kısma dâhildir.

الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ «Sizinle savaşanlarla, savaş açmak isteyenlerle savaşın» meâlindeki âyetten, ancak savaş açan ve bilfiil savaşa katılanlarla savaşın, çocukları, evinde oturan kadınları, yaşlıları, din adamlarını öldürmeyin, ağaç ve hayvanları imhâ etmeyin, hükmü çıkarılmıştır.

Evet, Resûlullah Efendimiz ile dört büyük halife bu yolda hareket etmişlerdi. Müslim'in Hz. Büreyde (R.A.)den yaptığı rivâyette, buyuruluyor ki:

أُغْزُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ أَغْزُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلَا تَغْدِرُوا وَلَا تَمْتَلُوا وَلَا تَقْتُلُوا الْوَلِيدَ وَلَا أَصْحَابَ الصَّوَامِعِ

«Allah yolunda din uğrunda savaşın, (evet) Allah'ı inkâr edenlerle savaşın; savaşın fakat gadretmeyin, gizli hiyânette bulunmayın, kulak, burun ve benzeri organları kesmeyin, çocukları ve bir de kendini mâbedlere vermiş kimseleri öldürmeyin.» (2).

İmanı Ahmed, Ebû Dâvud ve diğerlerinin Enes bin Mâlik

(R.A.)den merfûan yaptıkları rivâyette, İbnü Abbas (R.A.) diyor ki:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذْ بَعَثَ جُوشَهُ قَالَ:
أَنْزَجُوا بِاسْمِ اللَّهِ قَاتِلُوهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ لَا تَقْتُلُوا وَلَا تَقْتُلُوا
وَلَا تَمْلِكُوا وَلَا تَقْتُلُوا الْوِلْدَانَ وَلَا أَصْحَابَ الصَّوَامِعِ

«Resûlüllah (S.A.V.) Efendimiz askerlerini bir yere gönderdiğinde onlara şöyle hitab ederdi: Allah'ın ismiyle çıkın, Allah yolunda, Allah'ı inkâr edenlerle savaşın. Haddi aşır zulmetmeyin, gadretmeyin, kulak, burun gibi organları kesmeyin, çocukları öldürmeyin, kendini mâbedlere vermiş kimseleri de öldürmeyin.» (3).

Buhârî ve Müslim'in İbnü Ömer (R.A.)den yaptıkları rivâyete göre: Resûlüllah (S.A.V.)ın savaşlarından bâzısında (savaş alanında) öldürülmüş kadına rastlandı. Resûlüllah (S.A.V.) kadın ve çocukların öldürülmesini hoş karşılamadılar.

Hazret-i Ömer (R.A.)in, İskenderiye'yi fethettikten sonra şehrin yağma edilib edilmemesini Halifeden soran Amr bin Âs'a (R.A.) gönderdiği emirnamede, kadın ve çocukların öldürülmemesi, mâbedlere kapanmış rahiplere dokunulmaması ve her hususta adâlet ve insâniyetten ayrılmaması emir ve tenbih edilmiştir.

Yezid bin Ebû Süfyân kumandasında Şam'a asker gönderen Halife Ebûbekir Sıddık (R.A.), Yezid'e şu emri vermişti: «Kadınları, ihtiyarları ve çocukları öldürmeyin, meyva ağaçlarını kesmeyin, bayındır yerleri harap etmeyin, sâhibi olmadığınız hayvanları boğazlamayın, ganimet taksim edilirken bir şey (fazladan) almayın. Davranışlarınızda da cesaretsizlik göstermeyin.» (Beyhaki)

Halife Hz. Ali (R.A.)nin Mısır vâlisi Mâlik bin Hâris'e yaz-

(3) İmâm Ahmed - Ebû Dâvud: Eues b. Mâlik'den..

diği emirnamede buna benzer birçok emir ve tavsiyeleri olmuştur.

İslâm dini cihanşümûl bir sistem olduğu için barışı da, savaşı da tam bir adâlet ve insaf ölçüsü içindedir. Hıristiyanlık ise İsrâil oğullarına Tevrat'ın mütemmimi mahiyetinde gönderilmiş bir dindir. Bu bakımdan savaşı kökünden men'eder. Metâ İncil'inde deniliyor ki: «Ben size fenalığı fenalıkla karşılamayın, belki sağ yanağınızı da çevirin. Seni bir mil sürükleyen kimse ile iki mil git derim.»

O kadar ki Hazret-i İsâ (A.S.) mukaddes Batras'a şöyle demiştir: «Kılıcını yerine koy, çünkü kılıcı kılıçla karşılayanlar mahvolmuşlardır.»

Hıristiyanlıkta bu emirler mevcut olduğu halde, en zalimane savaşları onlar yapmışlar, Müslümanları imhâ etmek için haclı seferlerini tertiplemişler ve girdikleri her yerde zulüm, gadir ve hiyânetin en kötüsünü işlemişlerdir.

190. âyetten çıkarılan hükümler :

1 — Savaş Allah yolunda, din uğrunda i'lâ-yı Kelimetullah için yapılır.

2 — İslâm dini kılıç dini, kılıç zoruyla meydana gelmiş bir din değildir. Barış asıl, savaş ârizîdir. Bu bakımdan fitne çıkaran, savaş açan ve bir de zulm ü tuğyan edenlere karşı savaş emreder.

3 — Mütecavizlere karşı silâh kullanırken adâleti gözetmey, haddi aşmamayı emreder. Bu bakımdan:

4 — Savaşa iştirâk etmiyen kadın ve yaşlılar, mâbedlere kapanmış din adamları ve çocuklar öldürülmez. Ağaçlar kesilmez, mâbedler yıkılmaz, kulak, burun ,el, ayak gibi organlar kesilmez, gözler oyulmaz.

وَأَقْتُلُوا مَن مِّنْهُمْ حَيْثُ نَجِدُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُم مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ
وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُبَازِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ مَّا لَوْكُمْ فَأَقْتُلُوهُمْ
كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ۖ فَإِنْ أَسْتَوْفَا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

«Onları (size karşı harp açanları veya açmak isteyenleri savaş hâlindeyken) nerede yakalarsanız öldürün. Sizi çıkardıkları yer (Mekke)den onları çıkarın. Fitne adam öldürmekten daha beterdir. Mescid-i Haram yanında sizinle savaşmadıkça onlarla savaşmayın. (Fakat orada üzerinize gelip) sizinle savaşırlarsa, siz de onları öldürün; işte kâfirlerin cezası böyledir.

(Ama savaştan) vazgeçerler (de İslâmiyete yönelip tevbe ederler)se Allah çok bağışlıyan ve merhamet edendir.» (4).

Âyetteki hitap, umum Müslümanlara olmakla beraber sebeb-i nüzûl itibariyle bilhassa muhacir (din uğrunda Mekke'den Medine'ye göç eden)leredir. Zamir ise, Kureyş kâfirlerine râci'dir. Resûlüllah (S.A.V.) Efendimiz bu emre uyararak Mekke'yi fethetti ve İslâmiyet dairesine girmiyenleri oradan çıkardı. Bu çıkarılışın başlıca iki sebebi vardır:

1 — Müşrikler murdardır, Mescid-i Haram'a yaklaşamazlar. O mukaddes yere ancak Allah'a ve Resûlüne dosdoğru imân eden bahtiyarlar ayak basabilir.

2 — Müşrikler orada kalacak olursa imân saflarını gevşetmek, İslâm vahdetini bozmak için geniş çapta fitne çıkarır-

lardı. Fitne ise — milletin huzurunu bozup kargaşalıklara yol açacağından — adam öldürmekten daha beterdir.

Çünkü katil, insanı sadece dünyadan çıkarır, fânî hayata son verir. Fitne ise insanı günde birkaç kerre öldürür; bâzen de insanı hem dünya nîmetinden, hem de îmân devletinden mahrum bırakır. Bu bakımdan fitneye uğramaktansa, fitne çıkaranları sürmek, öldürmek daha uygundur. Nitekim insana ölümü temenni ettiren fitne ve fesad, ölümden çok daha beterdir.

O halde Müslümanlığın bilhassa ilk kuruluş ve yayılışında aralıksız savaflara girişmesi, savaş severliğinden veya insanı kahretmek istediğinden değil, fitneyi def'etmek, insan hürriyetini sağlamak, «lâ ilâhe illâllah»ın her şeyden yüce ve üstün olmasını gerçekleştirmek içindi.

وَأَقْتُلُوا مَنَ حَيْثُ يَفْقَهُوْهُمُ «Onları nerede yakalarsanız öldürünüz» meâ-

lindeki âyeti umumî mânâyâ alanlar olmuşsa da — şöyle ki müşrikleri nerede yakalarsanız, barışta olsun, savaşta olsun, Haram dâhilinde olsun, hâricinde olsun — bu husustaki İslâmî prensiplere pek uymamaktadır. Bize kalırsa, savaş başlayınca artık hassas davranacaksınız, müşrikleri gece olsun, gündüz olsun nerede yakalarsanız velev Haram dâhilinde olsa, öldürünüz. Çünkü size karşı savaş açmışlardır. Zira âyetin son kısmındaki: «Mescid-i Haram yanında sizinle savaşmadıkça onlarla savaşmayın!» emri siyak olarak bu mânâyâ delâlet etmektedir.

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يَخْرُجُوا مِنْكُمْ فَإِن تَلَوُكُمْ فَأَقْتُلُوهُمْ «Mescid-i Ha-

ram yanında sizinle savaşmadıkça onlarla savaşmayın. (Fakat orada üzerinize gelip) sizinle savaşılırsa, siz de onları öldürün.» (5).

Hamza ve Kisâi kırâetinde ise

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

«Mescid-i Haram yanında sizi öldürmedikçe onları öldürmeyin» meâlinindedir.

Buna göre: Mescid-i Haram yanında ve dolayısıyla Mekke-i Mükerrerme'de kisas dışında birini öldürmek câiz değildir. Fitneyi önlemek için ilk yapılacak iş, fitne çıkaranları Mekke dışına sürmektir. Nitekim

«Hani biz

Beyt-i (şerifi) insanlar için bir toplantı yeri ve emîn bir mahal

yapmıştık.» (6), ve وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا «Kim oraya girerse emni-

yet içinde olur,» meâlindeki âyetler buna işâret etmektedir.

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki:

إِنَّ هَذَا الْبَلَدَ حَرَّمَهُ اللَّهُ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فَهُوَ حَرَامٌ مُحَرَّمَةٌ لِلَّهِ
إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَإِنَّهُ لَمْ يَحِلَّ الْقِتَالُ فِيهِ لِأَحَدٍ قَبْلِي وَلَمْ يَحِلَّ لِي إِلَّا سَاعَةٌ مِنْ
نَهَارٍ فَهُوَ حَرَامٌ مُحَرَّمَةٌ لِلَّهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا يَعْضُدُ شَوْكُهُ وَلَا يَنْفِرُ صَيْدُهُ
وَلَا يَلْتَقِطُ الْأَمْنُ عَنْهَا وَلَا يُجْتَلَى خِلَافُهَا.. فَقَالَ الْعَبَّاسُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا
الْأَذْرَقَاتِ لِقَيْنِهِمْ وَلِسُوتِهِمْ فَقَالَ لَا أَذْخِرَ

Meâli: «Şüphesiz ki bu şehir (Mekke-i Mükerrerme), Allahü teâlâ onu gökleri ve yeri yarattığı gün haram (saygı değer) kılmıştır. O halde bu şehir kıyâmete kadar Allah'ın hürmetiyle haramdır. Hem bu şehirde benden önce hiç bir kimseye savaş helâl kılınmamıştır; bana da gündüzden bir saat helâl kılındı. (Ondan sonra da) kıyâmete kadar Allah'ın hürmetiyle haramdır. Dikeni koparılmaz, avı iz'âç edilip ürkütülmez, yitiğini (kime ait olduğunu) bilenden başkası alamaz, yaş otları kesilmez.»

Bunun üzerine Hazret-i Abbas (R.A.):

— Ya Resûlellah! İzhir (bitkisini, boya otunu) istisnâ ediniz. Çünkü bu ot onların boya olarak ve ev örtüleri için (kullanılır).

Resûlullah (S.A.V.):

— «İzhir (bitkisi) müstesnâ (o koparılabılır),» buyurdular. (7).

Mekke fethedildiği gün bir saat kadar çarpışma oldu ve birkaç kişi öldürüldü. Resûlullah (S.A.V.):

مَنْ أَعْلَقَ بِأَبِيْهِ فَهُوَ أَمِنٌ وَمَنْ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَهُوَ أَمِنٌ وَمَنْ دَخَلَ دَارَ أَبِي سَفْيَانَ فَهُوَ أَمِنٌ

«Bugün içeri girip kapısını kapayan emniyettedir. Mescid-i Harâm'a giren emniyettedir ve Ebû Süfyan'ın evine giren emniyettedir» buyurmuşlardı. (8).

H ü k ü m l e r :

1 — Müslümanlara karşı savaş açanlar veya Müslümanları öldürenler, hıll ü haram (Mescid-i Haram'ın içi, dışı) demeden nerede yakalanırsa öldürülür. Çünkü fitne adam öldürmekten daha beterdir.

2 — Mescid-i Haram yanında kısas (misilleme) yapmak câizdir.

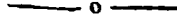
3 — Haram dâhilinde savaş ve kısas dışı birini öldürmek câiz değildir.

4 — Haram yanında İslâmî bir hak olmadan adam öldürmek isteyen, haksız yere bu işe teşebbüs ettiği için zâlimdir; kendini müdafaa eden günahkâr olmaz. Zâlim, katil fiilini işlerse kısas lâzım gelir.

(7) Sahih-i Müslim: İbn-i Abbas (R.A.)dan.

(8) İbn-i Kesir - Kurtubl.

5 — İmam Ahmed'in Tâvus tarikiyle yaptığı rivâyette buyruluyor ki: **«Harem-i şerifte hırsızlık yapan veya adam öldüren kimseye hadd, Harem-i şerifte vurulur.»**

FİTNEYE KARŞI SAVAŞ

وَقَالُوا هُمْ خَيْرٌ لَّا يَكُونُ فِتْنَةً وَيَكُودُ الذِّبْرَانُ فَإِنْ نَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ الطَّالِبِينَ

«Onlarla savaşın, tâ ki fitne olmasın ve din de yalnız Allah için olsun. Vazgeçerlerse artık zâlimlerden başkasına düşmanlık yoktur.» (9).

Savaşın bir takım dinî, fikrî, içtimai, iktisadî ve psikolojik sebepleri vardır. Bu sebeplerden biri fitne şeklinde belirgin hal alınca, artık savaş kaçınılmaz olur. Meselâ: «İçtimai tekâmülün bütün safhalarını üretim ekonomisi vücude getirir» fikri, bâtılı ayakta tutmak için Hristiyan misyonerlerin dinî faaliyeti, «ferdî mülkiyet yakında kaybolacak ve yerini sosyal mülkiyete bırakacaktır» iktisadî görüşü bir fitne hâlinde meydana dökülünce onu yok etmek için cihâd farz olur.

İşte Cenâb-ı Allah insanların hürriyet ve i'tikadını, mülkiyet ve namusunu tehdid eden fitnelere karşı hazırlıklı bulunmamızı tenbih ediyor ve yalnız Cenâb-ı Hakk'a inkıyâd edilsin, din olarak yalnız İslâm kalsın diye — Harem-i şerifte olsa bile — fitnecilerle savaşmayı emrediyor. Bu savaş maddî ve mânevî, fikrî ve iktisadî, dinî ve millî cephelerden olabilir.

Âyet-i kermenin zâhirî delâletinden, Harem-i şerifte olsun, onun dışında olsun fitne çıkaran, anarşiye yol açan müşrikler-

le, bilfiil savaşa girişmeseler bile savaşmanın farz olduğu anlaşılıyor.

Buna işâretle Allah'ın Resûlü (S.A.V.) Efendimiz buyurdular ki:

أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِذَا قَالُوا هَٰذَا عَصَوْنِي
دِمَاءَهُمْ وَأَنْفُسَهُمْ إِلَّا بِحَقِّهَا وَجَابَهُمْ عَلَى اللَّهِ

«Lâ ilâhe illâllah (Allahdan başka ilâh yok) deyinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunu dedikleri zaman — İslâm hakkı müstesnâ — artık kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Hesapları da Allah'a aittir.» (10).

O halde cihadı doğuran başlıca iki sebep vardır — ki yukarıda belirttiğimiz bütün sebepleri içine alır — : 1 — Fitneyi önlemek. 2 — Yalnız Allaha kulluk edilsin, dîn O'nun için hâlis kılınsın emrini gerçekleştirmek.

Buhârî ve Müslim'in rivâyet ettikleri diğer bir hadîs-i şerifte buyuruluyor ki:

سُئِلَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الرَّجُلِ يُقَاتِلُ شِجَاعَةً وَيُقَاتِلُ حِمَةَ وَيُقَاتِلُ
رِيَاءً أَيْ ذَلِكَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ فَقَالَ: «مَنْ قَاتَلَ لِكُونَ كَلِمَةً اللَّهُ هِيَ الْعُلَا
فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

«Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.)den: Şecaatine mebni savaşan, hamiiyete gelip savaşan ve bir de gösteriş için savaşanlardan hangisi Allah yolundadır? diye soruldu. Buyurdular ki: «Lâ ilâhe illâllah daha yüce olsun diye savaşan kimse Allah yolundadır.» (11).

فَإِنْ أَنْهَوْا فَلَا عُدُوًّا إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ «Allah'a eş-ortak koştıktan ve mü-

(10) Buhârî - Müslim.

(11) Buhârî - Müslim.

minlerle savaşmaktan ve nihayet fitne ve fesaddan vazgeçerlerse — barış asıdır — düsturuna uyularak artık zalimlerden başkasına düşmanlık (savaş açmak) yoktur.» (12).

H ü k ü m l e r :

1 — Tuğyân edip fitne çıkaran müşriklerle savaşmak farzdır.

2 — Aynı hal Harem-i şerifte vuku' bulsa, orada da savaşta cevaz vardır.

3 — O halde savaşı meşrû kılan başlıca iki sebep vardır: 1 — Adam öldürmekten daha beter olan ve cem'iyet nizamını, millet düzenini, i'tikad hürriyetini, mülkiyet hakkını, nâmus mefhumunu alt-üst eden fitneyi önlemek, 2 — Yalnız Allah'a boyun eğilmesini, dinin O'na hâlis kılınmasını sağlamak.

Vatan ve milletin bakası için savaşmak birinci kısma dâhildir.

Büyük âlim Abdurrahman Azzam'ın konumuzla ilgili birkaç cümlesini nakletmekte fayda görüyorum: «Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'i ile Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.)'in hadislerini okuyanlar, yalanla nifakın (fitne ve fesâdın) küfürden daha aşağı olduğuna hükmedecekleri gelir. Çünkü Allah yalancılar ve fitnecilere lânet etmiş ve münâfıkları cehennemın en aşağı tabakasına koymuştur. İnsan ilk bakışta bu şiddetin sebebini anlayamaz. Amma nifâkın (fitnenin) âmmeye olan zararına bakılır ve biraz da bizzat münâfıkın şahsında yaptığı te'siri gözden geçirirse, âlem-şümûl nizâmın bozulmasında esaslı unsûr olduğu anlaşılır.

İçinde yaşadığımız dünyada âlemşümûl ıstırabı düşündüğümüz zaman bu cihetin anlaşılacağını umarım. Nifak (fitne) bu ıstırabın en büyük sebeplerinden değil midir? İş başında olanlar ve az-çok harbe iştirâk edenler müesseselerini doğruluk ve samimiyet üzerine kurmuş olsalardı, bu müessese gördüğümüz şekilde yıkılır mıydı? Yıkılması sonucu cihan harbinde

vuku' bulan büyük fesâda müncer olur muydu? İnsanlar, iddiâ ettikleri umumî hayırseverlik mes'elelerinde ciddi olsalardı ve beşer hukukunun hürmeti gerçekten kalblerinde yer etmiş olsaydı, bu hakların ve umumî hayrın mânâlarında bugünkü gibi ihtilâfa düşerler miydi?»

İşte Cenâb-ı Hak, fitne olmasın, haklar çiğnenmesin, umumî hayır hakikî mevcuasından çıkmasın diye savaşı emrediyor. Yaygın ıstırabı ancak Allah'ın beğendiği son din İslâmiyet din-direbilir. Bunun için «din de yalnız Allah için olsun» buyurulmuştur.

— o —

SAVAŞ VE MİSLİYLE MUKABELE

الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنْ عَدَىٰ عَلَيْكُمْ مَا عَدَوْا عَلَيْهِمْ يَئِشْ
مَا عَدَىٰ عَلَيْكُمْ وَأَقِمْوهُ لِلَّهِ وَالْعِلَّةَ أَنْ لَا تَكُونَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

«(Savaş haram aya tesadüf ederse), hürmetli ay hürmetli ay'a bedeldir. Hürmetler karşılıklıdır. Bunun için size tecavüz edene siz de tecavüz ettiklerinizin misliyle tecavüz edin. Allah'tan korkun takvâ üzere bulunun. Şüphe yok ki Allah takvâ sâhipleriyle beraberdir.» (13).

Bir saldırıya karşı misliyle mukabele, saldırı değil, saldırının cezasıdır. Kur'an-ı Kerim'de, haram ayında size (taş, sopa ve benzeri şeylerle) saldırıp Mekke'ye girmenize mâni' olanlara misliyle mukabele etmeniz haram ayının hürmetini ihlâl veya haksız bir tecavüz değil, karşı tarafın haksız tecavüzüne misliyle mukabeledir. O halde ilk saldırıya geçen, hürmeti ihlâl

ettiğinden haddi aşır zulmetmiştir. Mukabele eden mütecaviz sayılmadığından günahkâr olmamıştır.

Ancak bu zarara — misliyle mukabeleden de anlaşılacağı gibi — zarar ile mukabele demek değil, zararı gidermek için misillemedir. Bu hususu az ileride mezheplerin görüşünü aksettirirken belirteceğiz.

Âyet-i Kerîme'de tahsisten sonra tâmime gidilmesi, hürmetin sadece hürmetli aylara has olmadığı, el uzatılması câiz olmayan haklara da şâmil bulunduğunu ifâde içindir. Nitekim

فَرِيعَتِي عَلَيْكُمْ فَأَعِدُّوا عَلَيَّ cümlesi bu takririn fezlekesi mahiyetindedir. (14).

Âyette geçen مِثْلُ kelimesi, misliyle mukabeleyi ifâde eder.

Ancak mümaselet mümkün olmayan hürmetlerde kısasa gidilmez. Meselâ gasb edilen (zorla alınan) mal zâyi edilmişse, varsa misli, yoksa bedeli (para olarak kıymeti) alınır. Zâyi edilmemişse olduğu gibi alınır. Bunun dışına çıkmak zararı mu-

cip olur. Diğer bir âyet-i kerîmede, وَبَرَاءَتِهِمْ مِثْلُهَا «Kötülü-

ğun karşılığı ona denk bir kötülük (bir misilleme)dir. Fakat kim afvederse (barış sağlarsa) mükâfatı Allah'a atttır. Şüphe yok ki Allah zâlimleri aslâ sevmez,» buyruluyor.

Yukarıdaki âyetin geniş anlamı ise, müşrikler haram ayın da sizinle savaştacak olur ve ay'ın hürmetini çiğnemeye yeltirirlerse, buna karşılık siz de onlarla haram ayında savaşın.

Bâzılarına göre: Bu âyet, «kıtal» âyetiyle nesholunmuştur.

İlmine güvenilir âlimlere göre, nesholunmuştur; hükmü bâkidir; mal ve cana vâki tecavüzde misillemeyi âmirdir. Ancak misillemeyi Kur'ân-ı Kerîm ile amel eden yetkili makamlar icrâ eder, ferdler değil.

Resûlullah (S.A.V.): **أَوَالْأَمَانَةِ إِلَى مَنْ ائْتَمَنَكَ وَلَا تَخْشَى مِنْ خَانَكَ**

«Emânetî sana güvenip emânet eden kımseye ver; sana hiyânet edene sen hiyânet etme!» (15).

Dâre Kutnî'nin rivâyet ettiği bu hadîs-i şerîf, misillemenin câiz olduğuna işâret ediyor ve fakat afv etmenin âlicenaplık olduğuna dikkati çekiyor. Nitekim Ebû Hanîfe'ye, Mâlikîlerin çoğuna ve Atâ' el-Horasanî'ye göre de böyledir. Yâni misillemeyi ancak yetkili makamlar yapabilir, fertler değil. Şâfiî, İbnü Münzir ve Kurtubî'ye göre: Fertler de mal ve canlarına vâki tecâvüzlere denk bir tecâvüzde bulunabilir. Çünkü böyle yapmak

tecâvüzün cezâsı olur. **الْبَادِي أَظْلَمُ** «İlk tecâvüzü yapan daha zalimdir.»

ha zalimdir.»

İkincilerin delili: Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.)in, Ebû Süf-yân'ın karısına kocasının malından kendisine ve çocuklarına yetecek kadar almasını mubah kılmasıdır.

Ayrıca İmâm-ı Şâfiî bu âyetten istidlâl yollu şu hükümleri çıkarmıştır:

a) Kaatili, katlinin (öldürme şeklinin) misliyle öldürmek. Söyle ki: Boğarak öldürmüşse aynı şekilde boğulur, boğazlıyarak öldürmüşse aynen boğazlanır.

b) Başkasının malını cebren almak veya telef etmekte de misliyle mukabele edilir.

Hanefilere göre, İslâm Hukukunda bununla ilgili genel kaaide şöyledir: Misliyle mukabele mümkün olan hususlarda misliyle, olmıyan hususlarda kısas yapılamaz. Bilhassa kemiyyetlerde misliyle ödeşme mümkün değildir; aksi halde zararı mucip olur. Meselâ: Zorla alınmış bir mal zâyi edilmemişse (mevcudsa) aynen alınır; zâyi edilmişse, misli olan şeylerden ise misl-i nev'isi, değilse malî değeri alınır.

Demek ki, mukabelede asıl olan, mutlak değil, bilmişildir. O halde zarara zararlar mukabele câiz değildir; sadece zararı

gidermek lâzımdır. Bu da misliyle ödeşilerek giderilebilir; misle riâyet lâzımdır.

Âyetin tarihî cihetine gelince: İbnü Cerîr'in İbnü Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyete göre Resûlullah (S.A.V.) hicretin altıncı yılında UMRE yapmak üzere Mekke'ye girmek istemişti. Fakat Mekke müşrikleri buna mâni olmuş, Resûlullah'ın Beytüllaha yüz sürmesine müsâade etmemişlerdi. Hâdise haram ay'ı zilkaade'de cereyan etmiştir. Bu sebeble UMRE gelecek seneye bırakılmıştı. Bu, Hudeybiyye anlaşmasının gerektirdiği bir hâl idi. İkinci sene Resûlullah (S.A.V.) «Umre»yi kazâ etmek için Mekke'ye hareket ettiler ki bu yine zilkaade ayına rastlamıştı. Bunun üzerine **الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ** âyeti indi.

H ü k ü m l e r :

1 — Hürmetler karşılıklıdır; el uzatılması câiz olmayan mal ve canlarda kısas yapılır.

2 — Mümâselet mümkün olmayan hürmetlerde kısasa gidilmez, nev'i veya kıymeti alınır.

3 — Zarara zarar ile mukabele edilmez, giderilmeye çalışılır, misliyle takas yapılır.

4 — Ebû Hanîfe ile Mâlikilerin çoğuna göre, kısası ancak yetkili makamlar uygular, ferdler değil. Şâfiî'ye göre, icabettiği yerlerde ferdler de yapabilir.

5 — Hanefilere göre: Kaatili katlinin misliyle (şekliyle) öldürmek zarara mucip olur. Bu bakımdan kısasta öldürme şekli tatbik olunmaz. Şâfiî'ye göre, öldürme şekli tatbik olunur.

6 — Kısas ve mukabele-i bil-misil şart değildir. Afv edip barış sağlamak da mümkündür.

ALLAH YOLUNDA MAL VE CAN İLE SAVAŞMAK

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

«Allah yolunda (malınızı) harcayın, (sadece mal kazanmak sevdasına düşüp, Allah yolunda cihadı bırakarak) kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın ve (bu yolda dâima) iyilik edin. Şüphe yok ki Allah iyilik edenleri sever.» (16).

Bu âyet-i kerîme Allah yolunda savaşmayı ve bunun için gereken harcamayı emrediyor. Tehlikenin — icab ettiği zaman — savaş etmekte olmadığına, asıl tehlikenin savaşı terk edip mal toplama sevdasına düşmekte olduğuna dikkatimizi çekiyor. Din ve dünyamız için tehlike olabilecek mahiyette bir fikir, ideoloji, cereyan ve davranış varsa bunun karşısına çıkmak ve gereken yardımı esirgememek her müslümana farzdır. Bu husustaki en ufak bir ihmal ve lâkaydîlik bizi elim bir tehlikenin eşiğine götürür.

Âyet-i Kerîme'de lâfzın delâlet ettiği umumî mânaya itibar gerekir, sebebin hususîliğine değil. Öyle ki tehlike olduğu sezilen veya hissedilen her şey bu mânaya dahildir. Nitekim Saîd bin Mansûr, İbnü Cerîr, İbnü Münzir ve İbnü Ebî Hâtîm'in tahrîc ettikleri rivâyete göre: Âyette geçen «tehlike», Allah yolunda harcamayı terketmektir. Fakir düşerim korkusuyla Allah yolunda açılan cihada malî yardımda bulunmamaktır. Buna paralel olarak barış günlerinde Müslümanlara cihâd ruhunu aşlamak, İslâmiyetin karşısında olan düşmanların çalışma metodunu, yıkıcı faaliyetlerini ve baş vurdukları vasıtaları en belirgin bir şekilde tanıtmak ve sonra onları te'sirsiz hale sokmak için nasıl çalışmak icab ediyorsa bunun yollarını öğret-

mek; tevhid akidesini, İslâmî nizamı ve vatani korumak için her türlü mali yardımda bulunmanın gerekliliğini Müslümanların kalblerine aşlamak şarttır. Müslümanları idare edenler sadece vergi toplamakla meşgul olur da bu gibi hayati problemlerin çözümüne eğilmezse, tehlikenin gelmesine en müsait zemin hazırlamış olurlar.

«Eğer Allah, insanların bâzısı(nun şerr ü fesadı)nı diğer bâzısı ile def'etmese idi manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah ismi çokça anılan mescidler herhalde yıkılır giderdi. Allah kendisine (dinine) yardım edenlere yardım eder.»

Beyhakî, İbnü Abbas (R.A.)dan aynı tefsiri rivâyet etmiştir.

Ebû Ya'lâ, İbnü Cerîr, Bagavî, İbnü Münzir, İbnü Ebî Hâtim, İbnü Hibban, İbnü Kaani' ve Taberânî'nin Dahak'dan yaptıkları rivâyete göre: Önceleri ENSAR (Allah hepsinden râzı olsun) çekinmeden Allah yolunda mallarını harcıyor, canlarını seve seve veriyorlardı. Bir sene kıtlık olunca hüsnü-zanları bozuldu ve artık harcamaktan vazgeçtiler; «bundan böyle işimizle meşgul olalım, İslâmiyet kuvvet ve kudret bulmuştur» dediler. Bunun üzerine 195. âyet indi.

Ebû Dâvud, Tirmizî, Neseî, Ebû Ya'lâ, İbnü Cerîr, İbnü Ebî Hâtim, Hâkim, Taberânî, İbnü Merdveyh ve Beyhakî'nin Eslem bin İmrân'dan yaptıkları rivâyete göre; Hazret-i Eslem diyor ki: Bizler Kostantiniyye'yi (İstanbul) kuşatmış idik. Mısırlılar Hz. Akabe bin Amr, Şamlılara Fadale bin Ubeyd kumanda ediyordu. Bizanslılardan büyük bir saf meydana çıktı, biz de hem saflarımızı düzelttik, hem de hücum hazırlandık; tam bu sırada Müslümanlardan bir zat tek başına Bizanslıların saffına hücum etti ve büyük bir cesaretle aralarına daldı. Bunun üzerine Müslümanlardan bir kısmı, «Sübhânellah, adam kendi eliyle kendisini tehlikeye attı!» diye seslerini yükselttiler. Bunu duyan Eshâb-ı Kirâmdan Ebû Eyyûb Hâlid bin Zeyd (R.A.) ayağa kalkıp şöyle buyurdu: «Ey nâs! Siz bu âyetin tevilî hilâfına bir te'vilde bulunuyorsunuz. Halbuki bahsi geçen âyet-i kerîme Ensar cemaati bizler hakkında nazil oldu. Şöy-

le ki: Cenâb-ı Allah İslâm dinini azîz ve gâalip kıldıktan ve dine hizmet edenler çoğaldıktan sonra biz kendi aramızda (Resûlüllah (S.A.V.)ın hazır bulunmadığı bir toplantıda) şöyle konuştuk: «Malımızı bir hayli harcadık işlerimizle meşgul olmadık. Cenâb-ı Allah artık İslâmiyeti azîz kıldı, onun yardımcıları çoğaldı, bundan böyle mal ü mülkümüzün başında otursak da zâyî' ettiklerimizi telâfiye çalışsak...»

Bunun üzerine Cenâb-ı Hak: «**Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın ve (bu yolda) iyilik edin...**» meâlindeki âyeti indirerek asıl tehlikenin savaşı terkedip, mücahedeysi bırakıp mal ve mülk başında oturmak olduğunu bizlere bildirdi.»

Atâ' bin Sâib'in Saîd bin Cübeyr'den, o da İbnü Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyete göre: Kur'ân'ın beyân ettiği tehlike, cihadda değil, Allah yolunda gereken yardımı, harcamayı yapmaktan kaçınmaktadır. Hasan el-Basrî'ye göre: Tehlike cimrilığın tâ kendisidir. Nu'mân bin Beşir (R.A.)e göre: Bu âyet, günah işledikten sonra afv olunmıyacağına i'tikad edip büsbütün günahlara dalan kimseler hakkında inmiştir.

Bu hususta birkaç rivâyet daha vardır, nakletmeye lüzum görmedik. Arzu edenler İbnü Kesir ile Kurtubî tefsirlerine müracaat etsin.

H ü k ü m l e r :

1 — Allah yolunda savaşmak ve bunun için — mümkün olduğu kadar — malî yardımda bulunmak farzdır.

2 — Barış günlerini değerlendirip fikrî mücadelede üstün gelmek ve kültür yoluyla gençliği hazırlamak için günün vasıtalarını ele geçirip hayre tevcih etmemiz lâzımdır.

3 — Yetişmekte olan nesli mânevî boşluktan kurtarıp, gayesizliğe itilmekten korumak zaruridir.

4 — Mücâdele rûhundan mahrum olan milletlerin âkıbeti mutlak tehlikededir. Mücadele yalnız savaş meydanında çarpışmak demek değildir; ilâhî nizamı uyarak menfî ideolojileri İslâmî ölçüler içinde yenmeye çalışmaktır.

5 — Farz olan zekât ve diğer mali vecibeleri vermemek, tehlikeye yol açar. Servet hırsiyle zekât ve vergi gibi içtimai adâletin te'sisine medar olacak, menfî cereyanları te'sirsiz hâle getirecek hakları ödememek, felâketi hazırlar.

SAVAŞIN FARZİYYETİ

كَيْتَ عَلَيَكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُفْرُكُمْ وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ
وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

«Savaş — hoşunuza gitmediği halde — size farz kılındı. Olur ki hoşlanmadığınız şey, sizin için hayırlı olur; sevdığınız bir şey de hakkınızda şer olur. Allah bilir, siz bilmezsiniz.» (17)

Âyet-i Kerîme'de düşmanların şerrini def'etmek, Müslümanların hür ve müstakil yaşamasını sağlamak için mü'minlere savaşın farz kılındığı beyân ediliyor.

İnsan çoğu zaman hâdiselerin nasıl cereyân edeceğini, başlanılan bir işin nasıl sonuç vereceğini önceden kestiremez. Bu bakımdan hayırlı telâkki ettiğimiz bir iş, şer ile neticelenebilir; şer zannettiğimiz bir iş hayır ile sonuçlanabilir. Fakat ilmi geçmiş, hal ve istikbâli içine alan Cenâb-ı Hak her şey'in öncesini ve sonrasını bilir; bizi hayırlı sonuçlara ulaştırmak için emirler verir, şer ve fesaddan korumak için nehiylerde bulunur. Her biri birer hikmete mebnîdir. O halde yegâne Hakîm olan Allah'ın emir ve nehiyelerine kayıtsız, şartsız uymamız icab etmez mi? İşte savaş ile emrolunmamız da bu hikmetlerden biridir. Ama insan tabiatı ve dünya hayatına karşı olan aşırı meyli

icâbı savaştan pek hoşlanmaz; rahat ve müreffeh yaşamının ancak savaş ötesinde olduğunu zanneder. Halbuki hayır, huzur, refah, mutluluk ve hürriyet savaş hikmetinin altına gizlenmiştir. Tehlike savaşta değil, savaşı bırakıp koltukta oturmak-tadır. His perdesi çoğu zaman bunu görmemize mâni' olur.

Cenâb-ı Resûlüllah (S.A.V.) bu âyetin tefsirinde buyuruyorlar ki:

اِذَا تَبَايَعْتُمْ بِالْعِيَةِ وَاخَذْتُمْ اَذْنَابَ الْبَقَرِ وَرَضِيتُمْ بِالزَّرْعِ وَرَكَّعْتُمْ
الْجِهَادَ سَلَّطَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ ذُلًّا لَا تَرْجِعُوهُ حَتَّى تَرْجِعُوا إِلَى دِينِكُمْ

«Peşin-veresiye diye fiat farkı gözeterek iki türlü alış-veriş ettiğiniz, bir malı veresiye sattığınız şahıstan daha aşağı fiata geri aldığınız; öküzün kuyruğuna sarılıp (kurtuluşu sadece çiftçilikte aradığınız), ziraati benimseyip (yalnız ona bağlı kaldığınız ve (böylece) cihâdı terkettiğiniz zaman Allah size bir zül (horluk ve alçaklık) musallat eder de dininize (sadâkatle) dönünceye kadar onu kendinizden koparıp atmazsınız.» (18).

Demek ki, bir milletin ayakta durabilmesi için sadece ziraatle uğraşmak, endüstriyi geliştirmek kâfi değildir. Buna paralel olarak sadakatle dine dönmek, onunla yaşamak ve dinin telkin ettiği cihâd aşkını gönüllere zerketmek ve bunun için sistemli bir eğitime girmek, lâzım gelen maddî ve mânevî yardımı esirgememek şarttır. Müslümanlar böyle inandığı ve hareket ettiği devirlerde hep yükselmişlerdir. Nitekim İmâm-ı Zühri diyor ki: «Cihâd her müslümana farzdır. Bizzat savaşmıyan veya bir mâzeretten dolayı sahaya çıkamıyan kimsele- rin de maddî ve mânevî yardımda bulunması vâciptir.»

Cenâb-ı Hak diğer bir âyette bunu bevanla buyuruyor ki:

وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً كَمَا قَاتَلْتُمُ كُفَّافَةً (19).

(18) Ebû Dâvud: İbn-i Ömer'den.

(19) Tevbe sûresi, âyet: 5.

Resûlullah (S.A.V.) Efendimiz Mekke'nin fetih gününde şöyle buyurdular:

«Fetihden لَا هِزْءَ بَعْدَ الْفَتْحِ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَبِهِ إِذَا اسْتَفْرَضْتُمْ فَأَنْقِرُوا

sonra hicret yoktur; fakat savaş ve (savaş için iyi hazırlık ve sağlam) niyet vardır. Savaşa dâvet edildiğiniz zaman (gönül isteğiyle) gidin!» (20).

Buhârî-i şerifin yaptığı bir rivâyetle de buyuruluyor ki:

«Allah yolunda (dîn مَا أَغْبَرْتُكُمْ دِمَاعًا بَدَلًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَنَةُ النَّارِ

uğrunda savaşa ve savaş için gerekli yardım çabasında) ayağı tozlanan kimseye Cehennem ateşi dokunmaz.» (21).

Diğer bir rivâyetle de:

مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ وَلَمْ يُحَدِّثْ نَفْسَهُ بِالْغَزْوَاتِ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً

«Savaşmadan ve kendini yeniden savaşa hazırlamadan veya kendi kendine, ben neden gâzi olmadım, diye hayıflanmadan ölen kimse, câhiliyyet (devrinde) ölenler gibi ölmüştür.» (22).

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Allah yolunda, din uğrunda savaşmak meşakkatli bir farızdır; fakat edâsı vaciptir.

2 — Maddî ve mânevî cihadda bulunmakta fert, cemâat ve bütün insanlar için hayr-i kesir vardır; düzen ve salâhın devamına medar olur. Haçlı ordularına karşı çıkan Müslümanlar bu büyük hayrı gerçekleştirdiler. Allah onlardan râzı olsun.

3 — Din uğrunda cihadı terketmek insanı alçaltır, esâret ve zulüm girdâbına düşürür.

(20) İbn-i Kesir - Kurtubl.

(21) Buhârî.

(22) Buhârî.

Biz bu konuyu bilhassa Cihâd bahsinde etraflıca izah edeceğiz, cihâdın bedenî ve malî olmak üzere, içtimai bir ibâdet olduğunu; mütecâviz kâfirlere, mürtedlere ve bâgîlere karşı yapılacağını delilleriyle beraber anlatmaya çalışacağız.

— o —

HARAM AYLARINDA SAVAŞ

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قَالَ فِيهِ كِبْرٌ وَصَدَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
وَكُفْرٍ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقِتَالِ

«Sana haram olan aydan, ondaki savaştan sorarlar. De ki: Onda savaşmak büyük (günah)dır. (İnsanları) Allah yolundan men'etmek, Allah'ı inkâr etmek, (ziyâretçileri) Mescid-i Haram'dan alıkoymaktır. Onun halkını (oradan) çıkarmak ise, Allah katında daha büyük (günah)dır. Fitne katilden de büyüktür.» (23).

Haram ayları: Zilkaade, zilhicce, muharrem ve receb olmak üzere dördür. Araplar bu dört ayda savaşmaz ve kan dökmeyizlerdi. Resûlullah (S.A.V.) birinci Bedir'den henüz dönmüş-tü, amcazadesi Abdullah bin Cahş Esedi'yi sekiz kişiye kumandan tâyin ederek kendisine bir mektup verdi ve iki gün gittikten sonra mektubu açıp içindeki emre göre hareket etmesini tenbih etti. Hz. Abdullah (R.A.) aldığı emir üzerine iki gün gittikten sonra Resûlullah (S.A.V.)'ın mektubunu açtı, içinde şu cümleler yazılıydı:

إِذَا نَظَرْتُ إِلَى كَيْفِ هَذَا فَسِرْحَنِي تَنْزِيلَ بَطْنِ نَحْلَةَ بَيْنَ مَكَّةَ وَنِطَاقِ
فَرَضَ بِهَا فَرِيضًا وَتَعَلَّ لَنَا مِنْ أَخْبَارِهِمْ

Meâli: «Benim şu mektubuma baktığın zaman Mekke ile Tâif arasındaki (Betn-i nahle) mevkiine ininceye kadar git, orada Kureyşi gözle ve haberlerini bize bildir!»

Hazret-i Abdullah bu emri okuyunca «duydum ve itâat ediyorum» dedi ve durumu arkadaşlarına anlattı: Ben tâyin edilen yere gidiyorum, sizi bu hususta zorlamamam için emir aldım. Şehidliği arzu eden benimle gelsin. Hiç kimse geri kalmadı. Necdân mevkiine geldiklerinde Sa'd bin Ebî Vakkas ile Utbe bin Gazvân'ın ardarda binitleri kaybolmuştu, bulmak için ikisi de ayrıldılar. Diğerleri Hz. Abdullah ile «Betn-i nahle» mevkiine doğru ilerlediler ve bu mevkie gelip indiler. Biraz sonra Kureyş'in çeşitli gıda maddeleri ile bir kısım emtaa yüklü kervanı çıka geldi. Gelenler önce Abdullah'ın arkadaşlarından Ukâşe bin Muhsin'i gördüler — ki Ukâşe başını kazıtmıştı — ve bunlar bize dokunmazlar, dediler. Hz. Abdullah ile arkadaşları ise, «Bugün cemâzil'âhir'in sonu, yarın da receb'in biridir. Receb girmeden çarpışalım» diye karar verdiler. Eshabdan Vâkıd bin Abdullah, Amr bin Hadremî'yi bir okla öldürdü, iki kişiyi de esir ettiler. Hz. Abdullah böylece ele geçirdiği kervanı ve iki esiri alıp Medine'ye Resûlüllah (S.A.V.) ın huzuruna getirdi. Hâdiseye muttali' olan Resûlüllah (S.A.V.): «Ben size haram ayında savaşla emretmedim» buyurdu. Hz. Abdullah da: «İbnü Hadremî'yi öldürdük, fakat akşam hilâlini de görmedik diyemeyiz. Bu katlin recebde mi, cemadü'lâhurde mi olduğunu bilemıyoruz» diyerek şüphe ve üzüntüsünü belirtti. Bununla beraber getirilen ganimetten Peygamber (S.A.V.) kendisi için bir şey almayınca Abdullah ve arkadaşlarının şüphesi büsbütün arttı. Müslümanlardan bir kısmı da onlara: «Emrolunmadığınız bir fi'li işlediniz; haram ayında kan döktünüz!» diye ayıpladılar. Bunun üzerine Hz. Abdullah ve arkadaşları: «Tevbemiz kabûl olmadıkça bir tarafa ayrılmayız» dediler. Di-

ğer taraftan Kureyş kâfirleri, «Muhammed haram ayının hürmetini ihlâl etti» diye yaygaraya başladı. Yahudiler de bu durumdan kendilerine bir pay çıkarmak istiyordu. Bunun üzerine

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ âyeti indi. Cenâb-ı Hak hükmünü

onlara şu yolda iletiyordu: «Ey Kureyş kâfirleri! Siz haram ayında yapılan savaşı istismar edip büyültüyorsunuz. Halbuki sizin, halkı Allah yolundan alıkoymanız, Mescid-i Haram'ı tavâf etmek isteyenlere mâni' olmanız ve bunların üstünde bu mukaddes yerin hakka teslim olmuş halkını dışarı çıkartıp yerlerinden, yurtlarından etmeniz Benim katımda daha büyük bir cürüm ve o nisbette ağır bir günahdır. Ayrıca sizin tuğyanınız, küfrünüz, fitne ve fesâdınız, eshâb-ı kirâmın adam öldürmesinden daha beterdir. Veyahut Haram ehlini sürmeniz adam öldürmekten çok daha fenadır.»

Nitekim İslâmiyetten döndürmek için Mekke'de iken Ammar bin Yâsir ve âilesine, Bilâl ve Süheyb'e, Habbab bin Eret ve arkadaşlarına ateşle, ağır taşlarla, can yakan kamçılarla yapılan işkence insanlık namına yüz kızartıcı olaylardandır.

Allah'ın Resûlü (S.A.V.) bunların yanından geçerken : «Sabır ey âl-i Yâsir, sabır ey âl-i Yâsir! Size va'dolunan cennetten başkası değildir» diyordu.

«Bâzı âlimlere göre: Âyet muhkemdir; bu itibarla fitne ve fesâdı, şer ve kîtâli def'etmek müstesnâ Haram aylarında savaşmak câiz değildir.

İbnü Abbas ve Süfyân-ı Sevrî'ye göre: Bu, «seyf» âyetiyle nesh olunmuştur. Cumhûra göre de böyledir. Saîd bin Müseyyeb ve Süleyman bin Yesar da haram aylarında savaşın câiz olduğuna kaaildirler.

وَلَا يَرْأَوْنَ يُسْأَلُونَكُمْ حَتَّى تَرْدُوهُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنَّا نَسْتَاْعُوْا «Kâfirler

güçleri yetse, sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmalarında devam edeceklerdir.» (24).

Cenâb-ı Hak savaştan hoşlanmıyan mü'minlere hitâb-ı ilâhîsini yeniliyor ve müşriklerin tek azm u gayreti, İslâmiyeti yeryüzünden kaldırmak olduğuna dikkati çekiyor. Maddî ve mânevî cihâdı terkedip, işi kuru bir tevekkülle kendi seyrine bırakmak, murâd-ı ilâhîye uygun değildir. Müşriklerin kendiliğinden gelip dâire-i İslâma girmesini beklemek, körükörüne bir bekleyiştir. Mü'minler kendi güç ve azimleriyle en uygun vasıta ve metodlarla cihâda devam etmelidirler. Yukarıda da belirtildiği gibi tehlike, savaşı, maddî ve mânevî mücâhedeyi terketmektedir. Kurtuluş, hürriyet, mutluluk ve istiklâl Kur'-ân'da beyân edilen yoldadır.

DİĞER MİLLETLERLE ANDLAŞMA

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَجَاءُوكُمْ
حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يَقَاتِلُوكُمْ وَأُتِيَائُوا قَوْمَهُمْ

«Sizinle aralarında andlaşma bulunan bir kavme (veya millete) iltica edenler, yahut ne sizinle, ne de kendi kavımleriyle savaşmaktan göğüsleri daralıp soluk soluğa size gelip (sığınanlar) müstesnâ...» (25).

Savaş konusunda da belirttiğimiz gibi İslâm dini mütecâviz değildir. Mütecâvizleri durdurmak, fitneyi yatıştırmak, insanlık âlemini sulh ve sükûna kavuşturmak için savaşır, Al-

(25) 89. âyetin sıyak ve sıbaki şöyledir: «Eğer yüz çevirirlerse, onları nerede bulursanız yakalayıp öldürün. Onlardan ne bir dost, ne de bir yardımcı edinmeyin. Ancak sizinle aralarında andlaşma bulunan bir millete ilticâ edenler, yahut ne sizinle, ne de kendi milletleriyle savaşmaktan göğüsleri daralıp soluk soluğa size gelip sığınanlar müstesnâ, (onları öldürmeyin, andlaşmaya sadık kalın.)

lah'ın birliğini, Hazret-i Muhammed'in en son peygamber olarak bütün insanlığa gönderildiğini, dimağlara zerketmek için mücâdele eder. O halde İslâm'da savaş toprak kavgasına, insanları kahredip sömürme prensibine mâtuf değildir; tamamen insani, hukukî ve ahlâkidir.

Sâniyen Müslümanlarla aralarında sulh andlaşması bulunan bir millet bu andlaşmayı bozmadığı müddetçe Müslümanlar tarafından bozulmasına cevâz yoktur. Yâni İslâm dini ahd u mîsaka, söz ve andlaşmaya saygı gösterilmesini ve bağlı kalınılmasını âmirdir. Bu andlaşmanın sınırı o kadar geniş tutulmuş ki aramızda andlaşma bulunan her hangi bir millete ilticâ eden diğer millet ve kavimler de aynı hükme dahil olmuş sayılırlar.

Ayrıca savaştan bıkkınlık duyup sulh içinde kalmak niyetiyle ne kendi milletiyle, ne de Müslümanlarla savaşmayı düşünmiyen ve ne lehimizde ne aleyhimizde savaşa karışmamak, tarafsız kalmak arzusunda soluk soluğa bize gelenler de her türlü tecavüzden masundurlar. Nitekim Benî Mudlic kabilesi bu niyet ve hava içinde Resûlüllah'a gelmişlerdi. Allah'ın Resûlü (S.A.V.) onları kabûl edip korumuşlardı.

Görüldüğü gibi İslâm dini beşeri şu küçük küre üzerinde sulh ve sükûn içinde kardeşçe yaşatmak, zulüm ve tuğyânı yok etmek için en güzel yolu seçmiştir. O da, belirttiğimiz gibi zulüm ve haksızlığı, saldırı ve tuğyânı, küfür ve anarşiyi bertaraf etmek ve bütün insanları vahdet akidesi etrafında toplayıp cihan sulhunu gerçekleştirmektir.

Âyet-i kerîmenin devamında da: «Eğer ehl-i küfür sizi bırakıp bir tarafa çekilirler de sizinle vuruşmazlar ve barış size bırakılırsa, artık Allahü teâlâ onlar aleyhine sizin için (tecavüze) bir yol vermemiştir» buyuruluyor.

İzâhı :

Aranızda bir andlaşma olmadı diye başka milletleri ne öldürmeğe, ne esir etmeğe, ne bir taarruza uğratmaya hakkınız vardır. Savaştan kaçınıp barışı size bırakanları, tecâvüzden korunmalarına kâfi sebeptir.

İşte dünya milletleri bu ulvî ve insanî prensiplerle hareket etmiş olsalardı yeryüzünde bu kadar kan dökülmez, insanlar tedirgin olmazlardı. Ancak gözü dönmüş kapitalizm ile komünizm gibi beşer için iki büyük âfeti yok etmeye çalışılırdı.

Bu âyet-i kerîmeyi tefsir eder mahiyette iki âyet-i kerîme daha vardır. Meâllerini vereceğimiz bu iki âyet de tedkik edilince İslâm'ın nasıl sulhsever olduğu, anlaşmalara nasıl bağlı kaldığı daha açık bir şekilde anlaşılmış olacaktır:

«Doğrusu inanıp hicret eden, Allah yolunda mallarıyla canlarıyla cihâd edenler, ve muhâcirleri barındırıp onlara yardım edenler, işte bunlar birbirinin dostudurlar. İnanıp, hicret etmeyenlerle, hicret edene kadar sizin dostluğunuz yoktur. Fakat din uğrunda yardım isterlerse aranızda andlaşma olmayan milletten başkasına karşı onlara yardım etmeniz gerekir. Allah işlediklerinizi görür.» (26).

«Yalnız, andlaşma hükümlerinde size karşı bir eksiklik yapmayan ve aleyhinizde kimseye yardım etmeyen müşriklerle yapığınız andlaşmaya sonuna kadar riâyet edin. Allah sakınanları sever.» (27).

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — İslâm, sulhseverdir.

2 — İslâm'da savaş toprak kavgasına, insanları kahredip sömürmeğe mâtuf değildir; tamamen dinî, ahlâkî ve insanidir; fitne ve tuğyânı te'sirsiz hâle getirmek, insan haklarını korumak içindir.

3 — İslâm, söz ve anlaşmayı, karşı taraf bozmadıkça bozamaz; buna dâima riâyet eder.

4 — Arada andlaşma olmıyan milletleri öldürmeye de, kahretmeye de cevaz yoktur.

5 — Savaştan bıkkınlık duvup tarafsız kalmak niyyetiyle soluk soluğa gelenler tecavüzden korunmuştur.

— 0 —

(26) Enfâl sûresi, âyet: 72.

(27) Tevbe sûresi, âyet: 4.

B A R I Ş

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَآفَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا
 خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

«Ey îmân edenler! Hep birden sulh u müsâlemete giriniz. Şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o size apaçık bir düşmandır.» (28).

İslâm dîni sulhseverliği telkîn eder; taraflar arasında barışıklığın kurulmasını emreder. Barışı en insanî mânada kalblere ve diinağlara zerketmeye çalışır. Bunun için de:

- a) İman edenlerin İslâmiyetle yaşamasını,
- b) Bu yaşama düzeni içinde îmân saffında en az bir gevşemeye meydan verilmemesini,
- c) İslâm yurdunda barışı sağladıktan sonra cihan sulhuna yardımcı olunmasını şart koşar.

Bu bakımdan Cenâb-ı Allah yukarıdaki âyetle, inanmış azim sâhibi müslümanlara bütün varlıklarıyla İslâmî esas ve prensipleri yaşamalarını, ve bu hava içinde önce kendi bünyelerinde sulhu gerçekleştirip sonra dünya sulhunda nâzım rol oynamalarını emrediyor.

Âyette geçen **سِلْم** maddesi, İslâmî rûhu, sulh, selâmet ve emniyeti ifâde eder. Demek ki dünya ve âhiret esenliği, Kur'ân'ın beyân ettiği **s i l m** 'dedir, onun taşıdığı rûh ve mânadadır. Müslümanlığı şekilde, sulhu nemelâzımcılıkta, kurtuluşu kendi çıkarında, mutluluğu geniş servette, ibâdeti gösteriş ve lâfızda arayanlar bu rûh ve mânâyı yitirmişlerdir. Elleriinde ve ya raflarında yalnız Kur'ân'ın resmi, üzerlerinde yalnız İslâmın ismi kalmıştır.

Tarih boyunca İslâm âleminin başına gelen musibetler, Kur'ân'ın getirdiği Silm düzeninin ihmal veya terkindendir. Son Mısır - İsrâil çatışması bunu bir daha meydana koydu.

Müslümanların SİLM vâdisinde üç büyük ihmal veya kusuru olmuştur:

- 1 — Tevhîd akidesi rûhundan uzak kalmaları,
- 2 — Kur'ân-ı kerim'in getirmiş olduğu sulh u müsâlemeti kendi aralarında gerçekleştirmemeleri,
- 3 — Şeklen müslüman olup rûhen bu hakikatten mahrum bulunmaları.

Eshâb-ı kirâmın sarsılmaz îmânı, Ebûbekir Sıddîk'ın azim ve irâdesi, Ömer'in tâviz vermiyen adâleti, Hâlid bin Velîd ve ordusunun ölümü istihkar edişi, Sa'd bin Ebî Vakkas'ın yol verme durumunda olmayan dicleyi geçme cesareti, Târik bin Ziyad'ın şahlanan din gayreti onlarda olmuş olsaydı elbette bu duruma düşmezlerdi.

Nitekim bu âyetin tefsîrinde İbnü Kesîr (H: 701-774) diyor ki: «Cenâb-ı Hak dosdoğru îmân eden, Resûlünü tasdik eden kullarına îmân şerefini taşıyarak yaşayabilmeleri için İslâmın esas ve prensiplerine sarılmalarını, amel etmelerini, emrolundukları şeyleri ferağat-ı nefisle yapmalarını, men'olundukları şeylerden tereddütsüz kaçınmalarını emrediyor.»

H ü k ü m l e r :

1 — Mü'minlerin «silm»in delâlet ettiği İslâmî hayata hep birlikte girmesi,

2 — Tevhîd akidesine sâdık bir ideal içinde Hakk'a boyun eğip tam bir teslimiyet gösterilmesi,

3 — İmân edenler arasında isyân, çekişme, hizipleşme, tuğyân, eğrilik diye bir şey kalmaması, insan haklarına son derece saygı gösterilmesi,

4 — Sulhun prensip edinilmesi, zaruret olmadıkça savaş açılmaması,

5 — Allah'ın «Hep birden sulh u müsâlemete girin» emri dışına çıkılmaması, şeytan ve ehl-i küfrün «silm»in hilâfına atılan adımlarına uyulmaması. Nitekim İbnü Abbas, Mücâhid, Tavus, Dahak, İkreme, Katâde, Süddî ve İbnü Zeyd (Allah hepsinden râzı olsun) silm kelimesini «İslâm» ile tefsir etmişlerdir.

Bu âyet-i kerimeyle ilgili Buhârî'nin rivâyet ettiği hadîste buyuruluyor ki:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ، لَا تَتَمَوَّعُوا الْعَدُوَّ وَاسْأَلُوا اللَّهَ عَافِيَةً فَإِذَا
لَقِيتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلِّهِ السَّيُوفِ

Abdullah bin Ebî Evfâ (R.A.) diyor ki: Resûlullah (S.A. V.) ın düşmanla karşılaştığı günlerde idi, güneşin batıya doğru meyletmesini bekledi ve sonra ayağa kalkıp eshabına şöyle hitap etti: «Ey nâs! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin. Allah'tan âfiyet dileyin. Düşmanla karşılaştığınız zaman da sabredin. Bîlîn ki Cennet kılıçların gölgesi altındadır.» (Buhârî: 298). (29).

O halde önce sulh, sonra savaş İslâmın getirdiği bir düstur ve prensiptir. Diğer bir tâbirle, barış asıldır, harp ârizîdir. Çünkü İslâm dîni harp üzerine kurulmuş ve bu esasla yaşıyan, hayatiyetini devam ettiren bir devlet değildir. İslâm, dinle devleti, dünya ile âhireti kendi nizamında bağdaştıran ilâhî bir sistemdir. Onun bu nizamına ve bu nizamın dayandığı, «Allah yalnız Müslümanların değil, âlemlerin Rabbisidir» esasa tecâvüz olmadığı, engel çıkılmadığı müddetçe barışın devamını sağlamaya ve ârizî olan savaşın çıkmamasına çalışır.

Peygamber (S.A.V.)in hidâyete dâveti bir takım savaşlarla yürüdüğü, harbin asıl, barışın ârizî olduğu için değil, İslâmî nizama — ki bu nizam aynı fitratta yaratılan bütün bir insanlığın hayat ve memat nizamıdır — tecâvüz ve su'î kasd vuku bulduğu içindir. Böyle olduğu müddetçe de İslâm dîni sa-

vaşı kaçınılmaz bir hal çaresi olarak kabul eder. Nitekim insanların birbirine haksız tecâvüzü Âdem (A.S.)den bu yana devam hâlinindedir. Fakat savaştan önce bu ateşi söndürmek öngörülen umumî bir kaaidedir. Enfâl sûresi, âyet 61 bu gerçeği en açık bir ifâdeyle beyân eder: «Eğer onlar (İslâm nizâmı karşısında bulunanlar) barışa meylederlerse, sen de meylet ve Allah'a tevekkül eyle. Çünkü her şey'i hakkıyla işiten, kemâliyle bilen O'dur.»

ALLAH VE RESÛLÜNDEN, MUAHEDE EDİLEN MÜŞRİKLERE ÜLTİMATOMDUR

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَسَيَحْمِلُوا فِي الْأَرْضِ
أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَزِيزٌ لِّكَافِرِينَ

«Bu, Allah ve Resûlünden, muahede ettiğiniz müşriklere bir ultimatodur. (Ey müşrikler)! bundan böyle yeryüzünde dört ay daha (güvenlikle) dolaşın. Bilin ki siz Allah'ı âcız bırakacak değilsiniz. Allah her halde kâfirleri rüsvey edicidir.» (30)

Bu âyet-i kerime, Enfâl sûresindeki «Eğer aranızda anlaşma bulunan bir milletin hiyânet etmesinden kesin olarak endişeye düşersen, hak ve adâlet üzere durumu kendilerine bildir ve anlaşmayı yüzlerine at!. Çünkü Allah hâinleri sevmez.» âyetin geniş ve şümûllü uygulama ve karşılaştırılmasıdır. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Arap müşrikleriyle bir takım anlaşmalarda bulunmuştu. Bunlardan iki kabile (Demre ile Kinâne) müstesnâ, diğer kabileler bu anlaşmayı bozar mâna ve mahiyette bâzı davranışlarda bulunmuşlardı. İslâmî prensip olarak

karşı taraf anlaşmayı bozmadıkça Müslümanlar aslâ bozmaz, muahedeye daima sâdık kalırdı. Çünkü hâinlik ve gadretme (haksızlıkta bulunmak) dînin takbîh ve yasak ettiği menfûr hasletlerdir. Anlaşmanın bozulmasının müşriklerden zuhur etmesine rağmen, kan dökülmesini en son çare olarak geriye bırakır. Sadece bununla da kalmaz, anlaşma bozulduktan sonra karşı tarafa, düşünüp karar vermeleri, doğru yolu seçebilmeleri için dört aylık serbest bir müddet verir.

Anlaşmayı bozan müşriklere duyurulmak üzere ulti-mat mahiyetinde inen âyet-i kerimeyi, eshâb-ı kirâma okuduk-tan sonra Resûlullah Efendimiz bu hususta Hazret-i Ali'yi gö-revlendirdi, Hac mevsimi idi, yâni Zilhicce ayında bulunuyor-lardı. Hac işlerini o yıl tanzim etmek üzere daha önce Hazret-i Ebûbekir Sıddık (R.A.) «Emîrü'l-hac» olarak Mekke'ye gönde-rilmişti. Hazret-i Ali (R.A.) aldığı emir üzerine yola çıktı, bâzı tarihçilere göre Cemre-i akabe'de hac kafilesine yetişti ve ilk iş olarak Allah ve Resûlullah'ın emrini halka duyurmak ol-du. (31).

Görülüyor ki İslâm dîni savaşa, insan kanı dökmeğe he-men kapıları açmamış, kansız olarak dâvanın çözümüne çalı-şılmasını telkîn etmiştir. Çünkü gaaye insanların şuurlanıp hak yolu seçmesi ve küfr ü tuğyânın zararsız hale sokulmasıdır.

İşte bunun için Allah önce onlara yâni müşriklere şu du-yuruyu yapıyor: Ey ahdini bozan müşrikler! Birdenbire habersiz bir şekilde haksızlığa uğrayacağınızı sanmayın.. Bu duyurudan itibaren size serbest hareket edebilmeniz ve mes'eleleri iyice düşünüp hak ve hakikatı anlayabilmeniz için dört ay mühlet verilmiştir. Bu dört ay, eksere göre, zilhiccenin onundan Re-biü'l-evvelin onuna kadar olan müddettir.

Müşriklerden kendilerine mühlet verilenler iki gruba ayrılır: İbn-i İshak'a göre birinci grup, anlaşmanın müddeti dört aydan az olanlardı ki, onlara dört ayın tamamlanması için mühlet verilmiştir. Diğer grup ise, kendileriyle yapılan anlaşma

dört aydan fazla bir zaman kapsıyordu ki bunların da uzun müddeti dört aya indirilmiştir.

Bâzı âlimlere göre, Hazret-i Ali (R.A.) Berâet sûresinin baş kısmını Mekke ve civarı müşriklerine okumak üzere Resûlullah (S.A.V.) tarafından me'mur olarak gönderilmiştir. Hazret-i Peygambere (S.A.V.) ait A d b â adlı deve ile yola çıkan Hazret-i Ali (R.A.), «Zülhuleyfe» adlı mevki'de Hazret-i Ebûbekir Sıddık'a (R.A.) ulaşmıştı. Ebûbekir Sıddık onun geldiğini görünce:

— Ya Ali, emir olarak mı, yoksa me'mur olarak mı gönderildiniz? diye sordu. O da:

— Me'mur olarak... diye cevap verdi. Sonra Terviye'den bir gün önce devesinin üzerinde doğrularak Berâet sûresinden emrolunduğu kadarını okudu. Ayrıca Arafe ve Bayramın birinci günü de, duymayanlara duyurmak maksadiyle tekrar okudu. Sonra Hazret-i Ali (R.A.) şu dört emri tebliğ etmek üzere de görevliydi:

1. Bundan böyle hiç kimse çıplak bir vaziyette Kâ'be'yi tavâf etmiyecek,

2. Kimlerle Hazret-i Peygamber (S.A.V.) arasında bir anlaşma varsa ve bu anlaşma ihlâl edilmemişse, o müddetinin sonuna kadar muteberdir. Anlaşma yapılmıyan ve yapıp da onu bozanlar için dört ay mühlet verilmiştir.

3. Cennete ancak mü'min olan kimse girecek..

4. Bu seneden sonra Müşriklerle Müslümanlar bir arada burada toplanmayacak, yâni müşriklerin Hareme girmelerine müsaade edilmeyecek..

Sonuç olarak:

Müşriklerle aramızda olan anlaşmayı bozmanın iki yolu vardır:

1. Anlaşma müddetinin sona ermesi sebebiyle savaş başlıyacağını karşı tarafa duyurmak.

2. Anlaşma müddeti bitmediği halde müşriklerin gizlice anlaşmayı bozması, şartlarını ihlâl etmesi ve bu sebeple hiyânete saptıklarına dair kesin bilgi ve endişe hâsıl olması.

Berâet sûresinde Allah ve Resûlünden olan ültimatom sonra şöyle devam ediyor:

— «Ve bu, Hacc-ı ekber (büyük hac günü) Allah'dan ve Resûlünden insanlara şöyle bir bildiridir: Allah ve Resûlû, müşrikleri himâye etmekten artık kat'iyen uzaktır. Bununla beraber eğer küfürden ve anlaşmalara hâinlik etmekten tevbe edip dönerseniz bu, sizin için hayırlıdır. Şayet yüz çevirerseniz, şunu bilin ki muhakkak Allah ve Peygamberi tanımayanlara acıklı bir azâbı müjdele.»

«Anlaşma yaptığınız müşriklerden size bu anlaşmalarında hiçbir şey eksiklik yapmamış ve aleyhinizde hiçbir kimseye yardımda bulunmamış olanlar (bu hükmün) dışındadır O halde müddetleri bitinceye kadar onlarla olan anlaşmanızı tamamlayın. Çünkü Allah (hâinlik ve haksızlıktan) sakınanları sever.»

«Dokunulması haram kabûl edilen dört ay çıktığında artık müşrikleri, evet onları nerede bulursanız öldürün, esir olarak yakalayın, hapsedin ve bütün geçit yollarını kapayıp tutun. Tevbe ederler, namaz kılıp zekât verirlerse, o takdirde yollarını açıp onları serbest bırakın. Çünkü Allah Gafûrdur ve Rahîm'dir.»

Demek ki, dokunulması haram kabul edilen aylar çıktığında müşriklerin öldürülmesine emir verilmiştir. Ancak âyet ile istisnâ edilenlerle Sünnet ile istisnâ edilen kadın, çocuk, yaşlı, hasta, mâbedine kapanmış din adamı ve bir de cizye veren kitap ehli bu hükmün dışında tutulmuştur. Bundan başka diğer bir istisnâ da şudur: Harbde esir edilenlerin öldürülmeyip şu iki husustan birini tatbik etmek suretiyle âdilâne bir yol tutmak: 1. İyilik yapıp serbest bırakmak, 2. Veyahut fidye almak suretiyle esaret hükmü üzerlerinden kaldırmak.

Muhammed (S.A.V.) sûresi, âyet: 4'de bu hususlar açık şekilde ifade edilmiştir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Müslümanlar, karşı taraf bozmadıkça anlaşmaya riâyct ederler.

2. Anlaşmayı bozan müşriklere karşı, hemen savaş açılmaz, önce bir ültimatom verilir.

3. Müslümanlar mücbir sebep olmadıkça asla gadretmez.

4. Çıplak olarak Kâ'be'yi tavaf etmek haramdır.

5. Müşriklerin Harem dahiline girmesi yasaktır.

6. Savaşta kadın, çocuk, yaşlı, hasta ve mâbede kapanmış din adamı öldürülmez.

7. Müşriklerden elde edilen esirler, ya iyilik olsun diye serbest bırakılır; ya da fidye alınır.

— o —

MÜŞRIKLERDEN AMAN DİLEYEN OLURSA

وَإِنْ أَخَذَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ أَمَانًا فَاجْزِهِمْ حَتَّى تَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ ابْلِغْهُ مَأْمَنَهُ

«Eğer (kendilerine taarruz edilmesi emrolunan) müşriklerden biri senden aman dilerse, ona aman ver. Tâ ki Allah'ın kelâmını dinlesin. Sonra onu emin olduğu yere kadar (selâmetle) ulaştır. Çünkü onlar (hakikatı) bilmeyen bir kavimdir.» (32).

İslâm sulh ve emniyet dinidir. Beşerin selâmeti için çalışır. Aman dileyen müşrike, ödürülmesi emrolunan bir kişi dahi olsa aman verilir. Çünkü maksad ıslâhtır; ifsad değildir. Hazret-i Peygamber'e (S.A.V.) dil uzatan, şiirleriyle onu hicveden Kâ'b bin Züheyr hakkında öldürülme emri verildiği halde adı geçen gelip aman dilediği zaman kendisine aman verilmiş ve İslâmiyeti kabûl etmiştir. Âyetin mütemmiminde bu maksad açıklanarak, «tâ ki Allah'ın Kelâmı Kur'an'ı, ondaki hükümleri, emir ve yasakları, yüksek ahlâk prensiplerini dinlesin» buyruluyor.

Âvetin delâlet ettiği ahkâm üzerinde âlimlerin görüşüne gelince:

a) Kendisine aman verilen müşrike lâzım gelen telkinat en uygun şekilde yapılır. Kabûl ederse, mes'ele halledilmiş olur. Etmezse, emin olduğu yere kadar ulaştırılır, öldürülmez, işkence yapılmaz..

İmâm Mâlik diyor ki: «Eğer bir harbîye, yâni kendileriyle savaş hâlinde bulunduğumuz müşriklerden birinc, Müslümanlara ait yurdun herhangi bir yol ve geçidinde rastlanır, o da «ben aman dilemeğe geldim» derse, bu şüpheli bir durumdur; fakat, onun emin olacağı yere ulaştırılması görüşündeyim.» İbni Kaasım da buna yakın, fakat daha geniş mânada diyor ki: «Bunun gibi bizim sınırlarımızı aşip tâcir olarak gelen harbî kişiye rastlanır, o da: «Ben sizin yurda tâcir olarak gelenlere taarruz etmediğinizi sanıyordum» derse, ona da dokunulmaz, işkence yapılmaz, aman verilir.

b) İslâm hükümdarının aman vermesinin câiz olduğunda hiç bir âlim muhalefet etmemiştir. Çünkü maslahatı görüp takdir etmekte herkesten daha ileridir. Aynı zamanda milletin «celb-i menâfi' ve def'-i mazâir» hususunda vekili sayılır.

Bunun dışında Müslümanlardan birinin aman vermesi hususunda da görüş farkı vuku' bulmuştur. Fakat hür müslümanın vermiş olduğu amanın geçerli olduğunda âlimlerin ittifakı vardır. Ancak İbni Habîb diyor ki: «Hükümdar verilen amanı tedkik eder, maslahat olup olmadığına göre kabûl veya reddedebilir.»

Köleye gelince: Mâlikî mezhebince meşhûr olan kavî, onun da vereceği amanın hüküm taşıdığıdır. İmâm-ı Şâfiî ve arkadaşları, İmâm Ahmed bin Hanbel, İshâk, Evzâî, Sevrî, Ebû Sevr, Dâvud ve Muhammed bin Hasan'a göre de böyledir.

İmâm Ebû Hanîfe'ye göre ise, kölenin aman verme yetkisi yoktur. İmâm-ı Kurtubî bu mevzuda diyor ki: «Bize göre birincilerin görüşü daha sıhhatlidir. Çünkü Hazret-i Peygamber (S.

A.V.): **الْمُسْلِمُونَ تَكَافَوْا وَهُمْ وَبَيْنَهُمْ أَدْنَاهُمْ** «Müslümanların

kanları birbirine denktir ve onların en aşağısı, onların masla-

hatî için ahd ve amanı gayretle yürütür. Yâni bu hususta yetkilidir.»

Burada «en aşağısı»ndan kölenin de aman vermesinin câiz olduğu hükmü çıkarılmıştır. Bu takdirde hürre olan kadınlarımız da bu yetkiye sâhiptirler. Ancak Abdullah bin Macişûn diyor ki: «Hükümdar izin vermedikçe kadının aman vermesi câiz görülmez.»

Âyet-i kerîmenin muhkem olup olmadığına görüş farkı vardır:

a) Dahak ile Suddî'ye göre, **وَأَمَّا الْمُشْرِكُونَ** âyetiyle nesha uğramıştır. Yâni âyet mensuttur, hükmü kaldırılmıştır.

b) İmâm Hasen diyor ki: «Bu âyetin hükmü kıyâmete kadar mer'î ve muhkemdir. Mücâhid de aynı görüştedir. Bâzıları bu âyetin hükmü sadece dört ay müddetince mer'î idi, demiştir. Buna cevapla, Saîd bin Cübeyr (R.A.) diyor ki: «Müşriklerden bir adam Hazret-i Ali'ye (R.A.) gelerek dedi ki:

— Bizden bir kişi, dört ay sona erdikten sonra Allah'ın kelâmını dinlemek veya bir ihtiyaç için Hazret-i Peygamber'e (S. A.V.) gelmek istediğinde öldürüldü.»

Hazret-i Ali (R.A.):

— Hayır, olamaz.. Çünkü Cenâb-ı Hak «Eğer müşriklerden biri senden aman dilerse, ona aman ver. Tâki Allah'ın kelâmını dinlesin.» buyuruyor diye cevap verdi.

İşte sahih olan rivâyet budur. (33).

Bunun diğer bir örneği: Yalancı peygamber Müseyleme'nin (34) elçisi, Hazret-i Peygamber (S.A.V.)e gelip:

(33) Kurtubî Tefsiri C. 8, S. 76 - 77.

(34) Asr-ı Saâdet'te Yemâme'de meydana çıkıp peygamberlik iddiasında bulunan maceraperest yalancı bir adamdır. Önce İslâma girmiş iken sonra irtidâda peygamberlik iddiasına kalkıştı, bir takım ahliksızları kendisine bağlayıp kısa bir zaman içinde bir hayli taraftar topladı. Ebûbekir Suddîk devrinde Hâlid bin Velid kumandasında bir ordu bu yalancı peygamber üzerine gönderildi. Şiddetli bir çarpışmadan sonra iki taraftan yirmi bine yakın insan telef oldu ve netice düşman ordusu dağıtılıp Müseyleme de öldürüldü.

— Sen Müseyleme'nin Allah'ın resûlü olduğuna şchâdet etmez misin? diye teklifte bulundu. Hazret-i peygamber (S.A.V.) bu herzeye üzüldü ve:

— Eğer elçilerin öldürülmesi âdet olmuş olsaydı, derhal senin kafanı kestirirdim!...» buyurdu. (35).

Netice olarak, dâr-ı harpten elçilik, ticâret, sulh istemek, cizye vermek ve aman dilemek üzere gelen müşriklere aman verilir.

— o —

MÜŞRIKLER YİNE ANDLARINI BOZARLAR DA DİNİNİZE SALDIRIRLARSA, ÖNDERLERİNİ HEMEN ÖLDÜRÜN..

وَاِنْ تَكْفُرُوا اِنَّمَا تَعِدُّوهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعْنُوا فِي دِينِكُمْ فَالِلّٰهِ الْاَنْفُسُ
الْكٰفِرَاتُهَا لَا اِيْمَانُ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُوْنَ ﴿٣٦﴾

«Müşrikler ahidlerinden sonra sözlerinde durmayıp andlarını bozarlar da dininize dil uzatıp saldırırlarsa, küfrün önderlerini hemen öldürün. Çünkü onlar aslında andları olmıyan adamlardır. Bu suretle vazgeçmeleri umulur.» (36).

Bu âyet-i kerîme her ne kadar Kureyş müşrikleri hakkında inmişse de, hem onlara, hem de onların îtikad ve tutumunda olan bütün müşriklere şâmilidir. Çünkü îtibar, lâfzın umumuna-dır, sebebin hususuna değil...

Âyetin delâlet yönünden asıl hedefi, savaşlarda yaralı ve esirlere, gönderilen elçilere işkence eden, kulak, burun kesen, parmak koparan şuur-suz müşriklerin meslekini tutmanın İslâmın ruhuna uymadığını, ilâhî merhamete aykırı bulunduğuna

(35) İbnî Kesir Tefsiri C. 2, S. 337.

(36) Tevbe sûresi, âyet: 12.

nu, beşer haysiyetiyle bağdaşmadığını, daha insani ve âdilâne bir yol tutmanın gerektiğini anlatmaktadır. Zira her mes'eledе merhamet ve adâlet metodu ile hareket etmek insani olduğundan, kalblerin yumuşamasına sebep olur. Elde edilen esirleri öldürmek, işkence yapmak, gelen elçilere gayr-i insani hareketlerde bulunmak, İslâmın cihanşümûl kardeşlik prensipleriyle bağdaşmaz; bunun aksine gönüllerde sönmiyecek bir kin ve intikam alevini doğurur. Az kan dökmek, çok insan elde etmek başlıca prensipleri arasında yer alır. Bu bakımdan Allah «küfürün önderlerini öldürün» buyuruyor. Çünkü böyle yapmakda ikinci bir fayda daha vardır: Küfür ve tuğyânın kısa zamanda zararsız hâle getirilmesidir.

Bâzı âlimler bu âyetle, dine saldıran herkesin öldürülmesinin vâcib olduğuna delil getirmişlerdir. Çünkü dine dil uzatanın, dine saldıranın küfrüne hükmedilir. Ancak bu işi rastgele fertler değil, İslâm hukukuyla amel eden yetkili organlar uygulalar..

İbn-i Münzir diyor ki: «İlim ehlinin hemen hepsi, Hazret-i Peygamber'e (S.A.V.) dil uzatıp O'nu sövüp sayanın katledilmesi üzerinde icma' etmişlerdir. İmâm Mâlik, Leys, İmâm Ahmed bin Hanbel ve İshâk da böyle hükmedenler arasında bulunuyor. İmâm-ı Şâfiî'nin de mezhebi budur. İbni Humam da böyle fetvâ vermiştir.

Rivâyet edildiğine göre, Hazret-i Ali (R.A.)nin bulunduğu bir mecliste adamın biri şöyle diyor: «Kâ'b bin Eşref gadren öldürüldü.» (37). Bunun üzerine Hazret-i Ali (R.A.) bu adamın boynunun vurulmasını emretti. (38).

İmâm Ebû Hanîfe (R.A.) bu âyete dayanarak, kâfirin yemininin şeriat nazarında bir değer ve hüküm taşımadığını söylemiştir.

(37) Kâ'b bin Eşref, Mekke'ye gidip Bedir'de ölen müşrikler için mezarlıklar yazan, onları Hz. Peygamber'e karşı kışkırtan ve oradan da Medine'ye dönerek Müslümanların kızlarına karşı gazeller yazan, onların ırz ve namusuyla oynamaya başlayan azgın bir Yahudidir. Bu azgınlığının cezasını başıyla ödemştir.

(38) Alûsi Tefsiri, C. 10, S. 58.

İmâm-ı Şâfiî ise bunun aksine, müşrikin yaptığı yeminin bir değer taşıdığını, çünkü Allah «yeminlerini bozarlarsa» meâlindeki şart cümlesiyle onların yeminlerinin «yemin» sayıldığına işaret ediyor, demiştir. (39).

Fakat buna cevap verenlere göre, bu yemin müşriklerin itikadına göre yemin olmuş oluyor.

Zimmî ise, dine saldırır, sövüp sayarsa, mevcut ahidlerini, vermiş oldukları sözlerini bozmuş olur. Bu, Mâlikî mezhebine göredir. Zimmî Müslümanlarla savaşıyor veya savaşılanların saffında yer alırsa, onun malı ve evlâdı ganimet olarak alınır. Fakat Muhammed bin Mesleme'ye göre onun evlâdına dokunulmaz.

Dâre Kutnî'nin İbni Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyete göre: «A'mâ bir adam vardı. Ümm-i veled olan bir câriyeyle evlenmişti. A'mânın bu câriyeden pırlanta gibi iki oğlu dünyaya geldi. Fakat kadın her fırsat buldukça Hazret-i Peygamber'e dil uzatıyor, ağır kelimelerle sövüyordu. Bütün ikazlara rağmen bu huyundan vazgeçmiyen kadın yine bir akşam sövmeye başlıyor. A'mâ artık dayanamıyor ve eline geçirdiği bir sivri demir çubuğunu kadının karnına sokup öldürüyor. Sabah olunca gelip durumu Hazret-i Peygamber'e bildiriyor. Hazret-i Peygamber (S.A.V.): «**Şâhid olun ki o kadının kanı hederdir!..**» buyuruyor..

Buna benzer fakat tatbikatta tamamen aksine bir hâdisе Muaviye devrinde cereyan ediyor, şöyle ki: Hazret-i Ali'nin ve a'mânın yanında söylenen sözlere benzer bir söz Muaviye'nin meclisinde söylenmiş, fakat Muaviye buna ses çıkarmamış.. Bunun üzerine orada hazır bulunan Muhammed bin Mesleme ayağa kalkarak: «**Bu söz sizin meclisinizde söylenir de ses çıkarmazsınız ha!.. Allah'a andolsun ki bundan böyle seninle beraber aynı çatı altında durmayacağım. Ve eğer şu adamı تنها bir yerde yakalarsam, andolsun ki onu öldüreceğim.**» (40) diyor.

— O —

(39) Fazla bilgi için bak: Alûsî tefsiri C. 10, S. 59.

(40) İbn-i Kesir - Kurtubi.

MAĞLÛB OLAN GAYR İ MÜSLİMLERDEN CİZYE ALINMASI

قَالُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ
مَآحِزَ مَا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ

«Kendilerine kitap verilen (Yahudi ve Hıristiyan)lerden Allah'a ve âhiret gününe inanmıyan; Allah ve Resûlünnin haram kıldığı şeyleri haram tanımayan, hak dîni, din olarak kabullenmiyenlerle, küçülmüş oldukları halde elleriyle cizyeyi verinceye kadar savaşın!» (41).

Cenâb-ı Hakk, Mescid-i Haram'a yaklaşmayı müşriklerle haram kıldıktan sonra, Müslümanların müşriklerle olan ticaret imkânları (Harem dahilinde) ortadan kalkmış oldu. Tevbe sûresi 28. âyetin son kısmında böyle bir endişeye lüzum olmadığına işâret edilerek «Eğer fakirlikten korkarsanız, Allah dilerse sizi yakında kendi fazl ü kereminden zenginleştirir.» buyurulmuştu.

29. âyetle de bu husustaki meşiet-i İlâhiyye'nin gerçekleştiği belirtilerek, o güne kadar alınmamakta olan cizyenin helâl kılındığı beyân ediliyor.

Daha önce müşriklerle savaşılması emredilmiş; kitap ehlin-den bahsedilmemişti. Bu âyetle dört vasfı kendinde toplayan kitap ehliyle de savaşılması emrediliyor. Çünkü Hazret-i Muhammed'i (S.A.V.) inkâr edenlerin başka bir peygambere inanması sahîh kabul edilmez. O halde kitap ehli bu tarz sakat ve gayr-i sahîh bir akide ile hürmetsiz, îmansız, bâtili tasvîb edip haksızlığı savunan, müşriklerden az farklı, kâfirler paralelinde kabûl edilirler.

Bu bakımdan kitap ehliyle savaşmanın —âyet-i kerime ile tasrih edildiği üzere— gaayesi, onlardan cizye almak ve bu suretle onların küçülmüş, aşağılık kimseler olduklarını; gerçek mü'minlerin karşısında bir kıymet taşımadıklarını bütün dünya milletlerine öğretmektir.

Âyet-i kerimede, kitap ehlinde cizye alınmanın helâl olduğu açıklanırken, müşriklerden alınıp alınmayacağı hususu ihtilâf mevzuu olmuştur:

a) İmâm-ı Şâfiî'ye göre, cizye ancak kitap ehlinde kabul edilir; onlar ister Arap, ister Acem olsunlar, fark etmez. Çünkü özel olarak kitap ehli zikredilmiştir; bu bakımdan hüküm yalnız onlara râci'dir. Müşriklere gelince, Allah, «Dokunulması haram olan aylar çıkınca artık müşrikleri nerede bulursanız öldürün; onları esir olarak yakalayın; onları hapsedin ve bütün geçit yerlerini tutun!» buyuruyor. «Cizye alın» demiyor.

b) İmâm Ahmed bin Hanbel'e göre de hüküm böyledir. Ebû Sevr de aynı görüştedir. (42).

c) İmâm Ebû Hanîfe ile arkadaşları ve Süfyân-ı Sevrî'nin de mezhepleri budur.

d) İmâm Evzâî'ye göre, cizye; putperest, ateşperest, inkârcı ve hakkı yalanlayıcı olan herkesten alınır. İmâm Mâlik'in de mezhebi budur; mürted müstesnâ — yâni İmâm Mâlik'e göre Müslüman olmıyanların — mürted müstesnâ — hepsinden cizye alınır.

e) İbni Kaasım, Eşheb ve Suhnûn'a göre ise, cizye sadece Arap mecusileriyle diğer bütün milletlerden alınır. Arap putperestlerine gelince, Allah onlardan cizye alınmasına yol vermemiştir. İbnü Vehb de bunun aksine, Arap mecusilerinden almaz, başkasından alınır, demiştir.

Diğer mecusiler hakkında, Hazret-i Ömer (R.A.) tereddüde düşmüş, Abdurrahmân bin Avf'ın (R.A.): «Ben, Resûlullah (S.

A.V.)dan duydum, buyurdular ki:

سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَهْلَ الْكِتَابِ

«Onlar hakkında kitap ehli hakkında tâkip ettiğiniz yolu tâkip edin!» (43). meâlindeki hadisi haber vermesi üzerine tereddüdü zâil olmuştur.

Âyet-i kerîmede ne miktar cizye alınacağı tasrih edilmediği için âlimler bu hususta ihtilâf etmişlerdir:

a) Atâ' bin Ebî Rebah'a göre, bunda bir tesbit yoktur; karşılıklı anlaşmaya bağlıdır. Yahyâ bin Âdem ile Ebû Ubeyd de aynı görüştedirler.

b) İbni Cerir Taberî'ye göre, cizyenin en azı bir dinardır; çoğu için bir sınır yoktur. Taberî'nin bu hususta ihticac ettiği hadis şudur; Amr bin Arif diyor ki: Resûlullah (S.A.V.), Bah-reyn halkıyla bir dinar üzerine sulh yaptılar.»

c) İmâm-ı Şâfiî'ye göre, erginlik çağına girmiş hür zengin ve fakirden birer dinar alınır. İmâm Şâfiî bu hususta, Ebû Dâ-vud'un Hazret-i Muâz (R.A.)dan rivâyet ettiği şu hadisle ihticac etmiştir:

Resûlullah (S.A.V.), Hazret-i Muâz'ı Yemen'e gönderdiğinde, gittiği yerlerde erginlik çağına girmiş herkesten bir dinar almasını emretti.»

f) İmâm Mâlik'e göre — ki bunu ondan İbni Kaasım, Eşheb ve Muhammed bin Hâris Zencveyh rivâyet etmişlerdir — Altını olanlardan dört dinar, gümüşü olanlardan kırk dirhem alınır; bu hususta zenginle fakir eşittir.

g) Ebû Amr'e göre, fakirlerden tâkat getirebilecekleri nisbet alınır.

h) İmâm Ebû Hanife, Muhammed bin Hasen ve Ahmed bin Hanbel'e göre, 12-24 ilâ 40 dirhem alınır.

Âyet-i kerîmedeki kelimelerin terkibinden yalnız hür erkeklerden cizye alınacağı anlaşılıyor. O halde, köle, kadın, deli ve pîr-i fâniden alınmayacağına delâlet vardır. Din adamlarından alınıp alınmayacağı hususna gelince:

a) İbn-i Vehb'in İmâm Mâlik'den yaptığı rivâyete göre onlardan alınmaz.

b) Mutarrıf ve İbni Mâcistan'a göre, cizye farz kılınmadan önce terehhüb etmiş (ruhban sınıfına girmişse), alınmaz; sonra etmişse alınır.

Kitap ehli cizye verdikten sonra artık onların alış-verisine, sair mal ve mülküne dokunulmaz. Ancak onlar Müslümanların çarşı ve pazarında içki ve domuz gibi haram şeyleri satamazlar. Ve artık bu durumda onlara saldıran düşmanlarla savaşılır ve savaşışklarında kendilerine yardım edilir. Elde edilen ganimetten onlara bir hisse verilmez.

Cizyenin neye karşılık alındığında âlimlerin görüş farkları olmuştur:

a) Hanefilerden bir kısmına göre, onlara karşı savaşın ilâhî nusrat (yardım)a bedel alınır.

b) Mâlikilere göre, küfürleri sebebiyle öldürülmelerine karşılık alınır.

c) İmâm-ı Şâfiî'ye göre, eyleştikleri yerlere ve oturdukları evlere bedel alınır.

Yukarıdaki görüş farklarını incelediğimiz zaman, şu hükümlere varmak mümkün olur: Öldürülmelerine bedel olduğunu kabul edenlere göre, cizye verenler müslüman olacak olurlarsa, o takdirde cizye kendilerinden sâkit olur. Eyleştikleri yerlere ve oturdukları evlere karşılık olduğunu söyleyenlere göre, müslüman olsalar bile yine de cizye sâkit olmaz.

Kaadî Ebû Zeyd diyor ki: «Cizye alma hususu, Allah'ın bu mes'elede mündemiç bulunan bir sır ve hikmetidir ki onu bilemiyoruz.»

Mâlikilerin delili şu hadîs-i şeriftir:

لَيْسَ عَلَى مُسْلِمٍ جَزِيَّةٌ

«Hiç bir müslümana cizye vermek gerekli değildir.» Süfyan Sevrî de aynı görüşte olup bu delile dayanır. (44).

Cizye vermekle yükümlü tutulan gayr-ı müslümlere, her ne kadar küçülmüş ve haysiyetleri kırılmış ise de zulüm yapılmaz, tâkatlerinin fevkinde teklif yapılmaz, haksız yere bir ku-

ruşları bile alınmaz. Çünkü Müslümanlar ilâhî adâletin yeryüzünde insanlar arasına yayılmasını sağlamakla görevli ve bu şerefli vazifenin tek mümessili olarak bulunuyorlar. Kendi düşmanlarına da, savaşlarda elde ettikleri esirlere de, cizye vermek mecburiyetinde bırakılan mağlûplarına da zulüm ve haksızlık etmezler. Dinimiz onlara bu cevâzı vermemiştir. İslâm tarihinde bu adâletin sayısız örnekleri mevcuttur. Başka milletler bizim esirlerin kulak ve burunlarını kesip, onlara gayr-i insani muamelede bulundukları halde, gayr-i müslimlerden esir düşenlere biz sadece insanî muamelelerde bulunmuş ve karınlarını doyurarak İslâm merhametinin en güzel örneklerini göstermişizdir. Osmanlılarla Macarlar arasında esir mübadelesi yapılırken aynı manzaraya bütün dünya şahid olmuştu.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bize bu prensipleri asırlarca önce hazırlarken, kavli ve fiilî en güzel misallerini de vermiştir. Bir hadis-i şeriflerinde buyuruyorlar ki:

مَنْ ظَلَمَ مَعَاهِدًا أَوْ انْتَقَصَهُ أَوْ كَلَفَهُ فُرْقًا طَاقَةً أَوْ أَخَذَ شَيْئًا مِنْهُ بِغَيْرِ طِبِّ
نَفْسٍ فَأَنَا حَاجِبُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

Kendileriyle anlaşma yapan gayr-i müslime zulmeden veya onun (bir âzâsını kesip) noksan bırakan veya rızası olmadan ondan bir şey alan kimsenin kıyâmet günü ben, (cennete girmesine) engel olurum!» (45).

وَهُمْ صَاغِرُونَ «Küçülmüş oldukları halde..» cümleinin

tefsirinde Hâfız İmâdüddîn Ebûlfidâ (774) diyor ki: «İslâmın ulviyyeti, Müslümanların iman şerefi ve meziyeti karşısında gayr-i müslimler zelif, hakir kimselerdir. Bu bakımdan ehl-i zimmet (vergi, cizye veren gayr-i müslimler)i aziz tutmak, onları Müslümanlardan üstün görmek aslâ câiz değildir.

Ebû Hüreyre (R.A.)den yapılan rivâyette, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki:

لَا تُبَدِّءُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ بِالسَّلَامِ وَأَذِ الْقَيْمُ أَحَدَهُمْ فِي طَرِيقٍ
فَاضْطَرُّوهُمْ إِلَىٰ أَضْيَقِهِ

«Yahudi ve Hristiyan (rastladığınız zaman) önce siz selâm vermeyin. Onlardan biriyle yolda karşılaşacak olursanız yolun dar kısmından geçmeye onu mecbur tutun!» Yâni geniş kısmını siz geçmenize ayırın, dar kısmını da onlara bırakın. (46).

Hazret-i Ömer (R.A.) bütün bu hususları zimmî olan gayri-müslimlere şart koşardı. Hadîs imamlarının Abdurrahmân bin Ganem el-Eş'arî'den yaptıkları rivâyette, Abdurrahmân diyor ki: «Şam Hristiyanlarıyla sulh edildiğinde Hazret-i Ömer'e hitaben Hristiyanların şu şartları kabullendiklerine dair yazdığım yazıda özet olarak dedim ki:

— Bismillâhırrahmânırrahîm; şu ve şu 'beldelerin Hristiyanlarından, Allah'ın kulu Ömer bin Hattâb'a: Sizler üzerimize geldiğinizde biz sizden kendimiz, çocuklarımız, mallarımız ve bizden olan milletimiz için eman diledik ve size karşı kendi nefsimiz hesabına şu şartları kabullendik:

1. Gerek kendi beldemizde, gerekse beldemiz çevre ve dolaylarında hiç bir manastır, kilise, mâbed ve râhip odası yeneden inşa etmiyeceğiz.

2. Bunlardan yıkılan hiç birini tâmir etmiyeceğiz.

3. Müslüman beldelerinin sınırlarına dahil olan yerlerde bunlardan hiç birini ihyâ etmiyeceğiz.

4. Müslümanlardan herhangi birini manastır ve kiliselerimize girmekten men'etmiyeceğiz. Bu hususta gece ve gündüz diye bir zaman ayrımı yapılmıyacak..

5. Manastır ve kiliselerin cümle kapılarını, gelip geçenler için kapalı tutmıyacağız, bilâkis genişleteceğiz.

6. Bize uğrayacak olan Müslümanların — arzu ettikleri takdirde — yerlemizde ve yurtlarımızda üç gün konaklamalarına rıza göstereceğiz ve gerekirse onları yedirip içireceğiz.

7. Mâbed ve evlerimizde hiç bir casus barındırmıyacağız..

8. Müslümanlara karşı hiç bir hiyâneti, gizli tertip ve faalliyeti gizlemeyeceğiz, tesbit ettiğimiz an derhal haber vereceğiz.

9. Çocuklarımıza Kur'an öğretmeyeceğiz..

10. Allah'a eş-ortak izhâr etmeyeceğiz. Yâni açıktan açığa Allah'a eş koşmayacağız, hiç bir şey'i ona denk tutmayacağız..

11. Kendi akrabalarımızdan İslâmiyete girmek isteyenlerin hiç birine mâni' olmayacağız..

12. Müslümanlara saygı göstereceğiz, bulunduğumuz meclislere onlardan biri gelecek olursa, hürmeten kalkıp yerimizi ona vereceğiz..

13. Giyim ve kuşamımızın hiç birinde Müslümanlara benzemeyeceğiz..

14. Müslümanların konuştuğu gibi konuşmayacağız..

15. Onların künyesiyle künyelenmeyeceğiz..

16. Müslümanların arasında eyerli ata binmeyeceğiz..

17. Kılıç kuşanmayacağız ve hiç bir silâh taşımayacağız.

18. Yüzüklerimizin üzerine Arapça bir şey yazmayacağız..

19. Şarap ve diğer bütün müskiratlardan hiç birini satmayacağız..

20. Başımızın ön kısmındaki saçları keseceğiz, nerede olursak olalım kendi kıyafetimize gerekli olacağız ve belimize zünar bağlayacağız..

21. Manastır ve kiliseler üzerine haç koymayacağız ve bu mânada, Müslümanların gelip geçtikleri yollara yazılı levha ve benzeri şeyler de koymayacağız..

22. Kiliselerin kapısındaki çanları çok hafif çalacağız. Kilise ve manastırda okurken sesimizi fazla yükseltmeyeceğiz..

23. Asker çıkarmayacağız (yâni resmî ve belirli bir askerimiz olmayacaktır)..

24. Ölülerimiz için Müslümanların bulunduğu cadde ve sokaklarda bağırıp çağırmayacağız..

25. Müslümanların evlerinin içini görecekt, onların ahvâline muttali' olacak şekilde bina ve pencere yaptırmayacağız..

Abdurrahman hazretleri devamlı diyor ki: «Bu şartnameyi alıp Hazret-i Ömer'e (R.A.) getirdiğimde o, şu maddeyi de eklememi emir buyurdu:

26. Müslümanlardan hiç birini dövüp sövmiyeceğiz..

27. Bütün bu maddelerde belirtilen hususları size karşı kendi üzerimize ve milletimiz üzerine şart koştuk ve bu şartlar üzerine emânınızı kabul ettik. Bu şartlardan birini ihlâl ettiğimiz, yâni bunlardan birine muhalefet ettiğimiz zaman artık bizim için hiçbir zimmet yoktur. Nifak ve şikak ehline karşı sizin için helâl olan her şey bize karşı da helâl olur. (47).

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Müslüman bir devletin mağlûb ettiği veya anlaşma yaptığı gayr-i müslimlerden cizye alması helâldir.

2. Eimme-i selâseye göre cizye yalnız kitap ehlinden alınır. Ebû Sevr de aynı görüştedir. İmâm Mâlik ve Evzâî'ye göre gayr-i müslimlerin hepsinden de alınır.

3. İbni Cerîr'e göre cizyenin en azı bir dînârdır. İmâm-ı Şâfiî'ye göre erginlik çağına girmiş olanlardan birer dînar alınır. İmam Mâlik'e göre altını olandan dört dînar, altını olmayıp da gümüşü olandan kırk dirhem alınır. İmâm Ebû Hanife, İmâm Muhammed ve İmâm Hasan'a göre 12 ilâ 40 dirheme kadar alınır.

4. Cizye verenlerin malına, canına ve alış-verişine dokunulmaz. Ancak müskirat ve domuz gibi haram şeylerin alım-satımına müsaâde edilmez.

5. Eksere göre cizye veren kimse müslüman olursa bu mükellefiyetten kurtulur.

— o —

KÂFİRLERLE VE MÜNÂFIKLARLA SAVAŞMAKTA M E T O D

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَا يُهِمُّهُمْ فِي غَنَافَةِ الْحَصِيرِ

«Ey Peygamber! Kâfirlerle ve münâfıklarla savaş, onlara karşı çetin ol!. Onların eyleştiği yer Cehennemdir; o ne kötü gidiş yeridir..» (48).

Âyette her ne kadar ilâhi hitap Hazret-i Peygamber'e tevcih edilmişse de, delâlet ettiği mâna ve maksad yönünden bütün ümmete şâmindir..

İslâmın karşısında tehlikeli iki zümre bulunduğuna, bunlarla cihâdın hiç bir zaman ihmâl edilmemesine, zamanın arzettiği içtimaî, iktisadî, siyasî ve askerî durum dikkate alınarak cihadda ona göre bir metod kullanılmasına işâret vardır.. Demek ki, İslâmın karşısında tehlikeli iki düşman kâfirlerle münâfıklardır.. Biri açıktan açığa küfrü ayakta tutmak, hakikatı boğmak için savaşır; diğeri yeraltı faaliyeti göstererek sinsice Müslümanları içinden vurmaya çalışır.. Bu bakımdan Müslümanların bu iki zümreye karşı devamlı uyanık bulunması gerekiyor.. Âyette emir olarak konulan kelime çok geniş mânâ taşıması bakımından, zamane göre savaş usûlünün tâkip ve tatbik edilmesine dikkati çekiyor..

Bu sebeple âlimlerin « c â h i d » emrinin delâlet ettiği mânâda görüşleri farklı olmuştur:

a) Hazret-i İbni Abbas'a göre: Kâfirlerle kılıç ve silâh ile, münâfıklarla dil ve çetin davranmakla savaş. .

b) İbni Mes'ud'a göre: Münâfıklarla elin ile, buna güç getiremezsen dilin ile, buna da güç getiremezsen yüzünü ekşitmekle savaş!..

c) el-Hasen'e göre: Münâfıklarla ilâhî hududu yerine getirmekle ve bir de dilinle cihâd et!.. İmâm Katâde de bu görüştedir..

Dil' ile savaştan maksad, huccet ve iknâ edici delil getirmek suretiyle onları hak ve hakikat karşısında dize getirmektir.. Çünkü herkes ilmin ve hakikatın karşısında baş eğmek zorundadır.. Meğer ki çok inadçı câhilin biri olsun.

Görülüyor ki, İslâm cihadı emrederken bir takım metodlar meydana koymuş, mücerred savaşı emretmiştir.. Zira savaş son çaredir.. Bunun için de Müslümanların son derece bilgili, aynı zamanda hazımkâr olmaları icâbeder.. İslâmiyet ilmi meş'ale olarak elinde tutar, önce bu meş'alenin ışığı altında mes'elelerini halletmeye çalışır.. İlim ve hazımkârlığın fayda vermediği yerlerde, çetin davranmayı emreder. Çünkü ilimden ve hakikatten anlamıyanlara karşı elbetteki sert bir metodla çıkmak gerekir. Bunun için âyette cihâd emrinden hemen sonra «Onlara karşı çetin ol!..» buyuruluyor..

Çetin olmanın da bir takım yolları ve metodu vardır. Diğer âyetlerin ışığı altında bu yol ve metodu tesbite çalışalım:

a) Küfrün karşısında — ne kadar kuvvetli olursa olsun — sağlam irâdeli olmak..

b) Müslümanların zaafe düştüğü zannını doğuracak yerlerde yumuşak davranmamak.. Bilâkis sert ve çetin olmak.. Nitekim Hazret-i Peygamber (S.A.V.) omre tavâfı yaparken, Müslümanların zayıf ve aç olduğunu zanneden Mekke müşriklerine karşı, Müslümanların tavaf esnasında çalınmış yürümelerini ve sağ omuzlarını açıp pazularının kuvvetli olduğunu göstermelerini emretmişti..

c) Çetin ve sağlam irâdeli olmayı kaba sözlerle değil, alınan tedbir ve davranışlarla meydana koymaya çalışmak.. En'â msûresi 108. âyetle bu hususa temas edilerek buyuruluyor ki: «Allahdan başkasını (Tanrı edinerek) çağıranlara sövmeyin.. Sonra onlar da haddi aşarak bilgisizlikleri yüzünden Allah'a söverler..»

«Gılgat»ın ancak kalb ve irâdeyle olacağını ifâde eden belgelerden biri de şu âyettir: وَلَوْ كُنْتَ فَتَا غَلِظَ الْقَلْبُ لَأَفَضْتُمَا مِنْ حَوْلِكَ

«Eğer (bilsen) sen kaba, katı yürekli olsaydın onlar etrafından her halde dağılıp gitmişlerdi bile..» (49).

Kâfirlerle savaşmanın gerekliliği hakkında kitabımızın birinci cildinde yeteri kadar bilgi verildiği için burada daha fazla izaha lüzum görmedik..

Münâfık: Dış görünüşüyle Müslüman geçinen, içten içe kâfir olan kimse demektir ki bunlar daha çok tehlikeli ve tahrib edicidir.. Münâfıklara, «gizli kâfirler» de denilir.. Ayrıca içinde nifak tohumu taşıyan iki yüzlü kimselere de «münâfık» sıfatı verilir..

Hazret-i Ali (R.A.) bu âyet-i kerîmenin tefsirinde diyor ki:

«Allahü teâlâ Resûlü Muhammed'i dört türlü kılıçla göndermiştir:

1. Müşriklere karşı kullanılacak maddi ve mânevî kılıç...

فَإِذَا اسْلَخَ الْأَشْهُدَاءُ الْحُرْمَ فَأَقْلُوا الشِّرْكَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمُ وَخَذُواهُمْ وَأَحْصُوا هِمَّهُمْ
وَأَقْعَدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ فَأَبَاوَا قَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ
إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذَرِيعٌ

«Dokunulması haram o aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları (esir olarak) yakalayın, onları hapsedin, onların bütün geçit yerlerini tutun!. Eğer tevbe ederler, namaz kılarlar, zekât verirlerse yollarını serbest bırakın..» (50).

2. Kâfirlere karşı kullanılacak kılıç...

(49) Âl-i İmran sûresi, âyet: 159.

(50) Tevbe sûresi, âyet: 5.

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ
مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ

«Kitap verilenlerden, Allah'a, âhiret gününe inanmıyan, Allah'ın ve peygamberinin haram kıldığını haram saymıyan, hak dini din edinmiyenlerle, boyunlarını büküp kendi elleriyle cizye verene kadar savaşın..» (51).

3. Münâfıklara karşı kullanılacak kılıç..

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا جَاهِدُوا الْكَافِرَ وَالْمُنَافِقِينَ وَأَغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَا بِهِمْ مِنْ فَتْنَةٍ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ

«Ey Peygamber! Kâfirlerle ve münâfıklarla savaş, onlara karşı çetin ol!. Onların eyleştiği yer Cehennemdir; o ne kötü gidiş yeridir.» (52).

4. Tuğyân edenlere karşı kullanılacak kılıç...

فَقَاتِلُوا آلَ ابْنِ مَرْثَدَةَ حَتَّى يُبَيِّنَ لَكُمْ وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا بِأَنَّهُمْ يُغْفَرُ لَهُمْ مَنَاسِكُهُمْ الَّتِي كَانُوا يُكْفِرُونَ بِهَا وَفِيكُمْ غُلَامٌ كَذَّابٌ

re birbirleriyle döğüşürlerse aralarını (bulup) barışdırın.. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecâvüz ediyorsa siz, o tecâvüz edenle, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın..» (53).

Konumuzla alâkalı âyeti kuvvetlendirir mahiyet ve mâna-da diğer bir âyet daha vardır ki, isterse kâfirler Müslümanların yakınları, hemşehrileri olsun, bunlarla da savaşmanın farz olduğunu beyân eder:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

«Ey imân edenler! Kâfirlerden size yakın olanlarla da savaşın.. (Ve böylece) onlar sizden şiddet, kuvvet ve hamiyet

(51) Tevbe sûresi, âyet: 29.

(52) Tevbe sûresi, âyet: 73.

(53) Hucûrât sûresi, âyet: 9.

(hissedip) bulsunlar. Bilin ki Allah muhakkak takvâ sâhipleri ile berâberdir..» (54).

Bu sebeple Hazret-i Peygamber (S.A.V.) önce Araplarla savaştı, sonra da Rumlarla savaşmaya hazırlandı..

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

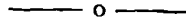
1. Günün içtimai, iktisadi, kültürel ve stratejik şartlarına göre bir metod uygulayıp kâfirlerle ve münâfıklarla savaşmak farzdır..

2. Cihadda kılıçtan önce fikir mücâdelesinde bulunmak, ilmi esastan hareket ederek hakikatı kabûl ettirmeğe çalışmak vâcibdir .

3. Bu metodla yola gelmiyen mütecâviz müşriklere ve münâfıklara karşı silâh kullanmak gerekir..

4. Yumuşak davranmaktan cesaret alıp şımaran kâfirlerle karşı sert davranmak lâzımdır..

5. Sert ve çetin davranmakta ise, en uygun metod ne ise ona göre hareket edilir..»

MÜ'MİNLERİN HEPSİ BİRDEN SAVAŞA GİTMEZ, BELKİ BİR KISMI TAHSİL ETMEK, DİNDE BİLGİSİNİ ARTIRMAK İÇİN GERİ KALIR...

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً ۚ فَلَوْلَا قَدَرٌ مِّنْ كُلِّ
فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا
قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٣٣﴾

«Bununla beraber mü'minlerin hepsi birden toplanıp seferber olacak değildir; fakat her fırkadan bir kısmının dini ilimleri tahsil etmeleri ve kavimleri (savaştan) dönüp kendilerine

geldikleri zaman onları (ilâhî kanunların dışına çıkma tehlikesiyle) uyarmaları için (savaşa gitmeyip) kalmaları uygundur. Olur ki, (mü'minler aykırı hareketlerden) sakınırlar..» (55).

Savaşa çıkmanın farz-ı kifâye olduğunu bildiren bu âyetin asıl konumuzla alâkalı izâhına geçmeden önce, İslâmın ilme, özellikle dinî ilimlere ne kadar ehemmiyet verdiği üzerinde durmamız gerekir. Çünkü İslâm ilimle ikiz kardeşlerdir.. Biri diğersiz arzulan hedeife bizi götüremez.. Bu bakımdan memleketin hayatî önemini hâiz olan savaşa gitmek gerektiği zamanlarda bile mü'minlerden bir kısmının gitmeyip dinî ilimler tahsil etmesinin uygun olacağı heyân ediliyor. Fakat neden yalnız dinî ilimler denilmiş de mutlak olarak ilim denilmemiştir? Bu sorunun cevabını Hazret-i Peygamber (S.A.V.)in şu hadîsleri vermektedir:

الْعِلْمُ ثَلَاثَةٌ وَمَا سَوَى ذَلِكَ فَهُوَ فَضْلٌ : آيَةُ مُحْكَمَةٌ أَوْ سُنَّةٌ قَائِمَةٌ
أَوْ فَرِيضَةٌ عَادِلَةٌ

«(Ana) ilim(ler) üçtür; bundan başkası onları açıklayan, verilerini ve temel hükümlerini izâh eden) fazla (ilimler)dir.. 1. Muhkem âyet (temel hüküm niteliğinde olan âyetler), 2. Sünnet-i kaime (Hazret-i Peygamber (S.A.V.)den sahih rivâyetle sabit olan hadîsler), 3. Fariza-i âdile (Kitab ve Sünnetten çıkarılan hükümler veya ferâiz ahkâmı)dır.» (56).

Görülüyor ki ana ilimler üçtür; geri kalan ilimler bunun izâhı mahiyetindedir. Bu bakımdan âyetteki «dinî ilimler»den maksad, bu üçü ve bunları açıklayan diğer ilimlerdir.. Bunun isbatına gelince: Kur'ân ve Hadîslerde, hukuk, psikoloji, sosyoloji, ahlâk, biyoloji, tıp, astronomi ve matematik gibi bir çok ilimlerle alâkalı veriler (ana fikirler) yer almaktadır.. O

halde **حَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ** «insanı bir kan pıhtısından veya asa-

(55) Tevbe sûresi, âyet: 122.

(56) Ebu Dâvud - Dâre Kutul..

lağa benzer bir canlı (sperma)dan yarattı,» meâlindeki biyolojiyle ilgili bu âyeti anlayabilmek için biyoloji tahsil etmek lâzımdır.. Demek ki:

Âyet ve hadisin mânasını anlayabilmek için, her birisini ayrı ayrı değil, bir araya getirmek suretiyle tefsir ve izah etmemiz ve ilimle alâkalı diğer âyet ve hadislerin ışığı altında değerlendirmemiz gereklidir.. Ancak murad olan mâna elde edilmiş olur..

Ve bundan çıkaracağımız sonuç: İyi bir din âlimi sayılabilmek için, önce **Resûlüllah Efendimizin** beyân buyurduğu üç ilmi tahsil etmek ve sonra bu ilimleri diğer ilimlerle bir araya getirmek suretiyle derinleşmek lâzımdır.. Dinî üç ilimden de iyi anlayabilmek için Arapçayı bütün kavaidiyle öğrenmek şarttır..

Şimdi asıl konumuza geçelim:

Bundan önceki âyetlerle, savaşa iştirâk etmiyenler kınandı.. Bilhassa **T e b ü k** seferine gitmeyip geri kalanlar aleyhinde ağır ve o nisbette korkutucu belgeler indirildi.. Bu sebeple mü'minler hiç bir savaştan geri kalmıyacaklarına dair yemin ettiler. Bir ara düşmana karşı müfrezeler hâlinde asker göndermek gerekti, mü'minlerin hepsi ettikleri yemin gereğince bu müfrezelere katılmak zorunda kaldılar ve böylece **Hazret-i Peygamber (S.A.V.)** Medine'de yalnız kaldı.. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.. Çünkü ilâhî buyruklar ceste ceste inmekte, hâdiselerin seyrine göre vahiy gelmekteydi.. Tebliğ vazifesinin aksamaması, inen emir ve nehiylerin zamanında tâlim edilmesi için **Hazret-i Peygamber'in** yanında anlayışlı bâzı kimsele rin kalması uygun görüldü..

Böylece cihâdın farz-ı ayn değil de farz-ı kifâye olduğu beyân edilmiş oldu. Yukarıda da işâret edildiği gibi, bunun böyle olmasında iki mühim sebep vardı:

1. **Medine'de** kalan kadın ve çocukları, mal ve serveti başka bir düşmanın âni taarruzundan korumak..

2. **İlâhî buyrukları ve Sünnet-i seniyye'yi** gündü gününe tesbît etmek.

O halde bu âyetle, Tevbe sûresinin 36. âyetinin

«Stz de müşriklerle topyekûn savaşın» âyetiyle neshedildiği anlaşılr.. (57).

İkinci olarak bu âyet, ilim tahsil etmenin vâcib olduğunda asıldır. Çünkü herkes savaşa gidecek olursa, yetişkin ilim adamları da onlara dâhil olmak zorunda kalır ve o zaman ilmi alanda büyük kayıplar verilmiş olur.. Bilhassa Resûlullah (S. A.V.) devrinde, onunla birlikte, ilim ve dinde anlayışlı kimsele-
rin kalmasında büyük faydalar vardı. «Eğer bilmezseniz, ilim ehlinden sorunuz!» meâlindeki âyet, onlara olan ihtiyacı ifâde eder.. Buna işâretle Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مَسْلَمٍ buyurmuştur. (58).

Âlimler bu âyetin ve ilgili hadîsin tefsîrinde demişler ki, ilim tahsil etmek iki kısma ayrılır:

1. Her ferde farz olan ilim (namaz, orç, hac, zekât ve îti-
kadla ilgili bütün mes'eleler)..

2. Her ferde farz olmıyan, bir kısmının tahsîl etmesiyle
diğerlerinin üzerinden vücûbiyyeti kalkan ilim (Hukuk, tıp,
psikoloji, sosyoloji, biyoloji vb. ilimler gibi).

İlim ve ilim tahsîlinin gerekliliği hakkında vârid olan ha-
disler ve bunların şerh ve izahı ciltlerle kitap dolduracak ka-
dar çoktur.. Bu, İslâm'ın ilme ve ilim adamına verdiği değeri
gösterir.. Çünkü ilim, İslâmın hayatıdır.

— o —

(57) Tevbe sûresi, Âyet: 36.

(58) İbn-i Adî Fî'l-Kâmil - İbn-i Hibban: Enes bin Mâlik (R.A.)den. Ta-
berânî Fî's-Sağır - Hatib el Bağdâdi: Hz. Ali (R.A.)den. Sahihdir..

KÖR, TOPAL VE HASTA ÜZERİNE, SAVAŞA ÇIKAMADIKLARINDAN DOLAYI BİR VEBÂL YOKTUR

نَسْرَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمُرْتَضِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى أَنْفِكَ
 أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِهْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ حَوَارِيكُمْ
 أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ حَوَارِيكُمْ
 أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ يَمَانُكُمْ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ
 تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَكُونُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً
 مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةً صَبَّحَ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

«(Sizinle beraber yemek yemelerinde veya savaştan geri kalmalarında) kör üzerine bir sıkıntı ve vebâl yoktur. Topal üzerine de bir sıkıntı ve vebâl yoktur.. Hasta üzerine de bir sıkıntı ve vebâl yoktur.»

«Sizin üzerinize de, gerek kendi evlerinizde, gerekse babalarınızın evlerinde veya annelerinizin evlerinde veya erkek kardeşlerinizin evlerinde veya kız kardeşlerinizin evlerinde veya amcalarınızın evlerinde veya halalarınızın evlerinde veya dayılarınızın evlerinde veya teyzelerinizin evlerinde veya kâhyası olup anahtarları ellerinizde bulunan evlerde, ya da sâdık dostlarınızın evlerinde yemenizde bir sıkıntı ve vebâl yoktur. Hep bir arada veya ayrı ayrı yemenizde de bir vebâl yoktur. Öyle ki, evlere girdiğiniz vakit, kendinize Allah tarafından bereket, esenlik ve güzellik dileyerek selâm verin. Allah size âyetleri, düşünüp anlayasınız diye böylece açıklar.» (59).

İslâm'da teklif tâkate göredir; tâkatin fevkinde teklif yapılmaz. Bakare sûresi 286. âyetle bu husus beyân edilerek buyruluyor ki: «Allah hiç bir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez..»

Bu kaide gereğince, savaşa çıkamıyacak olan kör, topal ve hasta üzerine bir vebâl yoktur. Çünkü savaşın şiddet ve ağırlığı bunların gücünün fevkindedir. Tevbe sûresinde bu husus şöyle tasrih ediliyor: «Allah'a ve Resûlüne hayırhah olmak şartıyla ne zafilere, ne hastalara, ne de fakirlikten seferde harca-yacaklarını bulamıyanlara (savaştan geri kalmalarında) bir günah ve mes'uliyet yoktur.» (60).

Nitekim Atâu'l-Horasanî ve Zeyd bin Eslem'e göre bu âyet de cihâd hakkında inmiştir. Bâzı müfessirlere göre ise, **Eshâb-ı Kirâm** (Allah hepsinden râzı olsun!) kör, topal ve hastalarla oturup yemekten — bir vebâl altında kalır endişesiyle — çekinirlerdi. Çünkü kör, sofradaki yemeğin ne olduğunu göremediğinden lâyıkıyla karnını doyuramaz, başkası onun hakkına tecâvüz etmiş olabilir; topal rahat oturamayacağından o da sofradan yeteri kadar istifâde etmiyebilir; hasta ise başkası kadar yemek yiyemeyeceğinden hakkı zâyî edilebilirdi.. İşte bu zâhiri sebepler mü'minleri adı geçen üç sınıftan biriyle oturup yemek yemekten alıkoyuyordu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet-i kerime indi.

Bu, Saîd bin Cübeyr ve Maksem'in kavlidir. Bir kısım âlimler de aynı görüştedir.

Dahak'a göre, Eshâb-ı kirâm, bi'setten önce saydığımız üç sınıfla — kendi izzet ve şereflerini, onların da kir ve pasını düşünerek — oturup yemezlerdi. Bu sebeble yukarıdaki âyet nâzil oldu.

Mücâhid'den yapılan rivâyete göre, mü'minlerden bâzısı a'mâ, topal veya hastayı alıp kendi babalarının veya kardeşlerinin veya halalarının veya teyzelerinin evine götürürlerdi. Onlardan kötrüm olanları bu hâli yadırgar ve «bunlar bizi alıp kendi hısumlarının evine götürüyorlar, acaba hısumlarının bu-

na rızası var mıdır?» diye söylenirlerdi. Bu sebeple yukarıdaki âyet indi..

Müfessir Süddî'e göre, mü'minlerden biri babasının veya kardeşinin ya da oğlunun evine gider; evdeki hanım ona yemek ikrâm ettiğinde — evin erkeğinin müsaâdesi alınmamıştır endişesiyle — yemezlerdi. Cenâb-ı Hak, bu gibi yakın hı-sım ve dostlarının evinde yemek yemelerinde bir vebâl olmadığını beyânla yukarıdaki âyeti indirdi. (61).

Fukahâdan bir kısmı bu âyetten, «akrabanın nafakası bir-biri üzerine vâcibdir» hükmünü istidlâl etmiştir. Nitekim meş-hur olan rivâyete göre İmâm Ebû Hanîfe ile İmâm Ahmed bin Hanbel'in kavli de budur.

أَوْ مَا مَلَكَتْ مَفَاتِحُ Ya kâhyası olup da anahtarları elin-

de bulunan mü'minlerdir ki kendilerine teslim edilen yiyecek maddelerinden yemeği uygun görmezlerdi. Allah (C.C.) kâhyaların mâruf şekilde yemelerinde bir vebâl olmadığını bu âyetle beyan buyurdu. Ya da Hazret-i Peygamber (S.A.V.) ile sefere çıkıldığında mü'minlerin bir kısmı evinin anahtarını dostlarına teslim eder ve «ihtiyaç hissettiğiniz şeylerden yiyip kullanmanızı size helâl ediyoruz» diye tavsiye ve müsaâdede bulundurlardı. Medine'de kalıp kendilerine anahtar teslim edilenler, «belki onlar evlerindeki yiyecekleri gönül hoşnutluğuyla bize helâl kılmamışlardır,» şüphe ve endişesiyle bir şey yemezlerdi. Bu sebeple Cenâb-ı Hak şüphe ve tereddüde mahal olmadığını yukarıdaki âyetle bildirdi..

Bu âyete dayanarak Katâde der ki: «Yakın dostunuzun evine girdiğinizde müsaâdesini almadan yemeğini yiyebilirsiniz.» (62).

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا وَأَنْتُمْ بَيْنَكُمْ «Hep bir arada

(61) Tefsir-i Kurtubî - İbn-i Kesir - Ebûbekir Râzi / Ahkâmü'l-Kur'an.

(62) Tefsir-i İbnî Kesir Hâfız İmâduddîn: C. 3, S. 305.

veya ayrı ayrı yemenizde bir sıkıntı ve vebâl yoktur.»

Bu cümlelerin tefsir ve izahında Ali bin Ebî Talha, İbnî Abbas (R.A.)dan şöyle rivâyet eder:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُلُوا مِمَّا كَسَبَتْ يَدَايَكُمْ بِالْبَاطِلِ» «Ey imân eden-

ler! Birbirinizin mallarını kendi aranızda bâtil sebeplerle yemeyin.» (63) meâlindeki âyet indiği zaman mü'minler bir arada yemek yemekten çekindiler ve dediler ki: «Allah birbirinizin mallarını kendi aranızda bâtil sebeplerle yemeyin, diye emrediyor. Yiyecek maddeleri ise bizim en üstün malımız sayılır. O halde bir arada oturup yememiz mahzurludur.»

İşte bu sebeple yukarıdaki âyetle bunda bir vebâl olmadığı, bunu bâtil sebeplerle yenilen mallara kıyas etmenin doğru olmayacağı bildirildi.

O devirde ise Benî Kînâne kabilesinde, Hazret-i İbrâhîm'den kalma şu âdet câriydi: Hiç kimse yalnız başına oturup yemezdi; bir dost veya misafir bulununcaya kadar aç beklerdi. Cenâb-ı Hak buna lüzum olmadığını beyânla, «**hep bir arada veya ayrı ayrı yemenizde bir vebâl yoktur**» meâlindeki âyeti indirdi, (64) bu hususta mü'minlere gerekli ruhsatı verdi. Yalnız ne var ki, bir arada yemek daha iyidir. Nitekim rivâyete göre bir adam Hazret-i Peygamber'e (S.A.V.) gelerek:

— Ya Resûlellah, dedi, biz yiyoruz ama doymuyoruz!?

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) ona şu cevabı verdi:

لَمَّا كُنْتُمْ مُتَفَرِّقِينَ اجْمَعُوا عَلَى طَعَامِكُمْ وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ
بِبَارِكِ لَكُمْ فِيهِ

«Anlaşılan siz ayrı ayrı yiyorsunuz. Yemeğinizin üzerine toplanın, Allah'ın ismini anın; o zaman yemekte size bir bereket hâsıl olur.» (65).

(63) Nisâ sûresi, âyet: 29.

(64) İbnî Kesr - Kutâde - İbnî Atiyye..

(65) Ahmed bin Hanbel - Ebû Dâvud - İbnî Mâce..

Diğer bir hadîste de: **كُلُوا جَمَاعًا وَلَا تَفَرُّوا فَإِنَّ الْبَرَكَتَ مَعَ الْجَمَاعَةِ**

«Hep birlikte yeyin, ayrılmayın, ayrı ayrı yemeyin! Çünkü bereket cemaatle beraberdir.» (66).

فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ «Evlere girdiğinizde kendinize selâm verin!»

Saîd bin Cübeyr, Hasan el-Basrî, Katâde ve Zührî'ye göre, «birbirinize selâm verin» demektir. Câbir bin Abdullah (R.A.) ise bu âyetin tefsirinde diyor ki: «Evinize çoluk çocuğunuzun yanına girdiğinizde onlara bereket ve esenlik dileyerek selâm verin!»

Rivâyete göre, Hazret-i Câbir (R.A.) kendi evine girdiğinde bunu tatbik ederdi.. İbni Cüreyc diyor ki: Bu hususta Atâ'dan sordum, dedim ki: «Eviden çıkıp tekrar girildiğinde selâm vermek vâcib midir?» O, «hayır» dedi, «ben bunun vâcib olduğunu hiç bir kimseden duymadım ve böyle bir rivâyet de bilmiyorum. Ancak böyle yapmak bana çok sevimli geliyor; unuttuğum müddetçe tatbik ediyorum.»

Hazret-i Mücâhid diyor ki:

— «Mescid-i saâdete girdiğinizde, «es-Selâmü alâ Resûlillâh» deyin. Kendi evinize ehlinizin yanına girdiğinizde onlara selâm verin.. İçinde kimse bulunmayan bir eve girdiğinizde, «es-Selâmü aleynâ ve alâ ibâdillâhi's-Sâlihîn» deyin. (67).

Katâde'den de buna yakın bir rivâyet yapılmıştır. Evde kimse olmadığında melekler selâmı alıp cevaplandırırılar.

Hâfız Ebûbekir el-Bezzar'ın yaptığı rivâyete göre, Hazret-i Enes bin Mâlik şöyle demiştir: Hazret-i Peygamber (S.A.V.) beş şey ile bana tavsiyede bulundu:

(66) İbni Mâce: Hazret-i Ömer'den..

(67) İbni Kesîr: C. 3, S. 305. Kurtulû - Ebûbekir Bâzî.

يَا اَنْسُ اسْبِغِ الوُضوءَ بِرَدِّ فِي عُمْرِكَ وَسَلِّمْ عَلٰى مَنْ لَقِيكَ مِنْ اَمْتِي تَكُنْ
حَسَنًا نَّكَ وَاِذَا دَخَلْتَ بَيْتَكَ فَسَلِّمْ عَلٰى اَهْلِكَ يَكُنْ خَيْرَ بَيْتِكَ وَصَلِّ
صَلَاةَ الضُّحٰى فَانْتَهَا صَلَاةُ الْاَوَّابِينَ قَبْلَكَ يَا اَنْسُ اِرْحَمِ الصَّغِيرَ وَوَقِّرِ
الْكَبِيرَ تَكُنْ مِنْ رُفَقَائِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ

«Yâ Enes! Abdesti tastamam al ki ömrün artsın.. Ümmet-
timden rastladığın herkese selâm ver ki iyiliklerin çoğalsın..
Kendi evine girdiğin zaman ehline selâm ver ki evin hayrı çoğal-
sın.. Duhâ (kuşluk) namazını kıl.. Çünkü bu namaz senden ön-
ceki evvâbin (Hakka samimiyetle gönül çevirip bağlananların)
namazıdır. Ya Enes! Küçüğe merhametli, büyüğe saygılı ol ki,
kıyâmet günü benim dost ve arkadaşlarımdan olasın..» (68).

Bütün bu rivâyetlerden şu mânâyı çıkarıyoruz: «Kendi evi-
ne girdiğin zaman içinde kimse varsa bereket ve esenlik dileyey-
rek kendi nefesine ve Allah'ın salih kullarına selâm ver..»

فَكُلُوا عَلَى أَنْفِكُمْ «Kendinize selâm verin»in mânası işte bu-

dur.

Ayrıca âyette dikkatle üzerinde durulacak hususlardan biri
de belirtilen akraba ve dostların evinde yemek, onların müâde-
sini almadan da câiz olur mu?

a) Âlimlerden bir kısmına göre müsâadeleri alınmazsa câiz
değildir. Çünkü her mal sâhibine aittir; her türlü tecavüz ve
müdâhaleden masûndur. Akrabası bile olsa sahibinden izin alın-
madan dokunulmaz..

b) Bâzısına göre ise, izin alınsa da, alınmasa da câizdir.
Çünkü Cenâb-ı Hak bunda bir vebâl olmadığını beyân etmiş,
izin alınmasını şart olarak göstermemiştir. Akrabalığın kendi-
si bizzat izin olmuş oluyor.

c) İbni Arabî'ye göre, yemek çok ve mebzul olduğunda ne-
seb ciheti dikkate alınarak izinsiz de yenilmesinde bir vebâl
yoktur. Az olur, ancak ev halkına yetecek kadar bulunursa, o
zaman izin almak gerekir. Çünkü Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

«لَا يَحِلُّ مَالُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا بِطَبْعِ نَفْسِهِ مِنْهُ»

malı helâl değildir; meğer ki gönül hoşnutluğuyla (izni alınırsa)
helâl olur.» (69).

Birincilerin delili: Hazret-i Peygamber (S.A.V.)'in Ebû Tal-
haya ait Beyraha adlı bahçesine girip oradaki tatlı sudan, mü-
saâde almadan içtiği rivâyetidir.

Bizim bu husustaki tedkikatımıza göre, Ebû Talha'nın Haz-
ret-i Peygamber'e mutlak müsaâdesi vâki olmuştur. Bu bakım-
dan her gidişte izin almaya lüzum görülmemiştir.

— o —

HARP ESİRLERİNİ YA İYİLİK YAPARAK BIRAKIN YA DA FİDYE KARŞILIĞINDA SALIVERİN

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَنتَحَمَوْهُمْ فَضَلُّوا أَوْ نَافَا فَامْتَا بَعْدُ وَإِن مَّا فِدَاءٌ
حَتَّى تَضُمَّ الْحَرْبُ أَوْ زَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَأَسْخَرْنَا مِنْهُمْ وَلَكِنْ لِيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بَعْضًا
وَالَّذِينَ قَتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ ۝

«(Savaşta) o küfredenlerle karşılaştığınızda boyunlarını vu-
run; netice olarak onları savaşamaz hale getirip üstünlük elde
ettiğiniz zaman, artık bağı sıkı tutun; harp ağırlıklarını bırakın-
caya dek, onları ya iyilik yaparak karşılıksız bırakın, ya da fid-
ye karşılığında salverin. Bu hüküm böyledir.. Allah dilemiş ol-
saydı, onlardan (savaşız olarak da) intikam alabilirdi. Fakat

(savaş ile emretmesi) sizi birbirinizle denemek içindir. Allah kendi yolunda öldürülenlerin elbetteki amellerini boşa çıkar-maz.» (70).

Cenâb-ı Allah (C.C.) hakka tâbî' olanlarla bâtıla uyanla-rın arasındaki açık farkı beyân ettikten ve bu hususta aydın-latıcı misâl verdikten sonra; savaşın lüzumuna dikkatimizi çe-kiyor ve iki taraf arasında savaş başlayıp hakla bâtılın müda-faa ve çatışma safhası kendini gösterip arz-ı endâm edince ar-tık inanmış bahtiyarların, küfr u tuğyânı, fisk u fücürü yok etmek ya da zararsız hâle sokmak için imanlarından gelen üs-tün cesaretle silâhlarını tam isâbet hâlinde kullanmalarını; böylece bâtılı temsil edenlerin mağrur başlarını uçurmalarını emrediyor.

Burada küfredenlerden kimler kasdediliyor? Yalnız put-perestler mi? Yoksa Müslüman olmayan bütün milletler mi?..

a) Mâverdi ile İbnü'l-Arabî'ye göre İslâm dinine muhalif olan her kabile ve millet — ister müşrik olsun, ister kitab ehli olsun, yeter ki arada andlaşma ve zimmet bağı bulunmasın — hepsi kasdediliyor.

b) İbnü Abbas (R.A.)a göre yalnız putperestler kasdedili-yor.

Birinci görüş İslâmın maksad ve hedefine daha uygundur. Çünkü küfür tek bir millettir ve hepsi de İslâm'ın karşısındadır.

Ancak âyetin te'vilinde dört ayrı görüş daha meydana çıkmıştır ki onları da bir bir belirtmemizde fayda vardır. Böylece ilâhî muradın anlaşılmasına daha yaklaşmış oluruz:

1. Katâde, Dahak, Süddî, İbnî Cüreyc ve Avfi'nin İbni Abbas (R.A.)dan yaptıkları rivâyete göre, bu âyet putperestler

hakkında inmiştir. فَإِذَا نَشَخَ الْأَشْهُرَ الْحُرُمَ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ

«Dokunulması haram olan aylar çıktığı zaman artık o müşrik-leri, onları nerede bulursanız öldürün...» (71).

فَاِذَا سَفَفْتَهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ «Anlaşma yaptığın kimseler,

sonucundan sakınmıyarak anlaşmalarını her def'asında bozarlar. Savaşta onları yakalarsan, arkalarındakilere ibret olacak

şekilde, darımadığın et.» (72). ve وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً

«Siz de müşriklerle topyekûn harb edin!» (73).

Meâlindeki âyetlerle nesholmuştur (hükmü kaldırılmıştır.)

Nitekim Abdülkerim el-Cevzi diyor ki: «Bâzı esirlerin fidye mukabili serbest bırakılması hakkında Hazret-i Ebûbekir'e yazılıp sorulmuş; o da şu cevabı vermiştir: «Onları öldürünüz. Andolsun ki, müşriklerden bir adamın öldürülmesi benim nararımda fidye ve başka hususlardan çok daha iyidir.» (74).

2. Bilûmum kâfirler hakkındadır. Kadın müstesnâ diğerleri esir edildiğinde öldürülürler. Ancak bu âyet,

فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ âyetiyle nesholmuştur. Mücâhid de

aynı görüştedir.

3. Sevri'nin Cüveynîb'den, onun da Dahak'dan yaptığı rivâyete göre bu âyet, فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ âyetini neshetmiş-

tir. Bunlara göre, esir edilen müşrikler öldürülmez; ya iyilik olsun diye serbest bırakılır, ya da fidye alınarak salıverilir.. (75).

(71) Tevbe sûresi, âyet: 5.

(72) Enfâl sûresi, âyet: 57.

(73) Tevbe sûresi, âyet: 36.

(74) Kurtubî: C. 16. S. 227. (Bu rivâyeti başka bir kaynakla bulmak müyesser olmadı).

(75) İbni Cerir Taberî.. Ebûbekir Râzî..

4. Müşrikler mağlûp olup esir düşünce İslâm kumandanı onlar hakkında uygun gördüğü husus ne ise ona göre hükmeder. Yâni kumandan bu hususta tamamen serbesttir. Bu, Saîd bin Cübeyr'e göredir. İbn-i Ömer, Hasan, Aatâ ve Ali bin Ebî Talha da aynı görüşte olup âyetin muhkem olduğunu ve İmâmın her hâl ü kârda serbest bulunduğunu söylemişlerdir. İmâm Mâlik, İmâm-ı Şâfiî, Sevrî ve Evzâî'nin de mezhepleri budur..

Nitekim Bedir savaşında esir edilen müşriklerden Ukbe bin Ebi Muayt ile Nadr bin Hâris öldürülmüş, diğer esirler ise fidye alınarak serbest bırakılmışlardı. Dört halife de aynı metod ve prensiple hareket etmişlerdir.

Netice olarak diyebiliriz ki âyet muhkemdir. İslâm kumandanı günün şartlarına ve düşmanla aralarındaki münâsebete göre hareket eder. Daha uygun olan görüş budur..

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Savaş başladığı, sulha imkân kalmadığı zaman mü'minler artık silâhlarını isâbetli bir şekilde kullanır, müşriklerin kuvvet ve gururunu kırmak için îmânından gelen bütün cesaretini sarfederek kafaları uçarmakta meharet gösterirler.

2. Savaşın ağırlığı kalmayınca, müşrikler mağlûb duruma düşünce, elde edilen esirler ya iyilik olsun diye karşılıksız serbest bırakılır ki bu İslâm'ın merhamet dini, âlicenablık dini olduğunu gösterir. Ya da fidye alınarak salıverilir.

3. Esirleri öldürmek hususu ihtilâflı olmakla beraber, İslâm kumandanı günün şartlarına göre hareket edebilir.

MÜ'MİNLERDEN İKİ ZÜMRE SAVAŞACAK OLURSA

وَأِنْ مَّا مَلَاقَتْكُمُ الْكُفُورُ الْمُؤْمِنِينَ أَقْتُلُوا قَاتِلُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ نَبَتَ أَحَدُهُمَا عَلَى الْآخَرِ
فَقَاتِلُوا إِلَى تَبَعِهِ حَتَّى تَبْقَى إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ
وَأَقِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

«Eğer mü'minlerden iki zümre birbirıyla döğüşüp savaşsarlarsa aralarını düzeltin. Eğer onlardan biri hâlâ diğeri üzerine tecâvüz edip saldırırsa, siz tecâvüz eden tarafla, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın; eğer dönerlerse artık aralarını adâletle bulup düzeltin. Adâletle hareket ediniz.. Şüphesiz ki Allah âdil olanları sever.» (76).

İslâm vahdet dinidir. Müntesiplerinin tam bir birlik ve beraberlik ruhu içinde bulunmaları, vahdeti bozacak her türlü söz ve davranıştan sakınmaları gerekir. Aksi halde Müslümanlıklarının mânası kalmaz. Hazret-i Peygamber (S.A.V.)'in 23 senelik risâlet devri bu vahdeti kurmaya, birlik ve beraberlik şuurunu geliştirmeye mâtuftur. On yıllık Mekke devri hep bu vahdetin esasını, kardeşlik havası içinde bir ve beraber olmanın taşıdığı yüksek mânayı gönüllere aşılama, dimağlara enjekte etmekle geçmiştir. Allah'ın Resûlü bunu devam ettirecek ve geliştirecek her türlü tedbiri almış, en ufak bir sızıntıya imkân vermemiştir. Birinci halife Ebûbekir Sıddık devrinde vahdeti bozan Arap kabileleri sür'atle tenkil edilmiş, yola girmiyenlerin kafası koparılmıştır. İkinci halife Ömer devrinde, açılan vahdet çığırı ârızasız devam ettirilmiş, Ömer'in yüksek dirâyeti bütün münâfıkları ve dahili - harici bozucuları sindirmiştir.

Bunun içindir ki Cenâb-ı Hak, İslâm vahdetini koruma görevini, Müslümanları idâre eden kadroya vermiş ve bütün müslümanları bu hususta da mevcut kadroya yardımcı göstermiş, ayrıca tâkip edilecek metodu beyân etmiştir. Şöyle ki:

a) Müslümanlardan iki zümre doğuşüp savaşacak olursa, vakit kaybetmeden bunların arasını bulup düzeltmek lâzımdır. Çünkü iki zümrenin bozuşması, savaşıması, bir takım dünyevî maksadlara dayanır; din ve mezhep anlaşmazlığına dayanmaz. O halde fitneye sebep, dünyevî maksadlar ve nefsanî arzulardır. Kur'ân-ı Kerim'in gönüllere havat verici lâhutî havasını hakem kılmak suretiyle ıslâh yollarını aramak lâzımdır.

b) Buna rağmen bir zümre tecâvüze devam edecek olursa, onlara karşı kuvvet kullanıp Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşımak vâcib olur.

c) Kuvvet kullanmak neticesinde tecâvüzden vazgeçerlerse yapılacak şey, aralarını adâletle düzeltmektir. Kısasa gidilmeksizin, meydana gelen zarar ve ziyânı örfe uygun şekilde halledip fitnenin sebeplerini yok etmektir.

Başta İmâm-ı Buhârî olmak üzere birçok âlimler bu âyetle istidlâl edip, «büyük günah işlemekle mü'min imandan çıkmaz» hükmünü çıkarmışlardır. Çünkü birbiriyle savaşan Müslümanlar hakkında Allah (C.C.) «mü'min» vasfını kullanmıştır. Nitekim Ebû Bekre (R.A.)'ın rivâyetine göre, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bir gün minber üzerinde hutbe îrâd ederken yanında sevgili torunu Hz. Hasan da bulunuyordu. Bir ona, bir de cemâate baktıktan sonra şöyle buyurdu:

إِنَّا بَنِي هَذَا سِدِّوْا لَعَلَّ اللَّهَ تَعَالَى أَنْ يَصْلِحَ بَيْنَ فِتْنَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ السَّالِفِينَ

«Şüphesiz şu benim oğlum seyyiddir.. Allah'ın onunla iki büyük zümrenin arasını düzelterceği umulur.» (77).

Görülüyor ki, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) de birbiriyle savaşacak olan iki büyük zümreyi yine müslüman olarak vasfetmiştir.

(77) Buhârî ve diğer sünen sahipleri..

O halde bize düşen, onları tekfir etmemek, sadece aralarını bulup düzeltmek ve bu hususta adâletle hükmetmektir.

Bir hadis-i şerifte de: **أَنْصُرْ أَخَا ظِلْمًا أَوْ مَظْلُومًا** «Kardeşine, zâ-

lim olsun, mazlûm olsun yardım et!» buyuruluyor. Râvî diyor ki ben sordum:

— Ey Allah'ın Resülü! Şu mazlûmdur, ona yardım edilir. Ya zâlim'e nasıl yardım edelim?

—Onu da zulmünden men'etmen, ona yardımdır, buyurdular. (78).

Âyet-i kerîme'nin iniş sebepleri de bu hususları daha iyi açıklamaktadır:

1. Eshâb-ı Kirâmdan biri Hazret-i Peygamber'e gelerek «Ya Resûlellah! Abdullah bin Ubeyy'e gelseniz ya!. diye ricada bulundu. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bu dâveti olumlu karşıladı ve bir merkebe binerek yola çıktı.. Müslümanlardan bir grup da yava olarak O'nu tâkip ediyordu. Yol bir hayli tozlu ve çakıllı idi. Abdullah'a vardıklarında, «**Benden biraz uzak durun.. Vallahi senin merkebin kokusu beni rahatsız etti!**» diyerek Resûlüllah'a karşı saygısızlık gösterdi. (79). Ensar'dan bir zat bu saygısızlığa içerledi ve «**Vallahi Hazret-i Peygamber'in merkebinin kokusu senden daha iyi ve temizdir,**» diyerek Abdullah'a hakarete bulundu. Abdullah'ın kavminden birkaç kişi de o ensara kızdılar, derken iki taraf arasında taş, sopa, ayakkabı ve benzeri şeylerle kavga başladı. Resûlüllah (S.A.V.) kavgayı yatıştırmaya çalışıyordu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. (80)

2. Saîd bin Cübeyr'in rivâyetine göre, Evs kabilesi ile Hazrec kabilesi arasında kavga baş göstermişti. Bunun üzerine yukarıdaki âyet nâzil oldu.

3. Müfessir Süddî'nin beyânına göre, Ensar'dan İmrân

(78) Buhâri - Müslim..

(79) Abdullah bin Ubeyy, münâfıkların reisi olarak şöhret yapmıştı. Hic bir zaman İslâm'a ve Onun Peygamberine karşı saygılı olmamış, ölünceye kadar İslâm vahdetini bozmaya çalışmıştır.

(80) Buhâri - Müslim..

adında bir zat, akrabasını ziyâret etmek isteyen karısı Ümmü Zeyd'i hapsetmiş ve yanına akrabasından hiç bir kimsenin girmesine müsaâde etmemişti. Kadın bu hakarete dayanamıyarak kendi akrabasına haber göndermiş, derken iki taraf arasında taşlı, sopalı, ayakkabılı kavga başlamıştı. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

Hükümlere gelince:

a) Mütecâviz olan tarafla — Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar — savaşmak farzdır. Ancak bu kifâye yollu bir farzdır; Müslümanlardan bir kısmı bu görevi yerine getirecek olursa, diğerlerinin üzerinden kalkar. Hiç kimse ilgilenmezse, bütün müslümanlar günahkâr olur..

b) Müslümanların arasını bulup adâletle hükmetmek de farzdır. Kavga veya savaş esnasında telef olan mal ve can için, yukarıda da işâret edildiği gibi kısas yapılmaz. Ancak İslâmın adâlet ölçülerine ve Müslümanların örfüne uygun bir hal çaresine baş vurulur.

Devlete karşı tuğyan edenler, hezimete uğratılıp zararsız hâle getirildikten sonra, onlar da bir daha tuğyan etmiyeceklerine söz verir de tevbe ederlerse, telef ettikleri mal ve can kendilerinden tazmin edilir mi? Önce şunu belirtelim ki, tuğyan edenler tevbe de etse, yine cezâdan kurtulamazlar. Bizim üzerinde durduğumuz husus, telef edilen mal ve can mes'elesidir.

— Emâm Ebû Hanîfe'ye göre tazmin edilir..

— İmâm-ı Şâfiî'nin bu hususta iki kavlı vardır.

Abdullah bin Ömer (R.A.)'in rivâyet ettiği hadîs bu hususu daha iyi açıklamaktadır; İbnî Ömer diyor ki Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bana hitaben şöyle buyurdu:

— Ya Abdellâh! Bu ümmetten tuğyan edenler hakkında Allah'ın hükmü nedir, bilir misin?

— Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dedim.

Buyurdular ki:

لَا يُجْمَرُ عَلَى جَرْجِمِهَا وَلَا يُقْتَلُ أَسِيرُهَا وَلَا يُطْلَبُ هَارِبُهَا وَلَا يُقَسَّمُ فِيمَافَا

«Yaralı olanının üzerine varılıp imhâ edilmez; esiri öldürülmez; kaçı tâkip edilmez; ganimeti taksim edilmez..» (81).

Neylü'l-merâm'da bu hususa temas edilerek deniliyor ki:

«— Aralarında Allah'ın hükmüne uygun olan hal çaresine baş vurulur; zâlim olan zümrenin eli tutulur, te'sirsiz hale getirilir. Diğer tarafın telef edilmiş hakları adâlet ölçüleri içinde ödetilir.»

ZULMEDENLERE MEYLETMEK

وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَمَا لَكُمْ مِنَ النَّارِ
وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ شَأْنَهُ لَا تَنْصُرُونَ

«Zulüm edenlere meyletmeyin.. Sonra size ateş dokunur.. Zaten sizin Allah'dan başka yardımcılarınız yoktur.. (Aksi halde O'ndan da) yardım göremezsiniz!..» (82).

Kur'ân-ı Kerîme inanan ve Hazret-i Muhammed (S.A.V.)in açmış olduğu selâmet caddesinde yürüyen mü'minler, yeryüzünde hak ve adâletin bekçileri; zulüm ve tuğyanın amansız düşmanlarıdır.. Bu bakımdan onlar zâlimi asla sevmeyiz, zulmü alkışlamazlar.. Daima mazlûmun yanında yer alır, hakkı müdafaa ederler.. Mü'minler bekçilik vazifesini unuttuğu veya ihmal ettiği gün, Allah'ın onlara bahşetmiş olduğu şerefli mevkii kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar..

Millî Şâirimiz merhum M. Akîf ERSOY, mü'minlerin bu mümeyyiz vasfını dile getirerek diyor ki:

(81) Tefsîr-i Kurtubî: C. 16, S. 320.

(82) Hûd sûresi, Âyet: 112.

«Şehâmet dîni, garet dîni, ancak Müslümanlıktır;
Hakîkî Müslümanlık en büyük bir kahramanlıktır..
Cebânet, meskenet, dünyada sığmaz rûh-i İslâma...
Kitâbullahı işhâd eyledim — gördün ya — dâvama..
Görürsün hissedersin varsa vicdanınla îmânın;
Ne müthiş bir hamâset çarpıyor göğsünde Kur'ân'ın!..»

Diğer iki mısraında da zulme ve zâlime değinerek şöyle sesleniyor:

«Zulmü alkışlayamam, zâlimi asla sevemem,
Gelenin keyfi için geçmişe dönüp sövemem..»

İşte Cenâb-ı Hak, bu âyet-i kerîmeyle millet hayatının sosyal yapısında zâlimden yana değil, onun karşısına çıkılmasını emrediyor. Çünkü hak ve adâlet ancak bu emir ve prensibe riâyetle ayakta durabilir.. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bu hususu beyanla buyuruyor ki:

مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مَنَكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ سِرًّا فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَلْيَسْأَلْ فَإِنْ لَمْ
يَسْتَطِعْ فَيَقْلِبْهُ وَذَلِكَ أَوْعَفُ الْإِيمَانِ

«Sizden biriniz (aklın ve şeriatın hoş karşılamadığı) bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin; buna güç yetiremiyorsa dilyle değiştirsin; buna da güç yetiremiyorsa, kalbiyle (buğz etsin) veya bunu düzeltmenin yollarını düşünsün) ki bu îmânın en zayıfıdır..» (83).

Âyet-i kerîmede geçen «rukûn» kökünden gelen nehiy yolu fiili, «meyletmeyin» diye terceme ettik.. Fakat «rukûn»un burada daha geniş mâna taşıdığı, müfessirlerce şöyle tesbit edilmiştir:

- a) Bir şey'e dayanıp güvenmek..
- b) Bir şey ile sükûnet bulup ona râzı olmak..

(83) Ahmed bin Hanbel - Müslim: Ebû Said (R.A.)den.. Sahih'tir.

c) Bir şey'i sevip, ona itâat etmek..

d) Bir kimsenin işlediği şey'i tasvib etmek..

e) Zulüm ve haksızlık işleyenlere karşı ses çıkarmayıp, yaranır gibi bir tavır takınmak..

Belirtilen bütün bu mânalar arasında bir yakınlık mevcuttur; hangi mânaya hamledilirse edilsin, hiç birisi de mü'minlere lâyük değildir..

Zulmedenlerden maksad kimlerdir? Ve burada zulümden murad nedir?

a) Allah'a eş-ortak koşanlar ve onların bu vâdideki taşkınlıkları..

b) Sahısları putlaştıran ve bu sebeple Allah'a karşı — bilecek veya bilmiyerek — isyân edenler..

O halde mü'minler, imanlarının gerektirdiği birlik ve beraberlik havası içinde küfür ehliyle anarşistlerin ve bir de bid'atçıların karşısında olacak, bunlarla, günün en uygun metodu ile mücâdele edeceklerdir.. Aksi halde haksızlık, zulüm ve tuğyan, içtimai hayatı sarsar, millet varlığını tehlikeye düşürür de bu vüzden gelecek maddî ve manevî ateş hepimize dokunur ve artık Allah da bizlere yardım etmez.. Çünkü O'nun sünnetini bilip ona göre amel etmek mecburiyetindeyiz.. Batılılar buna «Hayat Kanunu» der; biz de «İlâhî Kanun», diğer bir tâbirle «Sünnetullah» deriz. Bu sünnete riâyet etmiyenler ilk önce ondan tokatı yerler..

Sahih hadislerde, millî bütünlük bozulmasını diye, önder ve liderlere itâat edilmesi emrediliyor. Meselâ:

اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَإِنِ اسْتَعْلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ رَأْسُهُ كَالزَّيْبَةِ

«Üzerinize, başı bir üzüm tanesi gibi olan Habeşli bir köle bile getirilse, onu dinleyin ve itâat edin!..» (84).

Resûlullah (S.A.V.)'ın bu emri mutlak değil mukayyedir; âyet ve diğer hadislerin ışığı altında mânalandırdığımız zaman,

(84) Ahmed bin Hanbel - Buhâri - İbnü Mâce: Enes bin Mâlik (R.A.)'den. Sahihittir.

«Hükümdarlar zulüm etmedikleri, adâleti ayakta tuttıkları, halkı Allah'a karşı isyân'a sevketmedikleri müddetçe» kaydıyle takyid etmemiz gerekir. Çünkü sahîh hadislerde

لَا طَاعَةَ لِمَنْ يُطِيعُ اللَّهَ «Allah'a itâat etmiyen kimseye hiç bir sûretle itâat edilmez...» (85).

لَا طَاعَةَ لِأَحَدٍ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ إِلَّا الطَّاعَةُ فِي الْمَرْوِفِ «Allah'a karşı isyanda hiçbir kimseye itâat edilmez; itâat ancak, aklen ve dînen iyi bilinen şeylerde olur...» (86).

لَا طَاعَةَ لِخَلْقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ «Hâlik'a isyânda hiç bir mahlûka itâat edilmez...» (87).

Hükümdâra itâat hususu, أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ âyetinde yeteri kadar işlenmiştir..

— o —

HARBDE ELDE EDİLEN GANİMETLER

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَتَوْا اللَّهَ
وَأَصْلَحُوا ذَاكَ بَيْنَكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

«Sana ganimetlerden soruyorlar. De ki: Ganimetler Allah'ın ve Peygamberindir. Artık Allah'tan korkun, aranızdaki münâsebetleri düzeltin, eğer mü'min iseniz, Allah'a ve Peygambere itâat edin!» (88).

(85) Ahmed bin Hanbel: Enes bin Mâlik (R.A.)den.. Sahih'tir.

(86) Buhârî - Müslim - Ebû Dâvud - Nesei: Hz. Ali (R.A.)den.. Sahih'tir.

(87) Ahmed bin Hanbel - İbnü Asâkir: İmrân bin Huseyn (R.A.)den.. Sahih'tir.

(88) Enfâl sûresi, âyet: 1.

Âyet-i kerîmede geçen mes'eleye başlık teşkil eden **e n f â l** kelimesi **n e f l**'in çoğul şeklidir. Burada ganimetler mânasına delâlet etmektedir. **N e f l**'in kök mânası, ziyade ve artıklık demektir. Ganimete nefl denilmesinin sebebi, ganimet, Allah'ın bu ümmete helâl kıldıkları şeyler arasında bir fazlalık olduğu içindir. Bizden önceki ümmetlere ganimet helâl değildi. Veva savaşlarda mücâhidlerin mazhar olduğu mükâfattan fazla olarak bir de onlara ganimet verildiği için buna (nefl) denilmiştir.

«Nefl» bundan başka birkaç mânada daha kullanılmıştır: Yemin, Allah rızasını gözetmek vb. Nâfile ise tatavvu' demektir, vâcib üzerine bir ziyadelik ifâde ettiği için.. Evlâdın çocuklarına yâni torunlara da nâfile denilir, evlâd üzerine bir fazlalık arzettiği için..

Bütün bunlarla beraber âyetin iniş sebebi mâna ve maksadı daha iyi açıklıyor: Eshâb-ı kirâmdan Ubâde bin Sâmit'in yaptığı rivâyete göre, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) ordusuyla birlikte Bedir denilen yere geldiğinde düşman ile karşılaştı. Kıyasıya bir çarpışma ve vuruşmadan sonra Allah, düşmanı hezimete uğratıp dağıttı. Müslümanlar bu muvaffakiyeti müteâkip üç kısma ayrıldı: Bir kısmı kaçırmakta olan düşmanı tâkibe koyuldu. Bir kısmı Hazret-i Peygamber'i (S.A.V.) korumak maksadiyle muhafız birliği durumuna geçti. Üçüncü kısım ise ganimetle meşgul oldu. Müşrikler can kaygusuyla Mekke yolunu tutup harb sâhasından uzaklaştıktan ve bütün ağırlıklarını geride bıraktıktan sonra onları tâkibe koyulanlar bir müddet sonra geri döndüler. Bu üç kısım bir araya gelince, mevcut ganimet üzerinde anlaşılamadılar.

a) Düşmanı tâkibe koyulanlar, «ganimet bizim hakkımızdır. Çünkü Allah düşmanı bizimle kovup kaçırdı, hezimete uğrattı» dediler.

b) Resûlüllah'ı (S.A.V.) korumakla kendilerini görevli sayanlar, «hayır» dediler, «ganimet sizin değil bizim hakkımızdır. Çünkü Resûlüllah'ı biz koruduk» dediler.

c) Ganimeti düşmanın elinden alıp toplayanlar ise, «hayır, buna biz sizden daha müstahakız. Çünkü düşmanı dağıtıp ganimeti biz topladık» dediler.

Bunun üzerine: **يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ** ayeti indi. Hazret-i Peygamber (S.A.V.), bu kabil iddiaların yersiz olduğunu, ganimet hakkındaki hükmün Allah'a ve Resûlullah'a ait bulunduğunu beyan buyurdu ve mevcut ganimeti eshâb-ı kirâm arasında âdilâne bir şekilde tevzi etti. Böylece ganimetin hükmü Allah'a ve Resûlüne mahsus olduğu fiiliyatla da sübut bulunca, bu kez şu âyet indi:

«Bilmiş olun ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şey'in beşte biri mutlaka Allah içindir ki bu, Peygamber'e, ona yakınlığı olanlara, yetimlere, miskinlere ve yolda kalmışlardır.»

Demek ki, savaşta Müslümanlar düşmana karşı zafer bulup onları mağlûb ettiklerinde ele geçen mala «ganimet» denilir ki bunun taksimat keyfiyeti bu iki âyetle tasrih edilmiş oluyor.

Sened-i sahîhle yapılan rivâyete göre Sa'd bin Ebî Vakkas (R.A. diyor ki: «Resûlullah (S.A.V.)ın eshâbı büyük bir ganimet elde etmişti. Ganimetler arasında bir kılıç da bulunuyordu. Kılıcı aldım, Resûlullah'a geldim ve:

— Ey Allah'ın Peygamberi! dedim. Bu kılıcı bana ganimet olarak veriniz.. Siz benim hâlimi bilirsiniz..

Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

— Onu derhal aldığın yere götürüp bırak! diye emir verdi.

Sa'd devamla diyor ki: Bu emir üzerine oradan ayrıldım, fakat bir türlü kılıcı elimden bırakmak istemedim. Tekrar Resûlullah'a döndüm:

— Bunu bana veriniz, diye recada bulundum.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) az hiddetli bir edâ ile sesini yükseltip:

— Derhal götür, aldığın yere koy, diye buyurdu.

Oradan ayrıldım, fakat yine bir türlü kılıcı elimden bira-

kamadım.. Bütün cesaretimi toplayarak tekrar Hazret-i Peygamber'e döndüm ve:

— Bunu bana veriniz, diyerek kılıca olan ihtiyacımı ifâdeye çalıştım.

Benim üçüncü def'a bu arzumu ifâde etmem üzerine Hz. Peygamber (S.A.V.) daha fazla hiddetlenerek yüksek sesle şöyle hitap etti:

— Götür, götür derhal yerine koy, ısrar etme!.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi..

Bundan başka, savaşa hazırlanırken baştaki kumandan, «Kim ka'leden bir gedik açarsa ona şu kadar verilecek, kim de düşmanın bulunduğu mevkiin şu kısmına kadar sokulursa ona da şu kadar verilecek, kim düşman kumandanlarından birinin basını getirecek olursa ona da şu kadar verilecek..» şeklinde va'dle bulunup tahrik ederse, bu gibi va'dler câiz olur mu? Mezhep imamlarının bu hususta görüş farkı vardır:

a) İmâm Mâlik'e göre mekruhtur. Çünkü bu gibi va'dlerle savaşmak dünyalık elde etmeye mâtuf olduğu için, savaşın gaa-yesinden uzak kalınmış olur.

b) İmâm Sevri'ye göre câizdir.

İmâm-ı Kurtubî bu hususta Sevri'nin görüşünün daha isâbetli olduğunu beyanla diyor ki: «Bu mânâda İbni Abbas Hazretlerinden merfuan gelen hadiste Hazret-i Peygamber (S.A. V.) Bedir günü eshâbına şu yolda hitap etmişti: «Kim bir müşrik öldürürse ona şu kadar verilecek, kim de bir esir getirirse ona da şu kadar verilecek!..»

Ganimet mes'elesi belirtilen yolla neticeye bağlanınca âyetin sonunda «Artık Allah'tan korkun, eğer mü'min iseniz aranızdaki münasebetleri (ve uyuşmazlığı) düzeltin» buyurularak her hususta olduğu gibi ganimet hususunda da Allah'ın ve Peygamberin emrine teslim olmamız bilhassa tasrih ediliyor.

Bu âyetlerin ışığında:

Ganimetlerin, Resûlullah (S.A.V.) devrinde taksim şekli şöyle idi: Ele geçen ganimet beş sehme ayrılır, bir sehim Resûlullah'a, bir sehim Resûlullah'ın akrabasına, üç sehim de geri

kalan üç sınıfa verilirdi. Diğer bir rivâyete göre, beş sehimden bir sehim peygambere, ona yakınlığı olanlara, yetimlere, miskinlere ve yolda kalmışlara verilirdi, geriye kalan dört sehim gazilere dağıtılırdı. Hazret-i Peygamberin vefatından sonra ona ait olan sehim düştüğü gibi akrabasına verilmekte olan bir sehim de düştü. Artık onlara, Peygamber akrabası oldukları için değil, fakir oldukları için verilirdi.

Ebû Yûsuf'a göre de humus (beşte bir) Hazret-i Peygamberin akrabasına, yetimlere, miskinlere ve yolda kalmışlara sarfedilir. İmâm Mâlik'e göre humus (beşte bir) başta bulunan imâmın re'iyine terkedilir. O dilediği gibi sarfeder..

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Harbde elde edilen ganimet Müslümanlara helâl kılınmıştır.
2. Ganimet ve taksimatı hakkındaki hüküm Allah'a ve Re-sûlüne aittir.
3. Savaşta başarı gösterenlere mükâfat va'dedilmesi — Sevri'ye göre — câizdir.

SAVAŞTA DÜŞMANA ARKA ÇEVİRİP KAÇMANIN BÜYÜK BİR GÜNAH SAYILMASI

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُولُوهُمُ الْآدْبَارَ ﴿٥٠﴾
وَمَنْ يُولُوهُمْ يُؤْمِدْهُمْ ذُبُرًا إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِمُحْزٍ أَوْ مُتَحَرِّفًا إِلَى فِتْنَةٍ فَصَلَّاهُ
بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَا وَبِهِ جَهَنَّمُ وَبِشْرِ الْمَصِيرِ ﴿٥١﴾

«Ey imân edenler, toplu bir halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkalarınızı dönmeyin (kaçmayın). Tekrar savaş için bir tarafa çekilenin, yahut diğer bir fırkaya ulaşır

mevki' tutanın hâli müstesnâ olmak üzere kim öyle bir günde onlara (düşmana) arka çevirirse o, muhakkak ki Allah'ın gazasına uğramıştır. Onun yurdu cehennemdir. O, ne kötü bir sonuçtur.» (89).

Cihad farz kılındıktan sonra savaşta düşmanlara arka çevirmek, cepheyi bırakıp kaçmak bu âyet-i kerîmeyle kesin olarak haram kılınmıştır. Ancak aynı sûrenin 66. âyetinde, düşmana karşı çarpışmada sebat göstermenin had ve nisbeti belirtilerek konumuzu teşkil eden âyetin mânâ ve maksadı açıklanmış oluyor. Şöyle ki: «Şimdi Allah sizden (yükü) hafıfletti. Bil-di ki sizde muhakkak bir za'f (kuvvetsizlik, zayıflık) vardır. O halde eğer içinizden sabırlı yüz kişi olursa ikiyüzü yenerler, eğer sizden bin kişi olursa iki bine galebe çalarlar, Allah'ın izniyle. Şüphesiz ki Allah sabr u sebat edenlerle beraberdir.»

Âyet-i kerîmenin sarîh delâletinden de anlaşıldığı gibi daha önce bu nisbetin üstünde bir rakam verilmişti ki: «Eğer sizden yirmi tane sabreden olursa, ikiyüz kişiye galebe eder.» (90). Bu nisbet zaman zaman müslümanlara ağır geldi. İlâhî emre muhalefet etmemekle beraber Müslümanlar sayı bakımından kendilerinde bir za'f (güçsüzlük) hissettiler. (91). Allah onların yükünü hafifleterek ikiye karşı bir kişi sabr u sebatla savaşsın, buyuruldu. Artık bu nisbetle savaşırken düşmana arka çevirmenin asla câiz olmayacağı 16. âyetle beyân edildi.

Hazret-i Ömer (R.A.) diyor ki:

«Biz bir savaşta bulunuyorduk. Arkadaşlarımız endişe duyup geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu üzücü durum karşısında içimiz burkuldu. Hazret-i Peygamber'e (S.A.V.) ne yüze varacağız, hakikat biz düşmanla karşılaştıktan sonra kaçtık. Gazaba uğramış olduk! diye söylendik. Netice sabah namazından

(89) Enfâl sûresi, âyet: 16.

(90) Enfâl sûresi, âyet: 65.

(91) Daha sonraları Suriyeye karşı girişilen harekette bu nisbet mağlup olmadığı için Müslümanlardan 3000 kişilik bir ordu, Herakl'ın 100.000 kişilik ordusuyla karşı karşıya gelmiş oldu. Netice kesin bir mağlûbiyetle tavafl edilme-se bile, Müslümanlar geri dönmek zorunda kalmışlardır.

önce Hazret-i Peygamber'e (S.A.V.) geldik.. Hane-i saâdetten dışarı çıkıp bize seslenerek:

— Gelenler kimlerdir? diye sordu.

— Bizler savaştan kaçanlarız, diye cevap verdik..

Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

— Hayır, sizler bilâkis düşman üzerine cesaretle atılan ersersiniz!. buyurdu.. Sevinçten gözlerimiz yaşardı ve hepimiz ileri atılıp Resûlullah'ın ellerini öptük. Hazret-i Peygamber Enfâl sûresi 16. âyetle bize ışık tutarak buyurdu ki:

أَنَا وَفَتَكُمْ وَأَنَا فَتَكُمْ «Ben sizin gelip mevki' alacağınız

fırkayım, ben, Müslümanların katılacağı fırkayım!» Ve ilâ-

ve etti: الْأَمْخَرَاءُ الْقِتَالِ أَوْ مَخْبِرًا إِلَى فِتْنَةٍ

Buna benzer bir olay da Kaadisiye savaşında vuku bulmuştur. Bir nefer korkup savaştan kaçtı da Medine'ye kadar gelip Hazret-i Ömer'e sığındı ve:

— Yâ Emirel'mü'minin! Helâk oldum, düşmana arka çevirdim, kaçıp geldim.. diyerek feryâd etti. Hazret-i Ömer (RA..) ona:

— Hayır, ben senin gelip mevki' alacağın fırkayım! diye cevap verdi. (92).

Bütün bu hususları göz önünde tutan İmâm-ı Şâfiî diyor ki: «Üç kişiden kaçan bir kişi, kaçmış sayılmaz. Fakat iki kişiden kaçarsa o zaman kaçmış sayılır. İbni Abbas (R.A.) ve İbni Ebî Şeybe'den de bu mânada sahîh rivâyetler vârid olmuştur. Bazı ilim adamlarına göre bu hüküm, yâni âyetin delâlet ettiği hüküm Bedir muharebesine mahsustur, umum ifâde etmez. Ebû Said el-Hudrî'den de böyle bir rivâyet yapılmıştır. Ebû Hanîfe de aynı görüştedir. İbni Abbas ve diğer yetkili ilim adamlarına göre ise âyetin hükmü kıyâmete kadar bâkidir. İmâm Mâlik ile İmâm-ı Şâfiî de aynı görüştedirler. Yâni âyet umum ifâ-

de eder, sebebin hususuyla takyid edilmez. Aynı zamanda âyet-te nesih de yoktur. Nitekim Sahih-i Müslim'de Ebû Hüreyre (R.A.)den yapılan rivâyette Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

اجْتَنُوا السَّبْعَ الْمَوْبِقَاتِ «Helâk edici yedi şeyden sakının!..»

buyurmuşlar ve düşmana karşı arka çevirip kaçmak da bu yedi mühlik sebepten biri olarak belirtilmiştir.

Uhud savaşında Müslümanlardan bir kısmının çaresiz kalıp düşmana arka çevirmesi ise, düşmanın kat kat çokluğundan ve okuların tâyin edilen mevki'den ayrılmasıyla Hâlid bin Velid'in İslâm mücâhidlerini arkadan çevirip iki ateş arasına düşürmesinden idi. Huneyn savaşında da buna benzer bir vaziyet meydana gelmişti. Rivâyetlerin tümünden elde edilen netice ise konuyu daha iyi aydınlatmaktadır, şöyle ki: Savaşa katılan Müslümanların sayısı oniki binden az olur, düşman da üç-dört misli fazlalıkta bulunursa, o takdirde mukavemet edilmeyecek bir durum hâsıl olunca Müslümanlar düşmana arka çevirebilir. Fakat Müslümanların sayısı on ikibin veya daha fazla olursa, artık arka çevirip kaçmaları câiz olmaz. Çünkü Hazret-i Pey-

gamber (S.A.V.): وَلَنْ يَغْلِبَ اثْنَا عَشَرَ الْقَائِمِينَ قَلِيلًا «Oniki bin kişilik

bir ordu, azlıktan dolayı elbette mağlûb olmaz. (Olsa olsa îman-sızlık ve itikadsızlıktan dolayı mağlûb olur)», buyurmuşlardır. (93).

Demek ki zaruret olmadıkça düşmana sırt çevirip kaçmak büyük bir günahdır. Böyle yapan kimse Allah'a yönelip istiğfar etmeli ve bir daha böyle bir haram işlememek üzere nedamet duymalıdır. Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

مَنْ قَالَ اسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ غُفِرَ اللَّهُ لَهُ
وَأِنْ كَانَ قَدْ فَرَمَ مِنَ الرَّحْفِ

«Kim, estağfiru'llaha'l-ilezi lâ ilâhe illâ hüve'l-Hayya'l-Kay-yüme ve etübü ileyhi, derse, savaştâ düşmana arka çevirip kaçsa bile, Allah onu bağışlar.» (94).

Ne var ki sadece bu istiğfarla yetinip bunu bir kurtuluş çaresi görerek düşmana arka çevirmeyi küçümsemek yâni basit bir günah saymak, muhakkak ki Allah'ın gazabına yol açar. O halde bu günahıtan dolayı istiğfar, onun başka bir şey ile telâfi edilemiyeceğine işârettir. Çünkü Hazret-i Peygamber yukarıdaki hadisin maksad ve mânasını açıklar mahiyette buyurmuşlar ki:

ثَلَاثَةٌ لَا يَنْفَعُ مَعَهُنَّ عَمَلٌ: الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ
وَالْفِرَارُ مِنَ الرَّحْفِ

«Üç şey var ki onlarla birlikte hiç bir amel fayda vermez: Allah'a eş-ortak koşmak, ana-babaya karşı gelmek, düşmana arka çevirip kaçmak.» (95). Bunu kuvvetlendiren diğer bir hadisi de Ahmed bin Hanbel bize naklediyor. Şöyle ki: Sahâbeden Beşir bin Mâbed (R.A.) diyor ki: Ben bey'at etmek üzere Hazret-i Peygamber'e geldim. O bana şu şartları gerekli kıldı: Allah'tan başka tanrı olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resûlü bulunduğuna şehâdet etmemi, namaz kılmamı, zekât vermemi, İslâmî haccı yapmamı, ramazan orucunu tutmamı ve Allah yolunda cihâd etmemi buyurdu. Ben ona:

— Ya Resûlellah! Bunlardan ikisine, andolsun ki güç getiremem yâni kuvvetim yetmez. Biri cihâddır ki, «kim savaştâ düşmana arka çevirirse Allah'ın gazabına uğrar» deniliyor. Halbuki ben savaşa hazır olduğumda ölüm korku ve endişesiyle yerimde duramıyorum, ecel terleri döküyorum. Zekâta gelince, andolsun ki azıcık davarım vardır ki ancak çoluk-çocuğumun ihtiyacını karşılıyor, dedim. Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (S.A.V.) elimi tutup şöyle buyurdu:

— Cihâd yok.. zekât yok.. Peki ne ile cennete girersin?

(94) Tirmizî: Bîlâî bin Yeşar'dan.. Hadis gariptir.

(95) Taberânî - İbnü Kesir: C. 2. S. 294.

— Ya Resûlellah, bütün bu şartları kabul ederek sana bey'at ediyorum, dedim ve kelime-i şهادet getirip müslüman oldum.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Savaşta mücbir bir sebep yokken düşmana arka çevirip kaçmak haramdır.

2. İkiye karşı bir kişinin sabr u sebatla savaşması farzdır. Bu nisbet değişir yâni düşman bire karşı ikiden fazla olursa o takdirde arka çevirilebilir.

3 — Tekrar savaş için bir tarafa çekilme veya diğer bir fırkaya ulaşip mevki almak, düşmana arka çevirip kaçmak mânasına gelmez.

4 — Müslüman mücâhidler on iki bin veya daha fazla olursa, bâzılarına göre savaştan kaçmaları câiz olmaz.

5 — Savaştan kaçan, büyük bir günah işlediği için bunu hiç bir şeyle telâfi edemez, sadece Allah'a sığınıp istiğfar eder.

— o —

YAPILAN ANLAŞMAYA BAĞLI KALMAK

وَأَمَّا خِفَافٌ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَأَبْذُلْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنْ أَلَّاهُ لَا يَحِبُّ الْخَائِنِينَ ۝

«Eğer (aranızda anlaşma bulunan) bir milletin hiyânet etmesinden kesin olarak endişeye düşersen, hak ve adâlet üzere durumu kendilerine bildir ve anlaşmayı yüzlerine at.. Çünkü Allah hâinleri sevmez.» (96).

Yapılan anlaşmalara mümkün olduğu müddetçe sadakat gösterip bağlı kalmak İslâmî şiardandır. Müslümanlar anlaşma yaptıkları hiç bir millete — anlaşmayı bozup — hâinlik

yapmaz. Ancak kendileriyle anlaşma yapılan milletin, mevcut anlaşmayı bozulduğuna veya bozacağına dair kesin delil ve bilgi elde edilirse, artık Müslümanlar bu durum karşısında hak ve adâleti gözeterek, hıyânet yollarını kapatarak anlaşmayı onların yüzüne atar ve itidali muhafaza ederek aradaki münâsebetin kesildiğini açık olarak bildirir. Böylece aradaki anlaşmanın resmen bozulduğuna her iki taraf da aynı ölçüde bilgi edinmiş, herhangi bir haksızlık ve hıyânet endişesi ortadan kalkmış olur.

O halde anlaşmayı bozup atmadan yâni karşı tarafa bilgi vermeden bir savaşa girişmek hâinlik olur; İslâmın hak ve adâlet ölçülerini zedeler.

İmâm Ahmed bin Hanbel diyor ki: Selim bin Âmir'den yapılan rivâyete göre, Muaviye ile Rumlar arasında anlaşma vardı. Bununla beraber Muaviye anlaşma müddeti sona ermeden onlarla savaşmayı arzu etti. O bu hazırlık içindeyken yaşlı bir zat, Muaviye'nin bu hareketinin hâinlik olduğunu farkederek şöyle seslendi: «Allahü Ekber, Allahü Ekber! Ahde vefâ gerekir, hıyânet doğru değildir!..» Bu haklı ikaz üzerine Muaviye bu sözü söliyenin kim olduğunu anlamak için sesin geldiği tarafa döndü, Amr bin Anbese Hazretlerinin söylediğini görünce sebebini sordu. Amr cevaben dedi ki: Ben, Hazret-i Peygamber (S.A.V.)den duydum, buyurdular ki:

مَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ قَوْمٍ عَهْدٌ فَلَا يَحُلُّ عَقْدَهُ وَلَا يَشُدُّهَا حَتَّى يَقْضِيَ أَمْدَهَا
أَوْ يَنْبِذَ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ

«Kiminle bir kavim (millet) arasında anlaşma yapılırsa, anlaşma müddeti bitmeden (veya karşı tarafın hâinlik yapacağı kesin olarak öğrenilmeden) ve bu suretle anlaşmanın bozulduğuna dair onlara açık olarak bilgi vermeden onu bozmasın!.. Aynı zamanda her hangi bir şey ile de onu daha sıkıya bağlamasın (olduğu gibi muhafaza etsin)!..» (97).

Buna benzer ikinci bir rivâyeti de yine İmâm Ahmed, Sel-

mân-ı Fârisî'den (R.A.) rivâyetle bize naklediyor. Şöyle ki: Hazret-i Selmân (R.A.) bir belde üzerine gönderilmişti. Beldeye yaklaşıncı arkadaşlarına: «Müsâade edin, ben bunlara Resûlüllah (S.A.V.)dan gördüğüm şekilde dâvette bulunayım» diyerek şöyle seslendi: «Ey belde halkı, ben de daha önceleri (sizin dininizden olan) bir adamdım. Aziz ve Celil olan Allah bana hidâyet verdi, Müslüman oldum. Siz de Müslüman olursanız, sizin menfaatinız bizim ki sayılır, size gelen zarar bize gelmiş olur. İslâmiyeti kabûl etmezseniz, o takdirde cizye verirsiniz. Çünkü sizler, Müslümanlara nisbetle değersiz, korkak ve hakîr bir topluluksunuz. Bunu da kabûl etmezseniz artık biz hak ve adâleti gözeterek sizinle savaşağımızı duyururuz. Çünkü Allah hâinliği aslâ sevmez.»

Hazret-i Selmân bu ihtar ve îkazını üç gün tekrarladı. Dördüncü günü belde halkı savaşıyacağını ilân ederek şehrin kapılarını açtı. Çünkü onlar gelen ordunun adâlet ölçüleri içinde hareket ettiğini, beldeleri yıkmak, insanları kahretmek için değil, onları tek bir tanrıya ibâdete ve kardeş olmaya dâvet etmek için bu yola atıldığını anlamakta gecikmedi.

«Hazret-i Peygamber (S.A.V.) on sene içinde ortalama olarak günde 274 mil karelik bir sîr'atle genişlemiştir. On sene süren fiilî bir siyasî faaliyetten sonra son nefesini verdiği sırada, O, birbuçuk milyon kilometre kareden fazla bir sâhada kurulu bir devleti idâre etmekteydi. Rusya hâriç, Avrupa büyüklüğünde ve üzerinde o zaman milyonlarca halkın yaşadığı bu geniş saha, harp meydanlarında düşman ordu saflarında makûl düşen sadece 150 insana mukabil fethedilmiştir. On senelik bu zaman neticesinde Müslümanların kaybı ise ortalama ayda bir şehid olarak hesaplanabilir. İnsan kanına verilen bu değer ve hürmetin bir eşine daha, insanlık tarihinde rastlanmaz.» (98).

İşte hâinlik yapmıyan, her yerde ve her mes'eleda hak ve adâleti gözetten Müslümanların zaferi bu kadar muhteşem olmuştur. Girdikleri her yere hak, adâlet ve medeniyet götürmüş-

lerdir. Yukarıdaki âyet-i kerime İslâmın düşmanla olan münâsebetini en veciz bir şekilde beyanla gaaye ve maksadı en parlak bir ölçüde ifâde ediyor.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Karşı taraf anlaşmayı bozmadıkça Müslümanlar bozmaz..

2. Çünkü İslâmda ahde vefâ vâcibdir.

3. Karşı tarafın hiyâneti tesbit edilince Müslümanların mevcut anlaşmanın hükümsüz kaldığını açık bir ifâdeyle düşmana bildirmeleri gerekir.

DÜŞMANLARA KARŞI GÜCÜMÜZÜN YETTİĞİ KADAR KUVVET HAZIRLAMAK

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ

«Düşmanlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet (ve savaşlarda kullanılmak üzere) bağlı besili atlardan hazırlayın!» (99).

Savaş ruhunu ve ona hazırlanma gücünü kaybeden milletler yıkılmaya mahkûmdur. Tehlike savaşa atılmakta değil, savaş için gerekli iman ve kuvveti yitirmektedir. Ancak savaş için hazırlanan kuvvet, karşı tarafı kahretmek ve köleleştirmek mânâsına alınmamalıdır. İslâmın bu emri, insan haklarını korumaya, tuğyanı def'etmeye, emperyalizm ve komünizm ve ölçüsüz kapitalizm gibi sömürücü, kan emici, yakıp ezici bâtıl sistemleri te'sirsiz hâle getirmeye mâtuftur. Demek ki Al-

lah'a dosdoğru iman edenleri bu gayr-i ahlâkî doktrinlerin şerhinden koruyabilmek için iki şey'e ihtiyaç vardır: Birincisi, bütün peygamberlerin getirdiği iman esâsının gönüllere zerkedilmesi ikincisi, böyle bir imanla beşer gücünün yettiği nisebte kuvvet hazırlanması.. İşte bu maksat ve mânâyla âyette «kuvvet» kelimesine yer verilmiştir. Zaman ne kadar değişirse değişsin, teknik imkânlar ne ölçüde olursa olsun, netice savaş kuvvetlerin çarpışmasıyla ifâde edilir. Bu bakımdan kuvvetler arasında denge sağlanmazsa, zayıf olan taraf mağlûb olmaktan kendini kurtaramaz.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.), bu âyet-i kerîmeyi minberde

okuduktan sonra iki veya üç def'a üstüste **إِنِ الْفَوْزَ الرَّحَىٰ**

«Haberiniz olsun ki kuvvet atmaktır!» (100) buyurarak «kuvvet'in neden ibâret olduğunu târif etmişlerdir. Bu târifle Müslümanların dikkati çekilmiş ve kıyâmete kadar üstün kuvvetin atmak ve atıcılıkta olacağını bildirmiştir.

Savaş stratejisini çok iyi bilen Hazret-i Peygamber (S.A.V.) o günkü şartlar içinde bile arkadaşlarına:

ارْمُوا وَاَزْكُوا وَاَنْ تَرْمُوا خَيْرٌ مِنْ اَنْ تَرْكَبُوا Atınız ve bininiz. Fakat atma-

nız binmenizden hayırlıdır,» (101) buyurarak savaş için atıcılığın önemini bir kere daha beyân etmiştir. Hazret-i İbni Abbas (R A.) da «kuvveti» silâh ile tefsir etmiştir. O halde günün icâbına göre atmayı, atma vasıtalarını, silâh imâl etmeyi gerçekleştirmek farzdır; aynı zamanda ilâhî kanun icabıdır. Bu kanuna uymayanlar yine en acı tokatı ondan yerler. Sultan Fâtih 15. yüzyılda, o günün en üstün ve güçlü silâhı sayılan toplar üzerinde geniş etüdler yaptıktan sonra daha mükemmeli imâl etmek için bütün zekâ ve dirâyetini kullanmıştı. Böylece Fâtih (Cennetmekân) ilâhî kanuna uyarak İstanbul'un fethine

(100) İmâm Ahmed bin Hanbel - Müslim: Hârun bin Mûraf'dan. Ebû Dâvud: Saîd bin Mansûr'dan. İbnî Mâce: Yûnus bin Abdûlâzîz'dan..

(101) İmâm Ahmed bin Hanbel - Tirmizî.

hazırlanıp başlamıştı. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) de o devrin geçer silâhı olan ok imâlini hızlandırmak babında şöyle buyurmuşlardı: «Şüphesiz ki Allah bir tek ok sebebiyle üç kişiyi cennete sokar: Hayır umarak oku yapanı, onu atanı ve onu dizeni... (102). İmâm-ı Kurtubî'nin aldığı rivâyette de Hazret-i Peygamber (S.A.V.) İsmâil soyundan olan Araplara hitapla: «Ey İsmâil oğulları! Atın (atıcılık öğrenin). Çünkü sizin babalarınız atıcı idiler.»

Âlimler bu âyetle istidlâl ederek at ve silâhını Allah yolunda vakfedilmesinin câiz olduğunu söylemişlerdir. Yalnız İmâm Ebû Hanîfe'ye göre at'ı vakfetmek câiz değildir. İmâm-ı Şâfiî ise bunu da sahih ve câiz görmüştür. Çünkü Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Hâlid bin Velid hakkında buyurdu ki:

مَا خَالِدًا فَإِنَّكُمْ تَطْلُونَ خَالِدًا فَإِنَّهُ قَدْ اخْتَبَسَ أَذْرَاعَهُ وَأَعْتَارَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

«Hâlid'e gelince, siz ona haksızlık ediyorsunuz. Çünkü Hâlid zırhlarını, harb âletlerini Allah yolunda hapsetmiş (vakfetmiş)tir.» (103).

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Düşmana karşı güç yettiği kadar kuvvet hazırlamak farzdır. Her fert kendine düşeni yapmakla mükelleftir.

2. İmâm-ı A'zam ile İmâm-ı Şâfiî'ye göre savaşta (Allah yolunda) kullanılmak üzere silâh vakfetmek câizdir.

— o —

(102) Ebû Dâvud - Tirmizi: Akabe bin Amir'den..

(103) İmâm-ı Kurtubî Tefsiri C. 8, S. 38.

BARIŞA YANAŞANLAR OLURSA

وَاِنْ جِئُوا بِالسَّلَامِ فَاْجِزْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّهُٓ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيْمُ

«Eğer düşmanlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a güvenip dayan. Çünkü her şey'i hakkıyla işiden, kemâliyle bilen bizzat O'dur.» (104).

Az yukarıdaki âyetle düşmanların mevcut anlaşmayı bozduğu, bu yolda hiyânet içinde bulunduğu kesin olarak tesbit edilirse, o takdirde anlaşma düşmanın yüzüne atılır ve savaş için durum — adâlet üzere — kendilerine bildirilir, hususu beyân edilmişti. Bu âyetle ise karşı taraf barışa meyledecek olursa, artık savaşa girilmemesi, maslahat düşünülüyorsa barışın kabûl edilmesi tavsiye ediliyor. Çünkü İslâmiyet sulh ve selâmet dinidir. Sulhta Müslümanlar için maslahat düşünüldüğü müddetçe savaşa gidilmez. Ancak savaş bir zaruret olursa, o takdirde bunu da asla ihmâl etmez. İnsan kanı akıtmak son çare olarak gösterilir. Bu bakımdan İslâm orduları hiyânet ve tuğvân içinde bulunan hangi millet üzerine yürümüşse, önce onları dine dâvet etmiş, kabul edilmediğinde cizye teklif etmiştir. Buna da râzı olmadıkları zaman savaşa karar vermiştir. İşte İslâmın savaş konusundaki bu prensiplerini dikkate alan âlimler, âyetin mensûh olmadığına hükmetmişlerdir ki: bizce de daha uygun olan budur. Katâde ve İkrime'ye göre bu âyet:

فَاَقْلُوا الشِّرْكَىْنَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ ve وَقَاتِلُوا الشِّرْكَىْنَ كَافَّةً âyetleriy-

le nesholmuştur. (105 - 106). Çünkü Berâet sûresi bütün anlaşmaları hükümsüz bırakmıştır. İbn-i Abbas (R.A.)a göre işte

bu âyet, فَلَا تَهْتَفُوا وَتَدْعُوا إِلَىٰ اِنْسِلَ âyetiyle nesholmuştur (107).

(104) Enfâl sûresi, âyet: 61.

(105) Tevbe sûresi, âyet: 5.

(106) Tevbe sûresi, âyet: 36.

(107) Muhammed sûresi, âyet: 35.

Birincilerin görüşü, belirttiğimiz gibi daha muvafıktır. Çünkü gerek Hazret-i Ömer, gerekse ondan sonraki halifeler devrinde Acem beldelerinden cizye alınarak sulha doğru yanaşmıştır.

Tefsir-i Rûhu'l-meânî, Tefsir-i Kurtubî ve Tefsir-i İbni Kesir'in de belirttikleri gibi Hazret-i Peygamber (S.A.V.) devrinde de cizye alınmak suretiyle sulha doğru gidilmiştir. Hayberlilerle olan anlaşma buna bir misâl teşkil eder. Resûlullah (S. A.V.) Hayber'i fethettikten sonra, elde edecekleri mahsulâtın yarısını Müslümanlara ödemek üzere topraklarını kendilerine bırakmıştır.

Mücâhid'e göre bu âyetle Benî Kurayza kastedilmiştir. Çünkü cizye onlardan kabûl edilmiş ve öylece sulh anlaşması yapılmıştı. Müşriklere gelince onlardan hiç bir şey kabûl edilmez. Müfessir Suddî ile İbni Zeyd'e göre âyet sulh konusunda sarihtir, halifeler devrindeki tatbikat bunun nesholmadığını göstermektedir.

Başta İbni el-Arabî olmak üzere bâzı âlimler Muhammed sûresi 35. âyete dayanarak derler ki: «Müslümanlar daha gâlib ve kaahir durumda, izzet ve şevketleri yerinde iken sulh etmeleri doğru olmaz.»

Bunların görüşünü inceleyen büyük müfessir Kurtubî diyor ki: «Sulhta Müslümanlar için maslahat varsa yâni elde edecekleri bir menfaat veya def'edecekleri bir zarar düşünülüyorsa o takdirde barışı tercih ederler.. Nitekim halifeler de bu yolda hareket etmişlerdir.

Asr-ı Saâdetde ise bunun en güzel misâli Ahzab savaşında Resûlullah (S.A.V.)'ın Medine'nin hurma mahsulünün üçte birini vermek üzere Uyeyne bin Hısnî'l-Fezârî ve Hâris bin Avf el-Murri ile yaptığı anlaşmadır ki Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bu anlaşmayla Müslümanlar lehinde bir takım maslahatlar düşünüyordu. Şöyle ki:

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) düşman safları arasında ayrılık yaratmak için Hâris bin Avf ve Uyeyne bin Hısn'ın reislik ettikleri Gatafan ve Fezâre kabileleriyle, Kureyslilerin bu ha-

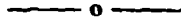
ris ve aç gözlü müttefikleriyle ayrı sulh görüşmelerinde bulunmak üzere gizli me'murlar göndermiştir. Bir müddet pazarlıktan sonra bir anlaşma zemini ortaya çıkmış ve bu bir parşömen üzerine kaydedilmiştir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Mevcut anlaşmayı bozan düşmana karşı artık anlaşma şartlarının bir mâna taşımadığını bildirmek için anlaşmayı onların yüzüne fırlatıp atmak gerekir.

2 — Düşman sulha yanaşırsa, bunda Müslümanlar için maslahat düşünülüyorsa kabûl edilir.

3 — Savaş en son çaredir.

İNANMIŞ KADINLAR SANA BEY'AT ETMEYE GELDİKLERİ ZAMAN

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يَخْبِتْنَ عَلَيْكَ فَلَا تُسْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرُقْنَ
وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ وَلَا يَكْفُرْنَ وَلَا يَأْتِينَ بِهِنَّ يَدٌ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلُهُنَّ
وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايَعْنَهُنَّ وَأَسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنْ كَانَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ

«Ey Peygamber! Mü'min kadınlar, Allah'a hiç bir şey'i eş-ortak koşmamaları, hırsızlık etmemeleri, zinâ yapmamaları, çocuklarını öldürmemeleri, elleriyle ayakları arasından bir iftirâ düzüp getirmemeleri ve uygun olanı işlemekde sana karşı gelmemeleri şartıyla — seninle anlaşıp sana uymaya geldikleri zaman, onlarla, anlaşma yap, onları kabûl et.. Onlar için Allah'dan mağfiret dile.. Şüphesiz ki Allah yegâne bağışlayan ve merhamet edendir.» (108).

Aynı sûrenin 10. âyetinde, inanmış kadınlar bey'at etmeye

geldiklerinde, önce imtihan edilmeleri emredilmiş, fakat ne ile, nasıl imtihan edilecekleri açık bir şekilde bildirilmemişti. Bu âyetle ise altı şart, denemeye esas olarak gösteriliyor. Nitekim Urve (R.A.)nin Hazret-i Âişe Vâlidemizden yaptığı rivâyete göre Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bey'atleşmeye gelen inanmış kadınları bu âyetle imtihan ederdi.

Hazret-i Âişe (R.A.) buna ilâveten diyor ki: «Bu altı şartı bir bir söyleyip ikrarda bulunan kadına, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) sadece (Kad bâya'tüki) «Seninle bey'atleştik» der, fakat hiç bir zaman onunla el sıkıştırmazdı.» Nitekim Buhâri'de bu husus sened-i sahîhle tesbit edilmiştir.

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in Abdurrahman bin Mehdî tarikîyle Ümeyme binti Rakîka'dan yaptığı rivâyette, Ümeyme diyor ki: «Bir grup kadınla birlikte bey'atleşmek üzere Hazret-i Peygamber'e gittik. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) kendisiyle bey'atleşmemizde Kur'ân'da beyân buyurulan şartları ele alıp bir bir bize söyledi. Biz de o şartları ikrarla kabûl ettik ve sonra

buyurdu ki: **فَمَا اسْتَطَعْتُمْ وَأَطَقْتُمْ** «Güç ve tâkat getireceğiniz hususlarda (daima riâyetkâr olun!).» (109).

Bunun üzerine biz de:

«— Allah ve Resûlü bize bizden daha çok merhametlidir, dedik ve ilâve ettik: «Yâ Resûlellah! Bizimle musafaha (el sıkışma) yapmıyacak mısınız?»

Cevap verdiler:

— **إِنِّي لَا أَصْلَحُ النَّبَاءَ إِنَّمَا قَوْلِي لِمَرْءَةٍ وَاحِدَةٍ قَوْلِي لِمَرْءَةٍ**

«Şüphesiz, ben kadınlarla musâfaha etmem. Benim (bey'atleşme hususunda) bir kadına olan sözüm yüz kadındır da...» (110).

(109) İbnî Kesir..

(110) Bu sahîh bir isnaddır ki, İmâm Ahmed'den başka Tirmizî, Nesel, İbnî Mâce de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî bunun için, «Hadisin hasenüni» kaydını koymuştur.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) in teyzelerinden **Selmâ binti Kays (R.A.)** anlatıyor: Ensardan bir grup kadınla birlikte, bey'atleşmek üzere **Hazret-i Peygamber'e** gittik. Allah'a eş - ortak koşmanak, hırsızlık yapmamak, zinâ etmemek, çocuklarımızı öldürmemek, başkasının çocuğuna sahiplenerek kocasına isnadda bulunmamak ve uygun olan işlerde ona karşı gelmemek

şartlarını bize bildirdi ve son olarak da **وَلَا تَقْسُرُوا زَوَاجَكُمْ**

«**Kocalarınıza hiyânet etmiyeceksiniz!**» buyurdu. Biz de bu şartlar ile **Resûlüllah'a** bey'at ettikten sonra ayrıldık.. Bir ara hatırıma geldi «gışş»in mânası nedir? Beraberimdeki kadınlardan birine, «**Hazret-i Peygamber'e dön de kocalarınıza gışş'in mânası nedir, sor**» dedim. Kadın gidip sormuş, **Hazret-i Peygamber** de ona: «**Kocan malını alman ve onunla başkasiyle sevişmendir,**» diye cevap vermiştir. (111).

Bu mevzuda İslâm tarihinde birçok örnekler vardır; kitabımızın hacmi müsâid olmadığı için hepsini alamadık. Geniş bilgi için **İbni Kesir Tefsirinin** C. 4, S. 354'e bakılması tavsiye olunur.

Netice olarak :

İslâm, erkeklerle kadınların el sıkışmasını, diğer bir tâbirle musâfaha yapmasını haram kılmış, en mühim mes'elelerde, meselâ bey'at etmelerde bile buna cevâz vermemiştir. Çünkü yabancı erkekle yabancı kadının el sıkışması, şehvî bir elektriklenmeye yol açabilir ki bu tezkîye-i nefis yapma yolunda yürüyen bir mü'minin mâneviyatını zedeler, imânı zayıf olanların kötü düşünmesine yol açar..

— o —

du. İşte bu şuurlu ve sabırlı çalışma O'nu hedefine ulaştırmıştır.

Hudeybiye anlaşması bunun güzel örneklerinden biridir. Mekke müşrikleri geleceğe kapalı hâlin dar çerçevesi içinde kendi akıllarınca ağır şartlarla anlaşmaya oturmuşlardı. Gelecek günleri görebilen, hâdiselerin nasıl netice vereceğini nübüvvet ibresiyle tesbit edebilen Resûlullah (S.A.V.) görünürde ağır ve o nisbette Müslümanların aleyhine olan şartları rahatlıkla kabul etti. Bu şartlardan biri de: «Bizden bir adam — sizin dininizi de kabul etmiş olsa — size gelecek olursa onu bize geri çevireceksiniz..»

İşte bu anlaşmayı müteâkıb henüz Hudeybiye'den ayrılmadan **Saide binti Hâris el-Eslemîye** İslâmiyetini ilân ederek **Hazret-i Peygamber'e** geldi. Müşrik olan kocası **Sayfîy bin Râhib** (diğer bir rivâyette **Müsafirü'l-Mahzumî**)de onu müteâkıb gelip **Hazret-i Peygamber'e** mürâcaatta bulundu.

— «Ey Muhammed! dedi, aramızdaki anlaşma gereğince karımı bana teslim etmelisiniz; henü yazılan anlaşmanın henüz mürekkebi bile kurumamıştır.

Anlaşmada kadınlardan bahsedilmemişti. **Hazret-i Peygamber** (S.A.V.) tereddüt etti, derken yukarıdaki âyet indi.. Böylece **Hazret-i Saide** geri çevrilmedi..

Diğer rivâyetlere göre, bu sırada **Ümmü Gülsüm binti Ukbe** İslâmiyeti kabul ederek geldi ve hemen onun ardısıra kocası çıkageldi. Bu sebeple ilgili âyet nâzil oldu.

Başka bir rivâyette ise henüz dâire-i İslâm'a girmemiş olan **Amr bin Âs'ın** karısı ve kayınbiraderi **İmâret** ile **Velid Mekke'den** kaçıp **Resûlullah'a** iltica ettiler. Anlaşma da henüz yeni imzalanmıştı. **Hazret-i Peygamber** (S.A.V.) anlaşma gereğince **İmâret** ile **Velid'i** geri çevirdi, kız kardeşlerini alıyordu. Kadının yakınları onun da geri çevrilmesini istedilerse de **Hazret-i Peygamber**, «Hayır, anlaşmadaki şart erkekler hakkında

dır, kadınlar hakkında değildir» dedi ve bu isteği reddetti. Bu sebeble, alâkalı âyet indi..

Çünkü inanmış bir kadının müşrik bir kocayla bütün bağları kesilmiş sayılır. Artık karısı olarak onun yanına dönemez. Bu bakımdan Hazret-i Peygamber anlaşımda yer alan bu husustaki şarta bir esneklik vermişti ki müşrikler bunun farkına varamamışlardı. Hâdisе vuku' bulunca Hazret-i Peygamber (S. A.V.) mevcut şart yalnız erkekler hakkındadır; çünkü ibarede «**recül**» lâfzı kullanılmıştı ki bu lâfız ise umumiyetle erkeklerle delâlet eden bir ism-i cins (cins isim)dir..

Nitekim nâzil olan 10. âyetle de bu mâna kuvvetlendi ve: **«İnanmış kadınlar hicret ederek size gelirlerse, onları deneyin... onların mü'min kadınlar olduklarını öğrenirseniz kâfirlere geri çevirmeyin!»** diye emir verildi.

Hicret edip gelen kadınların cidden imân ettiklerini tesbite ihtiyaç vardı. Çünkü bazı kadınlar inanmadıkları halde kocalarına herhangi bir mes'eleden dolayı kızınca, **«Beni üzme, sonra Muhammed'e giderim!»** diye tehditte bulunur; bir kısmı da sırf kocasına kızdığı veya darıldığı için Hazret-i Muhammed'e iltica ederdi.. Çünkü iltica eden kadınlar imân etmemekle beraber Hazret-i Peygamber'den daha emîn bir yer bulamıyorlardı.

Bu sebeple gelen kadınların geliş sebepleri iyice incelenmeye ve samimî olup olmadıkları tesbite çalışıldı. Önce şu üç husus üzerinde, sonra da 12. âyetle belirtilen 6 şart üzerinde duruldu:

1. Kocasına kızarak gelmediğine, 2. İslâm topraklarına rağbet ederek kendi yurdundan ayrılmadığına, 3. Müslümanlardan bir erkeğe âşık olarak hicret etmediğine; belki Allah ve Resûlünü severek, iman ederek hicret ettiğine Allah ile yemin teklif edilirdi. Kadın bütün bu teklif edilenleri rahatlıkla yemin ederse, ondan sonra altı şart teklif edilir ve bunlardan da müs-bet cevap alınınca kabûl edilirdi.

Bâz. rivâyetlerde önce teklif edilen üç husus şöyle tesbît edilmiştir:

2. Kelime-i şehâdet getireceğine,

3. İslâma bağli kalacağına, bir daha kendi yurduna ve müşrik olan kocasına dönmiyeceğine yemin ettirilir ve öylece geri kalan altı şart teklif edilirdi.

Başta İmâm Mâlik ile İmâm-ı Şâfiî olduğu halde çoğu âlimlere göre bu âyet muhkemdir, mensûh değildir. (113).

İslâm bu ve diğer âyetlerle imân edip müslüman olan bir kadının artık müşrik bulunan kocasına helâl olmadığını, müşrik kocanın da ona helâl olmayacağını kesin olarak beyân etmiştir. Bu sebeple Asr-ı Saâdette, cidden inanan kadınlar hiç bir endişe duymadan Hazret-i Peygamber'e gelir bey'at ederdi. Kocası küfründe ısrar ederse, kadının iddeti (şer'i bekleme müddeti) sona erince Müslüman erkeklerle evlenmesine müsâade edilirdi. Yalnız ne var ki, yeryüzüne adâlet ve hakkaniyeti getiren ve bunun müdâfii olan İslâm, bu kadınlarla evlenmek isteyen Müslüman erkeği, kadının ilk kocası bulunan müşrik'in sarfettiği mehri ödemekle yükümlü tutmuştur.. Bu da bir yandan ahde vefânın örneklerinden biridir.

Ayrıca bu kadınlarla evlenmek isteyen Müslüman erkekler, sadece onların eski kocalarının sarfettiği mehri ödemekle kalmıyor, bir de o kadına ayrıca mehir veriyorlardı. Çünkü ilk âile yuvasından yalnız başına ayrılmış, üzerindeki elbiseyle İslâm yurduna iltica ederek yeni bir yuvaya namzet olmuştur. Elinde kendisine medar ve teselli olacak kadar bir meblâğın bulunması gayet tabiidir.

İnandıktan sonra tekrar küfre dönen kadın veya kocası, bu hareketiyle mevcut âile yuvasını yıkmış olur. İslâmın vereceği ilk hüküm, «karı koca derhal ayrılacak, aralarındaki bütün bağlar koparılacak!» olacaktır.

(113) Tefsîr-i Kurtubî: C. 18, İbnî Kesîr: C. 4, Ahkâmü'l-Kur'ân / Ebubekir Râzi: C. 3. Neylû'l-merâm..

Nitekim bu âyet-i kerîme inince **Hazret-i Ömer** (R.A.), Mekke'de bulunan iki tane müşrike karısını derhal boşadı ve aradaki mevcut bağları kesti. (114).

Hazret-i Peygamber (S.A.V.)in kızı **Zeyneb** (R.A.), İslâmiyeti kabûl edip Mekke'den Medine'ye hicret edenlerdendi. Kocası **Ebû'l-âs** Müslüman olmadığı için **Zeyneb** ona bir daha dönmemiştir. Bilâhare Ebû'l-âs'ın müslüman olup Medine'ye geldiği ve **Zeyneb** ile yeniden evlendiği rivâyet edilir.

(114) **Hazret-i Ömer** (R.A.)in boşadığı kadınlardan biri, Muâviye bin Ebû Süfyan'la, diğeri de Ebû Cehm ile evlenmiştir. (Bak Kurtubî, C. 18, S. 15.

MÜŞRIKLERE İSTİĞFAR EDİLMEZ

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ
أَوْ لَكَأُولَ الْأُولَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بُيِّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْحَرَامِ

«Müşriklerin o çılgın ateşin yârânı (Cehennemlik) oldukları muhakkak meydana çıktıktan sonra, artık onların lehine, velev hısımlar olsunlar, ne peygamberin ne de mü'min olanların istiğfar etmeleri doğru değildir..» (1).

Müşrik olduğu bilinen kimseler için Müslümanların istiğ-

farda bulunması bu âyetle men'ediliyor.. Bilhassa ölen bir müşrik için istiğfar etmek aslâ doğru değildir. Nisâ sûresi 116. âyetle bu hususa temas edilerek buyruluyor ki: «Şüphesiz ki Allah, kendisine eş-ortak koşulmasının (günahını) yarlığamaz.. Ondan başkasını, dilediği kimse için yarlıgar..» Muhammed sûresi 34. âyetle: «Küfredip de Allah yolundan sapan, sonra kâfirler olarak ölen kimseler (yok mu?) Allah onları kat'iyen yarlığamaz!..» Ve Münâfikun sûresi 6. âyetle: «Onlar için ha istiğfar etmişsin, ha istiğfar etmemişsin, haklarında birdir. Allah onları kat'iyen yarlığamaz.. Şüphe yok ki Allah fâsıklar gürûhuna hidâyet etmez.»

Nitekim Hazret-i Peygamber (S.A.V.)in amcası Ebû Tâlib ölmek üzere iken Resûlullah (S.A.V.) onun yanına geldiğinde Ebû Cehl ile Abdullah bin Ebî Ümeyye de orada bulunuyordu.. Amcasını çok seven ve onun sayısız yardımlarına mazhar olan Resûlullah (S.A.V.):

(1) Tevbe sûresi. âyet: 113.

— «Ey Amcam! Lâ ilâhe illâllah, de ki, bununla senin lehinde Allah katında şehâdette bulunabileyim!» diyerek onu hidâyete dâvet etti..

Bunun üzerine Ebû Cehl ile Abdullah bin Ebî Ümeyye müdâhalede bulunarak:

— «Ey Ebû Tâlib! dediler, sen Abdülmuttalib'in milletinden yüz çevirir misin? Senin şanına yakıştıramıyoruz..»

Resûlüllah (S.A.V.) onların bu terbiyesizce müdahalelerinden üzüldü ve çok sevdiği amcasının kurtulmasını arzu ederek yukarıdaki cümleleri tekrar tekrar telkine çalıştı.. Nihayet Ebû Tâlib en son söz olarak şöyle dedi: «O, (yâni ben) Abdülmuttalib'in milleti üzeredir..» Hidâyet nasib olmadığı için «Lâ ilâhe illâllah..» demedi..

Bu acıklı manzara karşısında fazlasiyle üzülen Hazret-i Peygamber (S.A.V.): **«Vallahi** مَا وَدَّعْنَاكَ مَا لَمْ نَكُنْ بِكَ مِنْ دُونِ اللَّهِ **men'olunmadığım müddetçe senin lehine istiğfarda bulunacağım!..»** dedi. Bu sebeble de **Tevbe sûresi** 113. âyet indi. (2).

İşte böylece bu âyet, kâfir ve müşriklerin dirisinden de ölüsünden de ilgi ve yakınlığı kesmemizi beyân etmektedir.. Ölüleri için istiğfar edilmez, dirileriyle de — îmâna gelme ümidi kesildiğinde — dostluk ve ilgi kurulmaz..

Hazret-i İbrâhîm (A.S.)in kendi babasına olan istiğfarına gelince, o ancak babasına verdiği bir va'dden dolayı idi.. Yoksa babasının Allah'a karşı düşman olduğu belli olunca, o bu istiğfarını kesti ve ondan uzaklaştı.. Babasına olan sevgi ve şefkati bir arada onu harekete getirip istiğfarda bulunmasına yol açtı.. Çünkü o, cidden pek çok tazarru ve niyazda bulunan, kalbi yufka ve ezâya karşı gerçekten sabırlı bir zat idi. Ümit kalmayınca aralarındaki babalık - oğulluk bağı kesildi..

Bununla beraber **Uhud savaşında Hazret-i Peygamber (S.**

A.V.) in mübarek dişleri kırılıp yüzünden yara alarak kanı aktığı halde, müşrikler için şu duâyı yapmıştı:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ «Allahum! Kavmimi mağfiret et

(bağışla), çünkü onlar (hak ve hakikatı) bilmezler..» Bu, tarihen sâbit olduğuna göre, âyet-i kerime'nin delâlet ettiği mâna ile bu hadisi bağdaştırmak nasıl mümkün olur? Âlimlerin bu hususta görüş farkları olmuştur:

a) Bâzısına göre, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bu duâyı, kendinden önceki peygamberlerden naklen hikâye yollu söylemiştir.. Nitekim Sahih-i Müslim'de Hz. Abdullah'dan yapılan rivâyette deniliyor ki: Hazret-i Peygamberden işittim buyurdu ki: «Peygamberlerden bir peygamberi kavmi dövmüş de yüzünden kan aktığı halde o peygamber onlar için «Rabbim, kavmi mi mağfiret et, çünkü bilmezler..» diye duâ etmiş..» Buhârî'de de buna benzer bir rivâyet vardır.

O halde Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Uhud savaşında müşrikler için duâ etmemiş, belki kendinden önce gelip geçen peygamberlerin sözünü hikâye etmiştir..

b) Diğer bâzı âlimlere göre ise, diri olan müşrikler için de istiğfarda bulunmak câizdir. Çünkü onların imân etmeleri umulur.. Âyetin siyak ve sibakından, ölen müşrikler için istiğfar edilmemesi mânası çıkarılıyor.. Nitekim İbni Abbas (R. A.) da aynı görüştedir..

İmâm Ahmed bin Hanbel'in İbni Büreyde'nin babasından yaptığı rivayette ise, bu âyetin, Hazret-i Peygamber (S.A.V.)'in annesi Âmine ile alakalı olduğu söylenir. Şöyle ki: Hz. Büreyde'nin habası diyor ki:

«Resûlullah (S.A.V.) ile birlikte bir seferde bulunuyorduk. Bir yere gelip konakladık; bizler 1000 kadar süvari idik.. Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) bizden biraz uzaklaştıktan sonra iki rek'at namaz kıldı ve ağladı.. Hazret-i Ömer bin Hattâb O'nun

ağlamasına dayanamıyarak kalktı, Peygamber'e doğru ilerledi ve sordu:

— Ya Resûlellah! anam-babanı size fedâ olsun; niçin ağlarsınız?

Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

إِنِّي سَأَلْتُ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ فِي الْإِسْتِغْفَارِ لَأُمِّي فَلَمْ يَأْذَنْ لِي فَلَدَمَعَتْ
عَيْنَايَ رَحْمَةً لِّهَا مِنْ النَّارِ وَإِنِّي كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ ثَلَاثٍ: نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ
الْقُبُورِ فَرُؤُوهَا يُتَذَكَّرُ زِيَارَتِهَا خَيْرًا وَنَهَيْتُكُمْ عَنِ الْحُومِ لِإِضَاحِي
بَعْدَ ثَلَاثٍ فَكُلُوا وَأَمْسِكُوا أَمَا شِئْتُمْ وَنَهَيْتُكُمْ عَنِ الْأَشْرَبِ فِي الْأَوَّ
عِيَةِ فَاشْرَبُوا فِي آتِي وَعَاءٍ شِئْتُمْ وَلَا تَشْرَبُوا مَسْكِرًا

«Ben, Rabbimden annem için istiğfarda bulunmamı istedim veya bu isteği izhar ettim.. Fakat Rabbim bana müsaade vermedi.. Bu sebeple anneme Cehennem (azâbından) dolayı merhamete gelip duyulandım da gözlerim yaşardı..»

«Ben sizi üç şeyden men'etmiştim :

1. Kabirleri ziyâretten... Şimdi artık ziyâret edin, tâ ki kabirleri ziyâret size hayrı hatırlata..

2. Kurban etinden üç gün yetecek kadarından fazlasını ve üç günden fazla yemenizi men'etmiştim.. Siz artık ondan dilediğiniz kadarını yeyin ve istediğiniz kadarını da kendinize alıyoyun...

3. Ve sizi bir takım kaplardan su içmekten de men'etmiştim.. Siz artık bundan böyle istediğiniz kaptan (su) içebilirsiniz.. Ancak s e k r verici (sarhoş edici) bir madde içmeyin..» (3).

İbn-i Cerir de, Alkame hadisinden buna yakın bir rivâyeti

almıştır.. **Taberânî** ise bu hadisenin **T e b ü k** seferinden dönüşlerinde vuku' bulduğunu, **İbni Abbas (R.A.)**dan edilen rivâyetle tesbît etmiştir.. (4).

Bütün bu rivâyetlerle beraber, çoğu âlimlerin beyânına göre, âyet-i kerîme, **Ebû Tâlib** ile alâkalıdır ve ölen müşrikler için istiğfar edilmemesini tenbîhle ilgilidir..

CEBR-Ü İKRAH KARŞISINDA DİL İLE KÜFRÜ KABULLENMEK

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيْمَانِهِ إِلَّا مِنْ أَكْثَرِ قُلُوبٍ مُطْمَئِنِّينَ بِالْإِيْمَانِ وَلَكِنَّ
مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صِرَاطًا فَعَلَيْهِمْ عَذَابٌ مِنْ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

«Kalbi imân ile sâbit ve mutmain olduğu halde zorlananlardan başka her kim Allah'a imân ettikten sonra O'nu tanımaz, bir de küfre göğsünü açarsa, Allah'ın hışmı onların üzerindedir.. Ve onlar için büyük bir azâb vardır..» (1).

Birinci cümle, imân ettikten sonra Allah'ı inkâr ederek irtidâd eden Abdullah bîn Sa'd bîn Ebî Serh, Mikyes bin Subâbe, Abdullah bîn Hatal ve Kays bîn Velid bi Muğîre hakkında; istisnâ ise Ammar bin Yâsir hakkında nâzil olmuştur.. Burada artık lâfzın ve sebebin hususuna değil, mânânın umumuna itibar edilir..

İbnî Abbas (R.A.)dan yapılan rivâyete göre, müşrikler ilk Müslüman olanlardan Hazret-i Yâsir'i, karısı Sümeyye'yi, oğlu Ammar'ı ve bunlarla beraber Süheyb-i Rumî'yi, Bilâl-i Habeşî'yi, Habba ve Sâlim'i yakalayıp ağır işkencelere mâruz etmişlerdi. Aşırı derecede azâb eden putperestler Hazret-i Sümeyye'yi iki devenin arasına bağlayarak çok çirkin hareketlerde bulunmak suretiyle öldürdüler.. Kocası Hazret-i Yâsir de elîm işkenceler neticesinde terk-i hayat etti. Ammâr ise tam öldürüleceği sırada, dili ile İslâmiyetten çıkıp küfrü zâhiren kabûl etti ve bu sebeple yakasını kurtarabildi.. Bununla beraber Hz. Ammar çok üzgündü, çünkü kalbi mutmain olduğu halde istemiyerek diliyle küfrü kabûl eder gibi görünmüştü.. Bu ona

çok ağır geldi. Bir ara, «Ölümden korkarak bunu böyle yaptın, yazıklar olsun sana!» diyerek kendi kendini ayıplamış ve azarlamıştı.. Tek teselli kaynağı olan Resûlullah (S.A.V.)a gelerek durumu arzeditince; **Hazret-i Peygamber** (S.A.V.) sordu:

— Kalbini nasıl hissediyorsun?

Ammâr cevap verdi:

— İmân ile sâbit ve mutmain olarak..

— O halde müşrikler eski fiillerini tekrar etmek isterlerse, sen de dil ile dön .

Meâlini yazdığımız hadis-i şerif, âyet-i kerimeyi açıklamakta ve bunu Ammar Hazretlerinin başına gelen bir hâdisıyla misâllendirmektedir..

Âlimler bu âyete ve alâkalı hadîse dayanarak, zorlama neticesinde ölüm tehlikesini atlatmak için dil ile küfrü kabûl eden, fakat kalbi imân üzere mutmain bulunan kimse, bu sözünden dolayı muahaza edilmez.. Çünkü Cenâb-ı Hak, bu duruma düşenlerin yalnız dil ile olan inkârlarını müsâmaha ile karşılamıştır..

Senedinde ihtilâf vuku' bulan bir hadiste **Hazret-i Peygamber** (S.A.V.)in şöyle buyurduğu tesbît edilmiştir:

رُفِعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَاةُ وَالْإِسْيَانُ وَمَا اسْتَكْرَهُوا عَلَيْهِ «Ümmetlmden hatâ,

nisyân ve bir de zorlandıkları husus (hakkındaki muahaza edici hüküm) kaldırılmıştır..» (2).

Âyet-i Kerîme'de geçen «ükrihe», ikrah kökünden gelen mâzî meçhul bir fiildir' İkra'h'ın delâlet ettiği mâna üzerinde de âlimlerin görüş farkları olmuştur:

a) İmâm Mâlik, İmâm-ı Şâfiî ve Kûfe âlimlerine göre İkra'h, ölüm ile tehdid, ölüme sebebiyet verecek işkence demektir.. İşte bu mânayla, zorlanan kimse, dili ile küfrü kabûl eder-

(2) Taberânî: Serbân (R.A.)den rivâyet etmiştir. Sayûlî, bu hadîsin sahih olduğunu kaydeder. Kurtubî'ye göre, sened-i sahih değildir de mâânası, âlimlerin ittifakıyla sahihtir. Kaadî Ebûbeker'e göre de böyledir. Ebû Muhammed Abdülhakk'a göre ise, senedi de sahihtir.

se, karısı kendisinden boş düşmez.. Yalnız **Muhammed bin Hasan** (İmâm Muhammed) bu görüşe muhalif kalmıştır

b) Ona göre, bir müsliman zor karşısında şirk izhâr ederse, zâhirde (görünürde) mürted sayılır. Kendisiyle Allah arasındaki bağ ile İslâm üzerinedir.. Fakat karısı boş düşer; bu vaziyette ölecek olursa namazı da kılınmaz; babasına da vâris olamaz..

Hemen ifade edelim ki, **İmâm Muhammed**'in görüşü, Kitâb ve Sünnete uymayan bir görüştür. **İmâm-ı Kurtubî** der ki: Kitâb ve Sünnet bu görüşü reddeder..

c) Âlimlerden bir kısmı da zorlanma sebebiyle verilen ruhsat, sözdendir, fiilde değildir.. Meselâ: Allah'tan başkasına secde ile zorlanan veya bir müslümanı öldürmek veya malını yemeğe veya zina, içki ve ribâ gibi haram şeyleri işlemeğe zorlanan kimsenin bunlardan hiç birini — öldürülse bile — yapmasına ruhsat yoktur.. Bu, **İmâm Evzâî, Suhnûn ve Hasan el-Basrî**'ye göredir.

Daha sahih olan görüş ise, zorlanan kimseye bunları da işlemeye ruhsat vardır.. Yalnız Müslüman kardeşini öldürmeye ruhsat yoktur, böyle bir şey'e zorlandığı takdirde, kendi nefsi fedâ eder.

İmâmlar, **talâk-ı mükreh** (nikâhlı karısını boşamaya zorlanan)ın vâki olup olmayacağına da ihtilâf etmişlerdir.

a) **İmâm-ı Şâfiî**'ye göre vâki olmaz.. **İbnü Vehb**'in yaptığı rivayetten, bunun, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. İbnî Abbas (R.A)ın kavli olduğu anlaşılıyor.. **İmâm-ı Evzâî ve İmâm Mâlik**'in de aynı görüşte olduklarını, **İbnî Münzir** rivâyet etmiştir

b) **İmâm Ebû Hanîfe**'ye göre, mükrehin talâkı vâki'dir..

Birincilerin delili, âyet-i kerîmede beyân edilen küfre ruh-

sata kıyas ve bir de şu hadîs-i şerîftir: **أَمَّا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ**

«Ameller ancak niyetlere göre (sahih) olur» yâni amellerin sıhhati ancak niyet ilemdir. (3). Mükrehin niyeti boşamamak olduğuna göre talâk nasıl vâki olur?.. İkincilerin delili, küfre

zorlanma imâna dayanıyor.. İmân ise kalbededir.. Kalben tasdik, kişinin mü'min olduğuna kâfidir.. Dil ile ikrar bunun belirtisidir. Nikâh ve talâk ise kalbe değil lâfza dayanıyor. Bu gibi akidlerde «icâb» ve «kabûl» şarttır. Nitekim **Hazret-i Pey-**

gamber (S.A.V.): ثَلَاثٌ جِدُّهُنَّ جِدٌّ وَمَنْ جِدَّ النِّكَاحَ وَالطَّلَاقَ وَالرَّجْعَةَ

«Üç şey'in ciddisi de ciddidir; şakası da ciddidir: Nikâh, talâk, rec'at...» (4).

Zorla nikâhlanan kimsenin nikâhının sahih olup olmadığına da görüş farkı vardır:

a) Irak âlimlerine göre sahihtir..

b) **Suhnûn** ve arkadaşlarına göre sahih değildir.. Ancak zorla nikâhlandıktan sonra kendi arzusuyla cinsî münasebette bulunursa, o takdirde, nikâh gerekli ve sahih olmuş olur..

Zorla yemin ettirilene, yemin gerekir mi gerekmez mi?

a) **İmâm Mâlik**, **İmâm-ı Şâfiî**, **Ebü Sevr** ve bir çok âlimlere göre gerekli olmaz, yâni bir hüküm taşımaz..

b) **Mutarrafı'a** göre, zorlanan yeminde Allah'a karşı isyân varsa veya bu husustaki fiilinde ne tâat, ne de ma'siyet yoksa, yemin sâkit sayılır.. Ama tâati gerektiren bir hususa, meselâ, içki içmiyeceğine veya kumar oynamıyacağına dair zorla yemin ettirilirse, bu yemin gerekli yâni vâki olmuş olur..

Malı üzerine yemine zorlanan, yâni yemin etmediği takdirde malının alınacağı söylenirse:

a) **İmâm Mâlik'e** göre, malının muhafazası için yemin edemez. Çünkü zorlanmada kişiye ancak canını koruması için ruhsat verilmiştir; malını korumak için değil..

b) **İbni Macîşûn'a** göre, malı için de yemin edebilir...

İmâm-ı Kurtubî'ye göre bu hususta **İbni Macîşûn'un** kavli sahihtir.. Çünkü malı müdafaa etmek, canı müdafaa etmek gibidir. **Hasan** ve **Katâde'nin** de aynı görüşte olduğu tesbît edilmiştir. Nitekim **Hazret-i Peygamber (S.A.V.):**

(4) **Ebü Dâvud** - **Tirmizî** - **İbni Mâce**: **Ebü Hüreyre (R.A.)den.**

إِنَّ دِمَائَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاصَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ «Sizin kanlarınız, mallarınız ve ırz-ı nâmusunuz birbirinize haramdır.» (5). Diğer bir

hadîste de: كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ دُمُهُ وَمَالُهُ وَعَرَضُهُ «Müslümanın

her şey'i: Kanı, malı ve ırzı müslümana haramdır.» (6).

Ebû Hüreyre (R.A.)nin yaptığı rivâyete göre, bir adam, **Hazret-i Peygamber'e** geldi ve:

— Ey Allah'ın peygamberi! dedi, bir adam gelir de malımı (zorla) elimden almak isterse, ne yapmam gerekir?

Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

— Malını ona verme!. buyurdu.

Adam devamla:

— Ya bu yüzden benimle dövüşecek olursa?.. diye sordu.

— O zaman sen şehîdsin!. buyurdu..

— Ya ben onu bu yüzden öldürecek olursam?..

— O cehennemdedir, buyurdu.. (7).

Bunun için âlimler demişler ki: Küfre zorlanan kimse, buna rıza göstermez de öldürülecek olursa, Allah katında ecri pek büyük olur..

Bunu te'yid eden ikinci bir hadisi, Eshâb-ı Kirâmdan **Habab bin Erett (R.A.)** rivâyet ediyor: «Müşrikler bize aşırı denemek derecede işkence ettiler. Bu acı içinde Hazret-i Peygamber (S.A.V.)e gittim. Hazret-i Peygamber o sırada Kâbe'nin gölgesinde bir yastığa yaslanmış oturuyordu:

— Ya Resûlellah! dedim, bize yardım etmez misin? Bizim için duâda bulunmaz mısın?..

Bunun üzerine **Hazret-i Peygamber (S.A.V.)** şöyle buyurdu:

(5) Buhâri - Müslim - Tirmizî..

(6) Ebû Dâvud - İbnü Mâce: Ebû Hüreyre (R.A.)den. Sahih'tir.

(7) Sahih-i Müslim..

فَدَكَانَ مِنْ قَبْلِكُمْ يُؤْخَذُ الرَّجُلُ فَيُخَضَّرُهُ الْأَرْضُ فَيُجْعَلُ فِيهَا فَيْجَاءُ
 بِالْمِنْشَارِ فَيُضَمُّ عَلَى رَأْسِهِ فَيُجْعَلُ بَصْفَيْنِ وَيَمْشَطُ بِأَمْشَاطِ الْحَدِيدِ
 مَا دُونَ لَحْمِهِ وَعَظْمِهِ فَايَصْلُهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ وَاللَّهُ لَيَتِمُّ هَذَا الْأَمْرَ حَتَّى يَسِيرَ
 الرِّكْبُ مِنْ صَمْعًا إِلَى حَضْرَمَوْتَ لَا يَخَافُ إِلَّا اللَّهَ وَلَكِنَّكُمْ تَتَحَلَوْنَ

«Sizden öncekilerden biri tutulur, onun için yer kazılır, içine konulur, testere getirilip başı üzerine bırakılarak ikiye biçilirdi; demir tarak ile etine ve kemiğine geçecek şekilde taranırdı da bu onu dininden döndürmezdi!. Allah'a andolsun ki bu iş (İslâmiyet) elbette tamamlanacaktır. O kadar ki, kervan San'a'dan kalkıp Hadremevt'e kadar yolculuk edecek, Allah'dan başka hiç bir şeyden korkmıyacaktır. Fakat siz acele ediyorsunuz!..» (8).

Diğer bir rivâyette de, Eshâb-ı Kirâmdan iki zâtı yakalayıp, yalancı peygamber Müseyleme'nin huzuruna çıkardılar. Müseyleme onlardan birine:

— Muhammed'in Resûlüllah olduğuna şehâdet eder misin? diye sormuş..

O da:

— Evet, demiş..

— Ya benim de Resûlüllah olduğuma şehâdet eder misin? diye sormuş.

O da:

— Evet, demiş..

Bunun üzerine Müseyleme onu serbest bırakmış. Sonra diğerine sormuş:

— Muhammed'in Resûlüllah olduğuna şehâdet eder misin?

— Evet, demiş ...

— Peki, benim de Resûlullah olduğuma şahadet eder misin? diye sorunca, o da:

— Ben sağırım, işitmiyorum, diye cevap vermiş.. Bunun üzerine Müseyleme onun boynunu vurdurmuş..

Serbest bırakılan zat Hazret-i Peygamber'e gelip:

— Ben helâk oldum, ya Resûlellah!. demiş ve hâdiseyi olduğu gibi anlatmış..

Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

— Senin arkadaşın, güvenilir hükme göre amel etmiş, sen de ruhsat ile amel etmişsin!. buyurmuştur. (9).

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Ölümle tehdit edilip küfre zorlanan müslümanın dil ile küfrü kabûl etmesinde bir beis yoktur..

2. Bu durumda olanın karısı boş düşmez.. İmâm Muhammed'e göre karısı boş düşer ve bu vaziyette ölürse namazı kılınmaz..

3. Suhnûn ve Hasan el-Basrî'ye göre adam öldürmek, içki içmek, zinâ etmek gibi haram şeyleri işlemeğe zorlanan kim senin bunları işlemesine ruhsat yoktur. Daha sahîh görüş ise, adam öldürmek müstesnâ, diğerlerini işleyebilir..

4. Talâk-ı mükreh, Ebû Hanîfe'ye göre vâki'dir. İmâm Mâlik ve İmâm-ı Şâfi'ye göre vâki' değildir.

5. Zorla nikâhlananın nikâhının sahîh olup olmadığında görüş farkları vardır. Zorla yemin ettirilen hakkında da ihtilâf vardır..

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ بِمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكُلُوا مِنْهُم مِّمَّا آتَوْكُم مِّنْهُم مَّا
لِلَّهِ الدِّينُ الْبَاقِي وَلَا تَكْرِهُوا فَتَاتِكُمْ عَلَى الْبُعَاءِ إِنْ أَرَدْتُمْ مَحْصَنًا لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ
الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَن يُكْرِهْمُ فَإِنَّ اللَّهَ مِن بَعْدِ آكْرَاهِهِمْ عَافٍ رَّحِيمٌ

«Ellerinizin mâlik olduğu köle ve câriyelerinizden mükâtebe (hürriyetine kavuşmak için bedel vermek) isteyenlerin, — eğer onlarda bir hayır ve iyilik biliyorsanız — bedel vermelerini kabûl edin (bu hususta lâzım gelen kitabet akdini yapın)! Dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için iffetli olmak isteyen câriyelerinizi sakın fuhşa zorlamayın. Kim onları buna zorlayıp mecbur ederse, bilsin ki, Allah hiç şüphesiz (mecbur edeni değil) mecbur edilen câriyeleri zorlanmalarından sonra da bağışlar ve merhamet eder.» (1).

Bu âyet, köleliği kaldırmak, insanları âşık oldukları hürriyete kavuşturmak için Allah'ın köle sahibi bulunan efendilere ve savaşlarda insanları esir eden gazilere bir emridir.

Zira İslâm her doğan çocuğun hür olarak doğduğunu — bazı istisnalarla — kabûl eder. Nitekim bir kıbtîye haksız yere tokat vuran Mısır Vâlisinin oğlunun bu hareketine fazlasıyla üzülen devrin halifesi Hazret-i Ömer (R.A.) bu haksızlığı gidermek ve kıbtînin zedelenen haysiyetini tâmir etmek için vâliyi oğluyla birlikte Medîne'ye çağırması ve: «Bu insanlar analarından doğarken hür olarak doğdular; siz onları ne zaman

(1) Nûr sûresi, âyet: 33.

köle yaptınız?» diyerek sert bir ihtarda bulunmuş ve ilâhî adâletin gereğini yerine getirmiştir.

Kaderin seyriyle esir düşüp köle olarak satılanları bu ezici kayıt altından kurtarmak için İslâm bir takım prensipler koymuştur:

a) Zihar yapan (karısına sen anamın sırtı gibisin! diyen) erkekler bunun keffareti olarak varsa önce bir köle âzâd ederler..

b) Ramazanda kasden orucunu bozan kimseye keffaret olarak, varsa bir köle âzâd etmek gerekir.

Böylece keffaretlerin çoğunda önce köle âzâd edilmesi emredilmiştir.

c) Ayrıca Allah için bir köle âzâd etmenin büyük bir sevab olduğu belirtilmiştir..

d) Bedel mukabilinde hürriyetine kavuşmak isteyen kölelere kolaylık gösterilmesi; onlara zekât ve sadaka verilmesi emredilmiştir.

Bu ve buna benzer prensipler, köleliği tedricen kaldırmaya ve insanları âşık oldukları hürriyete kavuşturmaya mâtuftur. Bu hususta Prof. M. Hamidullah şu malûmatı verir: «Kölelik müessesesinin bugün hiç bir yerde mevcut olmaması büyük bir bahtiyarlıktır. İslâmiyetin bu mevzudaki tutumu üzerinde birkaç kelime söylemek faydalı olur. İlk müslümanlar, bütün dünyada yaygın bulunan bu eski müesseseyi sadece almışlar, bunu icâd etmemişlerdir. İslâmiyet nezdinde, kölelik, ne bir cezâlandırma ölçüsü, ne de iktisadî gayelerle istifade edilen basit bir askerî ganimettir. Fakat esas olarak — ve hattâ ben bunu yegâne sebep olarak göstermiyorum — beşerî bir ıslâh müessesesidir. Köleler ıslâh edilir, kendilerine fikrî ve madî bakımdan her türlü inkişaf imkânı verilir, bilâhare kanun tarafından önceden tâyin edilen medeniyet seviyesine geldiklerinde hürriyetlerini satın almak istedikleri takdirde sahipleri (efendileri) buna zorlanır. Bir tarafta durum böyle iken, diğer taraftan Kur'ân-ı Kerim kölelerin âzâd edilmesini bol bol tavsiye eder, hattâ İslâm Hükûmetini her sene, kölelerin âzâd

edilmesi için bir tahsisat ayırmaya zorlar. (Bak; K. 9/60.) Bundan başka Kur'ân-ı Kerîm köleleri âzâd etme mecburiyetini koymuştur.

«... Kölelerinizden bedellerini ödeyerek âzâd edilmeye, yazılı mukavele (mükâtebe) ile isteyenleri, eğer onlarda bir hayır biliyorsanız, bedel vermelerini kabûl edin; onlara Allah'ın size verdiği maldan verin.» (K. 24/33).

Kolaylıkla anlaşılacaktır ki, bir kölenin İslâmiyeti kabûl etmesi, hâkimin bu âyet gereğince bir kölenin âzâd edilmesi için efendisini mecbur tutmasının en mühim sebebi olur. Köle, hayatını kazanma imkânı verileceğinden, tasarruf yoluyla kendi bedelini biriktirip böylece hürriyetini satın alabilir. 90. sûrenin 13 ve 2. sûrenin 117. âyetleri Müslümanları köleleri âzâd etmeye teşvik etmektedir. Diğer âyetler ise, müslümanın bâzı hallerde keffaret olarak bâzı şekillerde bir cezâ ödemesini veya bir köle âzâd etmesini şart koşar. Nihâyet devlet bütçesinin esaslarından bahseden diğer bir âyette (2), harpte düşmana esir düşen müslim ve gayr-i müslim vatandaşların değeri için ve kölelerin âzâd edilmesi için yapılacak masraflar İslâm devletinde, zarurî masraflar olarak gösterilmiştir. Harpte düşman kölelerin, Müslüman ordugâhına sığınıp İslâmiyeti kabul ettikleri takdirde kendiliğinden âzâd olduklarını daha önce kaydetmiştik. İbnî Sa'd'e göre Hazret-i Muhammed (S.A.V.), Ramazan ayında, hayır olarak köle âzâd etme itiyadında idi.

Köleliğin menşesine gelince, bu savaş ve neticeleridir. Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamberin sünneti ve klâsik hukukçuların ittifakına göre — milletlerarası, çift taraflı veya cihanşümûl bir anlaşmanın mevcut olmayışı halinde — harb esirlerinin kaderini başkumandan tâyin eder. Bu üç şekilde olabilir:

1. Ya esirler hiçbir karşılık alınmadan serbest bırakılır,
2. Ya bir fidiye karşılığında veya esir mübadelesi şeklinde serbest bırakılır,
3. Veyahut da köle statüsüne sokulurlar..

İslâmiyet tercihinin bu üç şeklini hudutlandırmak için beynelmilel bir mukavelenin imkân ve meşruiyetini tamamen kabûl eder. Tekrar ediyorum, bugün dünyada kölelik müessesesi bulunmadığı için bahtiyarım, fakat İslâm Hukukunun köleliğe müsaâde etmiş olması, hakikî bir beşerî ihtiyaca cevap veriyordu: Önce kölelik müessesesini tatbikten vazgeçmiyen bir kavimle harb halinde iken bu müesseseyi tek taraflı olarak kaldırmak mânasız bir şey olurdu. Bundan başka, köleler umumiyetle «yerlerini değiştirmiş insan gurubudur», ailelerini, ocaklarını, geçim vasıtalarını, her şeylerini kaybetmişlerdir; müslüman sahipleri onlara bir çatı ve maddî himâyec te'min ediyordu. Üstelik, ben şuna kaanî oldum ki her türlü ıslâhâtı reddeden, insanlığa yakışmayan örf ve âdetlerini devam ettirmek için ısrar eden topluluklar vardır. Onlara daha iyi ve mütekâmil bir çevre te'min ederek hatâlarını kendilerine tedricî olarak göstermek suretiyle tekâmüle zorlanmaları icab etmez mi? Yeryüzünde bugün bile insan eti yiyen toplulukların bulunması, doğum sebebiyle bâzı insanların «dokunulmaz» olduğunu münâkaşa kabûl etmez bir sûrette kabûlü, bâzı insanların sadece derilerinin rengi sebebiyle linç edilmeleri veya apaçık haksızlıklara uğramaları... İnsan haklarının ihlâl edildiği bunlara benzer daha nice vak'alar vardır. Bütün bunlar şu veya bu ilâcî beklemtke.. Şayet devam ediyorsa bütün bu vahşetlere karşı beynelmilel himâye altına alınmış bir kölelik statüsünün tatbik edilmesini bugün bile tasavvur ederim.

Mevzuumuza dönelim: Bir câriye, şekli bir evlilik mukavelesi olmadan sadece sahibine verilir. Sahibinin oğlu dahil, başka hiç bir şahıs onunla cinsî münasebette bulunmaz. Sahibi, bir câriyeyi, eğer çocuk doğurmamışsa satabilir. Sahibi, câriyenin her hangi bir şahısla evlenmesine rıza gösterebilir; bu takdirde sahip artık câriye ile karı koca hayatı yaşayamaz. Eğer zevc ve zevce köle ise bunlardan doğan çocuk da köle olur; şayet sadece zevc köle ise çocuklar hür olarak annelerinin olurlar. Şayet sadece anne köle ise, doğacak çocukların câriyenin sâhibine ait olmaması için köle sâhibiyle anlaşmak icabeder.

Bir câriye ile onun hür sahibinden meydana gelecek çocuklar hür olarak doğarlar ve câriye «çocuk annesi» (ümmü'l-veled) vasfını elde eder. Bu demektir ki, sahibi artık onu satamaz, herhangi bir suretle onu kimseye veremez. Şayet sahibi sağlığında onu âzâd etmezse, sahibinin ölümü ile kendiliğinden hür olur. İslâm'da hür bir zevce ile câriye (kadın köle) arasındaki başlıca fark, câriyenin hür zevce gibi mirastan istifade edememesidir.

Görmüş olduğumuz gibi, **Hazret-i Peygamber'in** bâzı köleleri vardı. Erkeklerinin hepsini âzâd etmiştir; kadınlara gelince, biliyoruz ki, **Ümmü Eymen** adındaki zenci bir câriyesi vardı, onu erkek kölelerinden **Zeyd** ile evlendirmişti.» (3).

Âyet-i Kerîmenin iniş sebepleri de bütün bu mâna ve izahları kuvvetlendirmektedir. Rivâyete göre **Huveytıb İbn Abdil-uzzâ'nın** kölesi **Sabîh**, bedel mukabili âzâd edilmesini efendisinden (sahibinden) rica ediyor; fakat efendisi bir türlü onun bu haklı ve mâkul isteğini yerine getirmiyordu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

Huveytıb bu ilâhî emir karşısında sahibinin insafa geleceğini düşünerek tekrar müracaat ettiğinde efendisi onu yüz altın karşılığında âzâd edebileceğini söylüyor. Mukavele bu suretle yapıldıktan sonra 20 altını ona bağışlıyor ve 80 altın karşılığında onu hürriyetine kavuşturuyor.

Şüphesiz ki, bir kölenin âzâd edilmesi, onun meşrû bir âile yuvası kurmasına, şahsiyetini bulmasına ve ırz-u nâmusunu korumasına yardımcı olur. Bunun için âyetin orta kısmında «**ıffetli olmak isteyen câriyelerinizi sakın fuhşa zorlamayın!**» buyuruluyor. Zîra onları âzâd etmemek bir nevi onları fuhşa zorlamak demektir. Nitekim rivâyete göre münâfıkların reisi **Abdullah bin Ubeyy bin Selûl**, eli altında bulunan altı tane câriyesini zorla zinâyâ itiyordu; câriyelerden ikisi bu rezâlete dayanamıyarak **Hazret-i Peygamber'e** gelip dert yandılar, şikâyetle bulundular. Öteki câriyeler ise çoktan bu rezâlete ra-

zı idiler.. Çünkü hiç bir hakka sahip bulunmuyorlardı. Bu sebeple yukarıdaki âyet-i kerime indi..

Âyetin ve iniş sebeplerinin zâhirine bakanlara göre, köle bedel vermek suretiyle âzâd edilmecisini talep ederse, efendisinin bunu kabul etmesi gerekli olur. İkrime, Atâ', Mesrûk, Amr bin Dinar ve Dahhak bu görüştedirler.

H. Ömer bin Hattâb, İbni Abbas ve başka büyük sahâbîlere göre gerekli olmaz. İbni Cerir Taberî bu ikinci görüşü ihtiyar etmiştir. İmâm Ebû Hanîfe, İmâm Mâlik ve Sevrî'ye göre de böyledir. İmâm-ı Şâfiî'nin birinci görüşü tasvib ettiği söylenir.

Bedel nisbetini te'min etmekten âciz olan kölelere, Allah'ın verdiği maldan vermek, onları zekât ve sadaka ile takviye etmek, sahiplerine ve zengin Müslümanlara sünnettir; bunun vâcib olduğunu söyleyenler de var. Ayrıca bu gibi köleleri bir an önce hürriyetlerine kavuşturmak için zekâtın çoğunu onlara vermek daha iyi görülmüştür.

Demek İslâm koymuş olduğu müstesnâ kaide ve prensiplerle köleliği tedricî olarak kaldırmış, insan şeref ve haysiyetine, hürriyet ve medenî yaşayışına üstün değer vermiştir. Bu sayede bugün artık câhiliyye devrinden kalma bir kölelik şekli mevcut değildir. Ancak ayrı bir metodla emperyalizmin getirdiği başka çeşit kölelik vardır ki **İslâmiyet** bunun da karşısındadır. Bir gün onu da kaldırmaya muvaffak olacaktır.

وَلَمَّا جَاءَ مُرْسِلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مُصَدِّقًا مَعَهُ نَبْدَ فَرِيقٍ مِّنَ الَّذِينَ
 أَوْفُوا الصَّكَّاتِ كَذِبًا لِلَّهِ وَرَأَى ظُهُورَهُمْ كَكَاثِبَةٍ لَا يَعْلَمُونَ ۝
 وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَى مُلْكٍ سُلَيْمٍ وَمَا كُنْتُمْ سَمِيعِينَ وَلَا بَصِيرِينَ
 الشَّيَاطِينُ نَفَسُوا فِي صُكُوتِ النَّاسِ السَّخِرِ وَمَا نُزِّلَ عَلَى الْمَلَائِكَةِ إِلَّا بِالْهَرُونَ
 وَمَا رُوتُوا وَمَا يُعْلَمُونَ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَسْتَعْلَمُونَ
 مِنْهَا مَا يَفْتَرِ قَوْمٌ يَبْذُرُونَ السَّيْءَ وَزَجَّهْ وَمَا هُمْ بِضَائِرِينَ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا
 يَأْذُرُ اللَّهُ وَيَعْلَمُونَ سَمَاءَ بَصَرِهِمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ
 مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

«Onlar Allah katından yanlarındaki (kitabı) tasdik edici bir peygamber gelince, kendilerine kitap verilenlerden bir kısmı, sanki onu bilmiyorlarmış gibi Allah'ın kitabını arkalarına attılar da şeytanların Süleyman'ın mülkü (saltanatı) hakkın-da uydurduklarına uydular. Halbuki Süleyman kâfir olmadı, fakat o şeytanlar kâfir oldular da insanlara sihir öğretiyorlardı. Babil'de melek (tabiatlı) Hârut ve Mârut üzerine (sihir ilmi ve benzeri) bir şey indirilmemişti. Zaten o ikisi «Biz(ım bilgimiz sizin için) bir fitne (ımtihan)dır. Sakın (sihir ve büyü ilmini öğrenerek) kâfir olma» demedikçe hiç bir kimseye sihir öğretmezlerdi. Fakat(sihir meraklıları ve onu geçim vasıtası yapanlar) o ikisinden, koca ile karısının arasını açacak şeyler öğreniyorlardı. Halbuki Allah'ın izni olmadıkça onlar

bir kîmseye zarar verici olamazlar. (Çünkü hâdis e Allah'ın kâinattaki câri kanunlarına göre vuku' bulur). Ve onlar kendilerine zarar verecek, fayda te'min etmiyecek şeyleri öğrenmeye devam ediyorlar. Andolsun ki onlar, onu (sihri, ona ait bilgileri) satın alan kimesnin âhirette bir nasîbi olmadığını biliyorlardı. Onlar kendilerini ne şey karşılığında sattıklarını bir bilmîş olsalardı!» (1).

Sihir lûgate: ince, yumuşak ve hoş mânasına gelir. Bilâhare cadılık ve büyücülük mânasında kullanılmıştır. Bu mânayla sihir üç kısma ayrılır:

1 — Hakikatı olmayan hîle ve tahyil. Buna göz bağıcılık, göz boyacılık derler. Bilhassa el çabukluğunun bunda büyük rolü olsa gerek.

2 — Cin ve şeytanlara yaklaşmak sûretiyle onların yardımına nâil olmak ve bu vasıta ile bir takım hayreti mucip, diğ er bir tâbirle hâriku'l-âde şeyler göstermek.

3 — İkinci kısımdaki yolu biraz daha geliştirip iyice şeytanlaşmak sûretiyle rûhî te'sirler icrâ etmek ve böylece — hakikatle ilgisi olmadığı halde — eşyanın şekillerini değiştirmek.

Bu taksimatın ışığı altında «sihr»i şöyle târif ederler: Sihir, tabiatte mevcudiyeti kabul edilen gizli bir kuvvetten faydalanarak yapılan te'sir. Diğ er bir târifle: Hâricî eşyaları insan irâdesine uymaya mecbur etme san'atı. Büyüleyici mâhiyette olan şîir ve güzel söz hakkında da «sihir» tâbiri kullanılmıştır

Sihrin tarihi bir hayli gerilere uzanır:

Eski Yunan medeniyetinden daha evvelki medeniyetlerde bilhassa Babil ve Keldanîlerde sihrin dîn ile karışarak halk üzerinde müessir bir müessese halini aldığı muhakkaktır. «Ur Tarihi ve Abideleri» adıyla bir eser yazan C. J. Gadd'ın fikrine göre, her ne kadar Babil ve Keldanîlerde bütün mârifetlerin ilâhı olan «Oannes» vâkıa hayırhah bir ilâh gibi tasav-

(1) Bakare sûresi, âyet: 101-102.

vur ediliyorsa da ilâhların düşmanlıklarından ve fenalıklarından insanları korumak için o vaktin rûhanîleri sihiri bir nev'i dînî âyin (rite) gibi kullanıyorlardı. Gerçekten de el-Cezire'nin iki büyük nehir arasında ve her ân fezeyana ve fırtınalara mâruz bir iklimde olması, ilâhlardan fenalıklar gelebilmesi fikrini kuvvetlendirmiş olabilir.

Babilde (Animizm) denilen ruhlarla alâkalı dînî telâki, cin ve şeytanlara aşırı derecede bağlılık Mûsâ Peygamberden evvelki İbrânîler devrinde çok revaçta idi. Sihirbazlık ve büyücülük de o devirden kalmıştı. Bu yüzden İsrâîl oğulları tarih boyunca kendilerini sihir ve büyücülüğün te'sirinden kurtaramamışlar, ilâhî kudretle cin ve şeytanlara hükmeden Hazret-i Süleyman'a sihirbaz diyecek kadar şaşkınlık gösterdiler. Yahudîlere göre bu bapta Süleyman ne ise, İranlılara göre de Cemşid aynı şeydir.

İslâm müfessirlerinden çoğuna göre: Şeytanlar sihir ve büyücülüğün kaynağıdır. Göğün duvarlarını dinlerler ve işittiklerine yalanlar katarlardı; sonra bunları kâhinlere, büyücülere naklederler ve bu bilgilerden kitaplar meydana getirirlerdi. Bunlar insanlara bu kitapların ihtivâ ettikleri şeyleri öğretirlerdi. Bu inanç Hazret-i Süleyman zamanında çok yaygındı; o derecede ki bu bilginin ve tabiat ile cinnler üzerinde icrâ ettiği hâkimiyetin kaynağı Süleyman'dır diye söylenirdi. Yukarıdaki âyetler bu isnadı reddederek Hazret-i Süleyman'ın saptadığını bildiriyor. (2).

Eskiden beri Babilîler, Keldânîler, Süryânîler ve Mısırlılar arasında sihrin geniş bir saha kapsadığını çeşitli kaynaklardan öğrenebilmekteyiz. Bu gün de ibtidâî (ilkel) topluluklar arasında sihir önemli bir yer işgal etmektedir; Avustralya yerlileri her şeyden fazla sihirden ve büyücülerden korkarlar. Yıldırım, fırtına, sel ve benzeri olayları hep sihirbazlara isnad ederler. Okyanusya adalarının bir çoğunda tababet ile meşgul sihirbazlar görülmüştür. Afrikanın bir çok yerlerinde yerliler sihirbaz ve büyücülere saygı gösterirler. İspanyalılar Amerika'yı işgal

(2) Geniş bilgi için bak: Tarih Boyunca İlim ve Din. Dr. A. Adıvar.

ettikleri zaman sihirbazlığın orada geniş bir şekilde yaygın olduğunu görmüşlerdi. Eski Mısır'a ait yazılar, orada sihre karşı büyük bir saygı duyulduğunu, sihirbazların kendilerine has âyinleri bulunduğunu göstermektedir.

Müslümanlar da sihiri Yahudilerden, Suryelilerden ve İranlılardan almışlardı. Bununla beraber İslâm dîni sihiri şiddetle takbih eder. Kur'ân'ın âyetleri, Peygamber Efendimizin hadisleri bu hususta en açık bilgiyi vermişlerdir.

Peygamber (S.A.V.)den az evvel ve O'nun devrinde Arapların sihir ve büyüculüğe karşı duyguları:

Arabistanda Hristiyanlık ve Yahudiliğin te'siri ile gelen unsurlar hesaba katılmazsa, rûhlar âlemi, Allah ile kabilelerin ilâhları ve cinlerden meydana gelmekte idi. Ve insanı bu âlemden birleştiren bağlar, sadece kâhinler, sihirbazlar, gâipten haber verenler, şâirler ve deliler idi. Bütün bu sonuncular ile ilgili teori de muhtelif cinsten ruhlar tarafından hudutsuz «Tasarruf - çarpılma» teorisidir ve bu «tasarruf» tâbiri çağdaş ispiritizmada kullanılan mânadadır. (3).

Sihirle mu'cize arasındaki fark:

a) Mu'cize, ilâhî vahye mazhar olmuş kâmil ve ekmel bir insanın dilinde ve elinde zâhir olur. Hedefi de, cem'iyet ve milletlerin islâhı, ilerlemesi, fesad ve tuğyanı bırakmalarını sağlamasıdır.

Sihir, alelâde bir kimsenin mârifetiyle olabilir. Ahlâkan düşük, aynı zamanda sapık bir insan bu ilmi elde etmekle bir çok fevkalâdelikler gösterebilir. Hedefi, hayret uyandırmak sûretiyle halk tabakasını eğlendirmek ve bunu bir geçim vasıtası yapmaktır. Hârut ve Mârut hikâyesi sihrin ne kadar kötü olduğunu etraflıca bildiriyor.

İbni Haldun bu kısma dokunarak diyor ki: «Biri faziletli bir insan tarafından, takdire lâyık bir gâye ile, ötekisi kötü bir adam tarafından kötü niyetleri ile hâsıl olur. Nefisler arasında esash bir akrabalık bağının mevcut olması gibi, her nefis nev'ine yardım eden bu dış kuvvet ile müşterek bir unsur taşır.

(3) Aynı eser...

b) Mu'cize bir hakikate dayanır; göz bağıcılık böyle değildir. Meselâ: Cenâb-ı Resûlüllah'ın parmakları arasından su kaynaması, Mescid-i Saâdetteki ağaç sütunun inlemesi birer hakikattir; yüzlerce eshâb-ı kirâm o sudan içerek susuzluklarını giderip tatmin olmuşlardır.

Sihir bir göz bağıcılıktan ibârettir; hakikî bir semeresi yoktur.

c) Mu'cizenin te'siri geniş ve devamlıdır. Vuku' bulan şey, aynen vuku' bulmuş, sebep ve illet kanunları tatitle uğramıştır. Sihrin te'siri geçicidir; illet ve sebep kanunlarını tatil ettirmez. Gösterilen şey, gösterildiği gibi aynen vuku' bulmamıştır; sadece bir tahyilden ibarettir.

Demek ki, her ağaç verdiği meyva ile bilinir ve anlaşılır.

d) Mu'cize doğrudan doğruya ilâhîdir. Şeytan ve cinlerin en ufak bir te'siri olamaz.

Sihir veya hipnotizma ve ispiirtizma ya tabii ve rûhî sebeplerin veyahut şeytan ve cinlerin te'siri neticesidir.

O halde biri rahmânî, diğeri şeytanîdir.

Babil'deki Hârut ve Mârut mes'elesine gelince: Bu ikisi birer melek miydiler, yoksa melek tabiatlı iki insan mıydılar?

Cenâb-ı Hakk'ın insanlara kendi emir ve nehiyelerini öğretmek için iki melek göndermesi mümkündür. Ama âdet-i ilâhîye böyle cârî olmamıştır. Âdem (A.S.)den Cenâb-ı Resûlüllah'a (S.A.V.) kadar insanları irşad etmek için hep insanlar arasından seçip beğendiği kimseleri vazifelendirmiş ve bunlara «nebî» ve «resûl» demiştir. Yalnız bu babta, müfessirlerin de kaydettiği gibi, meleklerin doğrudan doğruya tebliğat değil de ilâhî irâde üzerine ilhâmda bulunmuş olmaları düşünülemez mi? Böyle bir düşünceyi bir ân için kabul etsek bile, âyet-i kerîmenin siyak ve sibakından böyle bir hüküm çıkarmak mümkün değildir.

«Yahidiler şeytanların (kötü rûhlu bozguncuların) Süleyman'ın mülkü hakkında uydurduklarına tâbi oldular» meâlindeki 102. âyetten geçen «şeytanlar» kelimesinden «kötü ruhlu bozguncu insanlar kastedildiği gibi, «Bâbilde iki melek olan

Hârut ve Mârut üzerine bir şey indirilmemiştir» meâlindeki âyette geçen «iki melek olan Hârut ve Mârut» tâbirinden «melek tabiatlı iki insan olan Hârut ve Mârut» mâna ve tefsîrinin kasededilğini söylemek yanlış bir tefsîr ve te'vil olmasa gerek.

Büyük müfessir İbn Cerîr el-Taberî'nin bu âyetlerle ilgili tefsiri şöyledir: Cenâb-ı Hak emredeceği her şeyi ve yasaklayacağı her şey'i kullarına târif ettikten sonra gereken emir ve nehiylerde bulunur. Eğer böyle olmamış olsaydı «emir» ve «nehiy»in mânası kalmazdı. Sihir de Allah'ın kendi kullarını men'ettiği şeylerden biridir. Önce bunu melekleri vasıtasıyla bildirmiştir. Nitekim sihir öğrenmek isteyenlere o iki melek ilham yollu şöyle demişler: **«Bizim bilgimiz sizin için bir imtihandır. Sakın kâfir olma!»** Yâni bizim vazifemiz iyiyi ve kötüyü ilham yollu târif etmektir. Sakın siz bunu öğrenip şer olarak kullanmayın, sonra küfre düşersiniz. Nitekim mü'minler küfre düşeriz korkusuyla öğrenmekten vazgeçmişler, kâfirler ise her şey'e rağmen öğrenip şer işlemişler.

Hârut ve Mârut'la ilgili bir çok rivâyet ve hikâyeler vardır. Çoğu itimâde şâyân değildir; bir kısmının da garip ve za'yıf olduğu tesbît edilmiştir.

Herhangi bir ilmi hayırlı yollarda da, kötü yollarda da kullanmak mümkündür. Fakat ilmin ilk ve son hedefi insanlığa hayırlı kapılar açacak fayda ve huzur getirmektir. İlim adamına yakışan, elindeki mânevî âletin kudsiyet ve haysiyetini idrâk içinde onu en faydalı bir şekilde kullanmaktır. Einste'nin atomu hayırlı yollarda kullanılmadığının hasret ve üzüntüsü içinde öldüğü bir vâkıadır. Bunun aksine bir yol, ilme hıyânet ve onun haysiyetine tecavüz sayılır.

Cenâb-ı Hakk, Hârut ve Mârut kıssasıyla bize gerçeği telkin ediyor ve ilimlerin kötü yolda kullanılması insanlığı fitne ve dalâlete sürükler, hakikatını dimağlarımıza zerkediyor.

Ayrıca peygamberlerin herkesten ziyâde bu hususları bilip tatbik ettiğinde hiç şüphe yoktur. Cenâb-ı Allah, Süleyman Peygamber'in küfre sapmadığını, fakat sihri öğrenip onu kötü yollarda kullanan şeytan ruhlu insanların kâfir olduğunu beyân ediyor ve bununla, her hususta olduğu gibi ilmî konularda da peygamberleri örnek edinmenin ilim ahlâkına daha çok uygun düşeceğine dikkatimizi çekiyor.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Sihri bilmekte bir günah yoktur. Zira ilim bizâtihî şerefli ve şerri öğrenmek, kötülük yapmak için değil de ondan korunmak ve şerrin yollarını alışmak içinse, faydalıdır. Fakat sihirbazlık yapmak için sihir, büyü ve benzeri şeyleri öğrenmek büyük günahdır.

Bu bakımdan sihir iki kısma ayırmışlar:

a) Sihirbazlık yapan kimse, bu bilgisiyle bütün kudretin kendi elinde bulunduğuna, canlı ve cansız varlıklar üzerinde icrâ ettiği — geçici de olsa — te'sirin müessiri bizzat kendisi bulunduğuna veya yıldızlara yaklaşmak sûretiyle bu te'sirleri icrâ ettiğine inanıyorsa, küfre düşer.

b) Tahyîl (göz bağıcılık)tır ki, sâhibi bununla kendi nefsinde bir kudretin olmadığına, yıldızların veya şeytanların bu tahyîllere müessir bulunduğuna, fakat hakikî müessirin Allah olduğuna i'tikad ediyorsa, küfre düşmez. Bu i'tikad içinde sihirle amel ederse büyük günah işlemiş olur.

Hazret-i Ömer (R.A.)'in, halkın itikadını ifsâd eden, İslâm ahlâk ve prensiplerini bozmaya çalışan sihirbazların öldürülmesi için emir verdiği muhtelif rivâyetlerden bilinmektedir. Yine elimize kadar gelen kaynaklara göre, Hazret-i Ömer (R.A.)'in bu emri üzerine üç büyük sihirbazın öldürüldüğü anlaşıyor

İmâm-ı Tirmizî'nin kaydettiği «Sihirbazın haddi (şer'i cezası), kılıç ile vurulmak (öldürülmek)tir.» meâlindeki hadisi üzerinde müçtehidlerin ihtihadı şöyledir:

İmâm-ı A'zam'a göre: Sihrin hakikatı yoktur, o sadece bir tahyildir. Sihir öğrenip amel eden kimseye gelince, İmâm-ı A'zam, İmâm Mâlik ve İmâm Ahmed'e göre, böyle yapan küfre düşer. İmâm-ı A'zam'ın arkadaşlarına göre: Sihrin te'sirinden, büyücünün şerrinden korunmak için sihir ve büyü öğrenmek küfrü gerektirmez. Ancak câiz olduğuna ve fayda sağlayacağına itikad ederek öğrenen kimse kâfir olur.

İmâm-ı Şâfiî'ye göre: Sihir öğrenen kimse, sihir hakkında kendisinden bir şeyler soranlara sihri över mahiyette, lüzumunu belirterek cevap verecek olursa — Bâbillilerin sihirle yıldızlara yakınlık peydâ edileceğine ve bununla bir çok esrârâ vâkıf olunacağına itikad ettikleri gibi — küfre düşer. Sihrin mubah olduğuna, yâni onunla amel etmenin mubah olduğuna inanan kimse hakkında da hüküm budur.

Sihirbazlık yapan kimse, bu fiilinden dolayı öldürülür mü?

2 — İmâm Mâlik ve İmâm Ahmed'e göre, evet. İmâm-ı Şâfiî ve İmâm-ı A'zam'a göre, hayır. Ancak sihirbaz yaptığı sihrin te'siriyle birinin ölümüne sebebiyet verecek olursa, İmâm Mâlik, İmâm-ı Şâfiî ve İmâm-ı Ahmed'e göre kısas lâzım gelir. İmâm-ı A'zam'a göre bu fiil tekrar edilirse kısas lâzım gelir.

3 — Sihirbazın tevbesi yâni birinin ölümüne sebebiyet verdikten sonra tevbe edecek olursa, tevbesi kabûl olunur mu? İmâm Mâlik, İmâm Ahmed ve İmâm-ı Şâfiî'ye göre, evet, kısas kalkar Ebû Hanîfe'ye göre kısas kalkarsa da ağır hapis cezasına çarptırılır.

Allah'ın Resûlü (S.A.V.) Efendimiz buyurdular ki:

اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُؤْمِنَاتِ : الشِّرْكَ بِاللَّهِ وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ
الْأَبَاحِيُّ وَأَكْلُ الرِّبَا وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَالْوَلِيُّ يَوْمَ الرَّحْفِ وَقَذْفُ الْحَصَا
النَّافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ

•Helâk edici yedi (büyük günah) sakının: 1 — Allah'a eş-ortak koşmak, 2 — Sihir (ve büyü), 3 — Hakkı bir mes'ele-

den dolayı müstesnâ, Allah'ın (öldürülmesini) haram kıldığı bir kimseyi öldürmek, 4 — Ribâ (faiz) yemek, 5 — Yetim malı yemek, 6 — Savaşta cepheden kaçmak, 7 — Hayâsızlıktan uzak, fuhuştan habersiz mü'mine kadınlara zinâ isnâd etmek.» (4).

Diğer bir hadis-i şerifte de:

مَنْ أَتَى عَرَّافًا أَوْ كَاهِنًا فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أَنْزَلَ عَلَى مُحَمَّدٍ «Kim bir arrâf (gaybı bi-

lir iddiasında olan, yıldızlardan hüküm çıkaran) veya bir kâhin (büyücüye, gayıptan haber veren)e (inanarak) gelirse şüphesiz ki o, Muhammed'e indirileni inkâr etmiştir.» (5).

(4) Buhâri - Müslim.

(5) Buhâri.

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِيَ فَاجْلِدُوهُمَا أَلَا تَأْخُذُكُمْ بِهِمَا مَأْثَمَةٌ بَرَاءَةٌ إِنَّكُمْ تَعْتَمِدُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيْشَهِدَ عَنْهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

«Zinâ eden kadın ve erkekden her birine yüzer değnek vurun.. Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dinini bunlara (tatbikde) sizi şefkat ve acımak tutmasını! Mül'minlerden bir topluluk da onların cezâsına şahid (hazır) olsun!..» (1)

İslâm; kötülüğü önlemek, ahlâk ve fazileti, nâmus ve şerefi ayakta tutmak, ferdin hakkını, âile düzenini, içtimaî dengeyi korumak için bir takım had ve cezâlar koymuştur. Bilhas- sa kan dökülmesine mâni' olmak, âile yuvasını yıkacak fâhişeliği kökünden kaldırmak için çok ağır müeyyideler vaz'etmiştir.

İslâm yalnız bununla da kalmıyarak, insan aklına ışık tutmak, onun ruhunu geliştirmek, vicdanını iyi haslet duygularıyla süslemek; ona, nâmus ve haysiyet, âile ve evlâd, memleket ve millet kavramlarının kudsiligini aşılama için onun kafa ve kalbine hitâb eder; bu yolda eğitimin en yetiştirici metodunun tatbikını emreder. Çünkü herkes bilir ki, yalnız had ve cezânın ağırlığıyla hakları korumak mümkün değildir; cezâ ilk çare değil, son çaredir. İlk çare ise, kafa ve kalbleri eğitip geliştirmek; vicdanları arıtıp yüksek hasletlerle tezyîn etmektir.. Bunun içindir ki Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bütün eğitim vasıtalarının bu maksad ve gayeye çevrilmesini, yâni bu hususta kullanılmasını bir çok hadisleriyle belirtmiş ve sayısız prensipler koymuştur.

(1) Nûr sûresi, Âyet: 2.

Bunun aksine san'at, müzik ve neşir organları kafa ve di-
mağa değil, belden aşağıya hitab eden memleketlerde sağlam
kafalı, üstün ahlâklı, temiz vicdanlı insanlar pek az yetişir.. Ta-
rihte bunun bir çok acı örnekleri vardır. Yıkılan medeniyet-
ler, yerle bir olan imparatorluklar, hep bu yanlış metodun kur-
banı olmuştur. Bu bakımdan İslâm, bütün eğitim vasıtalarını
yüksek vasıfta adam yetiştirme hedefine tevcih eder..

Nitekim Mü'mniûn sûresinin son kısımları eğitimle; ko-
numuzun temelini teşkil eden Nûr sûresinin baş kısmındaki
âyetler had ve cezâ ile alâkalıdır. Bu üslûb ve metod Kur'ân-ı
kerimin her sûresinde mevcuttur.. İşte Nûr sûresinin birinci
ve ikinci âyetleriyle, eğitimin te'sir etmediği veya te'sir etme
imkânının sağlanamadığı yerlerde apaçık hayasızlık edip ilâhî
kanun ve nizamları aşan kimseler hakkında tatbik edilecek ağır
cezâlar ve bunların tatbik şekli beyân ediliyor.

Kendisini hudutsuz bir hürriyet havası içinde zannedip
beşer nizamını bozarak başkasının hürriyetine tecâvüz eden
bir kimseyi, bu hürriyet ve nizamı korumak için ifnâ etmek
en mâkul ve âdilâne çaredir. İsrâ sûresi 32. âyetle zinânın, be-
şer nizamını bozan kötü bir yol olduğu belirtilerek buyurulur-

yor ki: **وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا** «Sakın zinâyâ yaklaş-
mayın. Şüphe yok ki o, bir hayâsızlıktır ve kötü bir yoldur.»
(2).

Dekart ve onun muakkibi olan Spinoza, bu hususta kıs-
men de olsa İslâmî görüşe uygun fikir beyanında bulunmuşlar
ve İmâm-ı Gazâlî ile birleşmişlerdir. Bunlara göre: «Kendisini
hür zanneden adam, nizam ve intizam-ı âleme muhalefet etmek
istiyor demektir. Halbuki güzel ahlâk sâhibi olmak demek bu
nizam ve intizama tâbi olmaktır. Kendisini hür zanneden kim-
se yalnız başına şahsî menfaat ve iyiliğini arıyor demektir. Bu
ise, «hayr»ın tutkulandırılmasını umumî surette tâyin eden ta-
bli kanunlar (ilâhî kanunlar) haricinde herkesin kendi arzu

(2) İsrâ sûresi, âyet: 32.

ve keyfine göre hareket etmesini gerektirir. Sonra, kendisini hür zanneden adam, Allah'a karşı koymuş bir vaziyettedir. Çünkü kendisini bir Tanrı ve bir yaratıcı farz edecek, dünyada mevcud mihaniki hareketlerden bazılarını değiştirmek mümkün olduğunu sanacaktır.. Hakikatte belki bunların hiç birini yapar görünmeyecektir; fakat yapabileceğini sanacaktır. Bu fikir ve düşünce ise pek yanlış, pek sefil ve pek âdidir..

Hulâsa, kendini hür zanneden adam bir mülhid ve bir kâfirdir..

Bilâkis kendisini hür saymıyarak her şey'i ilâhî kudrete tevdi' eylediğine kanaat getiren insan, fazîlet ve güzel ahlâkın ilk şartını yerine getirmiş olur.»

Aynı filozoflar ahlâkın kuvve-i müeyyideleri konusunda, İslâmî görüşe yakın sayılacak ölçüde derler ki:

«Ahlâkın müeyyideleri nelerdir? Ahlâkın zarurî bir takım müeyyideleri vardır. Çünkü her şey bir zaruret sonucu meydana gelir; yâni mihanikîdir. Yoksa hakikatte mükâfata lâayk sayılmak veya sayılmamak mevcut değildir. Meselâ: Kaatil kabahatlı değildir. Yalnız nizam ve intizamın haricinde kalmış bir adamdır. Onu nizam ve intizam dairesine sokmağa mecburuz. Kudurmuş bir köpeğin ısıarak kudurttuğu bir adam, şüphesiz mâsumdur; fakat biz onu ortadan kaldırmağa mecburuz. Bunun gibi ihtiraslarını kanunların verdiği korku ve endişe karşısında bile teskin ve idâre edemiyen bir adam da mâzurdur; fakat ruhî sükûn ve istirahat içinde yaşamak, Allah'ı tanımak ve O'na sevgi beslemek hassalarından mahrumdur. O halde onun ölmesi zarurîdir. Bu ölüm onu nizam ve intizam dairesi içine sokacaktır.» (3).

Zinâ da, şehvet ve hırsın frenlenmeyişi sonucu işlenen bir suçtur ki, insanı mevcut ilâhî nizam ve intizamın dışına çıkarır. O halde düzeni bozan, intizamı yıkan bir insanı bu intizam

(3) Her şey'in bir zaruret sonucu meydana geldiği, yâni mihaniki olduğu hususunda Müslüman ilim adamlarının muhalefeti vardır. Kelâm ve felsefede bunun münakaşası yapılmış, görüş farkları detaylı işlenmiştir.

dahiline sokmak mecburiyetindeyiz.. Konulan ağır cezâ bu mecburiyetin icâbıdır.

Âyet-i kerimede geçen «zâni» kelimesi, bekâr ve evli olan; hür ve köle bulunan her zinâ edene şâmilidir. Bunların hepsi aynı cezâyı mı tâbi tutulur, yoksa değişik ve farklı cezâlar mı tatbik edilir? Bu husustaki âyet ve hadislerin mecmuundan şu hükümler çıkarılmıştır:

a) Hür, bâliğ ve âkil olan bekâr kimse zinâ ederse, ona yüz değnek vurulur; ayrıca cumhur-i ulemâyâ göre bir yıl da sürgün edilir **İmâm Ebû Hanîfe** bu görüşte değildir. Ona göre, sürgün, hükümdarın arzusuna bağlıdır, dilerse tatbik eder, dilerse etmez... Cumhuriyetin bu husustaki delili: **Ebû Hüreyre** ile **Zeyd bin Hâlid**'in yaptıkları şu rivâyettir: Bedevîlerden iki adam Hazret-i Peygamber'e (S.A.V.) gelerek, onlardan biri şöyle dedi:

— Ey Allah'ın Resûlü! Benim şu oğlum işçi olarak bu adamın yanında çalışırken onun karısıyla zinâ etmiş.. Oğlum için yüz koyun ve bir de câriye kurtuluş akçesi olarak verdim. Fakat sonra bu mes'eleyi ilim adamlarına sorduğumda, oğluma yüz değnek vurulması ve bir yıl sürgün edilmesi, bu adamın karısının da recmedilmesi gerektiğini söylediler. Ne buyurursunuz?

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) ona:

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا قُضِيَ بَيْنَكَ بِكِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى: الْوَلِيدَةُ وَالْغَنَمُ
رَدُّ عَلَيْكَ وَعَلَى ابْنِكَ مِائَةُ جَلْدَةٍ وَتَغْرِبُ عَامٍ وَاعْدِ يَا ابْنُ نِسْرِ - لِرَجُلٍ
مِنْ أَسْلَمَ إِلَى امْرَأَةٍ هَذَا فَأَرَاكَ عَرَفْتَ فَارْجِعْهَا فَعَدَّ عَلَيْهَا فَأَعْرَفْتَ فَرَجِعْهَا

«Nefsimi kudret elinde bulunduran Allah'a andolsun ki, sizin aranızda Allahu Teâlâ'nın kitabıyla hükmedeceğim.. Cârîye ile koyun sana reddedilir; oğluna da yüz değnek ile bir yıl sürgün gerekir. Sen de ey Üneys! (4) yarın sabahleyin bunun

(4) Üneys, Eslem kabilesindendir.

karısına git, (durumu iyice tedkik et), itiraf ederse recmet!..» Bu emir üzerine Üneys, sabahleyin kadına gitti, kadın zinâ ettiğini itiraf edince, Üneys onu recmetti. (5).

Hadis-i şerifin zâhirinde, zinâ eden bekâra ayrıca bir sene sürgün cezası gerektiğine delâlet vardır.

b) Hür, akıl ve bâliğ olup sahîh bir nikâhla evlenmiş bulunan kimse zinâ ederse, recmedilir. Bu, mütevatir sahîh hadis, ilim ehlinin icmaı ve hükmü bâki kalıp lâfzı mensûh olan

الشَّيْخُ وَالشَّيْخَةُ إِذَا زَانَا فَازْجُمُوهَا الْبَتَّ نَكَاحًا مِنْ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

âyetle sâbit olmuştur. (6).

Abdullah bin Abbas (R.A.)'ma diyor ki: Hazret-i Ömer (R. A.) Resûlullah (S.A.V.)'ın minberi üzerinde oturuyordu, bizlerle şu hitabda bulundu:

إِنَّ اللَّهَ قَدَبَتْ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْحَيِّ وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ
فَكَانَ مِمَّا أَنْزَلَ عَلَيْهِ آيَةُ الرَّجْمِ قَرَأَهَا وَأَوْعَيْنَاهَا فَرَجَّ رَسُولُ اللَّهِ وَ
رَجَعْنَا بَعْدَهُ فَأَخْشَى أَنْ طَالَ بِالنَّاسِ زَمَانٌ أَنْ يَقُولَ قَائِلٌ: مَا جُعِلَ الرَّجْمُ
فِي كِتَابِ اللَّهِ فَيَضْلُوا بَيْنَكَ فَرِيضَةً أَنْزَلَهَا اللَّهُ... وَإِنَّ الرَّجْمَ حَقٌّ عَلَى مَنْ زَانَا إِذَا
أَخْصَنَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ إِذَا قَامَتِ اللَّيْلَةُ أَوْ كَانَ الْحَبْلُ أَوْ الْأَعْتَرَفُ

«Şüphesiz ki Allahü teâlâ, Muhammed (S.A.V.)'i hak peygamber olarak gönderdi, Onun üzerine Kitap indirdi. Bu Kitap'da Onun üzerine indirilen hükümlerden biri de r e c m âyetidir. Biz onu okuduk, mânasını anladık ve ne dediğini düşünüp belledik. Resûlullah (S.A.V.), (zinâ eden evli kimseyi) recmetti, biz de ondan sonra recmettik.. Korkarım ki, insanlar üzerine zaman uzayıp (yâni uzun bir zaman geçtikten sonra) onlardan biri, «Biz Allah'ın Kitabında r e c m ile alâkalı bir

(5) Sahih-i Buhârî - Müslim.

(6) Kurtubî..

şey bulamıyoruz» desin de Allah'ın indirdiği bir farızayı terketmek suretiyle sapıtsınlar. Şüphesiz ki, «recm hükmü» zinâ eden erkek ve kadınlara — evli olduklarına ve zinâ ettiklerine dair beyyine bulunduğu veya gebelik veyahut bizzat itiraflarıyla sübut bulduğu takdirde — haktır.» (7).

Demek oluyor ki, bekâr olan erkek veya kadın zinâ edecek olursa, had olarak yüz değnek vurulur — ki bu âyet ile sâbit olmuştur —; ayrıca bir yıl da sürgün edilir — ki bu da sahîh hadis ile sâbit olmuştur —.

Köle veya cârîye zinâ edecek olursa, onlara elli değnek vurulur. Yâni haddin yarısı tatbik edilir.

فَإِذَا تَبَيَّنَ مَا حَاشَتْهُ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ

«Eğer onlar fuhuş irtikâb ederlerse, o takdirde onlara, hür kadınlara verilen cezânın yarısı verilir.» (8).

Had ve cezâyı vermeye kimler yetkilidir?

Bütün hukukî sistemlerde olduğu gibi, had ve cezâ verme yetkisi ferde değil, cem'iyete, yâni görevli kuruluşa, adâlet ve icrâ müesseselerine verilmiştir. Yalnız İmâm-ı Şâfiî, «Efen-di kölesi hakkında bizzat haddi tatbik edebilir; hırsızlık yapacak olursa elini kesebilir» diyor.. İmâm Mâlik ise, «yalnız haddi tatbik edebilir, el kesmeyi değil..»

Sırası gelmişken şunu da ilâve edelim ki, İslâm, insanları kahretmek, onları imhâ ve ifnâ etmek için gönderilmiş bir din değildir. Bilâkis, onlara hayat hakkını, insanca yaşama yollarını göstermek için indirilmiştir. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bu hususta son derece hassas davranmış, zinâ isnâdında dört şâhid olmadıkça veya suçlunun bizzat ikrarı veya gebeliği sübut bulmadıkça had ve recmi tatbik etmemiştir. Bir kimsenin zinâ ettiğini dört kişinin gözleriyle görmesi nâdirattandır. Mcğer ki sokak ortasında zinâ edilmiş ola... Ebû Hüreyre (R.A.)

(7) Sahih-i Buhârî ve Müslim..

(8) Nisâ sûresi, âyet: 25.

nin yaptığı rivâyete göre, bir adam Hazret-i Peygamber'e gelerek:

— Ey Allah'ın Resûlü! Ben zinâ ettim, diye yüksek sesle suçunu itiraf etti.

Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (S.A.V.) ondan yüzünü çevirdi. (duymak ve dinlemek istemedi). Fakat o adam Hz. Peygamber'in yüzünü döndürdüğü tarafa geçip yine:

— Ya Resûlellah! Hakikat ben zinâ ettim..

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) yine yüzünü ondan çevirdi. (duymak istemedi). Fakat adam bir türlü ayrılmadı ve nihayet aynı itirafı dört kere anıp durdu.. Böylece kendi nefsi aleyhine dört def'a şehâdetle bulununca, Resûlüllah (S.A.V.) onu çağırıp sordu:

— Sende delilik var mı? O adam:

— Hayır, dedi..

— Peki sen evli misin? diye sordu O adam:

— Evet, diye cevap verdi.

Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

— Bunu alıp götürün, recmedin! diye emretti. (9).

Görülüyor ki, Hazret-i Peygamber (S.A.V.), hemen itiraf ta bulunan adamı dinlemek istememiş, ondan yüz çevirmiştir..

Zinâ haddinin değnekle yerine getirilmesinde âlimlerin ittifakı vardır. Yâni zinâ cezâsı, ağaçtan mâmul değnek ile yerine getirilir. Değnek de budaksız olacak, ne kalın, ne de ince, ne fazla sert, ne de fazla yumuşak bulunacak, bu ikisi arası bir ölçü ve vasıf taşıyacak.. Nitekim bize kadar gelen sahîh rivâyete göre, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) devrinde bir adam huzura gelip zinâ ettiğini itiraf ta bulundu.. Bunun üzerine Hazret-i Peygamber, suç sübut bulunca bir değnek istedi. Kırık bir değnek getirildi «Bunun sevkinde bir değnek getirin,» yâni kırık olmasın, buyurdu. Bu kerre budaklı bir değnek getirildi. «Bundan aşağı, yâni budaksız olsun» buyurdu. Bu def'a budakları

(9) Sahîh-i Müslim: Ebû Hüreyre (R.A.)den.

alınmış hafif yumuşak bir değnek getirildi. Resûlullah (S.A.V.) o değnekle vurulmasını emretti. (10).

Değnek vurulurken, üzerindeki elbiseler çıkarılır mı?:

a) İmâm A'zam Ebû Hanife ile İmâm Mâlik'e göre elbiseleri soyulur, yalnız kadın ise, üzerinde tek bir elbise (iç çamaşırı) bırakılır.

b) İmâm Evzâi'ye göre, cezâyı tatbik eden icrâ organı bu hususta serbesttir. İsterse soyar, isterse soymaz...

c) Şa'bî ile Nahaî'ye göre, üzerinde bir gömlek bırakılır; tamamen soyulup çıplak bir vaziyete getirilmez.. Bu, İbni Mes'ud'un kavlidir. Sevrî de aynı görüştedir.

Had tatbik edilirken suçluya nasıl bir vaziyet verilir?:

a) Hanefilere ve İmâm-ı Şâfi'ye göre ayakta durdurulup vurulur.

b) İmâm Mâlik'e göre ayağa kaldırılmaz, oturduğu yerde tatbik edilir.

Tatbik edilen yüz değnek hangi kısımlara vurulur?:

a) İmâm-ı Şâfi ve arkadaşlarına göre, yüz ve avret yerleri hariç, diğer nahiyelerine vurulur.

b) İmâm Mâlik'e göre, yalnız bel kısmına vurulur..

c) İbni Ömer'e göre, câriyenin ayaklarına vurulur.

d) Cumhura göre, baş kısmına da vurulmaz

e) İmâm Ebû Yûsuf'a göre, baş kısmına da vurulabilir.

Değneği kullanırken:

1. Dirsek bükük olduğu halde el omuz seviyesine kadar kaldırılır.

2. Kalın elbise varsa çıkarılır.

3. Had, bedeninin muhtelif yerlerine tefrik edilir. aynı yere vurulmaz..

4. Yara yapmıyacak, kan akıtmıyacak ölçüde vurulur.

— o —

ZİNA EDEN ERKEK ANCAK ZİNA EDEN KADINLA NİKÂHLANIR

الزَّانِي لَا يَنْكِحُ الْزَّانِيَةَ وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُ الزَّانِيَةَ إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرْمَةُ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ

«Zinâ eden erkek ancak zinâ eden veya Allah'a eş-ortak koşan (putperest) bir kadınla nikâhlanır. Zinâ eden kadınla da ancak zinâ eden veya Allah'a eş-ortak koşan (putperest) bir erkek nikâhlanır. Bu, mü'minlere haram kılınmıştır.» (11).

İslâm, zinânın hayâsızlık ve çok kötü bir yol olduğunu beyân ettikten ve bu hususta dünyevî ve uhrevî cezâ ve müeyyideleri bir bir belirttikten sonra, âile hayatını, cemiyet düzenini daha sağlam temellere oturtmak için, iffetini, namus ve ahlâkını kaybetmiş şehvetperest bir erkek vey akadınla; Allah'a ve âhiret gününe dosdoğru inanmış iffetli bir müslümanın evlenmesini, onunla münâsebet kurmasını haram kılmıştır. Çünkü iman vasfı bu gibi âdiliklerden çok yüksektir.

İslâm bunu hakikî mü'minlere haram kılarken, bundan önce ahlâkı bozan, şehveti gıcıklayan, nefsi tahrik eden her türlü vasıtayı da yasaklamış; sağlam ve iffetli bir neslin yetişmesi için kadınla erkeğin bir arada haşır-neşir olmasına müsaade etmemiştir. Her şey'i seksüel konulara bağlayan, cem'iyet bünyesindeki değişme, ilerleme ve gerilemenin tek sebinin cinsî arzuların tatmin edilip edilmeme mes'elesi olduğunu söyleyen **Freud** ve çömezlerinin iddialarını kökünden yıkmak, İslâmî prensiplerle mümkündür. Çünkü İslâm, cem'iyet ve milletlerin yok olmaktan kurtulma, mutluluk içinde var olma yollarını ilim, ahlâk ve fazilete bağlamıştır. İlim, ahlâk, fazilet kafayı aydınlatır, şehveti frenleyip iffet paravanasının arkasına alır.. Milletlerin var olma veya yok olma mes'elesini

ekonomiye ve seksüel konulara dayıyanların ne kadar aldandıklarını bugün rahat görebiliyoruz. Kadınla erkeğin ölçüsüz bir şekilde, ahlâk umdeleri dışında bir arada bulunduğu cem'iyetlerde ferd, iki felâketten birine düşmekten kendini kurtaramamıştır: Ya şehvani arzularını gayr-i meşrû yollardan tatmin edecek veya buna imkân bulamadığı takdirde ruhi bunalıma kurban gidecektir.. Yirminci asrın son yarısındaki gençliğin bunalımının başta gelen sebeplerinden biri de işte budur.. Her iki felâket de ahlâkın yıkılmasına, neslin bozulmasına, dini ve millî ruhun ölmesine, tarihî bağların kopmasına sebep olmuştur.

Bunun içindir ki Kur'ân-ı kerimde gönülden inanmış idealist mü'minlerin hangi kadınlarla ve nasıl münâsebet kuracağına ışık tutulmuş, ahlâksız ve iffetsizlerin cem'iyet bünyesinden tecrîd edilme yolları gösterilmiştir:

الْحَيَّاتُ الْخَبِيثَاتُ وَالْحَيَّاتُ الْخَبِيثَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ

«Kötü ve ahlâksız kadınlar kötü erkeklerle; kötü erkekler de kötü kadınlara; temiz ve iffetli kadınlar ise, temiz erkeklerle, temiz namuslu erkekler de temiz kadınlara yakışır.» buyruluyor. (12).

Bakare sûresinde de: «Allah'a eş-ortak koştan kadınlarla — onlar imân edinceye (ve İslâm ahlâkına dönünceye) kadar evlenmeyin. Andolsun ki, imân etmiş bir câriye, müşrike bir kadından — bu sizin hoşunuza gıtse de — daha hayırlıdır. Müşrik erkeklerle de, imân edinceye dek (inanmış kadınları) nikâhlaymayın. Elbette ki mü'min bir köle, müşrikten — o müşrik hoşunuza gıtse de — hayırlıdır.» buyruluyor. Bu konuya Ahkâm'ın birinci cilt, 171. sahifesinde geniş yer verilmiştir.

Demek, gerek evlenme, gerekse münasebet kurma hususunda İslâm bir takım sağlam ölçüler koymuştur. Kadınla erkeğin münasebet kurması için ayrıca şunları da şart olarak önümüze sermiştir:

1. Ticarî işlerde, alım-satımda..
2. Dâvacı veya dâvalı olarak hâkim huzurunda..
3. Evlenmek konusunda..
4. Yardım edilme hususunda..
5. İlim tahsilinde..
6. Terbiyevî mevzularda..
7. Tedavi edilme hallerinde..

Bu şartların zuhurunda da yine bir takım ahlâkî prensiplere riâyet edilerek münasebet sağlanabilir.

İslâm ayrıca evlenme konusunda da iki tarafı tamamen serbest bırakmamış, şu hususlara hassasiyetle riâyet edilmesi ni emretmiştir:

a) Evlenmek niyetiyle görme ve görülme âile nezareti altında bir-iki def'a olacak..

b) İki taraf da dindar olacak; biri iffetli, diğeri iffetsiz olmayacak..

c) Biri mü'min, diğeri müşrik olmayacak..

d) Ahlâk, fazilet, soy ve dünyalık bakımlarından az-çok birbirine denk bulunacak..

e) Nikâh yapılmadığı müddetçe kızla erkek تنها kalmıyacak, erkek kızı alıp istediği yere götüremeyecek..

İslâm tarihinde bu ölçülere riâyet edildiği devirlerde ahlâksızlık önlenmiş, ilim ve fazilete değer sunulmuş, bu sebeple belden aşağı değil, belden yukarı nesiller yetiştirilmiştir.

Şimdi konumuzun esasını teşkil eden âyet-i kerîmenin iniş sebebine ve izâhına geçelim. Âyetin iniş sebebi ve delâlet ettiği hüküm ve mâna üzerinde bir takım görüş farkları olmuştur:

1. İlim adamlarından bir kısmına göre, maksad, zinânın çok çirkin ve ahlâk yıkıcı olduğunu ifâde etmektir. Yâni âyette geçen «nikâh» zinâ yollu cinsî münasebettir ki bu, mü'minlere kesin olarak haram kılınmıştır. Şöyle ki: Zinâ eden erkek, zinâ ederken ancak zâniye bir kadınla vevâ müşrike bir kadınla münasebette bulunur.

İmâm Zeccac, nikâh'ın burada zinâ etmek, cinsî münasebette bulunmak mânasına geldiğini inkâr etmiş ve Allah'ın ki-

tabında «nikâh» ancak «tezvîc» mânasına mâruf olduğunu söylemiştir. **İbni Abbas** (R.A.) ise, burada «nikâh»ın cinsî temas mânasına olduğunu ve Kur'ânda bunun emsâli bulunduğunu,

حَتَّىٰ تَخْرُجَ زَوْجًا غَيْرَهُ âyetinin buna örnek teşkil ettiğini beyân et-

miştir.

2. **Ebû Dâvud** ve **Tirmizi**'nin **Amr bin Şuayb**'den yaptıkları rivâyete göre: Sahâbe-i Kirâmdan **Mersed bin Ebî Mersed**, Mekke'de esirleri toplayıp bu işle meşgul olurken, Anaka adındaki fâhişe kadın onun cahiliyye günlerindeki dostu oluyordu. **Hazret-i Mersed** bu kadınla evlenmek için **Hazret-i Peygambere** müracaat ederek arzusunu bildirdi. Bunun üzerine konumuzu teşkil eden âyet indi.

Bu rivâyete göre, zinâ eden müslüman kadınla evlenmek haramdır. **Hitâbiy**'e göre ise, Kur'an'ın bu hükmü yalnız A n a - k a 'ya hastır; zinâ eden müslime bir kadınla nikâhlanmak câizdir..

3. Bu âyet, **Ümmü Mahzûl** adındaki kadınla evlenmek isteyen bir müslüman hakkında inmiştir; taşıdığı hüküm sadece o hâdiseye hastır, umuma teşmil edilmez.. Rivâyete göre, **Ümmü Mahzûl** fâhişe bir kadındı. Müslümanlardan biri onunla evlenmek istediğinde bu âyet nâzil olmuştur.. Bu, **Eshâb-ı Kirâmdan Amr bin Âs** (R.A.)ın ve **Tâbiinden Mücâhid Rahmetü'l-İlahi aleyh'in** kavidir.

4. Bu âyet-i kerime, **âshab-ı Suffe** hakkında inmiştir. Şöyle ki: **Eshâb-ı Suffe**, Muhacirlerden bir grup idi.. Bunların Medine'de evleri, barkları olmadığı gibi hısım ve kavimlerinden de kimseleri yoktu. Bu yüzden Mescid-i Saâdet'in Suffesine sığınıp yerleşmişlerdi. Tek barınak yerleri orası idi.. Bunların 400 kadar oldukları, bâzan artıp, bâzan eksildikleri söylenir. **Eshâb-ı Suffe** bu vaziyette iken Medine'de açıktan fuhuş yapan bazı kadınlar bulunuyordu ki hepsinin de az-çok evi ve bahçe-

si vardı. (13). Eshâb-ı Suffe, evlerde barınmak için bu kadınlarla evlenmek istediler. Bu sebeple konumuzu teşkil eden âyet nâzil oldu..

5. Zeccac ve başka âlimlerin el-Hasen'den yaptıkları rivâyete göre, âyette geçen «zânî» ve «zâniye»den maksad, zinâdan dolayı had vurulanlardır. Bu mânayla, kendisine had cezası vurulan zânî, ancak had vurulmuş zâniyeyle evlenebilir. İbrâhîm Nahai de aynı görüştedir. Ebû Hüreyre (R.A.)nin rivâyet

ettiği hadîste **لَا يَنْكِحُ الزَّانِي الْحَدَّ وَوَدَّ الْأَمِثْلَهُ** «Had vurulmuş zânî, ancak kendi dengiyle (yâni had vurulmuş zâniye ile) evlenebilir.» (14). Ve rivâyete göre, had vurulmuş bir zânî, had vurulmamış bir kadınla evlenmiş. Hazret-i Ali (R.A.) bunları ayırmış.. Şâfiilerden bir kısmı da aynı kavli benimsemiştir.

İbnü'l-Arabî, bu mânanın sahîh ve sâlih olmadığını, şeria-tın herhangi bir aslına kıyas edilmesinin mümkün olmadığını söyler..

6. İmâm Mâlik'in Yahyâ bin Saîd'den yaptığı rivâyette,

Said bin Müseyyeb bu âyetin **وَالْحَوَاكِمَ الْإِيْمَانِيَّةُ** «İçinizden bekâr olanları, kölelerinizden ve câriyelerinizden iyi (inanmış, güzel amelde) bulunanları evlendirin..» (5) meâlindeki âyetle neshedildiğini söylemiştir. Nitekim fetvâ ehline göre, bir kimse zinâ ettiği kadınla evlenebilir; başkası da o kadınla evlenebilir. İbni Amr, Sâlim, Câbir bin Zeyd, Atâ', Tâvus ve Mâlik bin Enes'e göre de fetvâ böyledir.. Aynı zamanda bu, İmâm Ebû Hanîfe ve arkadaşlarının da kavlidir. İmâm-ı Şâfiî bu hususta Said bin Müseyyeb'in kavlini tutmuş ve «İnşâallah bu âyet mensûhtur!» demiştir.

İlim ehlerinden bâzısına göre, âyet mensuh değildir.. Murad olan mâna ise, zânî zâniye ile evlenecek olursa, «zinâ eden er-

(13) Bu hâdis, İslâm nûrunun ruhları henüz yeni aydınlatmaya yüz tuttuğu günlere rastlar..

(14) Ebû Dâvud: Ebû Hüreyre (R.A.)den..

(15) Nûr sûresi, âyet: 32.

kek, ancak zinâ eden kadını nikâh edebilir» mânası çıkmış olur.

Böylece, zâniye ile evlenmenin sahih olduğu istidlâl edilmiş: evli kadın zinâ ederse nikâhının bozulmayacağı hükmüne varılmıştır. Nitekim Hz. Ebûbekir Sâddik (R.A.) devrinde bir adam bir kadınla zinâ etmişti. Hazret-i Ebûbekir, ikisine yüzer değnek vurdurmuş ve bunları evlendirdikten sonra bir yıl sürgün etmişti.

İbni Mes'ud ise, «Bir adam bir kadınla zinâ ettikten sonra onu nikâhlarsa, ikisi de ölünceye kadar zinâ etmiş olurlar,» demiştir. İmâm Mâlik bu kavli tutmuştur.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. İslâm, ahlâkı bozan, şehveti tahrik eden bütün vasıtaları haram kılmıştır.
2. Kötü kadınlar kötü erkeklere; kötü erkekler de kötü kadınlara yakışır.
3. Müşrike (putperest) kadınla evlenmek haramdır. Müşrik (putperest ve diğer gayr-i müslimlere) kız vermek de haramdır.
4. Kadınla erkeğin bir arada, belli sebepler dışında haşır-neşir olması haramdır.
5. Zinâ yollu cinsî münasebette bulunmak kesin olarak haramdır.
6. İbrâhim Nahaiy'e göre zinâdan dolayı had vurulmuş erkek ancak aynı suçtan dolayı had vurulmuş bir kadınla evlenebilir.
7. Bir kimse zinâ ettiği kadınla evlenebilir; başkası da onunla evlenebilir.
8. Evli bir kadın zinâ ederse, nikâhı bozulmaz. Erkek de böyledir...

NAMUSLU BİR KADINA ZİNÂ İSNAD ETMEK

وَالَّذِينَ يَزِينُونَ لِحُضْرَاتٍ لَهُمْ نِسَاءً بِمَا بَيْنَهُنَّ لَئِيْلَ مَا يَصْنَعُونَ ۚ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْفَاسِقُونَ ۖ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

«İffetli hür kadınlara (zinâ isnad etmek suretiyle) iftirâ atan, sonra bu hususta dört şahid getiremeyenlere seksener değnek vurun!. Onların ebediyyen şahidliklerini kabûl etmeyin. Onlar yoldan sapmışların tâ kendileridir.. Ama bundan sonra tevbe edip düzelenler müstesnâ.. Çünkü Allah bağışlar ve merhamet eder.» (16).

İslâm, muhterem yaratılmış, annelik vasfıyla saygıdeğer bir mevkie yükselmiş iffetli kadınları, iftiracı ahlâksızların isnad ve iftiralarından korumak, âile ve cem'iyeti namus ve iffet çatısı altında tutmak için ağır cezâî müeyyideler koymuştur. Namuslu bir kız veya kadına zinâ isnad etmek, onun bütün hayatını mahvetmek ve onu mânen öldürmek demektir. İnsan haklarını te'minat altına alan, âile düzenine lâayık olduğu ehemmiyeti veren; ahlâksızlıkla en ciddî mücâdeleyi yapan İslâm, elbette cem'iyet içindeki iftiracı parazitlere müsamaha etmez.. Bunun içindir ki iffetli bir kadına zinâ isnad edene, bu hususta dört şahid getiremeyecek olursa, biri cismanî, diğeri ruhânî olmak üzere iki ağır cezânın tatbik edilmesi emrediliyor: Seksen değnek vurulması ve ebediyyen şahidliğinin kabûl edilmemesi...

Adam öldürme hâdisesinde iki âdil kimsenin şahidliğiyle kısas gerektiği halde, zinâ isnadında ise dört şahide lüzum gösterilmiştir. Çünkü İslâm cemâatinin hayat düzeninde zinâ isnad etmek, adam öldürmekten daha kötüdür.

Âyet-i kerîmenin umumiyetle zinâ isnad edenler hakkında nâzil olduğu bilinmektedir. Bâzısına göre, Hazret-i Âişe (R.A.)

ye yapılan isnad sebebiyle nâzil olmuştur. Böyle de olsa sebebin hususuna değil, lâfzın umumuna itibar edilir.

Âyette yalnız iffetli kadınlara yapılan isnada yer verilmiştir. İffetli erkeklere zinâ isnad etmek aynı hükme dahil değil midir? Kadınlara söz atmak, onlara iftira etmek daha çirkin ve yıkıcı olduğu için sadece onlar tağlib yollu tasrih edilmiştir. Yani burada tağlib kaaidesi mevcuttur. O halde âyetin hükmüne, kadın, kız, erkek, evli, bekâr hepsi dâhildir. Ümmetin seçkin âlimlerinin bu mâna üzerinde icmaı vardır. Kendi karısına zinâ isnâd edenlerin hükmü bundan sonraki âyetle beyân edildiği için onlar bu âyetin hükmü dışında kalır..

Bununla beraber «muhsenât» kelimesini şu mânalarda kullananlar olmuştur:

1. وَالْأَنْفُسُ الْحَصَنَاتُ «İffetli olan nefisler». Bu takdirde mevzû mahzûf olmuş oluyor ki, erkek, kadın, bekâr, evli hepsi «enfüs»ün kapsamına girmiş oluyor.

2. «Fürûc = tenâsül âlet ve cihazları» mânasına gelir. Nitekim Kur'ânda وَالَّتِي أَحْصَتْ فَرْجَهَا terkibinde gelmiştir ki, bu mânayla fürûc, kadının tenâsül cihazına, erkeğin de tenâsül âletine şâmdir. (,7).

Zinâ isnadında; ikisi isnadda bulunup iftirayı atanda, ikisi isnâd edilen şeyde, beşi de iftiraya mâruz kalan kimsede olmak üzere dokuz şartın bulunması gerekir:

Zinâ isnad eden kimsenin, a) âkil, b) bâliğ olması... Çünkü bu ikisi teklifin esası sayılır.

İsnâd edilen suçun haddi gerektirecek mâhiyette olması... Zinâ, livât ve babasından başkasına nisbet etmek gibi..

Zinâ iftirasına mâruz kalanın da:

1. Âkil olması,

2. Bâliğ bulunması (erginlik çağına girmiş olması),

3. Müslüman olması,
4. Hür olması,
5. İffetli olması..

Bu şartlara göre, a) Kitab ehlinde birine (yâni bir Hıristiyan veya bir Yahudiye) zinâ isnâd edene had gerekmez.. Yalnız İmâm Zühri, Saîd bin Müseyyeb ve İbni Ebî Leylâ'ya göre, kendisine zinâ isnad edilen kitab ehli kadının Müslüman erkekten bir evlâdı olursa, iftiracıya had lâzım gelir.. b) Köle, hür kimseye zinâ isnad ederse, had olarak kırk değnek vurulur. Hazret-i İbni Mes'ud, Ömer bin Abdülâziz (R.A.) ve Kabisa bin Züayb'e göre ona da seksen değnek vurulur.. Çünkü bu hususta köleye yarı had gerekir diye bir kayıt yoktur.. Nitekim Ebûbekir bin Muhammed, hür Müslümana zinâ isnad eden köleye seksen değnek vurdurmuştur. İmâm Evzâi de aynı görüştedir. Fakat cumhura göre yarı had vurulur. Cumhurun bu husustaki delili.

فَإِذَا أَحْصَيْنَ فَإِنَّ تَيْنَ فَاحِشَةٍ فَعَلَيْنَ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ

«Mü'min câriyeler evlendikten sonra bir fuhuşta bulunacak olurlarsa, onlara, hür kadınlara vurulan azâbın yarısı vurulur.» (18).

Efendi kendi kölesine zinâ isnad edecek olursa ne lâzım gelir?

Âlimlerin icmâına göre, hür kimseve köleden dolayı had vurulmaz; onun cezâsı âhirete kalır. Âlimlerin bu husustaki delili şu hadîs-i şeriftir:

مَنْ قَذَفَ مَمْلُوكَهُ بِالزِّنَى أَقِيمَ عَلَيْهِ الْحَدُّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ كَمَا قَالَ

«Kim kölesine zinâ isnâd edip iftira atarsa, ona kıyâmet günü had vurulur; meğer ki yapmış olduğu isnad dediği gibi ola!..» (19).

(18) Nisâ sûresi, âyet: 25.

(19) Sahih-i Buhârî ve Sahih-i Müslim.

Diğer bir hadîs-i şerifte de:

مَنْ قَذَفَ عَبْدَهُ بِزِنَى ثُمَّ لَمْ يَثْبُتْ أَقْبَرُ عَلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَمَانُونَ جَلْدَةً Kim kö-

lesine zinâ isnad edip iftira atar da bunu isbât edemezse, kıyâmet günü had olarak kendisine seksen değnek vurulur.» (20).

Bu mânayla, İmâm Mâlik ve İmâm-ı Şâfiî diyorlar ki: «Hür kimseyi köle zannedip zinâ isnad edene, seksen değnek had gerekir.» İbni Münzir de bu kavli ihtiyar etmiştir.

c) Cinsî münasebete elverişli yaşa gelen çocuğa zinâ isnad etmek de, İmâm Mâlik'e göre aynı haddi gerektirir. İmâm Ebû Hanîfe, İmâm-ı Şâfiî ve Ebû Sevr'e göre gerekmez, ancak ta'zîr (azarlama ve biraz dayak vurma) edilir.

d) Hâkimin huzuruna çıkıp, hazır olmayan birine zinâ isnad edip iftirada bulunana hemen had vurulmaz, iftiraya uğrayan kimse hâkime müracaat edip yapılan isnadın iftira olduğunu söyler; iftiracı da isbattan âciz kalırsa, o takdirde had vurulur.

DÖRT ŞAHİDİN DURUMUNA GELİNCE :

1 — Dördünün de zinâyı bizzat gözleriyle görmüş olmaları, (sırma çöpünün sırmalıktaki durumu gibi)..

2 — Dördünün de aynı yerde bulunmuş olmaları, (bu İmâm Mâlik'e göredir).

3 — Dört şahidden hiç birinin tereddüt gösterir şekilde hareket etmemesi, bunu ifâde eder mahiyette konuşmaması.. Şayet dördünden biri veya birkaçı şahidlikten kaçınır veya tereddüt ederse, şahidlikte bulunan üç şahide had vurulur. Nitekim Hazret-i Ömer (R.A.) böyle yapmıştır..

İftiracı cezâsını çekip tevbe ettikten sonra herhangi bir konuda şahidliği kabul olunur mu? Tevbe etmesi onu had vurulmaktan kurtarmaz, fakat fâsıklıktan kurtarır. Şahidliğinin

kabûl edilmemesinden kurtarıp kurtaramıyacağında âlimlerin görüş farkı vardır:

a) **Kaadî Şüreyh, İbrâhim Nahai, Hasan Basri, Süfyân Sevrî ve İmâm Ebû Hanife'ye göre kurtarmaz.. Ancak Allah katında fâsıklığını giderebilir.**

b) **Cumhura göre kurtarır, yâni tevbe ederse, ondan sonraki şâhidlikleri kabûl edilir..**

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. İslâm, insan haklarını te'minat altına almıştır.

2. İffetli bir kimseye zinâ isnad etmek, iftira atmak kat'iyen haramdır.

3. Zinâ isnad eden kimse, bunu dört şâhidle isbat edemezse, kendisine 80 değnek vurulur..

4. Dört şâhidden biri inkâr eder veya tereddüt gösterirse diğer üç şâhide de had vurulur.

5. Zinâ isnadiyle iftira atan, tevbe etmedikçe artık şâhidliği kabûl olunmaz. (Bu, cumhura göredir).

6. Gayr-i Müslime, eksere göre kitab ehline zinâ isnad etmek haddi gerektirmez..

7 — Zinâ isnad eden köleyse veya câriyeyse had olarak 40 değnek vurulur.. (Bu, cumhura göredir).

3. Kölesine zinâ isnad edip iftira atan efendiye had gerekmez. Onun cezâsı âhirete kalır.

KARILARINA ZİNA İSNAD EDEN KOCALAR

وَالَّذِينَ يَزْمُونَ أَرْوَاحَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ۝ وَالْحَامِئَةُ إِذَا لَعَنَ اللَّهُ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَادِبِينَ ۝ وَيَذْنُ عَنْهَا الْعَذَابُ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَادِبِينَ ۝ وَالْحَامِئَةُ إِذَا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ۝ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ۝

«Karılarına zinâ isnad eden ve kendilerinden başka da şahidleri bulunmayan kocalara gelince: Onlardan birinin doğrulardan olduğuna dair Allah ile yapacağı şahidlik, dört şahidlik tir.. Beşinci şahidlik, «Eğer yalancılardan ise Allah'ın lâneti üzerine olsun! (demesi)dir. Kocasının muhakkak yalancılardan olduğuna dair Allah ile dört def'a şehâdet etmesi kadından (bu) azâbı def'eder.. Beşinci şehâdeti de «Eğer kocası doğrulardan ise, Allah'ın gazabı kendi üzerine olsun!» (demesi)dir.»

«Eğer Allah'ın fazl-ü rahmeti üzerinize olmamış olsaydı (hâliniz nice olurdu?. Şüphesiz ki Allah tevbeyle çokça kabûl eden yegâne hikmet sâhibidir.» (21).

İslâm, kadına bir taraftan annelik vasfını verirken diğer taraftan onun haklarını, şeref ve saygı değerliğini korumuş ve nihâyet kocasının da iftirasından kurtarmak için mânevî yünden ağır müeyyideler koymuştur.. Zira böyle olmamış olsaydı, nefsi yufka erkekler evlendiği kadını bıkip bırakmak ister ve başka bir kadınla evlenmek için gerekirse karısına iftira atar ve böylece hem kurulu bir âle yuvasını yıkar, hem de iffetli bir kadının bütün bir hayatını karanlığa boğardı.. İlâhî hitab inanmışlara müteveccih bulunduğu göre, Allah'a ve âhîret gününe, Allah'ın yegâne hikmet ve adâlet sâhibi bulunduğu

imân eden bir kimse, hâkim huzurunda yalan yere şâhidlik yapmaz ve Allah'ın gazab ve lânetini kendi üzerine çekmez..

O halde karısına zinâ isnad eden adam önce dört şâhid bulup getirmek zorundadır. Bu mümkün olmadığında dört def'a Allah ile yemin edecek ki, her def'ası bir şâhid ve bir şâhidlik yerine geçer.. Beşinci def'a «Eğer yalancılardan isem Allah'ın lâneti üzerime olsun!» diyecek.. Aksi halde kendisine had gerekir..

İslâm fıkhında buna «Liân» denilir. Bir kimse karısının zinâ ettiğini gözleriyle görür, kulaklarıyla işitir, kendisinden başka da bu hâdiseye şâhid bulunmazsa, hâkime müracaat eder.. Hâkim karı-kocayı «liân» yapmaya dâvet eder ki buna mülâane denilir. Önce koca, karısının zinâ ettiğine dair dört def'a Allah ile yemin eder, beşinci def'a, «Eğer yalancılardan isem Allah'ın lâneti üzerime olsun!» der. Koca böyle demekten imtina' edecek olursa, kendisine hadd-i kazıf (zinâ isnad etme cezası) gerekir..

Sonra kadına yemin teklif edilir. O da dört def'a kocasının yalancılardan olduğuna dair Allah ile yemin edip şâhidlikte bulunur. Beşinci def'a «Eğer kocam doğrulardan ise Allah'ın gazabı üzerime olsun» derse, cezâyı kendinden def'etmiş olur. Yeminden imtina' edecek olursa, suçu kabûl etmiş sayılır ve gereken cezâyı görür.

Demek, karı-koca liân yaparken ya doğruyu söyler, âhiret azâbından kendilerini kurtarmış olurlar; ya da yalan söyler, kendilerini dünya azâbından kurtarıp âhiret azâbına lâyık kılarlar.

Zinâ isnadını isbatta dört şâhidin şart olduğunda âlimlerin ittifakı vardır.. Liân da bu hükümle ilgili olmakla beraber ayrı bir hususiyet taşır.. Şöyle ki: Birinin zinâ ettiğine şâhid olan kimse, kendisine bir gayret ve ar dokunmıyacağından, onu gizlemesi, yâni söylememesi daha iyidir: hem yalnız ise zaten söyleyemez de. Ama zinâ eden kendi karısı ise bu onun gayretine dokunur, nesebini bozar ve fitne çıkmasına sebep olur ve bu yüzden hazmı mümkün olmayan neticeler doğurabilir. Baş-

ka şâhid bulmak da güç ve hattâ imkânsız olduğundan, İslâm. bunu **İiân** yoluyla halletmiştir.

İslâm hukukçuları iddia ediyor ki, dünyada hiç bir hukuk sisteminde karı-koca arasındaki zinâ isnad yollu anlaşmazlığı İslâm fıkıhı kadar ele alıp halledememiştir.. Çünkü hükmün vâzı bizzat Allah'dır..

Âyetin iniş sebebi, mevzuun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmakta. Müslümanların namus hususundaki hassasiyet ve gayretlerini artırmaktadır.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَا يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا

«İffetli hür kadınlara (zinâ isnad etmek suretiyle) iftira atan, sonra bu hususta dört şâhid getiremeyenlere seksener değnek vurun!» (22). mcâlindeki âyet nâzil olunca, Ensâr-i Kirâm'dan ve Medine'nin ileri gelenlerinden Sa'd bîn Ubâde (RA..) hayretini gizliyemiyerek:

— Ey Allah'ın Resûlü! Hüküm böyle mi indi? diye sorduğunda, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Ensara dönerek buyurdu ki:

— Ey Ensâr Cemâati! Başkanınızın ne dediğini duymuyormusunuz?

Bunun üzerine Ensâr-ı Kirâm:

— Ya Resûlellah! Sa'd'i fazla kınama, çok, hem çok gayretli bir adamdır.. Allah'a andolsun ki, Sa'd, gayretinin şiddetinden bugüne kadar ancak bâkire kızlarla evlendi ve boşadığı bir kadınla evlenmeye hiç birimiz cesaret edemedik! diyerek iftizada bulundular. Hazret-i Sa'd da ayağa kalktı ve:

— «Vallahi ya Resûlellah! Ben bu hükmün hak olduğunu ve Allah'dan geldiğini biliyorum; ancak şuna hayret ediyorum ki, ben Leka'in (yâni karımın) bacakları arasına bir erkek aldiğını göreceğim olursam, dört şâhid bulup getirinceye kadar he-

yecana kapılmıyacağım ve adamın hareketine mâni olmayacağım, o da işini bitirecek ha!..»

Diyerek asıl düşündüğü ve hayret ettiği noktayı anlatmak istedi.. Çok geçmedi ki **Hilâl bin Umeyye** çıkageldi.. O da arazisinden yatsı vakti yorgun-argın evine döndüğünde, yabancı bir erkeğin kendi karısıyla zinâ ettiğini gözleriyle görüyor, kulaklarıyla işitiyor; ama kendine hâkim oluyor; sabaha kadar sabrediyor. Erken saatte Hazret-i Peygamber'e (S.A.V.) geliyor ve:

— **Ya Resûlellah!** Yatsı vakti evime girdiğimde bir adamın karımla zinâ ettiğini gözlerimle gördüm, kulaklarımla işittim...

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bu haberi hoş karşılamadı, canı sıkıldı.. Ensar da Hilâl'in başına toplanıp, «Biz şu anda Sa'd bin Ubâde'nin dediği ve endişe hissettiği hususla imtihan ediliyoruz. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) şimdi Hilâl'e had vurdurur ve onun halk arasındaki şahidliğini de ibtâl eder» dediler. Hilâl bin Umeyye ise tam bir tevekkül içinde: «Vallahi ben bu hususta Allah'ın bize bir çıkış yolu göstereceğini umuyorum!» dedi ve Hazret-i Peygamber'e (S.A.V.) dönerek şunu ilâve etti: «**Ya Resûlellah!** Getirdiğim haberin sizi sıktığının farkındayım. Fakat Allah bilir ki ben doğrudum..»

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Hilâl'e had vurdurmayı düşünürken Vahy-i Rabbânî nâzil oldu; Hazret-i Cibrîl, konumuzla ilgili âyeti getirdi. Resûlüllah (S.A.V.)'ın yüzü güldü ve: «**Müjdeler sana ey Hilâl! Allah sana çıkış yolu gösterdi!..**» buyurdu. Sonra da Hilâl'in karısını çağırttı ve bu âyet ona okunduktan sonra, âhiret azâbının dünya azâbından çok ağır olacağı hatırlatıldı. Kadın «Hayır» dedi, «Hilâl yalan söylüyor, ben böyle bir şey yapmadım!» diyerek isnadı reddetti.. Bunun üzerine Hilâl ayağa kalkıp: «**Vallahi ben ona iftira atmadım, ancak doğruyu söyledim ve söylüyorum**» dedi.. Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (S.A.V.): «**Alın bu ikisi arasında m ü l â - a n e yapın!**» buyurdu. İkisi de yemin edip kendisinin doğru olduğunu, karşısındakinin yalancı bulunduğunu söyleyince, Haz-

ret-i Peygamber (S.A.V.) onları birbirinden ayırdı ve şöyle buyurdu: «Bunun doğuracağı çocuk hiç bir babaya nisbet edilip çağrılmıyacak ve bundan böyle gerek bu kadına, gerekse çocuğuna hiç kimse bu yüzden zinâ isnadında bulunmayacak; bulunan olursa had, vurulacaktır..»

Ayrıca bu kadının mesken ve nafakasının da kocasına ait olmayacağını beyân etti.. Çünkü ayrılımlarının sebebi normal bir boşama olmadığı gibi, kocasının ölümü de değildir.. (23).

Müfessirlerden bâzısına göre âyet: Uveymir bin Eşkar hakkında nâzil olmuştur. Bu husustaki hadîs de sahih ve meşhurdur.. Dâre Kutnî'nin rivâyetinde, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Tebük seferinden dönüşünde Uveymir el-Aclânî ile karısı arasında mülâane yapmıştır..

Âlimlerin ictihad ve istinbatlarına göre, karısına zinâ isnad etmek şu cümlelerle ve benzerleriyle olur: «Zinâ ettin», «Ey zâniye!», «Seni zinâ ettiğinde gördüm», «Şu karnındaki çocuk benden değildir!..» gibi .

İmâm Mâlik'e göre liân, isnad etmekle değil, ancak zinâ fiilini görmekle veya kadının karnındaki çocuğun başkasından olduğunu iddiâ etmekle gerekir.. İbni Kaasım da aynı görüştedir. Fakat sahih olan, âyetin umum ifâde ettiğidir.. (24).

Liân hangi karı-koca arasında yapılır?

a) İmâm-ı Şâfiî'ye göre hür olsun, köle olsun, mü'min olsun, kâfir olsun bütün çiftler arasında yapılır. Ancak efendiyle câriyesi arasında yapılmaz. İmâm Mâlik de aynı görüştedir. (25).

(23) Ebû Dâvud.. Ayrıca bu hadisin birçok kitaplarda şevâhidi vardır.

(24) İmâm Mâlik «liân» mes'elesinde mesned olarak Muvatta'da Uveymir el-Aclânî'nin hâdisesini almış, ayrıca mütelâineyn'in ebediyen nikâhlanamayacaklarını beyân etmiştir.

(25) İmâm Mâlik Muvatta'da bu mevzuda şöyle diyor: Karı ve liân mes'elesinde «Köle de hür gibidir.» Ancak kölesine zinâ isnad edene had gerekmez. Müslüman câriye ile hür olan Yahudi ve Hristiyan kadın hür olan müslüman erkekle mülâanede bulunma hakkına sâbiptirler..

b) **İmâm Ebû Hanîfe**'ye göre **liân** ancak hür olan Müslüman karı-koca arasında yapılır. Çünkü **liân** bir nevi şehadettir. **İmâm-ı Mâlik** ile **İmâm-ı Şâfiî**'ye göre yemindir. **İmâm Ahmed bin Hanbel**, **İshâk bin Rahaveyh** ve **Ebû Sevr** de **Şâfiî**'nin görüşündedirler.

Ebû Hanîfe'nin bu husustaki delili, **Abdullah bin Amr**'in (R.A.) rivâyet ettiği şu hadîstir:

أَرْبَعَةٌ لَيْسَ بَيْنَهُمْ لِعَانٌ : لَيْسَ بَيْنَ الْحُرِّ وَالْأَمَةِ لِعَانٌ وَلَيْسَ بَيْنَ الْحُرِّ وَالْعَبْدِ
لِعَانٌ وَلَيْسَ بَيْنَ الْمُسْلِمِ وَالْيَهُودِيِّ لِعَانٌ وَلَيْسَ بَيْنَ الْمُسْلِمِ وَالنَّصْرَانِيِّ لِعَانٌ

«Dört kimse arasında **liân** yoktur: Hür erkeklerle câriyesi arasında, hür kadınlarla köle arasında, Müslüman erkeklerle Yahudi kadın arasında, Müslüman erkeklerle Hristiyan kadın arasında **liân** yoktur..» (26).

Dilsizin mülâane edilmesinde görüş farkı vardır:

a) **İmâm Ebû Hanîfe**'ye göre aynı hükme dahildir.

b) **İmâm Şâfiî** ve **İmâm Mâlik**'e göre dâhil değildir.

Liân ancak cuma kılınan bir câmide yapılır. İkinci namazından sonra olması müstehabdır.

İmâm Mâlik'e göre, az yukarıda zeyl olarak kaydettiğimiz gibi, karı-koca arasında **liân** yapıldıktan sonra artık onlar ebediyen birleşemezler ve birbirine vâris olamazlar. **Ebû Leys bin Sa'd**, **Züfer bin Hüzeyl** ve **Evzâf**'nin de kavli budur..

İmâm Ebû Hanîfe, **Ebû Yûsuf** ve **Muhammed**'e göre, **liân** yapıldıktan sonra hâkim onları ayırmadıkça hemen birbirinden ayrılmazlar.. **Sevr** de aynı görüştedir. Çünkü Hz. Peygamber (S.A.V.) **liân** yaptırdıktan sonra karı-koca arasını kendisi bizzat ayırmıştır..

(26) **Dâre Kutul**.. Diğer muhaddisler ise bu hadisin sayıf olduğunu beyân etmişlerdir..

Cumhur da mütelâin olan karı-kocanın bir daha evlenemeyeceklerini yâni birbiriyle nikâhlanamayacaklarını beyân etmiştir. Çünkü Saîd bin Cübeyr (R.A.)den merfuan rivâyet edilen

hadiste buyuruluyor ki:

اَلْمُتَلَّاعِنَانِ اِذَا افْتَرَقَا لَا يَجْتَمِعَانِ اَبَدًا

«Mütelâinan ayrıldıklarında ebediyen birleşemezler..» (27).

وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا

«Kendilerinizi öldürmeyin. Allah şüphesiz ki size çok merhamet edendir.»

İnsanın kendi canına kıyması, bilerek ölümüne sebep olacak hâdiselere girmesi ve bu yüzden telef olması « i n t i h a r » dır. Bu da başkasını öldürmek kadar, belki daha büyük bir günahdır. Bu bakımdan semâvî dinlerin hepsi intiharı haram kılmıştır

İnsanı intihara sürükliyecek ruhî dinamikleri, aklı işlemez hâle getiren bunalımları, Allah'a dosdoğru î mân şuuru içinde tam bir teslimiyet, sabır ve amel-i sâlih teskîn eder. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm Bakare sûresinde: «Sabır ve namazla Hakdan yardım isteyin. Gerçi bu, elbette ağır ve çetin bir şeydir. Ancak Allah'a karşı yüksek saygı gösterip O'na kavuşacaklarına ve netice O'na döneceklerine kesin bilgi edinenler müstesnâ, (onlara aslâ ağır değildir.» buyuruluyor.

Görülüyor ki Kur'ân-ı Kerîm'de bir taraftan intihar haram kılınırken, diğer taraftan insana î mân, sabır, teslimiyet ve sâlih amel tavsiye ediliyor. Böylece intihar ve adam öldürme gibi şuarsuzca bir takım fevrî hareketlerin mânevî tedavi yolları gösteriliyor. Meselâ: Mekke'de ilk Müslüman olan bahtiyarların mâruz kaldıkları açlık, sefâlet ve işkence, insanı hayat-tan bezdirecek bir şiddette idi. Fakat onlardan intihar eden tek bir zât olmadı. Çünkü hepsi de sarsılmaz bir î mân, yıkılmaz bir sabır, kopmaz bir teslimiyet yüceliğine erişmişlerdi. Hicret etmek suretiyle yurdundan ve evinden mahrum kalan, savaşlarda da evlâd ve akrabasını kaybeden ve sonra da almış

olduğu darbe neticesinde son nefeslerini vermek üzere bulunan nice sahâbînin o halde ilk sorduğu, «Resûlullah ne haldedir?» sorusu olmuştur.

Âyetten intiharın kesin olarak yasaklandığı anlaşıyorsa da cümlelerin siyak ve sibakı gözönüne alınınca daha geniş mâ-nalar taşıdığı görülür:

a) İnsanın bile bile kendini öldürmesi,

b) İnsanın kendi ölümüne sebebiyet verecek şeylere tevessül etmesi (bâzı cahillerin aşırı derecede zühd ü takvâ gösterip kendine yazık etmesi gibi. Kaazî Beyzâvî bunu, Hindistan cahillerinin yaptıklarına benzetir).

c) İnsanların birbirlerinin canına kıyması, haksız yere birbirinin malına, canına ve hakkına tecavüz etmesi,

ç) Haram yemek suretiyle hem kendisini, hem çoluk-çocuğunu mânen öldürmesi,

Birinci tefsîre göre i n t i h a r'ı tahlil edecek olursak, bunun bir takım psikolojik sebeplerini araştırmak gerekir ki kitabımızın muhtevası buna müsait değildir. Az yukarıda kısaca sebep ve tedâvi yoluna ışık tutar mahiyetteki âyeti getirip araştırma heveslilerine ana fikri vermiş olduk.

İntiharın semâvî bütün dinlerde haram kılındığına dair İNTİHARIN PSİKO-DİNAMİKLERİ adlı eserin 98. sahifesinin dördüncü paragrafını aynen naklediyorum: «İslâm Dininin intihar karşısında aldığı tavıra gelince; fık'h'ın intihar eden kişi için görüşü şudur: Açlığın şiddetinden değil de, kasıtlı kendini öldüren kimsenin İmâm Ebû Yûsuf'a göre namazı kılınmaz. Hattâ idam olunan kaatilin namazı kılındığı halde intihar eden kişinin namazının kılınmaması çok dikkate değer bir hükümdür.»

«Şarkta bâzı dinler (semâvî olmayan dinler) intiharı hoş görmektedir. Nitekim Brahman ve Budist dinlerine göre beden kıymetsizdir ve sahibi tarafından her ân terk edilebilir. Sonra «Suttee» gibi geleneklerle kocalarının ölümünden sonra dul kalan kadınların kocalarının nâşı ile birlikte yakılması ve Japonların şeref uğruna, bir vazife fikriyle «hara-kiri» yaparak

kendilerini öldürmeleri, kendini öldürmenin sosyal gelenek şeklinde bazı ülkelerde yerleşmiş olduğunu gösterir Şarkta bazı dinlerin intiharı hoş görmesine karşılık, İslâm dini biraz evvel de işâret ettiğimiz gibi, intiharı şiddetle yasaklar, hattâ intiharı adam öldürme suçundan daha ağır bir suç sayar ve intihar edenden dinî merasimi (cenâze namazını) esirger. (Tabii ki bu İmâm Ebû Yûsuf'a göredir. İmâm A'zam ile İmâm Muhammed'e göre, müntehirin namazı kılınır).

Talmut (Yahudilerin kanun ve tefsîr kitabı) intiharı bir günah saymakta ve intihar eden kişi için geleneksel cenâze merasimini kabûl etmemektedir. İntihar eden kişinin cesedi adam öldürenlerin ve serserilerinki gibi merasimsiz ayrı yerlere gömülmekteydi. Hristiyanlık intihara, intiharı bir günah sayan St. Augustin'den beri dâimâ bir cürüm gözüyle bakmıştır. Zîra Hristiyanlık için yaşamak ve Allah'ın irâdesine boyun eğmek, hattâ ıstırap çekmek kutsal bir vazifedir. Katolik mezhebine göre intihar bir günah ve adam öldürmeyle eşittir. Ve bu inanç Avrupa'da kanunlaşmıştır. Protestanlık da intiharın aleyhinde olmakla beraber Katolik kilisesi bu konuda daha sert davranmaktadır. Nitekim çeşitli statistiklerde Katolik ülkelerde intihar sayısının daha düşük olduğu görülmüştür.» (1).

Âyetin rivâyet yollu tefsîrine gelince:

İmâm Ahmed bin Hanbel'in İbnü Cübeyr'den yaptığı rivâyette, Hazret-i Peygamber (S.A.V.), Eshâb-ı Kirâmdan Amr b. Âs (R.A.) ile birlikte bir kaç kişiyi bir yere göndermişti. Amr diyor ki: «Soğuk bir gece idi, ihtilâm olmuşum. Helâkime sebep olur endişesiyle su ile yıkanamadım, teyemmüm edip arkadaşlarıma sabah namazını kıldırımdım. Medîne'ye döndüğümüzde, durum Peygamber Efendimize anlatılmış olacak ki beni çağırdılar ve:

— Demek ki, ya Amr cünüp bulunduğun halde imamlık yapıp namaz kıldırmissın?! diye sordular.

(1) İNTİHAR'IN Fıkodinamikleri - Dr. Nezahat ARKUN. Baha Matbaası - İstanbul, 1963.

— Ya Resûlellah! dedim, çok soğuk bir gece idi, ihtilâm olmuşum. Helâk olurum endişesiyle su ile yıkanamadım, teyemmüm edip namaz kıldırdım. Böyle yaparken de Allah'ın şu

buyruğunu hatırladım: وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ «Kendilerinizi öldürmeyin.»

Bunun üzerine Hazret-i Peygamber tasvib yollu tebessüm ettiler ve bir şey söylemediler. (2).

İntiharın haram olduğunu ve böyle yapanların elim bir azâba uğratılacaklarını beyân eder mahiyette birçok hadis-i şerif vârid olmuştur. Biz bir kaç tanesini teberrüken kitabımıza naklediyoruz:

Buhârî ve Müslim'in Ebû Sâlih tarikıyla Ebû Hüreyre (R. A.)den yaptıkları rivâyette, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki:

مَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَقَدِيدَتُهُ فِي يَدِهِ يَتَوَجَّأُ بِهَا فِي بَطْنِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مَحْمُودًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ قَسَمَهُ فِي يَدِهِ يَحْتَسَاهُ
فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مَحْمُودًا فِيهَا أَبَدًا

«Kim kendini keskin bir âletle öldürürse, kıyâmet günü elinde o âlet olduğu halde getirilip cehenneme ebediyyen atılır. Kim de kendini zehirle öldürürse, kıyâmet günü o zehir onun elinde olduğu halde getirilir, zehiri içe içe cehenneme atılır ve orada ebedî kalıcıdır.»

İbnü Kesîrin Sâbit b. Dehak'dan yaptığı rivâyette:

مَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عَذِيبٍ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ «Kim kendini bir şeyle öl-

dürürse, kıyâmet günü onunla azâb edilir.» buyuruluyor.

Yine Buhârî ve Müslim'in Hasan b. Cündüb tarikıyla yaptıkları rivâyette:

(2) Aynı hadis Ebu Dâvud, mâna cihetle buca yakın olarak da İbnü Merdveyh rivâyet etmişlerdir.

كَانَ رَجُلٌ مِّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ وَكَانَ بِهِ جَرْحٌ فَأَخَذَ سِكِّينًا فَنَحَرَ بِهَا يَدَهُ
حَتَّى مَاتَ ... قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : عَبْدِي بَادَرَ نِي بِنَفْسِهِ حَرَمْتُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ

«Sizden evvel gelenlerden bir adamın yarası varmış, dayanamamış, bıçak alıp (bileğini) kesmiş, (kan kesilmemiş,) netice ölmüş. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah şöyle buyurmuş: Kulum bana gelmekte acele etti. Ben de cenneti ona haram kıldım.»

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. İnsanın bile bile kendini öldürmesi haramdır, büyük günahtır.
2. İnsanın kendi ölümüne sebebiyet verecek şeylere tevessül etmesi de haramdır.
3. Başkasını haksız yere öldürmek haramdır.
4. Haram yemek ve haram kazanç te'min etmek suretiyle kendini ve çoluk çocuğunu beslemek de haramdır.
5. İntihar eden elim bir azâb ile cezalandırılır. Cehennemde ebedî kalıp kalmamasında görüş farkları vardır. Hadîs-i şeriflerin zâhirine göre, ebedî kalacaklardır.
6. İntihar edenin, İmâm A'zam ile İmâm Muhammed'e göre namazı kılınır. Ebû Yûsuf'a göre kılınmaz.

Mısır Câmîü'l-Ezher Fetvâ komisyonunun kan ve organ nakliyle ilgili Mecelletü'l-Ezher'de 1949 tarihinde vermiş oldukları fetvânın tercemesini aşağıya naklediyorum.

Konu: Kan verme ve göz nakli.

Soru: Müslüman olmayan birinin kanını hasta bir müslümana vermek câiz olur mu? Ölmüş bir kimsenin herhangi bir uzvunu, meselâ gözünü diri bir kimseye naklen takmak câiz midir?

Cevap: Cenâb-ı Hak Kitâb-ı Keriminde buyuruyor ki:

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ
فَرِاضٌ طَرَفٌ غَيْرُ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ إِذَا لَمْ يَكُنْ غَرَضٌ رَجِيءٌ

«O size ölüyü (murdar hayvanı), kanı, domuz etini, bir de Allah'dan başkası için kesileni kat'ıyyen haram kıldı. Fakat kim bunlardan yemiye muztar kalırsa — (kimseye) saldırmamak ve haddi (ölmiyecek miktarı) geçmemek şartıyla — onun üzerine günah yoktur. Şüphesiz ki Allah çok yarlıgayandır, hakkıyla esirgeyendir.» (1).

Diğer iki yerde de:

فَرِاضٌ طَرَفٌ غَيْرُ مَحْمَصَةٍ غَيْرُ مُجَانِفٍ لِأَشْيَاءَ فَإِذَا لَمْ يَكُنْ غَرَضٌ رَجِيءٌ (2)

وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرُّوا إِلَيْهِ (3)

(1) Bakare sûresi, âyet: 173.

(2) Mâide sûresi, âyet: 3.

(3) En'am sûresi, âyet: 119.

Bu âyet-i kerîmeler şunu ifâde etmektedir: Hastanın veya yaralının sağlık ve şifâsı ve hayatının kurtarılması başkasının kanını almaya bağlıysa, şöyle ki, hastaya veya yaralıya kanın yerini tutacak mubah bir ilâç yoksa, o takdirde gayr-i müslimden bile olsa, kan alıp vermek câizdir. Ama şifânın aslı değil de ta'cili kan nakline bağlıysa, Şâfiîlerin kesin beyânına göre, kanı ta'cil-i şifâ için de nakletmek câizdir. Fetevâ-i Hindiyî'ye de Kerahiyat bahsinde deniliyor ki: «Hastayı tedâvi edecek, ona şifâ olacak, aşağıda belirtilen haram nesnelerden başka mubah bir ilâç bulunmadığı müslüman mütehassıs bir doktor tarafından beyân edilirse, hasta bir kimsenin kan ve idrar (devesidiği) içmesi, ölü hayvan etinden yemesi câizdir. Ama doktor, «Acele şifâ bulman bunlara bağlıdır» derse, bunda iki vecih vardır: Özet olarak, hastanın veyahut yaralının hayatının kurtarılması kan nakline dayanıyorsa, Kur'ân'ın kesin beyânıyla başkasının kanını ona nakletmek kezâ câizdir. Acele şifâ bulma buna dayanıyorsa, Hanefilere göre mes'ele ihtilâflıdır. Şâfiîlere göre, câizdir.

Ancak şurada hatıra gelen, bu hususlarda gayr-i müslim bir doktorun sözüne îtimad edilir mi? sorusudur.

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin zâhirine göre, doktorun müslüman olması şart koşulmuştur. Mâlikî mezhebinde ise müslüman doktor bulunmadığında gayr-i müslim doktora îtimad edilmesi uygun görülmüştür.

Diğer bâzı âlimler doktorun mutlaka müslüman olması gerekliliğini savunmamışlardır. Şeyhülislâm İbnü Kayyim, Bedâiyü'l-Fevâid'de diyor ki: «Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) hicret ederken küffardan Abdullah bin Uraykıt'ı ücretli rehber olarak tutmuştu. Demek ki ihtiyaç hâsıl olduğunda tıpta, muhasebe ve tedavide ve benzeri şeylerde yetkili kimseleri isti'car etmek câizdir.

Hanbelî mezhebinden İbnü Müflih, Adâbü'l-Şer'îyye adlı eserinin 462. sahifesinde diyor ki: «Yahudî veya hristiyanlardan tıpta mütehassıs olup halk nazarında güvenilir sayılan biri bulunursa, tedavi için ona gitmek câizdir. Nitekim bir malı

ona emaneten bırakmak ve onunla muamelede bulunmak hakkında cumhur fetvâ vermiştir.

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) küfür üzerinde bulunan tabib Hâris bin Kelde'den istifade edilmesini emretmiştir. Ama müslüman doktor bulunursa, tabiatıyla ona gitmek daha uygundur.

İkinci suâlin cevâbı ise:

Şâfiî fukahasının hicrî beşinci asırdan sonra gelenlerinden bir çoğu, diri bir insanın kırık kemiğini ölü insan kemiğiyle düzeltmeyi veya tamamen kırık olanı çıkarıp yerine ölü bir insanın kemiğini koymayı, eklemeyi câiz görmüşlerdir. Ancak bu cevâz, başka bir şeyle tedâvi mümkün olmadığına bağlıdır. Buna kıyasla dirinin gözünü ıslâh için ölü gözünü nakletmek câizdir.

أَقْرِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَوِ اللَّيْلِ وَرُؤَا الْفَجْرِ إِنَّ رُؤَا الْفَجْرِ كَانَ شَهَادًا

«Güneşin kaymasından kararmasına kadar namazı güzelce kıl.. Sabah namazını da (öylece edâ et!) Çünkü sabah namazı şahidlidir.» (1).

Bu âyet-i kerîme, bütün müfessirlerin icmâiyle beş vakit farz namaza işâret etmektedir. Rûm sûresi 17. âyetle de ayrıca buna işâret edilmiştir.

Söyle ki: «Dülûki's-şems» öyle ve ikinci namazlarına, «ğasakı'l-leyl» ise, akşam ile yatsı namazlarına işârettir. «fecd»den murad, sabah namazıdır. Ayrıca أَقْرِ الصَّلَاةَ cümlesinde, «farz namazları vakitlerinde kıl!» mânası mevcuttur. Bununla beraber âlimler «dülûk» kelimesinin burada delâlet ettiği mânada görüş farkı izhar etmişlerdir.

a) Güneşin gökkubbe ortasından batıya doğru meyletmesidir. Bu, Hazret-i Ömer'e, Abdullah bin Ömer'e ve İbni Abbas ile tâbiinden bir zümreye göredir. Bunlar Hazret-i Câbir bin Abdullah (R.A.)'ın yapmış olduğu rivâyetle istîshâd etmişlerdir. Hazret-i Câbir diyor ki: «Hazret-i Peygamber ile eshâb-ı kirâm-dan bir kısmını evime dâvet etmiştim. Yemek yedikten sonra kalkıp dışarı çıktılar; güneş gökkubbeden batıya henüz meyletmiş idi. Hazret-i Peygamber (S.A.V.), Ebûbekir Sıddîk'a dö-

nerek şöyle buyurdu: اُخْرِجْ يَا أَبَا بَكْرٍ فَهَذَا حَيْثُ دَلَّكَ الشَّمْسُ

«Yâ Ebâbekir! çık; işte bu güneşin dülûk ettiği vakittir.» (2).

b) grub demektir. Bu, Hz. Ali, İbni Mes'ud ve Ubey bin Kâ'b'e göredir.

c) İbni Atıyye'ye göre, «dülûk»ün lûgat mânası, meyletmektir. Bu mânayla, dülûkün evveli zeval, sonu gurubdur.

Gasakı'l-leyl :

a) İbni Abbas ve İmâm Mâlik'e göre, gece ile karanlığın birleşmesidir.

b) Ebû Ubeyde'ye göre, gece karanlığıdır. Bu bakımdan akşam namazının vaktinde görüş farkı vardır:

1 — Bâzı âlimlere göre akşamın bir tek vakti vardır, o da güneşin kaybolduğu vakittir. Hazret-i Cibrîl de iki günün akşam namazını aynı vakihte kıldırılmıştır ki, bu, güneşin gurub vaktidir. İmâm Mâlik'in mezhebinin zâhiri de böyledir. İmâm-ı Şâfiî'den gelen iki kavlin meşhur olanı da bu anlamdadır. İmâm Sevrî de aynı görüştedir.

Mâlik'in Muvatta'ında, «Şafak kaybolduğunda akşam vakti çıkmış, yatsı vakti girmiş olur.» denilmektedir Sahih rivâyete göre İmâm Ebû Hanîfe ve arkadaşlarına, İmâm Ahmed, İshâk, Ebû Sevr ve Dâvud-i Zâhiri'ye göre de böyledir.

«Kur'âne'l-fecri»deki birinci kelime mensûb okunmuştur; ya «salât» kelimesine mâtûfdur ki bu takdirde şöyle mâna verilir, «sabah namazını da vaktinde güzelce kıl!» veya iğrâ üzere mensûb olmuştur ki bu takdirde şöyle mâna verilir: «Fecir kur'ânına (sabah namazındaki kırâete) gerekli ol!»

Sabah namazındaki kırâet uzun sûrelerle ifâ edildiği için buna «kur'ân» denilmiştir. Ayrıca bu tâbirin verilmesi, kırâetsiz namazın sahih olmadığına işâret içindir.

«Çünkü sabah namazı şahiddir.»

Ebû Hüreyre (R.A.) den yapılan rivâyete göre, Hazret-i Peygamber (S.A.V.)in bu âyeti açıklarken şöyle buyurduğu tes-

bit edilmiştir: **«Bu na-**

maza gece melekleriyle gündüz melekleri hazır olur.» (3).

Diğer bir rivâyette de,

فَضْلُ صَلَاةِ الْجَمِيعِ عَلَى صَلَاةِ الْوَاحِدِ خَمْسٌ وَعِشْرُونَ دَرَجَةً وَيَجْتَمِعُ
مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ وَمَلَائِكَةُ النَّهَارِ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ

«Cemâatle kılınan namazın, yalnız (münferiden) kılınan namaz üzerine yirmi beş derece üstünlüğü vardır. Gece ile gündüz melekleri sabah namazında birleşirler,» (4) buyuruluyor. Buhârî ve Müslim'in ittifakla aldığı diğer bir hadîste de şöyle buyurulmuştur:

يَتَعَايَنُونَ فِيكُمْ مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ وَمَلَائِكَةُ النَّهَارِ وَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلَاةِ
الصُّبْحِ وَفِي صَلَاةِ الْعَصْرِ فَيَخْرُجُ الَّذِينَ يَأْتُوا فِيكُمْ فَيَسْأَلُهُمْ رَبُّهُمْ
وَهُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِي ؟ فَيَقُولُونَ أَتَيْنَاهُمْ وَهُمْ
يُصَلُّونَ وَتَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ

«Sizi, gece ile bir grup melek, gündüz ile de bir grup melek birbirini (nöbetleşe) tâkip eder ve bunlar sabah namazı ile ikindi namazında birleşirler. Sizin yanınızda geceliyen melekler, yukarıya yükselip çıkarlar. Rabları onlardan sorar — ki o sizin ne yaptığınızı daha iyi bilir — :

— Kullarımı nasıl, ne vaziyette terkettiniz?

Melekler cevap verir :

— «Onlara gittiğimizde, onları namaz kılar bir vaziyette bulduk. Yine namaz kılar bir vaziyette kendilerini terkettiler.» (5).

(3) Tirmizî - Neseî - İbnî Mâce - Ahmed bin Hanbel.

(4) Sahih-i Buhârî: Ebû Hüreyre (R.A.) den.

(5) Buhârî - Müslim: Ebû Hüreyre (R.A.) den.

Âvetin ve ilgili hadislerin mecmuundan, bu âyetle beş vakit farz namaza işâret edildiği anlaşıyor. Ayrıca Rûm sûresi, «Akşamlarken ve sabahlarken Allah'ı tesbih edin (namaz kılın). Göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur. Gündüzün nihâyetinde de, öğle vaktında da (Allah'ı tesbih edin = namaz kılın)!» (6), meâlindeki âyetle de beş vakit namaza işâret edilmiş ve bu vakitlerde namaz kılmamız emredilmiştir.

Kur'ân, hadis ve tefsîr ilimlerini bilmiyenler derler ki: «Kur'ân-ı kerimde beş vakit namazdan söz edilmemiştir. Hocalar bu beş vakti nereden çıkarmışlardır!?» Bu, Anayasa'da şu veya bu suça ait cezâî madde yoktur, demek kadar gülünç ve gariptir.. Kaldı ki, din yalnız Kur'ândaki mevcut hükümlerden ibâret değildir; onun birkaç misli genişlikte olan hadis-i şeriflerin taşıdığı hükümler de buna dahildir. Bâzı câhiller de derler ki: «Biz yalnız Kur'âna tâbiyiz, onun dışında başka bir şey'i kabûl etmiyoruz!» bu da, «biz yalnız Anayasa'ya tâbiyiz, onda mevcut olan hükümlere bağlıyız, onun dışında olan hiç bir kanun ve hükmü kabul etmiyoruz» demek kadar mantıktan uzaktır.. Çünkü kanunlar, Anayasa'nın ışığı altında hazırlanır. Hadis-i şerifler de Kur'ân-ı kerim'in ışığı altında söylenmiştir, onun izâhı mahiyetindedir.

Bununla beraber Kur'ânda beş vakit namaza iki yerde işâret edilmiştir. O halde Hukuk ilmini bilmiyen, hele Anayasa hukukundan habersiz olan bir kimse, Anayasa hakkında nasıl söz sahibi değilse, Kur'ân ilmini bilmiyen, tefsîr bilgisinden habersiz olup kâmil müctehidlerin ictihâd ve istinbatlarından bir şey okumayan kimse de Kur'ân hakkında söz sâhibi olamaz.. Aksi halde cehâletini meydana koymuş olur ve gülünç duruma düşer.

Hem bu tarz bir îtikad, insanı küfre düşürür.. Çünkü hadislere inanmıyan kimse, Hazret-i Peygamber'e inanmıyor demektir. Hazret-i Peygamber'e inanmıyan, Kur'ân-ı kerim'in ilâhî olduğunu kabûl etmiyor demektir.

NAMAZDA SESİ ALÇALTIP YÜKSELTMEK

وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتُ بِهَا وَاسْتَغْنِ ذَلِكَ سُبُلًا

«Namazında sesini pek yükseltme; sesini kısıp gizli de okuma! Bu ikisi arası bir yol tut!..» (7).

İbni Abbas (R.A.)'ın yaptığı rivâyete göre, Resûlullah (S. A.V.) Efendimiz Mekke'de eshâbiyle beraber namaz kılarken, kırâette sesini yükseltir, bunu işiten müşrikler Kur'ân'a söverlerdi.. Cenâb-ı Hak, kendi kelâmını müşriklerin sözlü saldırısından korumak için yukarıdaki âyeti indirdi..» (8).

İbni Sîrîn ise bu âyetin iniş sebebini şöyle tesbit etmiştir: «Bedevisler namaz kılarken teşehhüdde seslerini yükseltirlerdi. Bu sebeple yukarıdaki âyet indi.» Buna göre, âyet teşehhüdün yüksek sesle okunmasını nehyeder mahiyettedir, yâni bu hüküm taşımaktadır. Nitekim İbni Mes'ud (R.A.) diyor ki: «Namazda teşehhüdü gizli okumak sünnettir.»

Yine İbni Sîrîn'den yapılan rivâyete nazaran Ebûbekir Sıddîk (R.A.) namazda kırâeti gizli okurdu. Hz. Ömer (R.A.) ise âşikâr okurdu. Kendilerinden bunun sebebi sorulduğunda, Ebûbekir Sıddîk (R.A.): «Ben ancak Rabbime münâcaatta bulunuyorum, O, benim hâcetimi çok iyi bilir, sesli söylememe ne lüzum..» diye cevap veriyor. Hz. Ömer (R.A.) ise, «Ben böyle yapmakla şeytanı kovuyorum, uykuda olanları da uyandırıyorum!..» diyor. Bu âyet nâzil olunca, Ebûbekir Sıddîk'a «Sesini azıcık yükselt!..», Hz. Ömer'e de «Sen de sesini biraz kıs!..» denildi. (9).

(7) İsrâ sûresi, âyet: 110.

(8) Sahih-i Buhârî ve Müslim.. Ayrıca Tirmizî.

(9) Taberî - Kurtubî - İbni Kesir.

İbni Abbas (R.A.)dan yapılan diğer bir rivâyette ise âyetin mânası şöyle açıklanıyor: «Gece namazında sesini kısıp gizleme; gündüz namazında da sesini yükseltme!»

Hasa nel-Basrî'ye göre: «Namazında sesini yükselt»den maksat, halka gösteriş olsun diye namaz kılma! Korktuğun için de namazı terketme, demektir. Çünkü burada namaza «kırâet» tâbiri verilmiştir. Dinî yani fikhî terim ve tâbir olarak biri diğeri yerine kullanılabilir. «Kur'âne'l-fecr»de olduğu gibi..

İkrime'den yapılan rivâyette ise, âyet, duâ hakkında nâzil olmuştur. Nitekim **İmâm Sevrî** ile **İmâm Mâlik**, **Hişâm bin Urve'den**, o da **Hazret-i Âişe (R.A.)**den bu anlamda rivâyet etmişlerdir **Abdullah bin Şeddad** diyor ki: «Bedevilerden biri (Benî Tamim kabilesinden olduğu söylenir) Hazret-i Peygamber'e (S.A.V.) selâm verdikten sonra yüksek sesle şöyle duâ etmiştir: «Allah'ım! Bana bir deve ile bir evlâd rızık buyur (İhsân eyle!)» Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.. (10).

Bütün bu çeşitli rivâyetlerle beraber ekseri müfessir, muhaddis ve tarihçilere göre, âyet, farz olan namazlardaki kırâetle ilgilidir. Yâni gündüz kılınan farz namazlarda kırâet gizli okunur. Gece kılınan farz namazlarda ise âşikâr okunur. Teşehhüd ise her zaman gizli okunur. Nâfile namazlarda ise, ikisi de câizdir.. **Neylü'l-merâm'da**, gizli ve âşikâr tâbirlerinden şu netice çıkarılmıştır: «Bu makamdaki nehiyden murad, bâzı namazlarda kırâetin gizli, bâzısında da âşikâr okunmasını em-

retmektir. Bu itibarla âyet **أَدْعُوا رَبَّكُمْ خَوْفًا وَنَجْوًا** «Rabbimize

yalvara yakara, gizlice duâ edin. Çünkü Allah haddi aşanları sevmez.» (11). âyetiyle nesholmuş (hükmü kaldırılmış)tır. Böyle tefsîr edenlere göre, âyette geçen «duâ edin» emrinden maksad, namaz kılın'dır.

(10) **İbni Kesir**: C. 3, S. 69.

(11) **A'raf sûresi**, âyet: 55.

Bizim muhtelif tefsirlerde yaptığımız tedkiklere göre, konumuzu teşkil eden âyet mensûh değildir. A'raf sûresindeki âyet ise duâ ile alâkalıdır. Yâni bu mânada kullanılması daha zâhirdir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Gündüz kılınan farz namazlarda kırâeti gizli okumak vâcibdir
2. Gece kılınan farz namazlarda ise âşikâr okumak vâcibdir.
3. Bütün namazlarda, ister gündüz kılınsın, ister gece, teşehhüdü gizli okumak vâcibdir..
4. Kırâetin âşikâr okunduğu namazlarda sesi fazla yükseltmek mekruhtur. Fazla kısmak da böyledir. Bu ikisi arasında bir yol tutmak sünnettir.
5. Gösteriş için namaz kılmamak, korkudan mütevellid endişelenip namazı terketmemek lâzımdır.
6. Duâ'da bağırıp çağırmamak, yapmacık hareketlerden, kafiye cümlelerden kaçınmak sünnettir.

CUM'A NAMAZI VE CUM'A HUTBESİ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ
ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ فَإِذَا قُضِيََتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ فَاذْكُرُوا
اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُعْلَمُونَ ﴿٩﴾

«Ey imân edenler! Cum'a günü namaza çağrıldığınız zaman hemen Allah'ı zikretmeye gidin; alım-satımı bırakın. Bilmeniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Namaz bitince yeryüzüne

yayılın, Allah'ın fazl-u kereminden (rızınızı) isteyip arayın. Allah'ı çok zikredin ki, korktuğunuzdan kurtulup umduğunuza kavuşasınız.» (12).

Âyet-i kerîme ile mühim bir ibâdete temas ediliyor; İslâmın içtimai hayata verdiği canlılığın maddî ve mânevî ölçülerini meydana koyuyor. Şöyle ki: Hayat mücâdelesinde madde ile haşır-neşir olan insan, maddenin ruh ve vicdan üzerinde bıraktığı hırs teressübâtını ibâdet cilâsiyle gidermek zorundadır. Bunun için günde beş vakit namaz bu teressübâtı temizler, haftada bir kılınan cum'a namazı temizlenen yeri cilâlar.. Aksi halde insan madde esâretinde silinmeye mahkûm olur ve artık hayatın mâna ve hedefi kalmaz..

İşte **c e m** ' kökünden alınan **c u m a** , hayatın mâna ve hedefini ve hayat ötesi uhrevî mefhumu gönüllere en müessir şekilde işler; mâbede gelenlerin rûhen ve vicdânen gelişmesini sağlar..

Eskiden Araplar bu güne, «**yevmü'l-Arûbe**» derlerdi.. **Hazret-i Peygamber** (S.A.V.)in atalarından **K'âb bin Luay** bu ismi değiştirerek ona «**cuma**» demiştir. Çünkü **Kâ'b** kabile reisi olarak bulunuyor ve her hafta kabile ileri gelenleriyle toplanıp çeşitli mes'eleleri görüşüyordu. Yapılan bu toplantılar bir mâna ve gaaye taşıdığı için, o güne en münâsib isim olarak **cuma** kelimesini koydular.

İbni Sirîn'e göre **Hazret-i Peygamber** (S.A.V.) henüz hicret etmeden önce Medine'deki **Ensar** her **Arûbe** günü toplantı yaptıkları için artık o güne **cuma** ismini verdiler. Çünkü **Ensar** belli bir gaaye için toplanıyor, ruhları kaplayan zulmeti, vicdanları kirleten zulmü gidermeye çalışıyorlardı. Bir def'a yine **Es'ad bin Zûrare** (R.A.) ile toplanıp iki rek'at namaz kıldıktan sonra aralarında şöyle bir konuşma cereyân etti: «**Cumartesi günü Yahudilerin, pazar günü Hristiyanların bayramıdır. Biz de Arûbe (cuma) gününü seçelim, haftalık ibâdetimizi bu günde yapalım.**» dediler.

Beyhakî'nin Mûsâ bin Akabe tarikıyla yaptığı rivâyete göre, **Medine'de** cuma günleri halkı bir araya getirip toplantı yapan **Mus'ab bin Umeyr (R.A.)** olmuştur.

Siyercilerle tarihçilerin tesbit ettiklerine göre, **Hazret-i Peygamber (S.A.V.)** Mekke'den Medine'ye hicret ederken, 12 Rebiülevvel pazartesi günü Medine'ye bir saat mesafede bulunan Kuba'ya **Benî Amr bin Avf** kabilesine indi. Perşembe gününe kadar burada kaldıktan sonra cuma günü Medine'ye doğru hareket etti; Medine yakınlarında **Benî Sâlim bin Avf** kabilesine gelince cuma vakti girmiş bulunuyordu. Hemen oracıkta mescid yeri ayırıp sınırladılar; halk toplanıp namaza hazırlandı. **Hazret-i Peygamber (S.A.V.)** hutbe okuduktan sonra namaz kıldırdı. **Resûlüllah Efendimizin** ilk okuduğu bu hutbeyi teberrüken hem metnen, hem de meâlen konumuzun sonuna koyuyoruz.

İkinci cuma namazı ise, **İmâm Kurtubî'nin** tesbîatine göre, **Bahreyn köylerinden Cûvâsâ** adlı bir köyde kılınmıştır.

Resûlüllah (S.A.V.) devrinde ve ilk iki halife zamanında cuma günleri yalnız iç ezan okunurdu. Yâni imâm minbere çıkınca müezzin kalkar câmiin içinde ezan okurdu. Bundan başka ikinci bir ezan okunmazdı. **Hazret-i Osman** devrinde cemaat çoğaldı, ikinci bir ezan okutmaya ihtiyaç hissedildi. Böylece öğle vakti girince, cuma vaktinin başladığını halka duyurmak için bir ezan daha ihdâs edilmiş oldu. (13). Bu ezan **Hazret-i Osman'ın Zevrâ** adlı hanesinin damında okunurdu.

İşte bu bir **bîd'a-i hasene** olarak günümüze kadar devam edip gelmiştir.

فَاعْمُرُوا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ «Hemen Allah'ı zikretmeye gidin!» meâlin-

deki bu emrin delâlet ettiği mâna ve hüküm üzerinde görüş farkı vardır:

(13) İbnü Mâce: Muhammed bin İshâk hadîsinden naklen almıştır.

a) el-Hasen'e göre, «fes'av» emri burada «kasdet!» mânâsıdır. Ayak ile acele yürüyüp gitmek mânâsına değildir. Kalben azmedip sağlam bir niyetle cuma namazına gitmeye sa'y-u gayret etmektir.

b) Cumhur-i ulemâya göre amel mânâsıdır. Nitekim

وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيًا
إِسْفِكَ لَتَّىٰ وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَاسِي

(14), (15), (16) âyetlerinde geçen «sa'y» kelimesi bu mânaya gelir.

Bu takdirde âyetin mânâsı: «Allah'ın zikrine gitmek üzere amel edin, yâni namaza yol açan abdesti alın, gusül edin, temizlenin ve buna benzer şeyleri yerine getirin!..»

c) Yürümek de sa'y-u gayret mânâsına gelir. Yâni adımlarınızı biraz çabuklaştırın, demektir. Böyle gitmek ise şart değil, fazîlettir.

Çünkü «fes'av» emri, «femdû» şeklinde de okuyanlar olmuştur. İbni Mes'ud ile İbni Şîhab bunlardandır. Hattâ İbni Mes'ud diyor ki: «Eğer ben bunu (fes'av) okuyacak olursam, o zaman cuma namazına giderken, sırtımdaki üstlüğü düşürecek kadar hızlı gitmem icâbederdi.» (17).

Hazret-i Ömer (R.A.)'in de «femdû» şeklinde okuduğu rivâyet edilirse de pek itimade şâyan değildir.

Netice olarak «fes'av» emri, «femdû» mânâsına da gelir; şu farkla ki, «fes'av» da fazla olarak cidd ve inkınâş (ciddiyet ve tez tez gitme) mânâsı vardır.

«Fes'av»e kalben niyet ve azim veya amel mânâlarının verilmesinin sebebine gelince: Sa'y'e, acele gitmek mânâsını verecek olursak, âyetle alâkalı hadîs arasında tenakuz (birbirini

(14) İsrâ sûresi, âyet: 19.

(15) İnsan sûresi, âyet: 22.

(16) Necm sûresi, âyet: 39.

(17) «Femdû» şekli, kırâet-i Kur'an'dan değildir. Sadece tefsir ve te'vil mahiyetindedir.

tutmazlık) meydana gelir. Fakat niyet, azim ve amel mânalarını verecek olursak bu tenakuz giderilmiş olur. Nitekim sened-i sahîhle bize kadar gelen rivâyette buyuruluyor ki:

إِذَا أَتَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَعَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتُوا

«Namaza geldiğiniz zaman, sekinet ile (rahat rahat, acele etmeden ve kar ile) gelin. Ulaştığınız kadarını (imamla birlik-te) kılarırsınız, kaçırdığınız kısmı tamamlarsınız.» (18).

Ayrıca Ahmed bin Hanbel'in tesbît ettiği rivâyette buna yakın bir ibâreyle buyuruluyor ki:

إِذَا أَقْبَتِ الصَّلَاةُ فَلَا تَأْتَوْهَا وَأَنْتُمْ تَسْعُونَ وَاشْتَوْهَا وَأَنْتُمْ تَمْسُونَ وَعَلَيْكُمْ السَّكِينَةُ فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتُوا

«Namaz kılınmaya başlanırken tez tez yürüyerek gelmeyin, normal yürüyerek gelin; rahat rahat ve kar içinde hareket edin; ulaştığınız kısmı (imamla) kılın; kaçırdığınız kısmı (kendi başınıza) tamamlayın!» (19).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا nidâsiyle hitab edilen mü'minlerden mak-

sad kimdir? Âlimler bunun mükelleflere has olduğu üzerinde durmuş ve bu mânayla hastalar, yürüyemeyecek kadar yaşlananlar (pîr-i fânîler), yolcular, köleler, kadınlar, çocuklar ve iki gözden mahrum bulunanlar bu hitabın dışında kaldığını söylemişlerdir. (20).

Nitekim buna işâretle Hazret-i Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki:

(18) Buhârî - Müslim..

(19) Müsned-i Ahmed bin Hanbel: Ebû Hüreyre (R.A.)den.

(20) Ebû Hanîfe'ye göre a'mâ ile yaşlıların elinden tutup cumaya götüren bulunursa, cuma onlara da farz olur.

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَعَلَيْهِ الْجُمُعَةُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَّا
مَرِيضًا أَوْ مُسَافِرًا أَوْ مَرَةً وَصِيًّا أَوْ مَمْلُوكًا فَمَنْ اسْتَفْتَى بِلَهْوٍ
أَوْ تِجَارَةٍ اسْتَفْتَى اللَّهَ عَنْهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ

«Allah'a ve âhîret gününe inanan kimseye, cuma gününde cuma namazı gereklidir. Ancak hastaya, yolcuya, kadına, çocuğa ve köleye değil... Kim cuma namazı vaktinde (namaza gitmeyip) oyun, eğlence ve ticaretle yetinip oyalanırsa, Allah da o kimseden istiğnâ eder, (ibâdetine muhtaç olmadığı gibi, onu ibâdet etmeye de zorlamaz). Şüphesiz ki Allah her şeyden müstağnidir (hiç bir şey'e muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır) ve övülmeye lâyıktır.» (21).

Bu rivâyetleri de dikkate alarak fukahâ, câmi ve cemaate çıkmaya engel olan hastalık veya çıkıldığı takdirde hastalığın artma endişesi, hükümdarın zulmetme korkusu, şiddetli yağmur ve aşırı çamur gibi özürler müstesnâ normal hallerde hür bâliğ erkeklerin cuma namazına çıkması farzdır, hükmüne varmışlardır.

إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ «Namaza çağırıldığında» meâlindeki şartlı

cümlede geçen çağrı, cumanın vücubuna hastır. O halde müczinin sesini duyabilme mevki ve mesafesinde olanlara cuma farz olmuş oluyor. Bu mesafeden daha uzakta olup duyma imkânı olmayanlara ise farz değildir.

Ancak yakınlık ve uzaklık hususunda görüş farkları vardır:

a) İbni Ömer, Ebû Hüreyre ve Enes bin Mâlik'e göre, şehir veya kasabada altı mil mesâfede bulunanlara farzdır. (22).

(21) Dâre Kutni: Ebû Zübeyr'den..

(22) Bir mil, yaklaşık olarak iki kilometredir.

b) **Rabia'ya** göre, dört mil mesafede olanlara vâcibdir.

c) **İmâm Mâlik** ve **Leys'e** göre, üç mil mesâfede olanlara vâcibdir.

d) **İmâm-ı Şâfi'i**ye göre, ezanın işitilme imkânı itibar edilir, şu şartla ki, müezzinin sesi yüksek olacak, onun sesini bastırarak başka bir ses olmayacak, aynı zamanda hava sâkin olacak, müezzinin ezan okuyacağı yer şehrin hisarı bulunacak..

e) **İmâm Ahmed bin Hanbel** ve **İshak bin Rahaveyh'e** göre, müezzinin sesini duyanlara vâcib olur (özür sahipleri müstesnâ).

Nitekim Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

إِنَّ الْجُمُعَةَ عَلَى مَنْ سَمِعَ النِّدَاءَ «Cuma ancak çağrıyı işitenlere farz-

dır» buyurmuşlardır. (23).

f) **İmâm Ebû Hanife** ve arkadaşlarına göre, şehir ve kasabada bulunan herkese (özür sahipleri müstesnâ) cuma farzdır; ezan sesini işitsin, işitmesin fark etmez. Şehir dışında da ezan sesini işitenlere farzdır.

Yine bu şartlı cümleden cumanın ancak ezan ile farz olacağı, ezanın da ancak vakit girince okunacağı ve böylece cumanın ancak vakit içinde kılınabileceği istidlâl edilmiştir. Nitekim **Buhârî'nin** kaydettiğine göre, **Hazret-i Enes bin Mâlik** diyor ki: «**Hazret-i Peygamber (S.A.V.)** güneş batıya meyledince cuma namazını kıldırdı..»

İmâm Ahmed bin Hanbel ise, «Cuma namazı zevalden önce kılınır» diyor ve bu hususta **Seleme bin Ekvâ'nın**, şu hadisini delil olarak alıyor:

كَانُضَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ تَصَرَّفَ وَلَيْسَ لِي بِطَانٍ ظِلٌّ

«Biz **Hazret-i Peygamber** ile birlikte cuma namazını kıldıktan sonra mescidden ayrıldığımızda henüz duvarların gölgesi yoktu..»

Diğerlerinin delili ise, Vekî'nin rivâyet ettiği şu hadîstir: İyâş'ın kendi babasından naklettiği hadîste deniliyor ki: «Biz, Resûlüllah (S.A.V.) ile toplanıp güneş batıya meyledince cuma namazını kılar, sonra evimize döndüğümüzde duvarların gölgesini tâkip ederdik..»

Cumhurun da mezhebi budur. Yâni öğle namazının vakti, cumanın da vaktidir..

Cuma — özür sâhipleri, kadın ve köle müstesnâ — mükellef olan her müslümana farzdır.. Yâni her mükellefin bizzat cuma namazı kılması gerekir. Bunun farz-ı kifâye olduğunu iddia edenlerin mâkul ve sahih hiç bir delilleri yoktur, diyebiliriz. Onların iddiasının hilâfına Hazret-i Peygamber'den şu sahîh hadîs rivâyet edilmiştir:

«Kim hafifsiyerek, مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ تَهَاوَنًا طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قَلْبِهِ

önemsiz görerek, üç def'a cumayı terkederse, Allah onun kalbini mühürler.» (24).

Hazret-i Câbir'in rivâyet ettiği hadîste ise: (25)

«Kim üç def'a hiç مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ ثَلَاثًا مِنْ غَيْرِ ضَرُورَةٍ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قَلْبِهِ

bir özür yokken cumayı terkederse, Allah onun kalbini mühürler..» buyuruluyor.

Yine sahîh bir rivâyette: الرَّوَاحُ إِلَى الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ

«Cumaya gitmek her müslümana vâcibdir.» buyurulmuştur.

إِلَى ذِكْرِهِ kaydına gelince, burada geçen «zıdır»den maksad:

- Cuma namazıdır..
- Hutbedir..
- Vaaz ve nasihattır..

(24) Hadisin isnadı sahihtir. Müsnedlerin çoğu bunu almıştır.

(25) İbnü'l-Arabi Ebûbekir..

Bu, **Saîd bin Cübeyr'e** göredir. **İbnü'l-Arabî'ye** göre, bu üçüne de şâmilidir ve hepsi de vâcibdir.

«**Alım-satımı bırakın!**» emrinin burada cuma namazı vaktinde alış-verişin haram olduğuna delâlet ettiği anlaşılıyor.. Ancak tahrîm vaktinde iki ayrı görüş vardır:

1. Zeval vaktinden namaz kılınıp bitinceye kadar olan zamandır. Bu, **Dahak, Hasan ve Atâ'a** göredir.

2. Hutbe ezanından namaz kılınıncaya kadar geçen zamandır. Bu, **İmâm-ı Şâfiî'ye** göredir.

Tahrîm vaktinde yapılan alım-satım haram olmakla beraber, hükümsüz de bırakılabilir mi? Bu hususta da görüş farkı vardır:

a) **İmâm Mâlik'e** göre, namaz için ezan okununca alım-satım terkedilir, namaz kılınırken bu esnada yapılan alım-satım hükümsüz sayılır. Fakat yapılan âzâd etme, nikâh ve talâk gibi akıtlar hükümsüz bırakılmaz.

b) **Mehdeviyy'e** göre, insanı cuma namazından alıkoyan her türlü akit şer'an haram, yasak cihetiyle de hükümsüzdür.

c) **İmâm-ı Şâfiî'ye** göre, bu esnada yahut ezan okunup namaz kılınıncaya kadar geçen zaman içinde alım-satım haramsa da hükümsüz değildir.

d) **İmâm Kurtubî'ye** göre, sahîh olan, bu esnada alım-satımın haram olduğu ve hükümsüz sayıldığı, görüşüdür. Çünkü **Hazret-i Peygamber (S.A.V.):** «**Blzim emir ve görüşümüz üzerine olmayan her iş ve amel merduttur.**» buyurmuştur.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Cuma namazı hür bâliğ olan her mükellef erkeğe farzdır.
2. Cuma namazı farz-ı ayndır..
3. Öğle namazının vakti cuma namazının da vaktidir..
4. Ezan sesinin işitildiği yerde eyleşen erkeklere cuma farzdır. Ebû Hanîfe'ye göre şehir veya kasaba içinde yaşayanlara, ezan sesini işitsin işitmesin, cuma farzdır.

5 Namaza, bilhassa cuma namazına azim ve vekarla gitmek fazîlettir..

6 A'mâ, hasta, kötrüm, pîr-i fânî, köle, kadın, çocuk, esir ve mahbus'a cuma farz değildir.

7 Cuma ezanından namaz kılınıp bitinceye kadar alım - satım haramdır.

— o —

أَوَّلُ خُطْبَةٍ خَطَبَهَا النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِالْمَدِينَةِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ أَخَذَهُ وَأَسْتَعِينَهُ وَأَسْتَغْفِرُهُ وَأَسْتَهْدِيهِ وَأُؤْمِنُ بِهِ
 وَلَا أَكْفُرُهُ وَأَعَادِي مَنْ يَكْفُرُ بِهِ . وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ
 لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ . أَرْسَلَهُ بِالْهُدَى
 وَدِينِ الْحَقِّ وَالنُّورِ وَالْمَوْعِظَةِ وَالْحِكْمَةِ عَلَى فِتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ وَقِيلَ
 مِنَ الْعِلْمِ وَضَلَّالَةٍ مِنَ النَّاسِ وَانْقِطَاعِ مِنَ الزَّمَانِ وَدُنُوءِ مِنَ الشَّعْثِ
 وَقُرْبٍ مِنَ الْأَجَلِ . مَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشِدَ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ
 وَرَسُولَهُ فَقَدْ غَوَى وَفَرَطَ وَضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا . أَوْصِيَكُمْ بِتَقْوَى
 اللَّهِ فَإِنَّهُ خَيْرٌ مِمَّا أَوْصَى بِهِ السَّلَامُ الْمُسْلِمُ أَنْ يَخْصُهُ عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنْ
 يَأْمُرَهُ بِتَقْوَى اللَّهِ وَاحْذَرُوا مَا حَذَرَكُمْ اللَّهُ مِنْ نَفْسِهِ فَإِنْ تَقَوَّى اللَّهُ لِمَنْ
 عَمِلَ بِهِ عَلَى وَجَلٍ وَمَخَافَةٍ مِنْ رَبِّهِ عَوْنُ صِدْقٍ عَلَى مَا تَبْغُونَ مِنْ أَمْرِ الْآخِرِ
 وَمَنْ يُصْلِحِ الَّذِي بَيْنَهُ وَبَيْنَ رَبِّهِ مِنْ أَمْرِهِ فِي السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ لَا يَنْوِي
 بِهِ إِلَّا وَجْهَ اللَّهِ يَكُنْ لَهُ ذِكْرٌ أَفَى عَاجِلِ أَمْرِهِ وَذُخْرٌ أَفْوَ بَعْدَ الْمَوْتِ
 حِينَ يَنْتَقِرُ الرُّءُوفُ إِلَى مَا قَدَّمَ وَمَا كَانَ تِمَاسُوِي ذَلِكَ يُوَدُّ لَوْ أَنَّ
 بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا وَيَحْذَرُكُمْ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رُؤُوفٌ
 بِالْعِبَادِ هُوَ الَّذِي صَدَقَ قَوْلُهُ وَأَنْجَزَ وَعْدَهُ لَا خُلْفَ لِلَّذِك

فَإِنَّ يَقُولُ تَعَالَى : « مَا يَبْدُلُ الْقَوْلُ لَدَى وَمَا أَنَا بِظَلَامٍ لِلْعَبِيدِ
فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي عَاجِلِ أَمْرِكُمْ وَأَجَلِهِ فِي السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ فَإِنَّهُ
مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَكْفِرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ فَقَدْ فَازَ
قَوْلًا عَظِيمًا وَإِنَّ تَقْوَى اللَّهِ تَوْفِيقُ مَقْتِهِ وَتَوْفِيقُ عُقُوبَتِهِ وَتَوْفِيقُ سَخَطِهِ
وَإِنَّ تَقْوَى اللَّهِ تَبْيِضُ الْوُجُوهُ وَتَرْضَى الرَّبُّ وَتَرْفَعُ الدَّرَجَةَ فَقَدْ وَاجِبُكُمْ
وَلَا تَقْرَظُوا فِي حُبِّ اللَّهِ فَقَدْ عَلَّمَكُمْ كِتَابَهُ وَنَجَّى لَكُمْ سَبِيلَهُ لِيَعْلَمَ
الَّذِينَ صَدَقُوا وَيَعْلَمَ الْكَادِبِينَ فَأَحْسِنُوا كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ
وَعَادُوا أَعْدَاءَهُ وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ أَحَبُّكُمْ وَسَمَّاكُمْ
السُّلَاطِينَ لَكُمْ مِنْ هَلَاكٍ عَنْ بَيِّنَةٍ وَغِيَا مِنْ حَى عَنْ بَيِّنَةٍ وَلَا حَوْلَ
وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فَكَثُرُوا ذَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى وَأَعْمَلُوا مَا بَعْدَ الْمَوْتِ فَإِنَّهُ مَنْ
يُضِلُّ مَا بَيْنَهُ وَيَبِينُ اللَّهُ يَكْفِرْهُ اللَّهُ مَا بَيْنَهُ وَيَبِينُ النَّاسُ ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يَقْضِي
حَقَّ النَّاسِ وَلَا يَقْضُونَ عَلَيْهِ وَيَمْلِكُ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ
اللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

HAZRET-İ PEYGAMBER (S.A.V.) İN İFÂDE BUYURDUĞU İLK HUTBELERİ

Hamd Allah'a mahsustur. O'na hamdeder, O'ndan yardım diler, bağışlanmamı O'ndan ister ve O'ndan hidâyet talep ederim.. Ben O'na imân ederim, küfretmem.. Ona küfredene düşman olurum..

Allah'dan başka tanrı olmadığına, O'nun Bir olduğuna, eşi ortağı bulunmadığına şehâdet ederim. Muhammed'in de Allah'ın Kulu ve Resülü olduğuna şehâdet ederim..

Allah, Muhammed'i hidâyet, hak din, nûr, öğüd ve hikmet olarak, resûllerin ardı kesilip peygambersiz geçen bir devirde, ilmin azaldığı, insanların çoğunun sapıttığı, (ahlâk ve fazîlet bağlarının) koptuğu, kıyâmetin yaklaştığı, varlık âleminin eccelinin yaklaşmakta olduğu bir zamanda gönderdi..

Artık kim Allah'a ve Resûlüne itâat ederse, doğruya ve hakikate erişir; kim de Allah'a ve Resûlüne isyân ederse, azıp sapıtır, tefrite (ortalamanın çok altına) düşüp uzak ve derin bir dalâlet içinde kalır..

Size Allah'tan takvâ üzere bulunmanızı tavsiye ederim. Çünkü müslümanın müslümana tavsiye edeceği en hayırlı şey, onu âhirete tahrik ve teşvik etmesi ve ona Allah'tan takvâ üzere bulunmayı emretmesidir..

Allah, sizi kendisinden ne ile korkutuyorsa, ben de sizi (ancak) onunla korkutuyorum. Çünkü ilâhî takvâ — ki kim onunla endişe hassasiyeti içinde Rabbinden korku şuuru içinde amel ederse — âhîret umurundan arzu ettiğimiz şey'e (ulaşmamızda) doğru bir yardımcıdır.

Kim de kendisiyle Rabbi arasındaki durumu gizli ve âşikâr hallerde düzeltmeğe niyetlenirse, bu ona dünyasında bir şeref ve iyi düşünme kaynağı; ölümünden sonrası için de — kişi önünden gönderdiği şey'e muhtaç olduğu zaman — bir azık olur. Bundan başka olan şeyler ise, kişi onunla kendi arasında uzun bir mesafenin bulunmasını ister..

Allah size asıl kendinden korkmanızı emreder. Allah kullarını pek çok esirgeyendir.. Allah sözünü doğruladı, va'dini yerine getirdi; O'nun için sözünde durmama diye bir şey yoktur ve olamaz.. Çünkü Allah buyuruyor: «Benim yanımda söz değiştirilmez. Ben kullara zulûmkâr da değilim..»

Artık siz şimdiki ve sonraki işlerinizde gizli ve âşikâr halerinizde Allah'tan korkun!. Çünkü kim Allah'tan korkarsa, Allah onun kusurlarını örter, onun mükâfatını büyütür. Ve kim de Allah'tan takvâ üzere bulunursa, büyük bir kurtuluşa nâil olur. Zira ilâhî takvâ, seni O'nun gazabından korur; O'nun vereceği cezâî âkıbetten muhafaza eder.. Hem ilâhî takvâ, yüzle-

ri aklaştırır. Rabbi de râzı eder, dereceyi yükseltir. O halde siz (bundan) nasibinizi alın; O'nun huzurunda tefrîte (ortalama yolun çok altına) düşmeyin. Şüphesiz ki O size Kitâbını öğretti, sizi kendi yoluna sevketti; tâki doğru olanlarla yalancı olanları (kendi kanunu îcabı) bir daha tesbit edip bile...

Allah'ın size iyilikte bulunduğu gibi siz de iyilikte bulunun; O'nun düşmanına düşman olun; O'nun yolunda cihâdın hakkını vererek mücâhede edin; sizi beğenip seçen ve size Müslüman adını veren O'dur. Tâki helâk olan apaçık bir delilden sonra helâk olsun, diri kalan da apaçık bir delilden sonra havatta kalsın!. Günahlardan kaçınmaya hiç bir gücümüz, ibâdet etmeye de hiç bir kuvvetimiz yoktur, ancak Allah ile vardır gücümüz ve kuvvetimiz..

Allahı çokça anın, ölümden sonraki hayat için amel edin.. Çünkü kim kendisiyle Allah arasındaki durumu düzeltirse, Allah ona, onunla insanlar arasındaki hal ve durumu (düzeltmede) kâfidir.

Evet bu böyledir; Allah insanlar üzerinde (dilediği gibi) hükmeder; fakat insanlar Allah üzerinde hükmedemez. O, insanların her şey'ine sâhiptir, fakat insanlar O'ndan hiç bir şey'e sâhip değildir (mülkün sâhibi O'dur, insanlar eyreti olarak mülkün üzerinde bulunuyor).

Allahü Ekber.. Ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhî'l-Alîyyi'l-Azîm.

صَلِّ إِلَيْنَا وَاعْمُرْ (26)

Ne bayram namazı hakkında ne de kurban bayramında kurban kesmek hakkında sarih bir emir olmadığı ve sadece delil olarak yukarıdaki âyetin bulunduğu sebebiyle müctehid imamlar bu konuda farklı görüşler izhar etmişlerdir: Bâzısına göre bunları yapmak vâcib, diğer bâzısına göre sünnettir.

Birinci emir, «namaz kıl!» şeklinde mutlak olarak ifâde edilmiş; hangi namaz olduğu beyân edilmemiştir. Bunun için:

a) İbni Abbas (R.A.) ve Dahak'a göre mânası, «Sana farz olan namazı kıl» demektir.

b) Katâde, Atâ ve İkrime'ye göre, «Kurban günü bayram namazını kıl» demektir, yâni bu mâna kastediliyor.. Nitekim Enes bin Mâlik (R.A.) diyor ki:

— «Önceleri Hazret-i Peygamber (S.A.V.) namaz kılma-dan evvel devesini boğazlardı. Sonra bunun aksini emreti, yâni önce namaz kılın, sonra kurban kesin, diye tenbihte bulundu..

Saîd bin Cübeyr (R.A.) bu âyeti tefsir ederken şu te'vilde bulunmuştur: «Rabbine sabahın farz olan namazını kıl ve kurbanını da Mina'da kes!» Buna göre, Kurban bayramı namazı ve kurban boğazlamak sünnettir, vâcib değildir. Çünkü vâcib, ya sübutu kat'î delâleti zannîdir; ya da sübutu zannî, delâleti kat'îdir. Bu iki târif dışında kalan bir mes'ele vâcib olma derecesinde değil de sünnet derecesinde kalır.

c) Hazret-i Ali (R.A.)ye göre âyetin mânası şöyledir: «Namazı kıl ve tekbir getirirken ellerini göğüs (n a h r) hizasına kaldır.» Câfer bin Ali de aynı görüştedir. İbni Abbas (R.A.)dan

da buna yakın bir rivâyet gelmiştir. Bunların delili ise, şu hadîs-i şerîftir: «Bu âyet inince Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Cibril'e soruyor: «Yâ Cibril! burada Allah'ın size emrettiği nahîre'-den maksad nedir?» Cibril-i Emîn şu cevabı veriyor: «Bu, hayvan boğazlamak değildir; fakat Allah, namaz için tekbîr getireceğin zaman ellerini göğüs hizasına kadar kaldırmanı emrediyor. Rükûa eğildiğinde de, secdeye vardığında da böyle yapacaksın! Çünkü bu bızım ve yedi kat gökteki meleklerin namazıdır. Her şey'in bir süsü vardır, namazın süsü ise her tekbîrde elleri kaldırmaktır.» (27).

d) Muhammed bin Kâ'b el-Kureziy diyor ki: «İnsanlardan bir kısmı Allah'dan başkasına ibâdet eder ve O'ndan başkası adına kurban keserdi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi..»

Demek Allah kendi Resûlüne bu âyetle namaz, kurban gibi ibâdetlerin de ancak kendisi için yapılacağını bildiriyor. Putlara, taş ve topraklara, yatırlara ibâdet etmenin, kurban kesmenin şirk olduğuna dikkatimizi çekiyor. Şöyle ki: «Ey şanlı Resûlüm! Allah sana dünyada da, âhîrette de çokça hayır verdiği için farz ve nâfile namazını, boğazlıyacağın kurbanı Allah rızasını gözeterek kıl ve işle, O'nun için boğazla.. Başkası adına değil..» mânası kasdediliyor.

Nitekim En'am sûresi 162. âyetle buna işâretle buyuruluyor ki:

قُلْ إِن صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ

«De ki: Şüphesiz benim namazım da, ibâdetim de, dîrlımın de, ölümüm de, hiç ortağı olmayan, âlemlerin Rabbi Allahındır. Ben böylece emrolundum. Ben (bu ümmette) Müslüman olanların ilkiyim.»

Kevser sûresi 1 - 2 âyetlerin ve alâkalı rivayetlerin ışığı altında mezhep imamlarının görüşlerini şöyle tesbit edip sıralıyabiliriz:

1. **İmâm Ebû Hanîfe** ve arkadaşlarına göre, en sahih olan tesbite nazaran bayram namazı, kendisine cuma farz olanlara vâcibdir.

2. **Şâfilere** göre, namaz ile emrolunan herkese müekked bir sünnettir. Hacılar müstesnâ diğerlerine cemaatle kılmaları sünnettir. Hacılara ise münferiden sünnettir.

3. **Mâlikilere** göre, vitir namazından sonra en kuvvetli bir sünnettir. Kendisine cuma vâcib olanlar bu sünnet ile muhatab tutulurlar. Cemaat ile kılınır.

4. **Hanbelilere** göre, kendisine cuma namazı vâcib olan her mükellefe bayram namazı farz-ı kifâyedir. Cuma kılınan yerde kılınır, hutbesi sünnettir, cumada ise şarttır..

Bayram namazının vakti ise:

a) **Hanefilere** göre, güneş bir mızrak boyu yükseldikten zeval vaktine kadardır.

b) **Şâfilere** göre, güneş doğduktan zevâl vaktine kadardır.

c) **Mâlikilere** göre, güneş bir mızrak boyu yükseldikten zeval vaktine kadardır..

d) **Hanbelilere** göre, güneş bir mızrak boyu yükseldikten zevalden biraz evveline kadardır..

Kurban kesmek hakkında da mezhep imamlarının görüşü farklıdır:

a) **İmâm Mâlik, İmâm-ı Şâfiî, İmâm Ahmed bin Hanbel, İmâm Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'e** göre kurban kesmek yâni kurban bayramında zengin olan kimsenin hayvan boğazlaması müekked bir sünnettir.

b) **İmâm Ebû Hanîfe'ye** göre ise, şehir ve kasaba halkından mukim (eyleşik) olanlar için vâcibdir.

FIKHÎ KAİDELER

1. «BİR İŞTEN MAKSAT NE İSE HÜKÜM ONA GÖREDİR.»

Açıklaması :

— Bir iş üzerine terettüp edecek hüküm; o işten maksad ne ise ona göre olur. Meselâ :

a) Bir şey hem helâllik hem de haramlık vasfını taşıyorsa bunlardan hangisi kastedilerek işlenmişse, ona göre hüküm alır. Yerde bulunan bir eşyayı, sâhibini bulup vermek için almak helâldir. Kendine mal etmek için almak haramdır.

b) Kurulan çadıra bir av hayvanı takılıp kalırsa, bakılır: Eğer çadır bu maksatla kurulmuşsa, takılan hayvan çadır sahibinin olur; bu maksadla değilse ona sahip olamaz.

2. AKİDLERDE İTİBAR MAKSAD VE MÂNAYADIR; ELFAZ VE MEBÂNİYE DEĞİLDİR.

Yapılan bir akidde ,kasedilen mânâ başka, lâfız da başka olursa, itibar mânayadır. Meselâ:

a) Beş gram altını 4,5 gram altınla değiştirme muamelesi «beyi' alım-satım» ismi altında cereyân etse bile bu, mânâ yönünden «ribâ-fâiz» muamelesine girdiğinden câiz değildir.

b) Vefâen beyi'de «rehin» hükmü câri olur. Çünkü, bir malı kararlaştırılan şartlara göre semen ve mebi' (malın değeri olan para ve satışı yapılan mal) tekrar iade edilmek üzere satışı yapmaya, her ne kadar lâfız yönünden «bey'i bi'l-vefâ» deniliyorsa da, mânâ yönünden «rehin» muamelesine girdiği için, bunda rehin hükmü câridir. Bir nev'i ipotek olup borcu te'minata bağlamaktır.

3. YAKÎN (KESİNLİK İFADE EDEN ŞEY) ŞÜPHE İLE ZÂİL OLMAZ.

Meselâ:

— (A)nın (B) üzerinde 1000 lira alacağı var. (B) bu borcu (A) ya ödediğine dair hüccet ve delil gösteriyor. (A) da hâlâ 1000 lira (B)'de alacağı olduğuna hüccet ve delil gösteriyor. Bu durumda (A)nın delili, bu alacağının diğer 1000 lira alacağını (B) ödedikten sonra yenilendiğini beyyine ile isbat etmedikçe kabul olunmaz. Çünkü, Beyyine hüccet-i kaviye demektir ki, şahadet ikrar ve yeminden nükûle şâmilidir. (B) nin bu borcu ödediğini delile dayanarak söylemesi yakîn (kesin bilgi) ifade eder. (A) nın iddiası ise, her ne kadar delile dayan- sa da şüphe ifâde eder.

4. BİR ŞEY'İN BULUNDUĞU HAL ÜZERE KALMASI ASILDIR.

Bir şey bulunduğu, tesbit edildiği zamanda ne hal üzere ise, aksine bir delil sâbit olmadıkça, o hal üzere kalması, değişikliğe uğramaması asıldır; ona göre hüküm verilir.

Bilindiği gibi, eşya zamanla değişir, değişikliğe uğrayabilir. Her değişmeği bir hâdisе meydana getirir. Fakat bir şey'in bulunduğu hal üzere kalması muhakkak, değişime uğraması ise muhtemeldir. Bu bakımdan muhakkak olan hal, muhtemel olan hâle nazaran önde gelir.

Meselâ:

a) Bir şahıs uzun müddet kaybolur; sağ veya ölü olduğuna dair kesin bir bilgi elde edilmese, — Hanefilere göre 90 yaşını bitirinceye kadar — onun sağ bulunduğuna hükmedilir ve buna göre miras ve bâzı hususlar da dikkate alınır.

b) Evin bir kısmı satıldıktan sonra, biri o kısma şerîk (ortak) olduğunu iddia ederek şuf'a talebinde bulunur, müşteri de elinde satın aldığı kısım hakkındaki bu iddiayı inkâr ve

red ederse, müşterinin sözü asıl olarak kabûl olunur; şuf'a iddiası ise ancak delil ve huccet ile sübut bulur. Çünkü burada asıl olan satılan kısmında başkasının şüf'adar olmamasıdır ve böylece o, bulunduğu hal üzere kalır.

5. KADÎM KADEMÎ ÜZERE TERK OLUNUR.

Çünkü bu hususta asıl olan bir şey'i bulunduğu hal üzere bırakmaktır.

Bir şey'in ötedenberi devâm edegeldiği hal, onun o hal üzere meşrûiyetine delil sayılır. Zira bu kaide esas tutulmayacak olursa, birçok tarihî kıymetler bulunduğu hal üzere bırakılma ve böylece asliyetini kaybetme tehlikesiyle başbaşa kalır.

Meselâ:

a) Vakıf olduğu bilinen, fakat vakfiyesi ve vakıf şartı tesbit edilmeyen bir vakfın gallesi (geliri) ötedenberi nereye sarfediliyor ve nasıl kullanılıyorsa öylece dokunulmadan devam eder; dokunulmaz.

b) Tarla sahibi ötedenberi tarlasının içinden geçen yol veya suyu kaldırmak istese veya yoldan ve sudan istifade edenlere mâni' olmak istese, bakılır: Eğer ötedenberi bunun böyle devam edip geldiği isbat edilirse, kademi üzere kalır; tarla sahibinin müdahalesi men'edilir.

6. ZARAR KADÎM OLMAZ.

Genel olarak zararlı bilinen şeylerin işlenip yapılmasına cevaz verilmez. Bu, hemen hemen her devir ve idare sisteminde böyledir. Müstesnâ olarak, böyle bir şey'e müsamaha edilmiş veya yapılırken görülmemişse, umumî kaideyi bozmıyacağından kademine bakılmaksızın kaldırılır.

Meselâ:

a) Birine ait ağaç yola sarkmış, gelip geçenlere zarar veriyorsa, bu ağaç bir asır önce bile buraya dikildiği isbat edilse bile, kesilir. Çünkü zarar kadîm olamaz.

b) Bir evin lâğım veya mutfak suyu sokağa açıktan akıyor; gelip geçenlere zarar veriyor, komşuların sıhhatını bozuyorsa, ev yapıldı yapılah bu suyun sokağa aktığı isbat edilse bile, derhal kaldırılır.

7. BERAAT-İ ZİMMET ASILDIR.

Suç sonradan işlenir. İnsan önce suçlu değildir; sonra bir sebeb ve fiilden dolayı suçlu olabilir.

Meselâ:

a) Hırsızlık suçu iddiasıyla hâkimin huzuruna çıkarılan kimse hakkında ilk düşünülen husus, hırsız olmamasıdır. Hırsız olduğu beyyine ile isbat edilmedikçe suçsuz olduğu kanaatine varılarak serbest bırakılır. Çünkü berâet-i zimmet asıldır.

b) Bir kimse bir diğèrinin malını telef eder de o malın miktarında ihtilâfa düşerlerse, mal sahibi iddia ettiğı fazlalığı isbat edemediğı takdirde, söz, o malı telef edenindir. Yani onun sözü kabul edilip hüküm verilir.

8. ÂRIZÎ SIFATLARDA ASLOLAN ADEMDİR.

Genel olarak sıfat ikiye ayrılır: biri aslî ,diğèri ârizî. Aslî olan sıfat hayat, bekâret gibi mevsufla birlikte var olan şeylerdir. Ârizî olan sıfat, mevsufla birlikte var olmayıp sonradan — ölüm, hastalık, dulluk gibi — âriz olan şeylerdir.

Meselâ:

a) Müdârebe şirketinde kâr sağlanıp sağlanmadığı ihtilâf konusu olursa, ademi (kâr sağlanmadığı) asıl olduğuna göre söz müdâribindir; sermaye sahibi ise kâr sağlandığını isbata muhtaç olur.

b) Ölen kimsenin vârisleri, (meselâ oğulları) babamız şu yerdeki tarlayı, (A) ya, şuuruna sâhip olmadığı bir zamanda satmıştır, diye dâvacı olsalar, (A) da bunun aksini (yâni şuuru yerindeyken sattı) iddiâ etse, beyyine dâvacıya aittir. Çünkü asıl olan şuurlu bir halde satışın yapılmasıdır. Bunama ve gayri şuuri hal, hareket ve sözler ârizîdir.

9. BİR ZAMANDA SÂBİT OLAN ŞEY'İN HİLÂFINA DELİL OLMADIKÇA BAKASIYLA HÜKMOLUNUR.

Az yukarıda da belirtildiği gibi kadim kıdemi üzere terk olunur. Çünkü bu hususta aslolan, bir şey'i bulunduğu hal üzere bırakmaktır.

Meselâ:

a) Bir zamanda bir yerin (A) ye ait olduğu, onun mülkiyeti altında bulunduğu sâbit olduğu takdirde, mülkiyeti izâle eder bir hal sübut bulmadıkça o yerin ötedenberi mülkiyeti altında bulunduran (A) ya ait olduğuyula hükmolunur.

b) Bir kadının ölen (B)ye vâris olduğunu iddia edip dâvacı olması halinde bakılır:

Kadın (B) nin nikâhlı karısı ise, onu boşadığına dair beyine olmadıkça, iddiası kabul edilip (B) ye varis olacağına hükmedilir.

10. YENİ MEYDANA GELEN BİR OLAYIN HÂLE (ŞİMDİKİ ZAMANA) EN YAKIN VAKTE İZÂFESİ ASILDIR.

Sonradan meydana gelen bir olayın ne zaman meydana geldiğinde ihtilâf edilirse, uzak bir zamanda vuku' bulduğu isbat edilmese, şimdiki zamana en yakın olan vakte izâfe olunarak hükme bağlanır.

Meselâ:

a) Alım-satımda akid yapılırken alıcı için (hiyâr-ı Şart)a (Pişman olma müddeti) yer verilir ve sonra bu akdi alıcı bozmak ister de hiyar-ı şartın müddetinin bitip bitmediğinde ihtilâfa düşerlerse, fesh zamanı hâle en yakın olan vakte izafe edilir ve muhayyer olan alıcıya (ki bunun muayyen müddeti içinde feshettiğini iddia ediyordu) beyine düşer.

b) (A) ölmeden önce (B) benim vârisimdir diye ikrarda bulunur ve sonra ölürse, (B) ile (A) nın vârisleri bu ikrarın sıhhatlı iken mi, yoksa ölüm hastalığında mı edildiği üzerinde ihtilâfa düşerlerse, burada vârislerin sözüne itibar edilir; bey-yine de (B) ye düşer.

11. KELÂMDA ASLOLAN MÂNA-YI HAKİKİDİR.

Kelimenin delâlet ettiği hakikî mânaya göre hükme varılır; *karine* olmadıkça *mecâz-ı mânaya* veya *taglib* kaidesine göre mânâ çıkarmaya gidilmez.

Meselâ :

a) Bir kimse oğlu için birşeyler vasiyet ederse, oğlunun oğlu buna girmez. Çünkü kelimenin hakikî mânası oğlu ifâde ediyor; torunu değil.

b) (A) «Şu kadar malımı evlâdıma vakfettim» dedikten sonra ölürse, (A) nın erkek ve kız bütün çocukları buna girer; çünkü örfen «evlâd» kelimesi umumiyetle erkek ve kız çocuklarına delâlet eder; yâni mânâ-yı hakikîsi budur.

12. SARAHAT KARŞISINDA DELÂLETE İTİBAR YOKTUR.

Sözle bir şeyi irâde etmek sarahattır. Fiil veya sükût ile irâde etmek, delâlettir. Bir hususun yapılmasında sarahatle delâlet arasında ihtilâf vuku bulursa, sarahatle amel edilir. Çünkü delâlet sarahat gibi kesinlik ifâde etmez.

Meselâ:

a) Bir evde misafir olarak bulunan topluluktan biri bulunduğu evin aynasını alır bakar, sonra diğer birine verir, derken ara yerde kırılırsa, hiç birisi buna zâmin olmaz. Çünkü bu gibi hallerde delâleten müsaade vardır. Ama ev sahibi mevcut hiç bir eşyaya dokunmayın veya aynaya falan dokunmayın demiş olsaydı, o zaman delâletin hükmü kalmaz, sarîh beyanla amel edilir ve aynayı kıranlar zâmin olurlardı.

b) Üçüncü bir şahıs (B) nin nam u hesabına fuzûlî olarak bir mal satın alır, (B) de bu malın kendisine teslimini arzu ederse, bu akde (alım-satıma) delâleten izin vermiş sayılır. Ama (B) kendi namına satın alınan malın reddini emrettikten sonra kendisine teslimini irâde ederse red emri sarahat, teslim etme iradesi ise delâlet ifâde ettiğinden, red emri ile amel olunur.

13. MEVRİD-İ NASDA İCTİHÂDA MESAĞ YOKTUR.

Yâni bir mes'ele hakkında âyet veya hadîste kat'î bir beyân varsa, bu o mes'ele hakkında bir nass sayılacağından artık o mes'ele hakkında ictihada cevâz yoktur. Çünkü ictihad ancak kesin ve sarîh olmayan mes'elelerde şâriin muradını arayıp bulmak için meşru'dur.

Meselâ:

a) Hâkim, boğazlanırken bismelenin kasden terkedildiği bir havvanın etinin satışına ve yenilmesine cevâz verecek olursa, — her ne kadar Şâfiî mezhebinde buna cevâz verilmişse de — hâkimin bu hükmü infaz edilmez.

b) Yine Hâkim, dâvacıyla dâvalı arasındaki ihtilâfı hallederken, dâvacı, dâvalıda 1000 lira alacağı olduğunu iddia ediyor; dâvalı da bunu inkâr ediyor. Hâkim dâvacıya yemin, dâvalıya da beyyine teklif ederse, böyle bir ictihadın hiç bir şer'î kıymeti yoktur. Çünkü Mütevâtir hadîste: «Beyyine müddeteye aittir; yemin de münkir üzerinedir» buyurulmuştur ki bu bir nassdır. Artık buna karşı ictihâda cevâz olmaz.

14. KIYASA AYKIRI OLARAK SÂBİT OLAN ŞEY BAŞKA ŞEY'E MAKİSÜN ALEYH OLAMAZ.

Genel kaideye aykırı olarak sâbit olan şey, istisnâ teşkil edeceğinden başka şey'e makisün aleyh olamaz. Yâni başka şey ona kıyas edilemez.

Meselâ :

a) Hazret-i Peygamber (S.A.V.)in yalnız olarak Hüzeyme (R.A.)nin şehâdetini kabul buyurması ve: «**Hüzeyme kime şâhid olursa bu ona kâfidir!**» ilâve etmesi gibi. Çünkü genel kaide «iki erkek şâhid» dinletmektir. Kur'ân'da sarîh beyân vardır. O halde Hüzeyme'nin yaptığı şahitliğin kabûl edilmesi istisnâ teşkil eder; başkası ona kıyas edilemez.

b) Müslüman erkekler ancak hür kadınlardan 4 tane ile evlenebilirler. Kur'ânda bu kesin olarak tahdit edilmiştir. Demek ki genel kaide budur. Ama Hz. Peygamber'in 9 kadınla evlenmesi istisnâ teşkil eder, başkası ona kıyasla 4'ten fazla kadınla evlenemez.

15. İCTİHADLA İCTİHAD NAKZ OLUNMAZ.

Yâni icthad etme seviyesinde olan bir müctehidin bir mesele hakkındaki icthadını, diğer bir müctehidin icthâdı bozamaz. Bu icmâ ile sabit olmuştur. Nitekim Ebûbekir (R.A.) bâzı mes'elelerde icthadda bulunup hükümler vermiştir. Hz. Ömer ona o hükümlerde muhalefet etmiştir.

Bunun gibi müctehid bir mes'ele hakkında hüküm verir, sonra bu husustaki icthâdını değiştirecek olursa, evvelki icthadiyle verilen hüküm bozulmaz.

16. MEŞAKKAT KOLAYLIĞI CELBEDER.

Güçlük kolaylığa, sıkıntı genişliğe yol açar: Darlık vaktinde genişlik gösterilmek gerekir. Faizsiz ödeme, havale, hicir gibi birçok fikhî mes'eleler bu asıl kaideye göre hükme bağlanır.

Kolaylığı celbeden meşakkatin tahfif sebepleri yedidir :

1. Yolculuk..
2. Hastalık..
3. İkrâh (Zorlama)
4. Bilgisizlik..

5. Güçlük..
- 6 Umumî belvâ.
7. Nakız.

Meselâ:

a) Selem usûlü. (Alım-Satım da mebiin mevcut olması iktiza ederken, para sıkıntısı çeken kimsenin ileride elde edeceği malı şimdiden satıp bedeli olan parayı alması câiz görülmüştür.) Bu bir nevi ihtiyaç karşısında ruhsat olmuş oluyor.

17. BİR İŞ DARALINCA GENİŞLEMeye YÜZ TUTAR.

Şöyle ki; bir işte darlık ve meşakkat görülünce, genişlik ve ruhsat gösterilir. Bâzıları bu hususta şöyle bir kaide zikreder: «Bir iş daralıp sıkışınca genişler.. Bir iş fazla genişleyince de daralır..»

Gerçi bu kaide yukarıdaki kaideden çıkarılmıştır; fakat arada bir takım ince farklar vardır. Meselâ:

a) Borçlu belirtilen vakitte borcunu ödiyemez de sıkıntıya düşerse, ona borcu ödiyebilecek kadar geniş bir müddet verilir..

b) Nafaka vermekle yükümlü tutulan kimsenin malî durumu bozulur; tâyin edilen miktarı ödemekten âciz kalırsa, kudretine göre bir imkân tanınır.

18. ZARAR VE MUKABELE-İ BİZZARAR YOKTUR.

Başlangıçta başkasına zarar verilmiyeceği gibi zarara zararlar karşılıklıta bulunmak da yasaktır. O halde zarar; zarar vermiyecek bir şekilde giderilir.

Meselâ:

a) Ev komşusu, kendi evinin çatısını tâmir ederken bitişindeki başkasına ait evin çatısını tahrib eder veya kiremitlerini kırarak olursa, bu bir zarardır; yapılmamalıydı. Ama kazara veya cehâleten olduğuna göre bu zarara zararlar mukabele edilmez. Ancak mevcut zararın telâfisi cihetine gidilir.

b) Umuma ait yoldan herkes geçebilir. Ama birisinin başkasının geçeceğine engel olacak şekilde bir yüklü arabayı getirip yolun ortasına bırakması yasaktır.. Bu vaziyete başkası da karşılık olsun diye onun yolunu kapamaz.

19. ZARAR İZÂLE OLUNUR.

Bu kaide yukarıdaki kaidenin sonucu mahiyetindedir. Çünkü zarara zarar ile mukabele edilmeyeceğine göre, mevcut zararın gidermek gerektir. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) :

لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ فِي الْإِسْلَامِ buyurmuştur, yani kişi

kardeşine ne başlangıçta zarar verir, ne de onun zararına karşılık bir zarar verir...

Fıkıhın birçok babları bu kaide üzerine kurulmuştur: Ayıplı malı reddetmek, pişmanlık, şüf'a, kısas, hudut, keffaret v.s.

Meselâ:

Zarar mümkünse aynen, değilse karşılığı ödettirilerek giderilir..

a) Zor ve zulümle alınan bir malın, aynı muhafaza ediliyorsa aynen sâhibine iade ettirilir; bu surette, o malı zorla zimmetine geçiren, «ben onun kıymetini vereyim» diyemez. Aynı muhafaza edilmiyorsa yani telef olmuş veya itlâf edilmiş ise, misli varsa misliyle, değilse kıymetiyle ödenir.

b) Üzerine su bırakmak suretiyle tahrip edilip kullanılmaz hale getirilen bir tarlada, zararı misliyle ödemek mümkün olmadığında bedeli cihetine gidilir.

20. ZARÜRETLER MAHZURLU ŞEYLERİ MUBAH KILAR..

İslâmda zarûretler tahdît edilmiştir.. Haramla karşı karşıya gelen kimse bu tahdît çerçevesine giriyorsa, onu ihtiyaç nisbetinde kullanabilir; aksi halde câiz değildir.

Meselâ:

a) Kıtık yıllarında ölmüş bir hayvanın etinden başka yiyecek bir şey bulunmaz da adam açlıktan ölmek tehlikesiyle karşı karşıya kalırsa, ölmeyecek kadar o etten yiyebilir. Bunun gibi susuzluktan ölüm tehlikesiyle karşılaşır, ölmeyecek kadar şarap içebilir.

b) Silâh tehdidiyle, ölüm tehdidiyle küfre zorlanan kimse, kalben mü'min olduğu halde elfaz-ı küfürden birini söyliyebilir.

Veya bir kimse, tehdit ve cebir ile diğer bir kimsenin malını itlâf etse, bu işe zorlanan kimse mes'ul tutulmaz. Çünkü arada cebir vardır; zarurî olarak bu yola tevessül edilmiştir.

c) Açlıktan ölüm tehlikesi geçiren kimse, başkasına ait olup sâhibinin müsaadesini almadan — ileride bedelini ödemek niyetiyle — malından ölmeyecek kadar alıp yiyebilir.

21. ZARÛRETLER KENDİ MİKTARINCA TAKDİR OLUNUR.

Bu kaide yukarıdaki kaidenin tamamlayıcısı mahiyetindedir. İşaret edildiği gibi, zarurî bir sebeble mubah olan şey ancak zaruret miktarınca mubah olur; fazlası mubah olmaz. Çünkü haramı mubah kılan cevâz illeti, zaruret miktarıyla kalkmış olur; fazlası ise zarûretsiz alınmış olur.

Meselâ:

a) Soğuktan donmak üzere bulunan bir kimse, tehlikeyi atlatacak miktarda başkasına ait odun veya yakıttan — ileride bedelini ödemek niyetiyle — kullanabilir; fazlası ise haramdır.

b) Yukarıdaki kaidede geçen misallerden ikisi buna da misâl olur..

22. BİR ÖZÜR İÇİN CÂİZ OLAN ŞEY, O ÖZRÜN ZEVÂ LİYLE BÂTİL OLUR, (HÜKÜMSÜZ KALIR).

Önce câiz olmıyan, fakat bir özürden dolayı câiz olan şey, mevcut özrün ortadan kalkmasıyla hükümsüz kalır.

Meselâ :

a) Vücudundaki bir hastalıktan dolayı su kullanamayan kimse, bu özründen dolayı teyemmüm eder.. Ama mevcut hastalığın giderilmesiyle özür kalkmış olacağından artık su ile abdest alınır; teyemmüm edilmez.

Bunun gibi suyu kullanmaya sıhhati müsaide olmakla beraber su bulamıyan kimse bu özründen dolayı teyemmüm eder. Su bulununca da teyemmüm hükümsüz kalır.

b) Şâhitlik üzerine şâhitlik.. Asıl şâhid hasta olur veya seferde bulunursa, bir özre mebnî şehâdet üzerine şehâdet câiz olur. Ama asıl olan şâhid iyileşir veya seferden dönerse, o zaman fer'in yâni asıl olmayan şâhidin şehâdeti bâtıl olur.

23. MÂNÎ' ZÂİL OLDUKTA MEMNÛ' AVDET EDER.

Bir şey'in sıhhat ve cevâzına mâni teşkil eden şey zâil ol-
dukta, memnû' (men'olunan şey) avdet eder.

Meselâ:

a) İki kız kardeşi bir kişi nikâhı altında bulunduramaz. Şöyle ki (A) ile (B) kız kardeşler. (C), (A) ile (B) den biriyle evlenebilir. Bu câizdir.. Fakat hangisiyle evlenirse, diğeri muvakkaten kendisine haram olur. Farzedelim ki, (C) (A) ile evlendi, bu takdirde, (A), (C) nin (B) ile evlenmesine mâni teşkil eder. (A) ölecek olursa (C), (B) ile evlenebilir. Çünkü mâni zâil olmuştur.

b) Satın alınan bir malda eski aybından başka yeni bir ayıp meydana gelirse artık o malı eski aybından dolayı reddetmek câiz olmaz. Ancak yeni ayıp kendiliğinden veya bir müdahale ile giderilirse, o takdirde «mâni' kalktığı için memnû' avdet eder» kaidesince iadesi câiz olur.

24. BİR ZARAR KENDİ MİSLİYLE İZÂLE OLUNMAZ.

Zarar ne kendisinden büyük bir zararla, ne de kendisine müsavi olacak bir zararla giderilmez. Belki, kendisinden hafif bir zararla giderilmeye çalışılır.

— «İki şerden en hafif olanı ihtiyar olunur.»

— «Büyük zarar, hafif bir zararla giderilir.»

Kaideleri bunu açıklar..

Meselâ:

a) Mevcut bir dükkânın yanında veya karşısında başka bir dükkân açılır ve bu sebeple ilk dükkânın alış-verişinde bir azalma ve kesad başlar da sahibi zarara girdiğini beyânla açılan dükkânın kapatılmasını isterse, bu dâva reddolunur ve ikinci dükkân kapatılmaz.

b) Açlıktan ölüm derecesine gelen bir kimse, diğerini ölümden kurtaracak kadar mevcut yiyeceğini alıp yiyemez. Çünkü zarar, kendi misliyle izâle olunmaz.

25 ZARAR-I ÂMMİ DEFİ' İÇİN ZARAR-I HASS İHTİYAR OLUNUR.

Bu kaide, yukarıdaki kaideyle birleşir ve onu açıklar mahiyettedir. Demekki, umuma zarar veren bir şey'i — şahsın zararına da olsa — gidermek lâzımdır.

Meselâ :

a) Birinin evinin balkonu veya duvarı umuma ait yolu daraltıyor, gelip geçenlere zarar veriyorsa, onu yıkıp kaldırmak — şahsın zararına da olsa — vâcibdir.

b) Fâhiş fiatla satılan bir mala râyiç koymak, yâni satış fiyatını tahdit etmek — her ne kadar satıcının zararınaysa da, umumun menfaatini dikkate almak bakımından — gerekir.

26. ZARAR-I EŞED, ZARAR-I AHAF İLE İZÂLE OLUNUR.

Bu kaide de 23. maddede geçen kaideyi açıklar mahiyettedir. Büyük ve daha tehlikeli zarar daha hafif olan zararla gideilmeye çalışılır..

Meselâ :

a) Borcunu ödemiyen veya vâcib olan nafakayı vermiyen kimse, — ödeme imkânına sahipse — ödemesi için icbâr edilir. Baba, küçük çocuğunun nafakasını vermekten imtina' ederse hapsolunur.

b) Bir tavuk kıymetli bir taş yutacak olursa bakılır; han-gisinin kıymeti fazlaysa, fazla kıymette olanın sahibi, az kıymette olana zarar nisbetini öder.

27. İKİ FESAD TAARÜZ ETTİKDE AHAFİNİ İRTİKÂB İLE A'ZAMININ ÇARESİNE BAKILIR.

Fesadı gerektiren iki şey gelip çatıştığında, zararı az olan dikkate alınıp en hafifi sayılarak alınır.. Meselâ birbirine eşit iki belâ ile karşı karşıya gelen kimse bu ikisinden dilediğini seçip kabullenir. Eşit olmadığı takdirde ise en hafif olanını alır.

Meselâ:

a) Başında yara bulunan kimse bu vaziyette secde edecek olursa, yarası akıntı yapıp tehlike arzederse, baş işaretleriyle secdeleri yerine getirir; fakat namazı terketmez. Çünkü secdeyi terketmek, namazı terketmekten daha hafiftir. Nitekim hayvan üzerinde işaretle secde edilir; ama abdestsiz namaz kılınmaz.

28. İKİ ŞERDEN EHVEN OLANI İHTİYAR OLUNUR.

Bu kaide, yukarıdaki kaideye yakındır.. Zarar ve şerri gerektiren iki hâdise birden gelip çatarsa en kolay ve zararı az olan tercih edilir..

Meselâ:

a) Bir koçun başı kazara bir küpe girip çıkarılması mümkün olmazsa bakılır: hangisinin kıymet ve zararı daha azsa o ihtiyar edilir: Koyunun kıymeti küpünkünden daha fazlaysa küp kırılır ve kıymeti sahibine ödenir. Küpün kıymeti daha fazlaysa koç boğazlanır ve kıymeti sahibine ödenir..

29. DEF'-İ MEFÂSİD, CELB-İ MENFAATTEN EVLÂDIR.

Bir şeyde hem zaar, hem de fayda birleşecek olursa, o fayda için mevcut zarar irtikâb edilmez. Bu bakımdan zararı def' etmek evlâ olur. Çünkü şeriatın menhiyatı gidermede gösterdiği hassasiyet ve itina, meşrû' şeylere karşı gösterilmemiştir.

Meselâ:

a) Cünüplükten dolayı kadına gusül gerektiğinde erkeklerin göremiyeceği bir yer bulamazsa yıkanmak için guslü geciktirir. Çünkü yıkanmak faydalıysa da erkeklerin bir kadını çıplak görmesi zararlıdır.

b) Bir kimse mülkinde istediği gibi tasarruf edebilir, başkasına zarar vermediği müddetçe..

O halde mülkinde tasarrufundan dolayı başkasına açıktan açığa zarar verecek olursa, bu tasarruftan men'edilir.

30. ZARAR İMKÂN NİSBETİNDE GİDERİLİR.

Meselâ :

a) Az yukarıda da geçtiği gibi imkânı olduğu halde çocuğuna nafaka vermiyen bir baba hapsolunur..

b) Hazret-i Peygamber (S.A.V.) «Müslümanlara karşı kılıç çeken kimsenin kanı helâl olur.» buyurmuştur. Çünkü o kimse tuğvan edip mütecâviz hale gelmiş olduğundan bu zararı ancak vücudunu ortadan kaldırmakla gidermek ve ikinci bir kimsenin böyle bir tuğvâna tevessül etmemesini sağlamaktır.

31. HACET UMUMÎ OLSUN, HUSUSÎ OLSUN ZARURET MENZİLESİNE TENZİL OLUNUR.

Fert ve cemiyetin ihtiyacını karşılamak gerekiyorsa bu ihtiyaç zarûret gibi kabûl edilip memnuiyet kalkar ve böyle bir ihtiyaç karşısında kıyas terkedilir.

a) «Bey'ün bi'l-vefâ»ya cevâz verilmesi bu kabildendir.. Buhara halkında borç alıp verme muamelesi çoğalınca görülen ihtiyaç üzerine bu muameleye cevâz verilmiştir.

b) Bunun gibi kıyas hilâfına seleme de cevâz verilmiştir.. Çünkü alım-satımda mâdumun (henüz mevcut olmıyan şey'in) bey'i yapılamaz. Fakat ihtiyaç bu kıyasın hilâfına cevâz vermeyi gerektirmiştir.

c) Akde giren yararlanma nisbeti belli olmamakla beraber hamamda yıkanmak, halkın ihtiyacına mebni tecvîz edilmiştir. Bu, kıyasa aykırıdır. Çünkü ücret belli olmakla beraber menfaat belli değildir. Hamama giren kimsenin ne kadar kalacağı, ne kadar su sarfedeceği meçhuldur.

32. İZTİRAR GAYRİN HAKKINI İBTAL ETMEZ.

Zarurât, mahzurâtı mubah kılar kaidesini tavzih eder mahiyettedir.. Aç kalıp ölüm derecesine gelen bir kimse başkasına ait ekmekten yiyecek olursa, bilâhare onun kıymetini ödemesi gerekir. Çünkü o ekmekten yemesi her ne kadar zarurî ise de, bu zaruret başkasının hakkını ibtâl etmez. Bı bakımından yer ve fakat bedelini öder.

33. ALINMASI YASAK (HARAM) OLAN ŞEY'İN VERİLMESİ DE YASAKTIR.

Bir şey'in alınması haram kılınmışsa, o takdirde verilmesi de haramdır.

a) Rüşvet (bunu almak haramdır; o halde vermek de haramdır.)

b) Ribâ (bunu almak haramdır; o halde vermek de haramdır.)

Bunlar gibi daha birçok misâller vardır..

34. İŞLENMESİ YASAK OLAN ŞEY'İN İSTENMESİ DE YASAKTIR.

Bu (İşlenmesi haram olan şey'in istenmesi de haramdır kaidesine yakındır.)

Meselâ:

a) Uyuşturucu madde kullanmak haramdır. O halde bu maddenin kullanılmasını istemek de haramdır.

b) Adam öldürme fiili haramdır; başkasının bunu işlemesini istemek de haramdır.

c) Zinâ etmek haramdır; o halde başkasının da zinâ işlemesini istemek haramdır.

35. ÂDET MUHAKKEMDİR: (1)

Örf ve âdet, umumun yararına ise, muteberdir.. Çünkü Hazret-i Peygamber (S.A.V.) «Mü'minlerin iyi ve güzel görüp kabûl ettiği şey, Allah katında da iyidir..» buyurmuştur.

Meselâ:

a) Birisi: «Vallahi ayağımı falan adamın evine koymam» diye yemin ederse, bundan o eve girmeyeceği mânası anlaşılır. Çünkü bu tâbir âdet hâline gelmiştir. Sadece ayağını koymak mânası ise âdete uygun değildir.

b) Bir işte çalıştırmak üzere tutulan amele, aralarında hususî bir anlaşma yapılmamışsa — O beldede işçi sınıfının kaç saat çalışması âdet ise o da o kadar çalışır. —

(1) Örfle âdet arasında fark vardır. Örf aklen ve dinen iyi bilinen şeyler demektir. Âdet ise işlenilemeyen itiyadlar demektir. Örf denilince sadece aklen ve dinen iyi olan şeyler hâtura gelir; «Kötü örf» olmaz. Âdet ise böyle değildir. Onun iyisi de olabilir, kötüsü de. Bu bakımdan bu «Umumun yararına» ise dedik.

36. NÂSIN İSTİ'MALİ BİR HÜCCETTİR Kİ, ONUNLA AMEL VÂCİB OLUR.

Bu kaide, yukarıdaki kaidenin açıklaması veyahut mütemmimi mahiyetindedir. Halkın bir mes'ele hakkındaki örf ve âdeti, — nüsûsun zâhirine muhalif değilse — delil olarak kabûl edilir. Çünkü fıkıhta birçok mes'elelerde örf ve âdete rü-cû' edilir;

Meselâ:

a) Akar suyun haddi ve miktarı, halkın bu husustaki telâkkisine göre tâyin edilir.

b) Bir kuyuya düşen koyun dışkısının azlık ve çokluğu, bu hususla ilgili şahısların görüşüne göre takdîr edilir.. Çünkü az bir şey kabul edilirse suyu necis etmez; çok olarak kabul edilirse suyu necis eder.

Ama bir şey'in meselâ, ölçüye ve tartıya girdiği nass ile sâbit olmuşsa artık o şey hakkında nâsın örf ve âdetine itibar edilmez. Şöyle ki: Buğday ve arpa ölçeğe, altın ve gümüşün tartıya girdiği meşhur Hadîs-i şeriflerle sâbit olmuştur. O halde halkın bu nassın hilâfına olan örf ve âdetine itibar edilmez.

37. ÂDETEN MÜMTENİ' OLAN ŞEY, HAKİKATEN MÜMTENİ' GİBİDİR..

Meselâ :

a) (A) nın (B) ye 1000 lira borçlu olduğunu ikrar etmesi, yalan bile olsa hakikat olarak kabûl edilir. Çünkü bir kimse-nin yalan yere bir başkasına borçlu olduğunu ikrar etmesi âdeten mümteni'dir. Öyle ise böyle bir ikrar hakikat gibi kabul edilir.

b) Nesebi belli olan (A) için, (B), bu benim oğlumdur, derse bu âdeten mümteni' olduğundan hakikaten mümteni' gibidir.

c) Çok fakir olan (A) nın (B) ye bir milyon ödünç para veya mal verdiğini iddia etmesi de âdeten mümteni'dir.

38. ZAMANIN DEĞİŞMESİYLE AHKÂMIN DEĞİŞMESİ İNKÂR OLUNMAZ.

Bu, örf ve âdete dayanan hükümler hakkındadır; yoksa iki ana kaynağın temel hükümleriyle ilgili değildir.

a) Câmi'lerin kapısının dâima cemaate açık bulundurulması, hem sünnet, hem de içinde kıymetli eşya bulunmadığında sünnet idi, bulunduğu zaman ise bir âdet-i müstahsene idi. Hırsızlık olayları tehlikeli bir hal alınca, namaz vakitleri dışındakı kapanmasına cevâz verilmiştir.

b) Bir beldede Câmi-i Şerife gönderilen mum yakıldıktan sonra geriye kalan yarısını veya üçte birini o câmiin imam ve müezzininin alıp kendi ihtiyacında kullanması âdet olduğu halde, sonraları câmi'e getirilen mum ve sair aydınlatma araçları sadece câmi'de kullanılır, kaydına bağlanıyorsa, o takdirde imam ve müezzin, getiren kimseden izin almadan onu kendi ihtiyacında kullanamaz..

39. ÂDETİN DELÂLETİYLE HAKİKÎ MÂNA TERK OLUNUR...

Bir cümleden anlaşılan hakikî mâna, bâzan âdetin delâletiyle terkedilip hükme bağlanmaz.

Meselâ:

a) Bir kimse et yemiyeceğine dair yemin ederse, ıztırar halinde domuz veya insan eti yiyecek olursa yeminini bozmuş sayılmaz; çünkü âdet ve teâmüle göre bunlar yenilen et gurbuna girmemektedir Âdeten bu ikisi de yenilmez.. (Bu, İmam-ı Meyne göredir).

b) Bir kimse, «Vallahi falan adamın eşiğine ayak basmıyacağım» derse ve eşiğe ayak basmadan içeri girerse yine de yeminini bozmuş olur. Çünkü her ne kadar hakikî mâna «Eşiğe ayak basmaksa da» örf ve âdete göre bununla o adamın evine girmiyeyeceği mânası kasdediliyor..

40. ÂDET ANCAK MUTTARİD YAHUT GAALİP OLDUKTA MUTEBER OLUR.

Demek ki, her âdet muteber sayılmaz; ancak devam edegelen veya galip durumda olan âdetler muteber sayılır.

Meselâ :

a) Alım-satımda altın lira üzerine pazarlık yapılırsa o belde devam edegelen yahut ekseri kullanılan altın lira hangisi ise o itibar edilir.

b) Bir pazarda iki kişi alım-satım yaparken peşin veresiye diye bir şey beyân edilmezse, o beldede o mal hakkında câri olan örf ve âdete göre muamele edilir..

c) Tanesi 50 kuruştan bir miktar yumurta ısmarlanır ve yumurtanın gramajı belirtilmezse, o beldenin câri yahut galip olan âdeti itibar edilir.

41. İTİBAR GALİB-İ ŞÂYİADIR; NÂDİRE DEĞİLDİR.

Bu kaide yukarıdaki kaidenin tamamlayıcısı mahiyetindedir. Müstesnâ umumî kaideyi bozmayacağı gibi, vukuu nâdir olan şey de galib-i şâyi' olan şey hakkındaki hükmü bozmaz.

Meselâ:

a) Fazla geri zekâlı olup kendisini kontrol edemiyen (sefih) kimse rüşde ermedikçe malında tasarruftan men'edilir. Çünkü ekseri sefih olanlar 15 yaşına girdikten sonra az-çok kendilerini kontrol edebiliyorlar. Ama bir sefih nâdiren 15 yaşına varmadan kendini kontrol edebilse de buna kıyasla hükmedilmez... Çünkü bu nâdirattandır, yok hükmünde sayılır.

b) Uzun yıllar kaybolan, nerede olduğu bilinmeyen bir kimsenin, bâzı fukahâya göre 90 yaşına kadar beklenir. Bu yaşa eriştiği sâbit olunca öldüğüne hükmedilir. Ama nâdiren biri 100 - 110 yaş da yaşamış olabilir; galib-i şâyi' olan ömre te'sir etmez.

42. ÖRFEN MÂRUF OLAN ŞEY ŞART KILINMIŞ GİBİDİR.

Bir belde halkı arasında mûtaad olunagelen şey «Örfen mâruf» olduğundan şart kılınmış gibi hükme medar olur.

Meselâ:

a) Kızını kocaya veren bir baba, onun için hazırlayıp verdiği çehizi, bilâhare emâneten verdiğini iddia edecek olursa, bu hususta beldenin örfüne göre hükmedilir. O belde kıza verilen çehizi emanet olarak değil, mülk olarak veriyorsa, babanın bu husustaki iddiası reddedilir.

b) Bahçe veya tarlasına tuttuğu işçiye, yemek de verilip verilmeyeceği, söz konusu edilmemişse de işçiler yemek de istiycek olurlarsa bu hususta da o beldenin mâruf olan örfüne göre hareket edilir.

43. TİCARET ERBABI ARASINDA MÂRUF OLAN ŞEY, ONLAR ARASINDA ŞART KILINMIŞ GİBİDİR.

Bu kaide yukarıdaki kaidenin tamamlayıcısı mâhiyetindedir.

44. ÖRF İLE TAYİN, NASS İLE TAYİN GİBİDİR.

Meselâ:

a) Hakkında nass bulunmayan bir şeyde örfe itibar edilir... Ölçü veya tartıya girdiği hakkında nass bulunmayan bir şey hakkında örfe göre muamele yapılır.

b) Çarşıdaki esnafın çoğu, çarşayı korumak için ücretle bekçi tutacak olurlarsa, — esnaftan bir kısmı buna muhalif kalsa bile — bekçi ücretini hepsi de bilâ istisna ödemek mecburiyetindedir.

45. MÂNİ VE MUKTAZİ TAARUZ ETTİKTE MÂNİ' TAKDİM OLUNUR.

a) Bu kaideye göre, bir adam alacaklısı bulunan kimsenin eline rehîn bırakmış olduğu malını başkasına satamaz. Çünkü

buna mâni' olan borçtur. Onu ödemedikçe veya mürtehin icâzet vermedikçe satılması iktiza eden merhunu satamaz.

b) Müşterek (Ortak) bir malın hisse-i şâyasının ortak-dan başkasına icârı doğru değildir.

46. VÜCUDDE BİR ŞEY'E TÂBÎ' OLAN HÜKÜMDE DAHİ ONA TÂBÎ' OLUR.

a) Gebe bulunan bir hayvan satıldığında karnındaki yavrusu da ona tabî' olarak satılmış olur. Çünkü rahimdeki yavru vücudda anasına tâbidir; o halde satış hükmünde de ona tâbi olur.

b) Bir arazi satıldığında, içinde bulunan ağaç ve su da ona tâbi olarak satılmış olur. Bunun gibi, rehin olarak verilen gebe bir hayvana veya ağaçlı bir araziye, doğan yavru ile mevcut ağaçlar da dahildir, aynı hükme girer.

47. TABÎ' OLAN ŞEY'E AYRICA HÜKÜM VERİLMEZ.

a) Bu kaide yukarıdaki kaideyi açıklar mahiyettedir. Meselâ: Bir hayvanın karnındaki yavrusu ayrıca satılmaz.

b) Bir evin kapı ve penceresi takılı olduğu halde ayrıca satılmaz. Satılan ev ile birlikte onlar da satılmış kabûl edilir. Ama yavru doğduktan, kapı ve pencere söküldükten sonra satılabilir; artık yavrusu anasına, kapı pencere de eve tâbi' değildir.

48. BİR ŞEY'E MÂLİK OLAN KİMSE ONUN ZARURÎYATINDAN OLAN ŞEY'E DE MÂLİK OLUR.

Meselâ:

a) Bir evi satın alan kimse o eve giden yola da mâlik olur. Çünkü yol evin zaruratından sayılır.

b) Yine bir evi satın alan kimse o evin önünde bulunan helâ ve ağaca da mâlik olur.

49. ASIL SÂKİT OLDUKTA FER'Î DE SÂKİT OLUR.

Meselâ:

a) Asıl borçlu bulunan kimse borcunu ödeyip kurtulunca onun kefilî olan kimse de o borçtan kurtulmuş olur. Çünkü

borçlu asıldır; kefil onun fer'idir. Asıl beri olunca fer'i de beri olur. Aksi değil.

b) Alacaklı alacağını tamamen alsa, yanında rehin bulunan şey'i elinde tutma hakkı kalkar. Çünkü rehin alacağa bağlı ve onun fer'i sayılır.

50. SÂKİT OLAN ŞEY DÖNMEZ, YANİ GİDEN GERİ GELMEZ.

Hukukan varlığı kalmıyan bir şey tekrar vücud bulmaz.. Ancak benzeri meydana getirilebilir.

Meselâ:

a) Vârisler, murisin yapmış olduğu üçte birden fazla vasiyetine rıza gösterdikten sonra bir daha dönemezler.

b) Necis olan az suyun üzerine akar su bırakılır da çoğalıp taşar ve tekrar azalırsa, artık bu su yine necis oldu, necisliğe döndü denilmez. Çünkü çok suyun ona karışıp taşırmasıyle temiz olmuştu; azalmasıyla aynı temizlik devam eder; necisliğe avdet etmez.

51. BİR ŞEY BÂTİL OLDUKTA (HÜKÜMSÜZ KALDIKTA) ONUN ZİMNINDAKİ ŞEY DE BÂTİL OLUR.

Bir şey ister aslen, ister vasfen gayr-i sahih bir durum alırsa, onun zımnındaki şey de gayr-i sahih olur.

Meselâ:

a) (A), (B) ye, «Kanımı sana bin liraya sattım» dese (B) de bu sebeple vurup onu öldürse, kısas lâzım gelir. Çünkü insan kanını satmak gayr-i sahih olduğuna göre zımnındaki rıza ve teklif de bâtıl olmuş oluyor.

b) Nikâhını mehir ile yeniliyecek olursa, bu gayr-i sahih sayılır. Çünkü birinci nikâh bozulmadık, duruyor. O halde ikinci nikâh bâtıl olduğu için mehir de hükümsüz kalır.

52. ASLIN İFÂSİ (YERİNE GĖTİRİLMESİ) KABUL OLMADIĞI HALDE BEDELİ İFA OLUNUR.

Bir şey'in aslını ödemek edâ sayılırsa, bedelini ödemek kazâ olur. Bu bakımdan aslını ödemek mümkün olduğu müddetçe bedelini ödeme cihetine gidilemez.

Meselâ:

a) Gasb olunan bir malı aynen duruyorsa sâhibine olduğu gibi iâdesi lâzım gelir. Aynı telef olmuşsa, o takdirde varsa misli yoksa bedeli ödenir.

b) Bir evin bir ay icarla tutulmasında hilâl asıldır. İsterse hilâl 28 günde tamamlanmış olsun. Ama ayın ortalarında icar edilirse, o zaman ay 30 gün itibar edilerek ödenir.

53. BİZZAT TECVİZ OLUNMAYAN ŞEY BİTTEBA' TECVİZ OLUNABİLİR.

Meselâ:

a) Alıcı, satın aldığı şey'i, teslim almaya satıcıyı vekil edecek olursa, bu câiz olmaz. Ama satın aldığı zahireyi ölçüp koymak için satıcıya çuvalı verse, o da zahireyi çuvala koyacak olursa, bu zımnen ve teb'an teslim alınmış sayılacağından câiz olur. Çünkü satıcının malı teslim almada alıcıya vekil olması doğru olmaz; ancak zımnen ve hükmen câiz olabilir.

b) Görmediği bir şey'i satın alıp teslim alınmasına birisini vekil edecek olur; vekil de henüz malı görmeden «Ben görme muhayyerliğini iskat ettim» derse müvekkilinin görme muhayyerliği sâkıt olmaz. Ama vekil görüp de malı teslim alacak olursa, artık müvekkilinin görme muhayyerliği sâkıt olur. (Bu İmâm Ebû Hanîfe'ye göredir. İmâmeyn bu hususta muhalif kalmışlardır.)

54. İBTİDÂEN TECVİZ OLUNMAYAN ŞEY BAKAEN TECVİZ OLUNABİLİR.

Umumun hak ve düzeniyle ilgili olmıyan mes'ele ve muamelelerde, başlangıçta câiz olmadığı halde, — bir mahzur yoksa — sonuç itibariyle câiz olabilir.

Meselâ:

a) Hisse-i şâiyalı olan bir malı bu şekliyle başlangıçta hibe etmek câiz değildir. Fakat hibe olunan bu malın şâyi' hissesini müstehak olan kimse zaptedecek olursa, geri kalan kısımda hibe hükümsüz olmaz; kendisine hibe edilenin malı olarak kalır.

b) (A), (B) ye bir ev hibe ettikten sonra yarısına rücû eder, yâni yarısının hibesinden vazgeçer de ev ikisi arasında şâiyalı olursa, bu, hibenin devamını ve bakasını men'etmez.

«Bakâ ibtidadan esheldir» kaidesi de bunun tamamlayıcısı ve îzâhı mahiyetindedir.

55. TEBERRÛ, ANCAK KABZ (TESLİM ALMAK) LA TAMAM OLUR.

Meselâ :

(A), (B)'ye bir şey hibe etse, teslim alınmadan önce hibe tamam olmaz. Çünkü hibe de îcâb kabul ve kabzı gerektiren bir akittir. Sadaka da böyledir.

56. LİDERİN HALK ÜZERİNDEKİ TASARRUFU MAS- LAHATA BAĞLI VE ONA DAYANIR.

Bu bakımdan İslâm fıkhrına göre Sultan, kaatili afvedip kısas olunmaktan kurtaramaz.

57. VELÂYET-İ HASSE, VELÂYET-İ AMMEDEN AKVADIR.

Bir vakfe mütevellî olan şahsın velâyeti, hâkimin velâyetinden daha kuvvetlidir; çünkü mütevellînin velâyeti hususîdir, hâkimin ise umumîdir.

Bu itibarla:

a) Kaadî, velîsi bulunan yetimi evlendiremez. Ancak o yetimin velisi olmadığı zaman velâyet-i âmme yetkisiyle evlendirilir.

b) Maktulün velisi kısas talebeder; dilerse sulha gidip afvedebilir. Fakat İmam (Lider) afvetmeye yetkili değildir. Çünkü liderin velâyeti, velâyet-i âmmedir, velisinin ise hassedir..

58. SÖZÜN İ'MÂLİ İHMALİNDEN EVLÂDIR.

Yâni bir söz, bir mânaya hamli mümkün oldukça ihmâl olunmamalıdır; i'mâlî mümkün olmadığına ise ihmâl (mânasız itibar) edilir.

Meselâ:

a) (A) malını evlâdına vakfeder ve fakat (A) nın evlâdı olmayıp torunları olduğu tesbit edilirse evlâd kelimesini torunlara hamlederek i'mâl etmek ihmâlinden evlâdır; mecaz yolu amel edilir.

b) (B) «Ben oğlumu oğulluktan çıkardım» derse, bu sözü mânalandırmak mümkün olmadığına ihmâl (mânasız itibar) edilir. Çünkü babalık ve oğulluk tabîî bir olaydır; mânasız kılınamaz.

59. HAKİKİ MÂNA MÜMKÜN OLMADIĞINDA MECAZE GİDİLİR.

Meselâ:

a) (B) «Şu un'dan yemiyeceğine yemin edecek olur ve un'dan yapılan ekmek ve herhangi bir şeyden yiyecek olursa, ye-

minini bozmuş olur. Ama o un'dan yiyecek olursa yeminini bozmuş olmaz. Çünkü burada hakikî mâna mümkün olmadığından mecâzî mânaya gidilmiştir.

b) (C) Babasının kim olduğu bilinen karısını kasdederek: «Bu benim kızımdır» derse, (C) nin bu sözüyle karısı kendisine haram olmaz. Çünkü kelimeyi burada hakikî mânasına almak mümkün değildir.

60. BİR KELÂMIN İ'MÂLİ MÜMKÜN DEĞİLSE İHMÂL OLUNUR.

Yâni bir sözün hakiki ve mecâzî bir mânaya hamli mümkün olmazsa, o halde mühmel, yâni mânasız bırakılır.

Meselâ :

Yukarıdaki (b) maddesindeki misâl, buna da misâldir...

61. MÜTECEZZİ OLMAYAN BİR ŞEY'İN BİR KISMINI ZİKRETMEK TÜMÜNÜ ZİKRETMEK GİBİDİR.

Yâni parçalanmayan bir şey'in bir kısmını anmak, tümünü anmak gibidir.

Meselâ:

a) (D) «Ben karımı yarım talâkla boşadım» derse talâk bölünme kabûl etmiyeceği için bir talâkla boşamış olur.

b) Maktulün velilerinden bir kısmı kaatile kısas yapılmasını isterse, bütün velilerin isteği gibi kabul edilir.. Çünkü kısas bölünmez.

62. MUTLAK İTLÂKİ ÜZERE CÂRİ OLUR; MEĞER Kİ NASSAN VEYA DELÂLETEN TAKYİDİ DELİL BULUNA..

Yâni nassan veya delâleten bir kayıt ile mukayyed olmadığı takdirde mutlak itlâkî üzere câri olur.

Mutlak: cinsinde şâyi olan; şümûl ve tâyîn olmaksızın birçok hisseleri ihtimal edinen lâfızdır.

Takyid: Herhangi bir sebeble şuyû'dan çıkan lâfızdır.

Meselâ :

a) (A) kendisine ait tarlayı (B) ye hiç bir kayıt koymaksızın icâre verse, (B) bu tarlayı istediği şekilde kullanabilir; isterse buğday eker, isterse sebze...

b) (A) kendisine ait hanı (B) ye âriyet olarak verse ve hiç bir takyidde bulunmazsa, (B) bu hanı isterse depo olarak, isterse oturmak için kullanabilir.

Ancak bu hususlarda örf ve âdete uymayan şeyleri yapamaz. Yâni örf ve âdete uymayan işi o handa yapamaz.

Delâleten bir takyid bulursa,

Meselâ: (A), Kurban bayramına takaddüm eden günlerde (B) yi, kendisine bir koyun almak üzere vekil etse, her ne kadar buradaki lâfız mutlaksa da delâleten bir kayıt mevcuttur; o da kurban bayramının yaklaştığı, bu itibarla (B) nin koyunu istediği vakit değil de Kurban günlerinden önce satın alıp getirmesi gerekir.

63. HAZIRDAKİ VASIF LAĞV, GÂİBDEKİ VASIF MUTEBERDİR.

Yani alım-satım esnasında meydanda olan bir malı vasfetmek boştur; bir değer taşımaz. Çünkü görmek, tariftten de tavsiyeden de kuvvetli sayılır. Meydanda gözle görülmeyen bir malın vasıflarına itibar edilir. Çünkü görüp muayene imkânı mevcut değildir.

Meselâ :

a) (A) Kendisine ait hazır bir kır atı (B) ye, «Bu yağız atı şu kadar liraya sana sattım» derse, (B) atı gördüğü halde alırsa (A) nın «Yağız» diye vasfetmesi boştur, bir mânâ taşımaz ve (B) de satın aldıktan sonra «Sen yağız dedin, halbuki at kırdır, ben kabul etmem,» diyemez.

b) (A) Bağdaki üzümü görüp beğendikten sonra bağ sahibine bana şu bağın üzümünden şu kadar sat derse, bağ sâhi-

bi de, üzüm siyah olduğu halde, şu beyaz üzümünden sana şu kadar sattım derse; akit bittikten sonra (A) «Sen beyaz üzüm dedin, halbuki bana verdiğin siyah çıktı, bu bakımdan iâde edip akdi bozacağım,» diyemez..

64. SUAL, CEVAPTA İÂDE OLUNMUŞ SAYILIR.

Yâni bir soruda sorulan ne ise, ona verilen cevapta aynı söz tekrar etmiş sayılır. «Şu atını bana şu kadar liraya sattın mı?» diye sorsa, at sahibi de «evet» dese, bundan «şu atımı sana şu kadar liraya sattım» mânası çıkar; böylece sual-cevapta iâde olunmuş olur.

Bir iki misâl:

a) (A) «(B) nin karısı boştur ve (B) şu eve girecek olursa Kâbe-i Muazzama'ya gitmesi vâcib olur» derse, (B) de «evet» diye tasdikde bulunursa, suâl cevapta tekrar ettiğinden her iki hususta da (B) yemin etmiş sayılır.

b) (A)'nın karısı (C), kocasına hitaben «Ben boşum!» derse, (A) da «evet» diye cevap verirse (C) boşanmış olur..

65. SÂKİTE BİR SÖZ İSNAD EDİLEMEZ. (1).

Yâni (A) nın söylemediği bir sözü «söyledi veya söylemiştir» denilemez. Ancak söz söylenmesi ihtiyaç hissedilen yerde susmak beyân sayılır.

Meselâ :

a) (A) pazara çıktığında başka bir yabancının kendisine (yâni (A)'ya) ait malı satmakla meşgul olduğunu görür ve fakat onu men'etmez ve susarsa, buradaki susmak yabancıyı ve kil tâyin ettiğine delâlet etmez.

b) Bunun gibi mürtehin râhinin rehîn olarak bırakılan şey'i sattığını görür ve susarsa, rehînin hükmü bâtil olmayacağı gibi, bu bir rıza da sayılmaz.

Yalnız 37 mes'ele bu kaidenin dışında kalır. Bu mes'elelerde sükût izin mânasına kullanılmaz. (2).

(1) Sâkit, susup konuşmayan kimsce demektir.

(2) El-Eşbah

66. BİR ŞEY'İN UMUR-İ BÂTİNEDE DELİLİ, O ŞEY'İN YERİNE GEÇER.

Yâni hakikatına ittilâ güç olan kapalı hususlarda zâhiri deliliyle hükmolunur.

Meselâ:

a) Hatâen (A), karısına «Sen hoşsun» diyecek yerde «Sen boşsun» derse, karısı boş düşer. Burada bâtını bilinmediği için zâhiri deliliyle hükmedilir. İnâm-ı Şâfiî buna muhalefet etmiştir.

b) Uykuda olan birinin ağzından «Sen boşsun!» veya «Kırım boştur» şeklinde çıkan söz irâde dışı vuku bulduğu ve kasden söylenmediği yâni bâtını durumu bilindiği için, zâhiri sebebe de burada itibar edilmeyeceğinden bir hüküm ifâde etmez.

67. YAZI İLE BEYAN, SÖZLE BEYAN GİBİDİR..

(Mükâtebe muhatebe gibidir.)

Meselâ :

a) Borçlu, alacaklının kendi el yazısıyla «falân kimsede bulunan şu kadar alacağımı aldım.» Veya «borçlulum adı geçen borcunu tamamen kapatmıştır.» yazılı olduğunu iddia eder ve yazılı kâğıdı çıkarıp isbat ederse, iddiası kabul edilir. Çünkü yazı ile beyân sözle beyân gibidir.

b) (A) ölmeden önce hazırladığı vasiyetnâmesine «falan adama şu kadar borcum var» diye yazarsa bu, sözle beyan yerine geçeceğinden muteber sayılır.

68. DİLSİZİN BİLİLEN İŞARETİ, DİL İLE BEYAN GİBİDİR.

Konuşma melekesi yerinde olan veya bir an için dili tutulan kimsenin işaretine itibar edilmez.

Dilsizin işareti ahım-satımda, icâre ve hibede rehin ve nikâh-

ta, talâk ve ibrâda, ikrar ve kısasta muteberdir; hududda değil... Bu hususlarda yazı yazma kudreti de olsa yine işaretine itibar edilir.

69. TERCÜMANIN SÖZÜ HER HUSUSTA KABUL OLUNUR.

Tercüman, bir dili başka bir dile çeviren kimseye denilir. Mütercimın ibâresi, sâhibinin ibâresi gibidir. İmam Ebû Hanîfe ve İmâm Ebû Yûsuf'a göre mütercimın bir kişi olması da yeter.

70. HATÂSİ ZÂHİR OLAN ZANNE İTİBAR YOKTUR.

Bir şey'in vukuu zannedilir; sonra da öyle olmadığı tesbit edilirse, o zanna itibar edilmez. Meselâ: (A), (B) ye borçlu olduğunu zannederek bir miktar para ona verdikten sonra borçlu olmadığı anlaşılırsa, zanna itibar edilmeyeceğinden verdiği parayı geri alır.

b) Kendisine ait olduğunu zannederek bir koyun kesip yer veya satar, sonra başkasına ait olduğu anlaşılırsa onu ödemesi gerekir.

71. DELİLDEN MEYDANA GELEN İHTİMAL KARŞISINDA HÜCCET KALMAZ.

Yâni delil ve emareden neş'et eden ihtimal muteber tutulur ve buna mukabil hüccet olan şey'e itibar edilmez.

Meselâ:

a) Ölüm hastalığı içinde iken varislerinden birine şu kadar ... borçlu olduğunu ikrar eder; fakat diğer vârisler bunu tasdik etmezse, bu ikrar muteber değildir. Çünkü diğer vârislerden mal kaçırma ihtimali daha kuvvetlidir.

b) (C) 70 yaşında olduğunu iddia edip bunu şahitlerle isbat eder ve fakat görünüşü bunun doğru olmadığını gösteriyorsa, iddiası ve şahitlerin şehâdeti kabûl olunmaz...

72. TEVEHHÜME İTİBAR YOKTUR.

Tevvehhüm, sadece kalbe ârız olan hakikatten uzak bir vehimdir.. Şüphe derecesinden bile zayıftır. O halde mücerred tevehhümle hüküm sâbit olmaz.

Meselâ:

a) Elinde kanlı bıçak ile heyecanlı bir vaziyette bir evden çıkan (A) dan hemen sonra o eve girilir ve içeride bir adamın bıçakla öldürüldüğü görülürse kaatilin (A) olduğuna hükmedilir; öldürülen adamın intihar ettiğine itibar edilmez. Çünkü bu olayda intihar bir vehimden ibaret kalır.

b) (A) ile (B) nin evleri arasında fâsıl olarak bulunan (A) ya ait duvarda (A) hava almak için bir insan boyu yüksekliğinde bir delik açar, delik de insan boyunu aştığı için oradan (B) nin evinin veya avlusunun içini görmek mümkün olmaz, (fakat (B) bu vehme kapılırsa, (A) bu deliği açmaktan men'edilir mi, hayır, edilmez.

73. BÜRHAN İLE SÂBİT OLAN ŞEY AYNEN SÂBİT GİBİDİR.

Kesinlik ifâde eden mukaddemelerden meydana gelen veya beyyine-i âdile ile sabit olan şey'e «bürhan» denilir. Buna kuvvetli ve kesin delil de denilebilir.

Bürhan ile sâbit olan şey, ilm-i istidlâlîdir; gerçeğe dayanmakta ilm-i zarûriye benzer. Bu itibarla bürhan ile sâbit olan şey, muayene ve müşâhede ile sâbit olan şey gibi kesinlik ifâde eder.

Meselâ :

Dâvalı olan (A) hâkim huzurunda aleyhinde iddia edilen dâvayı ikrar edecek olursa, hâkim beyyine araştırmadan dâvayı hükme bağlar. Çünkü kişinin kendi aleyhindeki iddiayı ikrar etmesi, muayene ve müşâhede derecesinde sayılır.

74. BEYYİNE MÜDDEİ İÇİN YEMİN İNKÂR EDEN ÜZERİNE DİR.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.): «Beyyine müddei üzerine, yemin de inkâr eden üzerine düşer» buyurmuştur. Hukukta bu hadîs esas olarak kabûl edilmiştir.

Çünkü Beyyine hilâf-ı zâhiri isbat için, yemin ise aslı ibka içindir.

Beyyine, müddeanın doğruluğunu, gizli ve kapalı olan şey'in isbâtını meydana koyacak kuvvetli delil demektir. Şehadet, ikrar, sened gibi...

Meselâ:

(A), (B)'den alacak dâvâ eder, (B) borçlu olduğunu inkâr ederse, burada borçlu olmamak asıldır ve açıktır. Borçlu olmak ise, ârizî olacağından gizli ve kapalıdır. O hale (A) dan beyyine talep edilir. (A) beyyine getirmezse (B)'ye yemin gerekir.

Hanefilere göre beyyine getirmeyen dâvacıya yemin verilmez. Şâfiîlere göre dâvacıya iki yerde yemin teklif edilir:

1. Dâvasını isbata yalnız bir şahid getirdiğinde...
2. Dâvasını isbat edemediği için önce dâvalıya yemin teklif edilir; dâvalı bundan imtina ettiğinde...

75. BEYYİNE HÜCCET-İ MÜTEADDİYE; İKRAR İSE HÜCCET-İ KASIRADIR.

Yâni beyyine, herkes hakkında bir hüccet sayılır; sadece onu ikame eden için değil.. İkrar ise sadece mukirre (ikrar eden) için bir hüccettir; başkasına geçişli değildir. Çünkü ikrar, mukirrin şüpheli iddiası üzerine kurulan bir hüccettir; başkasına hüccet olamaz. Hem mukirrin başkası üzerine velâyeti de yoktur. Beyyineyi hüccet olarak kabûl eden hâkimin ise umumî velâyet hakkı vardır.

Meselâ:

(A, ölmüş olan (B) nin vârisi olduğunu iddia eder; (B) nin asıl vârislerinden (C) de (A)nın bu iddiasını kabul edip ikrarda bulunursa, (C) nin bu ikrarı ancak kendi hakkında muteber sayılır. Ama (A) bu iddiasını beyyine ikame ederek isbat edecek olursa, hüküm bütün vârisler hakkında muteberdir. Çünkü hâkimin velâyet-i âmme hakkı vardır.

76. KİŞİ İKRARI İLE İLZÂM OLUNUR.

İkrar, lûgat olarak: bir şey'i dil veya kalb ile veyahut her ikisiyle isbât etmektir; inkârın zıddı olmuş oluyor. Şeriat li-sanında: kendi üzerinde bulunan başkasına ait hakkı haber vermektir. Bu bakımdan ikrar mukirri ikrar ettiği şeyle ilzâm eder... Ama (B) kendi lehinde (A) nın yapmış olduğu ikrarı reddederse artık (A) ikrariyle ilzâm olunmaz.

Meselâ:

a) (A), (B) ye 1000 lira borçlu olduğunu ikrar eder, (B) de bunu reddetmezse, (A) üzerine 1000 lira borç gerekli olur.

b) (A) nın evinden çalınan bir malı, (B) «Ben çaldım» diye ikrar ederse, tazmin ve tecziyesi gerekli olur.

77. TENAKUZ İLE HÜCCET KALMAZ.

Dâvacı, getirdiği hüccet hilâfına bir ikrarda bulunmuşsa, artık o hüccetin bir değeri kalmaz. Şâhitler şهادette bulunduktan sonra, bundan dönecek olurlarsa, şهادetleri hüccet olmaz.

Meselâ:

a) (B), «(C) de olan alacağımın hepsini aldım» diye ikrarda bulunduktan sonra, (C)'de şu kadar daha alacağım kaldı diye dâva ederse, dâvası dinlenmez..

b) (A), (B) ye ödünç para verdiğini iddia eder (B) de bunu reddeder, bunun üzerine (A) dâvasını hüccetle isbât ettikten sonra (B) «Ben ona olan borcumu ödemiştim» derse dâvası dinlenmez.

78. ASIL SÂBİT OLMADIĞI HALDE FER'İN SÂBİT OLDUĞU VARDIR.

Meselâ:

a) Bir kimse «falanın falâna şu kadar lira borcu vardır; ben ona kefilim» dese, ve aslın inkârı üzerine alacaklı alacağını iddia etse, mezkûr borcu kefilin vermesi lâzım gelir.

«Asıl sâkıt oldukça fer' dahi sakıt olur» kaidesi, muttarid olmakla beraber, bâzan asıl sabit olmadığı halde fer sabit oluyor. Yukarıdaki misâlde olduğu gibi.

79. ŞARTIN SÜBUTU HALİNDE ONA BAĞLI OLAN ŞEY'İN DE SÜBUTU LÂZİM GELİR.

Şart ve cezâ ile birbirine bağlı olan iki cümlemin taşıdığı mâna arasındaki bağlantı gibi. Buna «Talik» denilir. Yâni ikinci cümlemin, mazmumunun (ki buna «cezâ cümlesi» denilir) meydana gelmesi, birinci cümlemin mazmumunun meydana gelmesine bağlıdır.

Meselâ:

a) (B) kendi karısına «Eğer falan adamın evine gidersen benden boş ol!» derse burada bir şart vardır; «falanın evine gitmek». Şartın sübutuyla, ona bağlı olan «kadının boş düşmesi de sübut bulur.

b) (A), «falan kimse şu malımın fuzulen sana satışını yapmışsa, ben de icâzet veriyorum» derse o takdirde mal o adam tarafından satılmışsa (A) nın icâzeti muteber tutularak hüküm ifâde eder.

80. İMKÂN NİSBETİNDE ŞARTA RİAYET OLUNUR.

Buradaki şartla 79. maddede geçen şart arasında fark vardır: 79. maddedeki şart belirtildiği gibi tâlik mânasına olup şartla cezâ cümleleri arasındaki bağlantıyı ifâde eder. Burada ise, akidlerde ileri sürülen bir takım kayıt ve şartlardır.

Meselâ :

a) Vakfedilen bir gayr-ı menkulün gallesinin o semtteki câmie veya medreseye sarfedilmesi şart kılınmışsa, buna mümkün olduğu müddetçe riayet olunur.

b) (A), (B) den satın alacağı bir malı, 24 saate kadar geri verebilir şartıyla alacak olursa, o takdirde bu müddet içinde (B) malı geri verebilir; (A) da bu şarta riayet eder.

81. VA'DLER, SURET-İ TÂLİKİ İKTİBAS İLE LÂZIM OLUR.

Yâni va'd bir şey'e tâlik edilirse, gerekli olur.

Meselâ:

a) (B), (C) ye, «Sen bu malı (D) ye sat, eğer parasını vermezse ben veririm derse, o malı satın alan (D) de parayı vermezse, vaidde bulunan (B) nin malın karşılığı olan parayı ödemesi gerekir.

b) (A), (B)'ye şu işimi yaparsan, (C) ye olan borcunu ben öderim der; (B) de o işi yapacak olursa, (A) nın o borcu ödemesi lâzımdır..

82. BİR ŞEY'İN NEF'İ, DAMAN'I MUKABELESİNDEDİR

Yâni bir şey telef olduğu takdirde zararı kime ait ise, onun zimmetinde demek olup o kimsenin bu vechile kefilliği o şey ile intifaa mukabil olur..

Meselâ:

Hiyar-ı ayb ile reddolunan bir hayvanı, alıcının kullanmış olmasından dolayı satıcı ücret alamaz. Zira reddetmeden önce telef olsaydı zararı alıcıya ait olurdu.

83. ÜCRET İLE DAMAN ضَمَانٌ (1) CEM'OLMAZ.

Yâni bir şey tazmin edilince, o şey'in kullanılma ücreti alınmaz.

(1) Bir şey'in mabûlını veya değerini vermek üzere zarara karşı kefil olma. Tazmin köküyle ilgilidir; «dâda» harfiyle yazılır.

Meselâ:

(A), (B) nin atını veya evini gasbedip kullandıktan sonra, (A) nın bu malı ondan tazmin edilince, artık kullandığı günlerin ücreti kendisinden alınmaz.

84. MAZARRAT, MENFAAT KARŞILIĞINDADIR.

Yâni bir şey'in menfaatine nâil olan kimse, o şey'in mazaratına da katlanır.

Meselâ:

a) Müşterek bir arabanın sağladığı menfaat ortaklara ait olduğu gibi bu arabanın tamirine sarfedilen de yine onlara aittir.

b) Müşterek bir mülkün hâsılat ve menfaati ortaklarının hisselerine göre olacağı gibi, onarım ve ıslahı için yapılan masraf da yine onların iştirâk hisseleri nisbetine göre olur.

85. KÜLFET NÎMETE, NÎMET DE KÜLFETE GÖREDİR

Bu kaide, yukarıdaki kaideyi açıklar mâhiyettedir..

86. BİR FİİLİN HÜKMÜ FÂİLİNE MUZAF KILINIR; VE MÜCBİR SEBEP OLMADIKÇA ÂMİRİNE MUZAF KILINMAZ

Çünkü bir şey'i işlemeye dair verilen emir, zorlayıcı ve ilzâm edici değildir. Çünkü âmirin verdiği emir, o işin yapılmasını veya fiilin işlenmesini talebdan ibârettir. Fiilin işlenmesi ise, me'murun ihtiyar ve isteğiyle oluyor. O halde, mücbir bir sebep olmadıkça işlenen fiilin hükmü fâiline izâfe edilir; âmirine değil...

Ancak birkaç yerde müstesnâ, yâni o yerlerde hüküm âmirine izâfe edilir; me'mure değil. Meselâ:

1. Âmir Sultan (hükümdar) olursa,
2. Âmir; me'murun efendisi, yâni me'mur köle olursa,
3. Me'mur sabiy (çocuk olursa).

87. BİZZAT FİİLİ İŞLEYEN FÂİL İLE FİİLE SEBEB OLAN (MÜTESEBBİB) BİRLEŞTİĞİNDE, HÜKÜM O FÂİLE İZÂFE EDİLİR.

Meselâ: Birinin umuma ait yolda kazmış olduğu kuyuya, başkası, birinin hayvanını atıp itlâf etse, o zâmin (mislini veya bedelini ödemekle yükümlü) olur. Kuyuyu kazan kimseye tazmîn gerekmez.

88. ŞER'Î CEVAZ TAZMÎNE AYKIRIDIR.

Yâni bir şey'e şer'an (hukukan) cevâz verilmişse, o şey sebebiyle vuku bulacak bir zarar, o şey'in sahibine tazmîn edilmez.

Meselâ:

Bir adama kendi mülkünde kazmış olduğu kuyuya birinin hayvanı düşüp telcf olsa tazmîn gerekmez. Çünkü şahsın kendi mülkünde tasarruf hakkı vardır..

89. BİR FİİLİ BİZZAT İŞLİYEN, BUNU KASDEN YAPMASA BİLE YİNE DE TAZMİN GEREKİR.

Çünkü o fiile bizzat başlaması, isim, mâna ve hüküm yönünden illet sayılır.

90. MÜTESEBBİB (BİR FİİLE SEBEB OLAN KİMSE) KASDEN O FİİLİ İŞLEMEDİKÇE KENDİSİNE TAZMİN GEREKMEZ.

Meselâ:

Kasden olmaksızın hırsızlığa yol gösteren, adam öldürmeye delâlet eden kimseye tazmîn gerekmez; ancak muahaza edilir (kınanır.) Çünkü ara yerde fail-i Muhtar mevcuttur.

CİNAYET VE ZARARI HEDERDİR.

91. HAYVANIN KENDİLİĞİNDEN OLARAK YAPTIĞI

Yâni sahibinin ihmal ve kasdı olmaksızın bir hayvan bulunduğu mer'ada bir zarar yapacak olursa, o zarar hederdir; hayvanın sahibinden tazmîn edilmez.

92. BAŞKASININ MÜLKÜNDE TASARRUFLA EMRETMEK BÂTİLDİR.

Çünkü başkasının mülkünde izni olmadıkça tasarrufa kimsenin hakkı yoktur.

93. MEŞRÛ BİR SEBEB OLMAKSIZIN BAŞKASININ MALINI ALMAK CÂİZ DEĞİLDİR.

94. BİR ŞEYDE TEMELLÜK SEBEBİNİN DEĞİŞMESİ, O ŞEY'İN DEĞİŞMESİ YERİNE GEÇER.

Yâni bir şey aslında (nefsülemirde) değişmediği halde temellük sebebi değişince, o şey de değişmiş sayılır.

Meselâ:

Zekât, zengine verilmez. Fakat zekât alan fakir ona sâhip olduktan sonra onu bir zengine hibe edebilir.

95. KİM Kİ BİR ŞEY'İ VAKTİNDEN EVVEL İSTİ'CÂL EYLER İSE MAHRUMİYETLE MUÂTAB OLUNUR.

Meselâ:

Bir şahıs erken mirasa konmak için mûrisini öldürecek olursa, irsten mahrum olur; çünkü mirâsa, vaktinden evvel sâhip olmak istemiştir.

Ancak 8 mes'ele bu kaidenin dışında kalır ki el-Eşbah ven-Nezâir'de belirtilmiştir.

96. HER KİM Kİ KENDİ TARAFINDAN TAMAM OLAN ŞEY'İ NAKZA SA'Y EDERSE SA'Yİ MERDUTTUR.

Yâni bir kimse kendi rızası ve fiiliyle, tamam olan hukukî bir muameleyi bozmağa çalışırsa, bu kabul olunmaz.

97. HAK MUHTEREMDİR VE KORUNMASI VÂCİBDİR.
98. MUBAH İLE HERKES İNTİFÂ EDEBİLİR.

Meselâ:

Denizlerden, göllerden, ırmaklardan herkes yararlanabilir.

99. HERKES KENDİ MÜLKÜNDE İSTEDİĞİ GİBİ
TASARRUF EDER.
100. ZÂHİR OLAN SÖZLERİN TE'VİL VE TEFSİRE
İHTİYACI YOKTUR.

Zâhir, söylenince ne kastedildiği anlaşılan sözdür. Mâna açık olduğundan te'vil ve tefsire ihtiyaç olmaz.

101. VEFATLA ZİMMET ZÂİL OLUR.

Ancak başkasının, vefât eden üzerindeki ve onun da başkası üzerindeki hakları zimmet olarak kabûl edilir.

102. BİR ÖZÜR İÇİN CAİZ OLAN ŞEY O ÖZRÜN
ORTADAN KALKMASIYLA HÜKÜMSÜZ OLUR.

Meselâ:

Cinnet, hacri gerektirir. Cinnet ârizî bir özürdür, kalkınca, hacr de hükümsüz kalır.

S O N

LİTERATÜR / FIKHÎ KAİDELER:

1. el-Eşbah ve'n-Nezâir / İbni Nüceym. Mısır baskı: 1322.
2. Mir'ât-ı Mecelle / Müfti Mes'ud Efendi. İstanbul baskı: 1299.
3. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye / İstanbul baskı: 1314
4. Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu / Ömer Nasuhi Bilmen. İstanbul baskı: 1949
5. Reddül-Muhtar Alâ Dürri'l-Muhtar / Şeyh Muhammed Emin.
..... baskı: 1286.
6. Menâfiu'd-Dakayik Fî Şerhi Mecmai'l-Hakayik / Muhammed Hâdimi. İstanbul baskı: 1288.
7. Haşiyetü Nesemâti'l-Eshar Alâ Şerhi İfâdeti'l- Envâr / İbni Âbidîn. İstanbul baskı: 1300.
8. İslâm Hukuk Naziriyatı Hakkında Bir Etüd / Sava Paşa. Yeni Matbaa, Ankara: 1955.
9. Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku / Ali Himmet Berki. Örnek Matbaası Ankara: 1955.

1

İÇİNDEKİLER

Mevzû	Sahife :
Konuların ana hatları ve bölümleri	5
Zekâti ödenmeyen altın ve gümüş	17
Zekât kimlere verilir?	22
Zekât verilecek olan sekiz sınıf	23
Zekât almaya müstehak olan fakirin ihtiyac ölçüsü	25
Zenginlerden zekât alıp muhtaçlara dağıtmak	30
Cimrilik ve israf	35
Adâlet ve ihsan	38
Her insana güzellikle söylemek	44
Yakınlara infak	45
İnfak ölçüsü	47
Temiz olantardan başkası Kur'ân'a dokunamaz	51
İnsan için ancak kendi çalıştığı vardır	55
Tahlil ve sonuç	56
Mü'minler izin almadan toplantıyı terkedip gitmezler	58
İfaksız sebeplerle başkasının malını yemek	62
Yapılan yeminlerde Allah'ı engel kılmak	66
Yemin ve hükümleri	70
Borçlu darlık içinde olursa	75
Belirli bir süre için borçlanmak	79
Akidleri yerine getirmek	85
Başkasının evine girmenin adâbı	88
Bakılması haram kılınan şeylere bakmak	94
Mü'min kadınlar da gözlerini bakulması haram sayılan şeylerden sakın- sınlar	100
Evlenme ümidi kalmıyan ihtiyar kadınlar dış elbâselerini çıkarabilirler ...	108
Bekârları evlendirmek	111
İzinlisiz yatak ve soyunma odasına girmek	116
Kızın nikâha arz edilmesi	122
Karılarını annelerinin yerine koyup zihar edenler	128
Kıyas - misilleme	133
Katlin çeşitleri	138
Kıyasda hayat vardır	140
Ölüm cezası	142
Yaralar birbirine kıyasılır	144
Yanlışlıkla adam öldürmek	150
Hırsızın elini kesmek	156

Fetvaya yetkili olanlar	163
Hakka çağrıda metod	167
Mü'minlerle müşrikler arasındaki münasebet	175
Müşavere	180
Emaneti ehline vermek, Adâletle hükmetmek	183
Allah'a, Peygamber'e ve Emir sahiplerine itâat	189
Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmek	196
Hükümde tahyir	199
Müslüman metbu'dür, tâbi' değildir	202
Haberli yaymakta acele etmemek	205
Fâsikin getirdiği haberi iyice tahkik ve tesbit etmek	208
Savaş	211
Savaş halinde müşrikler yakalandıkları yerde öldürülür	215
Fitneye karşı savaş	219
Savaş ve misliyle mukabele	222
Allah yolunda mal ve can ile savaşmak	226
Savaşın farziyeti	229
Haram aylarında savaş	232
Diğer milletlerle andlaşma	235
Barış	238
Allah ve Resûlünden, muahade edilen müşriklere iltimatımdur	241
Müşriklerden aman dileyen olursa	245
Müşrikler yine andlarını bozarlar da dininize saldırırlarsa, önderlerini hemem öldürün	248
Mağtûb olan gayr-ı müsîlimlerden cizye alınması	251
Kâfirlerle ve münâfıklarla savaşmakta metod	259
Mü'minlerin hepsi birden savaşa girmez	263
Kör, topal ve hasta üzerine savaşa çıkmadıklarından dolayı bir vebal yoktur	267
Harp esirlerini ya ıylık yaparak bırakmak ya da fidye karşılığında salı- vermek	273
Mü'minlerden iki zümre savaşacak olursa	277
Zulmedenlere meyletmemek	281
Harpte elde edilen ganimetler	284
Savaşla düşmana arka çevirip kaçınmak	288
Yapılan anlaşmaya bağlı kalmak	293
Düşmanlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet hazırlamak	296
Barışa yanaşanlar olursa	299
İnanmış kadınlar sana bey'at etmeye geldiklerinde	301
İnanmış kadınlar hicret edip İslâm diyarına gelirse	304
Müşriklere istîğfar edilmez	309
Cebr-ü ikrah karşısında dil ile küfrü kabullenmek	314
Külelîğin kaldırılmasında İslâmın rolü	321
S i b i r	327
Z i n â	336
Zinâ eden erkek ancak zinâ eden kadınla evlenebilir	344

Namuslu kadınlara zinâ isnad etmenin cezası	350
Dört şahid	353
Karılarına zinâ isnad eden kocalar	355
İntihar	362
Kan ve organ nakli	367
Beş vakit farz namaz	370
Namazda sesi alçaltıp yükseltmek	374
Cuma namazı ve cuma hutbesi	376
Hazret-i Peygamber'in ilk hutbesi	388
Bayram namazı ve kurban	390
Fikhi Kaideler	395
Akidlerde itibar maksad ve manayadır	395
Yakın şüphe ile zâil olmaz	396
Bir şeyin bulunduğu hal üzere kalması asıldır	396
Kadim kademi üzere terk olunur	397
Zarar kadim olmaz	397
Beraat-i zimmet asıldır	398
Ârizî sıfatlarda asılan ademdir	398
Bir zamanda sabit olan şey'in bekasıyla hükmolunur	399
Yeni meydana gelen bir olayın hâle izâfesi asıldır	399
Kelâmda asılan mâna-yı hakikidir	400
Sarahat karyısında delâlete itibar yoktur	400
Mevrid-i nasda ictihada mesağ yoktur	401
Kiyasa aykırı olarak sabit olan şey	401
İctihadla ictehad nakz olunmaz	402
Meşakkat kolaylığı celbeder	402
Bir iş daralınca genişlemeye yüz tutar	403
Zarar ve mukabele-i bizzarar yoktur	403
Zarar izâle olunur	404
Zaruretler mahzurlu şeyleri mubah kılar	404
Zaruretler kendi mikdarınca takdir olunur	405
Bir öfür için câiz olan şey, o öfürin zevâliyle bâtil olur	406
Mâni' zâil olduktan memnu' avdet eder	406
Zarar kendi misliyle izâle olunmaz	407
Zarar-i âmî def-i için zarar-ı has ihtiyar olunur	407
Zarar-ı eşed, zarar-ı ahaf ile izâle olunur	408
İki fesad taarüz ettiğinde en hafifî irtikâb edilir	408
İki şerden ehven olanı ihtiyar olunur	408
Def-i mefasid celb-i menfâattan evlâdır	409
Zarar imkân nisbetinde giderilir	409
Hacet zaruret menzilesine tenzil olunur	410
İztirar gayrin hakkını ibtâl etmez	410
Alınması yasak olan şeyin verilmesi de yasaktır	410
İşlenmesi yasak olan şeyin istenmesi de yasaktır	411
Âdet muhakkemdir	411
Nâsım isti'mall bir hüccettir	412

Âdeten mümteni' olan şey, hakikaten mümteni' gibidir	412
Zamanın değişmesiyle ahkâmın değişmesi inkâr olunmaz	413
Âdetle delâletleyle hakiki mâna terk olunur	413
Âdet ancak muttarid oldukça muteberdir	414
İtibar gailib-i şâyıdır, nâdire değildir	414
Örfen mâruf olan şey şart kılınmış gibidir	415
Ticaret erbabı arasında mâruf olan şey	415
Mâni' ve muktazi taarruz ettikte	415
Yüceuda bir şeye tabi' olan hükümde de ona tabi' olur	416
Tabi' olan şeye ayrıca hüküm verilmez	416
Bir şeye mâlik olan kimse onun zaruriyatından olan şeye de mâlik olur ...	416
Asıl sâkit oldukça fer'i de sâkit olur	416
Sâkit olan şey avdet etmez	417
Bir şey bâtil oldukça onun zınnındaki şey de bâtil olur	417
Aslın ifâsi kabul olmadığı halde bedeli ilâ olunur	418
Bizzat tecvîz olunmayan şey bitteba' tecvîz olunabilir	418
İbtidâen tecvîz olunmayan şey bekaan tecvîz olunabilir	419
Teberru' ancak kuhz ile tamam olur	419
Liderin halk üzerindeki tasarrufu maslahata dayanır	419
Velâyet-i hasse, velâyet-i ammeden akvadır	420
Sözün l'mall ihmalinden evlâdır	420
Hakiki mâna mümkün olmadığında inecaze gidilir	420
Bir kelâmın l'mall mümkün değilse ihmal olunur	421
Mullak idlâkı üzere cârl olur	421
Hazırdaki vasıf lağv, gâibdeki vasıf muteberdir	422
Sual cevapta lâde olunmuş sayılır	423
Sâkite bir söz isnad edilemez	423
Bir şey'in umur-i bâtilde delili, o şey'in yerine geçer	424
Yazı ile beyân, sözle beyân gibidir	424
Dilsizin bilinen lâfzî, dil ile beyân gibidir	424
Tercümanın sözü her hususta kabul olunur	425
Netâsi zâhır olan zanna itibar yoktur	425
Delilden meydana gelen ihtimal karşısında hüccet kalmaz	425
Tevehhüme itibar yoktur	426
Bürhan ile sâbit olan şey aynen sâbit gibidir	426
Beyyine müdde-i için, yemin inkâr eden üzerinedir	427
Beyyine hüccet-i müteaddiye, ikrar ise hüccet-i kasiredir	427
Kişî ikrarıyla ilzam olunur	428
Tenakuz ile hüccet kalmaz	428
Asıl sâbit olmadığı halde fer'in sâbit olduğu vardır	429
Şartın sübutu halinde ona bağlı olan şey'in de sübutu	429
İmkân nisbetinde şarta riâyet olunur	429
Va'dier, suret-i tâlîk iktisab ile lâzun olur	430
Bir şey'in nef'i damanı mukabelesindedir	430
Mazarrat menfaat karşılığındadır	431
Külfet atmeye, nimet de külfete göredir	431

Bir fillin hükmü fâiline muzaf kılınır	431
Fâil ile fi'le sebep olan birleştiğinde	432
Şer'i cevaz tazmine aykırıdır	432
Bir filli bizzat işleyen kasden yapmasa bile tazmin gerekir	432
Müteebbib kasden o fiili işlemedikçe tazmin gerekmez	432
Hayvanın kendiliğinden yaptığı cinayet ve zarar hederdir	432
Başkasının mülkünde tasarrufla emretmek bâtıldır	433
Meşru bir sebep olmaksızın başkasının malını almak	433
Kim ki bir şeyi vaktinden önce isti'cal ederse	433
Her kim ki kendi tarafından tamam olan şeyi nakza sa'y ederse	433
Hak muhteremdir ve korunması vâcibdir	434
Herkes kendi mülkünde istediği gibi tasarruf eder	434
Zâhir olan sözün te'vil ve tefsire ihtiyacı yoktur	434
Vefatla zimmet zâil olur	434
Bir özür için câiz olan şey	434
Literatür	435

ALFABETİK FİHRİST

(A)

- Adâlet ve İhsân : 38
Âdet ancak muttarid olduktâ muteberdir : 414
Âdetin delâlet-iyle hakikî mâna terk olunur : 413
Âdeten mümtenî' olan şey, hakikaten mümtenî' gibidir : 412
Akıdlerde itibar maksad ve mânâyaadır : 395
Allah'a, Peygamber'e ve Emir sâhıplerine itâat : 189
Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmek : 156
Allah yolunda mal ve can ile savaşmak : 226
Allah ve Resûlünden, muahade edilen müşriklere ültimatom : 241
Alınması yasak olan şeyin verilmesi de yasaktır : 410
Arizi sıfatlarda aslolan ademdir : 398
Asıl sâbit olmadığı halde fer'in sâbit olduğu vardır : 429
Asıl sâkit olduktâ fer'i de sâkit olur : 416
Asılın ifâsı kabul olmadığı halde bedeli ifâ olunur : 418

(B)

- Bakılması haram kılınan şeylere bakmak : 94
Barış : 238
Barışa yanaşanlar olursa : 299
Başkasının evine girmenin adâbı : 88
Başkasının mülkünde tasarrufla emretmek bâtıldır : 433
Bayram namazı ve kurban : 390
Bekârları evlendirmek : 111
Bellî bir süre için borçlanmak : 79
Beraat-ı zımmet asıldır : 398
Beş vakit farz namaz : 370
Beynine hüccet-i müteaddiye, ikrar ise hüccet-i kasiredir : 427
Beynine müddei için, yemin inkâr eden üzerinedir : 427
Bir fülün hükmü fâiline muzaf kılınır : 431
Bir fiili bizzat işleyen kasden yapmâsa bile tazmin gerekir : 432

- Bir kelâmın îmalı mümkün değilse ihmal olunur : 421
 Bir özür için câiz olan şey, o özrün zevâliyle bâtil olur : 406
 Bir şeyin bulunduğu hal üzere kalması asıldır : 396
 Bir iş daralınca genişlemeye yüz tutar : 403
 Bir şeye mâlik olan kimse onun zaruriyatından olan şeye de mâliktir : 416
 Bir şey bâtil oldukta onun zımındaki şey de bâtil olur : 417
 Bir şey'in umur-ı bâtinede delîl, o şey'in yerine geçer : 424
 Bir şey'in nef'i daman'ı mukabelesindedir : 430
 Bir zamanda sâbit olan şey'in bekasıyla hükmolunur : 399
 Bizzat tecvîz olunmayan şey bitteba' tecvîz olunabilir : 418
 Borçlu darlık içinde olursa : 75
 Bûrhan ile sâbit olan şey aynen sâbit gibidir 426

(C)

- Cebr-u ikrâh karşısında dîl ile küfrü kabullenmek : 314
 Cimrılık ve israf :35
 Cuma namazı ve cuma hutbesi : 306

(D)

- Def'i mefâsîd celb-i menfaatten evlâdır : 409
 Delilden meydana gelen ihtimal karşısında hüccet kalmaz : 425
 Diğer milletlerle anlaşma : 235
 Dilsizin billnen işâreti, dîl ile beyân gibidir : 424
 Dört şahid : 353
 Düşmanlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet hazırlamak : 296

(E)

- Emânet-i ehline vermek, adâletle hükmetmek : 183
 Evlenme ümidi kalmayan ihtiyar kadınların dış elbiseleri : 108

(F)

- Fâil ile fiile sebep olan birleşince : 432
 Fâsikin getirdiği haberî iyice tahkik ve tesbit etmek : 208
 Fetvâya yetkili olanlar : 163
 Fıkhi kaaideler : 395
 Fitneye karşı savaş : 219

(H)

- Haberi yaymakta acele etmemek :** 205
Hacet zaruret menzilesine tenzil olunur : 410
Hak muhteremdir ve korunması vacıbdır : 434
Hakiki mâna mümkün olmadığında mecâze gidilir : 420
Hakka çağrıda metod : 167
Haksız sebeplerle başkasının malını yemek : 62
Hasası zâhir olan zanna itibar yoktur : 425
Hayvanın kendiliğinden yaptığı cinâyet ve zarar hederdir : 432
Haram aylarında savaş : 232
Harp esirlerini ya iyilik yaparak bırakmak ya da fidye : 273
Hazret-i Peygamber (A.S.)'ın ilk hutbesi : 398
Her insana güzelliikle söylemek : 44
Her kim ki kendi tarafından tamam olan şey'i nakza sa'y ederse : 433
Hazırdaki vasıf lağıv, gâibdeki vasıf muteberdir : 422
Herkes kendi mülkünde istediği gibi tasarruf eder : 434
Hırsızın elini kesmek : 156
Hükümde tahyir : 199

(İ)

- İbtidâen tecviz olunmayan şey bekaan tecviz olunabilir :** 419
İctihadla icthad nakz olunmaz : 402
İki fesâd tasarruz ettikte en hafifi irtikâb edilir : 408
İki şerden ehven olanı ihtiyar olunur : 408
İmkân nisbetinde şartı riâyet olunur : 429
İnfak ölçüsü : 47
İnanmış kadınlar sana bey'at etmeye geldiklerinde : 301
İnanmış kadınlar hicret edip İslâm diyarına gelecek olurlarsa : 304
İnsan için ancak kendi çalıştığı vardır : 55
İntihar : 362
İşlenmesi yasak olan şeyin istenmesi de yasaktır : 411
İubar gaalib-i şâyıadır, nâdire değildir : 414
İslâsız yatak ve soyunma odasına girmek : 116
İzzırat gayrın hakkını ibtâl etmez : 410

(K)

- Kadın kademi üzere terk olunur :** 397
Kâfirlerle ve münâfıklarla savaşmakta metod : 259

Kan ve organ nakli : 367

Karılarına zinâ isnâd eden kocalar : 355

Karılarını annelerinin yerine koyup zihâr edenler : 126

Katlin çeşitleri : 138

Kelâmda aslı olan mâna-yı hakikidir : 400

Kıyas-misilleme : 133

Kıyasda hayat vardır : 140

Kıyasa aykırı olarak sâbit olan şey : 401

Kızın nikâha arzedilmesi : 122-

Kim ki bir şeyi vaktinden önce isti'cal ederse : 433

Kişi ikrarıyla ilzâm olunur : 428

Konuların ana hatları : 5

Koleliğin kaldırılmasında İslâmın rolü : 321

Külfet nimete, nimet de külfete göredir : 431

(L)

Liderin halk üzerindeki tasarrufu maslahata dayanır : 419

Literatür : 435

(M)

Mağlûb olan gayr-i müslimlerden cizye alınması : 251

Mâni' ve muktazi taarruz ettikte : 415

Mâni' zâil olduktan memnu' avdet eder : 406

Mazarraf menfaat karşılığındadır : 431

Meşakkat kolaylığı celbeder : 402

Meşrû' bir sebep olmaksızın başkasının malını almak : 433

Mevrid-i nassda ihtihada mesağ yoktur : 401

Mü'min kadınlar da gözlerini bakılması haram sayılan şeylerden sakınsınlar : 100

Mü'minler izin almadan toplantıyı terkedip gitmezler : 58

Mü'minlerle müşrikler arasında münasebet : 175

Mü'minlerin hepsi birden savaşa gitmez : 263

Mü'minlerden iki zümre savaşıacak olursa : 277

Müslüman metbu'dür, tâbi' değildir : 202

Müşavere - İstişare : 180

Müşriklerden amân dileyen olursa : 245

Müşrikler yine andlarını bozarlar da dininize saldırırlarsa : 248

Müşriklere istiğfar edilmez : 309

Mütesebbib kasden o fiili işlemedikçe tazmin gerekmez : 432

(N)

- Namazda sesi alçaltıp yükseltmek : 374
 Namuslu kadınlara zinâ isnâd etmenin cezası : 350
 Nasın istimali bir hüccettir : 412

(Ö)

- Ölüm cezası : 142
 Örfen mâruf olan şey şart kılınmış gibidir : 415

(S-Ş)

- Sâkit olan şey avdet etmez : 417
 Sâkiye bir söz isnad edilmez : 423
 Sarahat karşısında delâlete itibar yoktur : 400
 Savaş : 211
 Savaş hâlinde müşrikler yakalandıkları yerde öldürülür : 215
 Savaşın farziyeti : 229
 Savaşta düşmana arka çevirip kaçmak : 288
 Savaş ve misliyle mukabele : 222
 Sihir : 327
 Sözün l'mali ihmalinden evlâdır : 420
 Sual cevapta lâde olunmuş sayılır : 423
 Şartın sübutu halinde ona bağlı olan şey'in de sübutu : 429
 Şer'i cevâz tazmine aykırıdır : 432

(T)

- Tâbi' olan şey'e ayrıca hüküm verilmez : 416
 Tablî ve sonuç : 56
 Teberru' ancak kabz ile tamam olur : 419
 Temiz olanlardan başkası Kur'an'a dokunamaz : 51
 Tenakuz ile hüccet kalmaz : 428
 Tercümanın sözü her hususta kabul olunur : 425
 Tevehhüme itibar yoktur : 426
 Ticâret erbabı arasında mâruf olan şey : 415

(V)

- Vücudda bir şey'e tâbi' olan hükümde de ona tâbi' olur : 416
 Velâyet-i hasse, velâyet-i ammeden akvadır : 420

Va'dler, siret-i tâlikı ıktisab ile lâzım olur : 430

Vefatla zimmet zâil olur : 434

(Y)

Yakınlara infak : 45

Yanlışlıkla adam öldürmek : 150

Yaraıar birbirine kısastır : 144

Yapılan yeminlerde Allah'ı engel kılmak : 66

Yapılan anlaşmaya bağlı kalmak : 293

Yazı ile beyân, sözle beyân gibidir : 424

Yemin ve hükümleri : 70

Yeni meydana gelen bir olayın hâle izâfesi asıldır : 399

(Z)

Zâhır olan sözün te'vil ve tefsire ihtiyacı yoktur : 434

Zamanın değişmesiyle ahkâmın değişmesi inkâr olunmaz : 413

Zarar kendi misliyle izâle olunur : 407

Zarar-ı eşed, zarar-ı ahaf ile izâle olunur : 408

Zarar-ı âmını def'i için zarar-ı has ihtiyar olunur : 407

Zarar izâle olunur : 404

Zarar ve mukabel-i bizzarar yoktur : 403

Zarar kadim olmaz : 397

Zarar imkân nisbetinde giderilir : 409

Zaruretler mahzurlu şeyleri mubah kılar : 404

Zaruretler kendi mikdarınca takdir olunur : 405

Zekâtı ödenmiyen altın ve gümüş : 17

Zekât kimlere verilir : 22

Zekât verilecek olan sekiz sınıf : 23

Zekât almaya müstehak olan fakirin ihtiyac ölçüsü : 25

Zenginlerden zekât alıp muhtaçlara dağıtmak : 30

Zinâ eden erkek ancak zinâ eden kadınla evlenebilir : 344

Z i n â : 336

Zulmedenlere meyletmemek : 281

İNDEKS

(A)

- Abbas b. Abdülmuttalib : 185, 218.
 Abdülkerim el-Cevzi : 275.
 Abdullah bin Abbas : 340.
 Abdullah bin Cüd'a : 87.
 Abdullah bin Cahş : 152, 232.
 Abdullah bin Ebi Umeyme : 309, 310.
 Abdullah bin Amr : 152, 360.
 Abdullah bin Eblbekir : 52.
 Abdullah bin Ebi Evfâ : 240.
 Abdullah bin Hatal : 314.
 Abdullah bin Mâcişun : 247.
 Abdullah bin Ömer : 280, 370.
 Abdullah bin Revâhâ : 69.
 Abdullah bin Sa'd : 314.
 Abdullah bin Şeddat : 375.
 Abdullah bin Hatal : 314.
 Abdullah bin Ubeyy : 178, 279, 325.
 Abdullah b. Uraykıt : 368.
 Abdullah Tüsteri : 193.
 Abdülmuttalib : 310.
 Abdurrahman bin Avf : 252.
 Abdurrahman Azzam : 221.
 Abdurrahman bin Eblbekir : 58.
 Abdurrahman bin Semuret : 67.
 Abdurrahman bin Ganem : 256, 258.
 Abdurrahman bin Mehdi : 302.
 Abdurrezzak : 137, 198.
 Acem (Arap olmayan) : 300.
 Ad Kavmi : 170.
 Adabül-Ser'iyye : 368.
 Adbâ : 243.
 Adem Peygamber : 241, 331.
 Afrika : 329.
 Ahmed bin Hanbel : 21, 23, 25, 29, 30, 71, 76, 124, 126, 128, 130, 136, 137, 138, 146, 148, 149, 153, 155, 156, 159, 165, 172, 192, 212, 219, 246, 249, 252.
 Ahmed Cevdet Paşa :
 Ahzab : 178, 300.
 Âkabe bin Amr : 227.
 Âkile : 155.
 Alkame : 312.
 Ali bin Ebû Talhâ : 67, 270, 276.
 Ali bin Ebi Tâlib (R.A.) : 40, 41, 44, 54, 63, 96, 134, 146, 158, 181, 193, 185, 213, 242, 243, 247, 249, 250, 261, 316, 348, 371, 391.
 Ali bin Hüseyn : 132.
 Âlûsi (Müfessir) : 168, 242, 249, 250.
 A'meş : 147.
 Almanya : 143.
 Amerika : 329.
 Ammar bin Yâsir : 314, 315.
 Amr bin Âs : 347.
 Amr bin Hazm : 52, 86, 145.
 Amr bin Ârif : 253.
 Amr bin Anbese : 294.
 Amr bin Dinâr : 131, 326.
 Amr bin Şuayb : 347.
 Amr bin Hadremi : 233.
 Anaka : 347.
 Anımlam : 329.
 Amr bin Âs : 213, 305, 364.
 Arabistan : 330.
 Araf : 243.
 Aristokrat : 146.
 Ashâb-ı Suffe : 347, 348.
 Asım : 147.
 Asr-ı Saadet : 300, 307.
 Atâ : 48, 67, 102, 190, 191, 148, 160, 192, 253, 271, 276, 326, 348, 384, 390.
 Atâ bin Sâlb : 228.
 Atâül-Horasani : 48, 200, 224, 268.
 Augustin : 364

- 253, 269, 292, 294, 302, 311, 333, 360, 304, 371, 380, 382.
 Ahmas (humus'un çoğuludur. Humus, beşte bir demektir) : 155.
 Avfi : 274.
 Avrupa : 295, 364.
 Ayşe (R.A.) : 56, 70, 71, 102, 104, 105, 110, 159, 181, 302, 350, 375.

(B)

- Babil : 328, 329, 331, 333.
 Barika-ı Hakikat : 169.
 Barış : 238.
 Beccaria : 143.
 Behz bin Hakem : 46, 98.
 Bedayü'l-Fevâid : 368.
 Bodır : 181, 232, 276, 285, 287, 290.
 Bağavi : 227.
 Bahira : 253.
 Balireyn : 251, 378.
 Belsoğukluğu : 114.
 Beni Hârise : 101.
 Beni Kinâne : 270.
 Beni Kurayza : 146, 300.
 Beni Mahzûn : 157.
 Beni Mustalak : 209.
 Beni Nadir : 146.
 Beni Sâlim bin Avf : 378.
 Beni Tamim : 375.
 Beni Rezik : 129.
 Beni Müdlic : 236.
 Berlin : 80.
 Beşir bin Mâbed : 292.
 Beşir bin Nûmân : 69.
 Bey'at : 391, 302.
 Beyhakî (Muhaddis) : 44, 137, 227, 378.
 Beyraha (Hz. Talha'ya ait bahçe) : 273.
 Bilâl-i Habeşî : 234, 314.
 Bint-i debun (üç yaşına girmiş dışı deve) : 154, 155.
 Bint-i mahâd (iki yaşına girmiş dışı deve) : 154, 155.
 Brahman : 363.
 Bizans : 95, 227.
 Budist : 363.
 Buhari : 20, 29, 73, 83, 84, 187, 192, 193, 206, 213, 220, 231, 240, 278, 302, 311, 365, 372, 382.
 Bulûğu'l-merâm : 187.
 Büreyde bin Husayb : 76, 165, 186, 212.
 Büyükcü : 331, 332, 333, 334.

(C)

- Câbir bin Abdullah : 19, 33, 92, 101, 192, 198, 271, 370, 383.
 Câbir bin Zeyd : 198, 348.
 Câfer bin Ali : 391.
 Câmlulezher : 367.
 Cârîye : 115, 324, 325, 339, 341.
 Cemşid : 329.
 Cemazûlâhır : 233.
 Cemre-i Akabe : 242.
 Cerir bin Abdullah Becelî : 96.
 Cezaa (beş yaşına girmiş dışı deve) : 27, 155.
 Cezire : 329.
 Cibril : 391.
 Cihâd : 220, 231, 259, 289.
 Cilbab (baş örtüsü) : 109.
 Cımrılık : 35.
 Cızye : 244, 251, 252, 254, 288, 282, 295, 300.
 Cuma : 376, 377, 381, 382, 383.
 Cuvasa : 378.
 Cuveyb : 30.
 Cuveynlı : 275.

(Ç)

(D)

- Dahak : 52, 67, 192, 227, 239, 240, 247, 268, 274, 275, 328, 384, 390.
 Danimarka : 143.
 Dâre Kutni (Muhaddis) : 224, 250, 359, 360, 361.
 Dâvud bin Ali : 54.
 Dâvud-ı Zâhiri : 123, 134, 194, 246, 371.
 Dekart : 337.
 Demokrasi : 59.
 Demre : 241.
 Dinâr (476 ya da 4,25 gr. altın birimi) : 152, 158, 159.
 Dirhem (3,365 milligram birimi) : 152, 158, 159.
 Diyet : 136, 137, 138, 139, 140, 151, 152, 155, 156.
 Dülûk-i Şems : 370.

(E)

- Ebû Ali : 53.
 Ebû Âliye : 192.
 Ebûlâs : 29, 308.
 Ebu Beltaa : 178.
 Ebubekir bin Arabî : 197.
 Ebubekir Bezzar : 271.
 Ebûbekre : 278.
 Ebucehl : 309, 310.
 Ebû Câfer : 147, 171.
 Ebûbekir bin Muhammed : 352.
 Ebûbekir Sıddik : 31, 90, 92, 103, 122, 157, 213, 239, 242, 275, 277, 349, 370, 374, 402.
 Ebûbekir Râzî : 198.
 Ebûbekir Verrak : 54, 57.
 Ebû Dâvud (Muhaddis) : 46, 68, 71, 73, 101, 109, 153, 182, 206, 212, 227, 253, 347.
 Ebû Hanîfe (İmâm-ı A'zam) : 21, 22, 23, 25, 26, 27, 54, 69, 122, 123, 125, 131, 132, 134, 135, 138, 140, 145, 146, 147, 149, 154, 159, 200, 207, 224, 225, 248, 252, 253, 269, 280, 290, 298, 316, 320, 326, 333, 334, 339, 343, 348, 354, 360, 364, 366, 371, 392.
 Ebû Hasan el-Verrak : 209.
 Ebûlîdâ İsmâil : 18, 255.
 Ebû Hyyûb : 90, 227.
 Ebû Hüreyre : 19, 24, 49, 73, 77, 182, 281, 193, 206, 255, 318, 339, 341, 348, 365, 371, 381.
 Ebû Katade : 76.
 Ebû Kilâbe : 120.
 Evs Kabilesi : 279.
 Evzai : 21, 102, 109, 123, 146, 252, 258, 276, 311, 316, 343, 352, 360.
 Ebû Nadr : 164.
 Ebû Nuaym :
 Ebû Mûsâ el-Eş'ari : 67, 82, 90, 91.
 Ebû Nuaym : 29.
 Ebû Ömer : 33.
 Ebû Sâlih : 109, 217, 365.
 Ebû Süleyman Mar'âsi : 82.
 Ebû Sevr : 21, 26, 123, 136, 158, 162, 246, 252, 258, 318, 353, 360, 371.
 Ebû Şüreyye : 137.
 Ebû Süfyan : 28, 218, 224.
 Ebû Talhâ : 273.
 Ebû Ubeyde : 273, 371.
 Ebû Yûsuf (İmâm) : 288, 343, 360, 363, 364, 366, 393.
 Ebû Yalâ : 77, 227.
 Ebû Zer : 20.
 Einstein : 332.
 Emânet : 185, 224.
 Emperyalizm : 296.
 Emirü'l-hacc : 242.
 Emil : 117.
 Enfâl : 282, 285.
 Enes bin Mâlik : 381, 382, 390.
 Enes bin Nadr : 148.
 Ensar : 227, 357, 358, 377.
 Es'ad bin Zûrâre : 377.
 Esmâ : 107.
 Esmâ binti Umeyys : 157.
 Esirler : 273, 274, 276.

Ebû Leys : 360.
Eşheb : 60, 252, 253.
Eşter : 63.

Esmâ binti Mersed : 101, 119.
Esiem bin İmrân : 227.

(F)

Fadale bin Ubeyd : 227.
Fahşâ : 43.
Fakir : 23, 25.
Farizai Âdile : 264.
Fâsik : 209, 210.
Fâtih Sultan Mehmet : 95, 297.
Fatıma binti Hattab : 53.
Fecir : 370.
Ferrâ : 54, 130.
Fehûlkadir : 164, 203.

Fetevâ-i Hindliyye : 368.
Fetvâ : 163, 164.
Fezâre : 300.
Fıdıye : 244, 245, 275, 276.
Finlândiya : 143.
Fî-sebîllillah : 29.
Fitne : 215, 216, 219, 221.
Fransa : 141, 143.
Frengî : 114.
Freud : 344.

(G)

Gaddin : 328.
Ganimet : 284, 285, 286, 287, 288.
Gözbağıcılık : 328, 329.

Gözboyacılık : 328, 329.
Gatafan : 181, 300.

(H)

Habbab bin Eret : 234, 314, 318.
Habeşli : 283.
Habeşliler : 102.
Hadd : 336, 337, 341, 343, 348, 352, 353, 359.
Hadremet : 319.
Hadd-ı Kazıf : 356.
Hafsa (R.A.) : 122.
Hâkim (Muhaddis) : 46, 71, 227.
Hâkimler : 186.
Hâris bin Kelde : 369.
Harun Han Sırvanî : 175.
Harut-Morut : 327, 330, 332.
Harem-ı Şerif : 219, 221.
Hâris bin Avf el-Murrî : 300.
Hasan bin Cündüb : 365.
Hasan bin Ebi Hasan : 159.
Hasan bin Hayy : 123.
Hasan Basri : 23, 25, 47, 67, 109, 130, 131, 137, 138, 148, 152, 153, 192, 196, 198, 228, 271, 276, 316, 320, 354, 375.

Halid bin Velid : 31, 209, 239, 291, 298.
Hammad bin Ebi Süleyman : 54.
Hamam : 99.
Hamurabi : 142, 143.
Hamdi Yazır (Müfessir) : 182.
Hamza (R.A.) : 147, 217.
Hanefiler : 343.
Haram ayları : 234.
Hara-kiri : 363.
Hikmet : 167, 168.
Hilâl bin Umeyye : 368.
Hilfû'l-fudûl : 87.
Hişam b. Urve : 375.
Hınâr (baş örtüsü) : 104, 108.
Hipnotizma : 331.
Hristiyanlık : 214, 330.
Hitâbi : 347.
Hristiyan : 152, 153, 219, 261, 255, 352, 360, 364, 368.
Hiyanet : 186, 224.
Hıyâr bin Adiy : 157.

Hasan bin Ebû Hasan : 71.
 Hasan (Hanefî İmamlarından) : 258, 259.
 Havâic-i aslıyye : 49, 50.
 Havâtib bin Abduluzza : 28.
 Hazrec (Kabile) : 279.
 Hendek : 59, 181.
 Hikka (dört yaşına girmiş dişi deve) : 27, 134, 155.
 Hakem : 54, 135.

Hollanda : 143.
 Humur : 104.
 Hudeybiyye : 225, 305.
 Huveyle bin Sa'lebe : 126, 127.
 Huveytib bin Abdüzzâ : 325.
 Huveyz bin Mendâd : 20.
 Huneyn savaşı : 291.
 Huzayfe bin Yernân : 77, 172, 197.
 Huzayme : 402.
 Hüseyin bin Fadl : 54.

(İ)

İbni Ababs : 18, 20, 23, 30, 41, 43, 44, 48, 52, 67, 70, 71, 78, 83, 86, 102, 108, 109, 118, 119, 120, 136, 137, 148, 153, 159, 184, 192, 196, 197, 200, 203, 213, 225, 227, 228, 234, 240, 250, 259, 270, 274, 287, 290, 297, 299, 311, 313, 314, 316, 326, 347, 370, 371, 374, 380, 391.
 İbni Abdilberr : 120, 130.
 İbni Hazm : 130, 194.
 İbni Ebi Leylâ : 134, 137, 352.
 İbni Ebi Şeybe : 137, 290.
 İbni Habîb : 246.
 İbni Amr : 38, 348.
 İbni Ebi Evfâ : 33.
 İbni Abdülhakem : 60.
 İbni Ebi Zâide : 198.
 İbnü'l-Arâbl : 27, 42, 54, 161, 210, 273, 274, 300, 348, 384.
 İbni Haldun : 330.
 İbni Huzeyme : 46.
 İbni Huveyz Mendâd : 105.
 İbni Rümâm : 46, 227, 249.
 İbni Hibbân : 23, 46, 227.
 İbni İshâk : 27, 87, 242.
 İbni Kaatî : 227.
 İbni Kaasım : 26, 246, 252, 253, 359.
 İbni Kayyim : 165, 190, 192, 193, 368.
 İbni Keatî : 365.
 İbni Kısâne : 192.
 İbni Lebûn (3 yaşına girmiş erkek deve) : 155.
 İbni Macistan : 254.
 İbni Mâce (Muhaddis) : 182.
 İbni Mâcîşûn : 317.

İsrâloğulları : 144, 145, 146, 151, 198, 214, 329.
 İstîşare : 182.
 İbni Âmir : 147.
 İbni Asakir : 18, 23.
 İbni Atlıyye : 41, 371.
 İbni Büreyde : 311.
 İbni Cerir : 44, 52, 71, 89, 136, 153, 225, 184, 226, 227, 253, 258, 312, 326, 332.
 İbni Cübeyr : 103, 119, 364.
 İbni Cüreyc : 83.
 İbni Ebi Hâtım : 47, 48, 78, 110, 118, 137, 164, 226, 227.
 İbni Semüre : 158.
 İbni Sebil : 28, 29.
 İbni Sirin : 59, 374, 377.
 İbni Şihâb : 379.
 İbni Şübrûme : 147, 197.
 İbni Tâhir : 210.
 İbni Teymiyye : 165.
 İbni Vehb : 166, 252, 253, 316.
 İbni Zeyd : 47, 52, 83, 209, 240, 300.
 İbrahim bin Muhammed : 155.
 İbrahim bin İsmail : 198.
 İbrahim Nahâî : 348, 349, 354.
 İbrahim Peygamber : 169, 270, 310.
 İbrâniler : 329.
 İctihâd : 63, 187, 188, 402.
 İ'lâmü'l-Muvakkîn : 190.
 İkrime : 24, 30, 48, 52, 137, 171, 200, 240, 299, 326, 375, 390.
 İkrah : 315.
 İmâm Muhammed : 360, 364, 366, 393.
 İnâm-ı Rabbânî Muhammed Şevkanî : 186.

İbni Merdveyh : 78, 136, 181, 227.
 İbni Mübârek : 19.
 İbni Müflih : 368.
 İbni Mes'ud : 54, 102, 109, 134, 153, 165, 184, 196, 259, 343, 349, 352, 371, 374, 379.
 İbni Münzir : 353.
 İbni Müseyyeb : 119, 131.
 İbni Ömer : 19, 27, 28, 29, 48, 52, 53, 73, 109, 120, 159, 213, 276, 343, 381.
 İbni Sa'd : 323.
 İshâk bin Rahaveyh : 21, 25, 29, 136, 159, 246, 249, 360, 382.
 İskenderiyye : 213.
 İslâm Hukuku : 324.
 İsrâil : 239.
 İspanya : 329.
 İspirtizma : 330, 331.

İmâm-ı Gazâlî : 337.
 İmrân : 279.
 İmâm-ı A'zam : 70, 140.
 İmâmeyn : 140.
 İmâret : 305.
 İncil : 214.
 İngiltere : 143.
 İntihar : 362, 363, 364, 365.
 İnsan hakları : 141, 324.
 İran : 170, 329, 330.
 İsa Peygamber : 214.
 İsmail Peygamber : 298.
 İstimnâ : 114, 115.
 İstanbul : 95, 227, 297.
 İsviçre : 143.
 İtalya : 383.
 İyâş : 383.
 Japonlar : 363.

(K)

Kâ'b, bin Luay : 377.
 Kâ'b bin Zühayr : 245.
 Kâbe : 185, 245.
 Kakise bin Züayb : 352.
 Kaad-ı Beyzavi : 70.
 Kaadı : 165.
 Kaadı İtab bin Mûsâ : 188.
 Kaadı Mağribî : 187.
 Kaadı Şüreyh : 188, 354.
 Kaadı Ebû Zeyd : 254.
 Kadisiye : 290.
 Kan : 142.
 Kangütme : 141, 142.
 Kapitalizm : 237, 296.
 Kaasım bin Muhammed : 48.
 Katade (Muhaddis) : 23, 48, 52, 53, 67, 82, 102, 109, 130, 135, 137, 209, 240, 259, 269, 317, 390.
 Kâtib-i Adl : 82, 83.
 Katil : 214, 271, 274, 299.
 Katolik : 364.

Kays bin Velid : 314.
 Keffaret : 129, 140, 156, 323.
 Kelbi : 53.
 Keldaniler : 328, 329.
 Kevser : 392.
 Kıyas : 131, 134, 136, 137, 138, 140, 143, 144, 146, 147, 148, 149, 218, 226, 350.
 Kilise : 256.
 Kinâne : 241.
 Kiyas : 195.
 Kissâi : 147, 217.
 Konstantiniyye : 227.
 Köle : 115, 127, 154, 156, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 341, 345, 353.
 Kuba : 378.
 Kurtubi : (Müfessir) : 153, 155, 160, 166, 205, 224, 228, 248, 287, 300, 316, 317, 378, 384.
 Kurayş : 87, 181, 215, 233, 234, 248.
 Kurban : 390, 391, 392, 393.
 Küfe : 136, 315.

(L)

Ledünni : 180.
 Lekâ : 357.
 Leys bin Esad : 148.
 Leys : 158, 362.

Levh-i Mahfûz : 52, 53.
 Levililer : 142, 143.
 Lian : 356, 357, 359, 360.
 Liszt (prof) : 80.

- Mahnes :** 167.
Maksem : 268.
Mâlik bin Dinâr : 19.
Mâlik bin Enes : 348.
Mâlik (İmâm), Mâlikî : 21, 22, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 52, 54, 55, 60, 70, 122, 123, 130, 131, 132, 136, 137, 138, 147, 148, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 162, 166, 192, 200, 224, 225, 246, 249, 250, 252, 253, 258, 276, 287, 288, 290, 307, 315, 316, 318, 320, 326, 341, 343, 348, 349, 353, 359, 360, 371, 375, 382.
Manastır : 256.
Manî : 170.
Mastrubasyon : 114.
Mâverdi : 28, 274.
Mazdek : 170.
Mecelletü'l-Ezher : 367.
Mecusi : 152, 155, 252.
Medine : 20, 26, 58, 92, 176, 181, 199, 211, 215, 233, 265, 290, 300, 308, 321, 347, 357, 364, 378.
Medyen : 122.
Mehdevî : 384.
Mehmet Âkif ERSOY : 281.
Mekhûl : 59, 67, 277, 285, 305, 307, 308.
Mekke : 87, 185, 203, 211, 215, 217, 218, 222, 225, 232, 234, 243, 280, 347.
Mersed bin Ebi Mersed : 347.
Muharrem : 232.
Muhacir : 26, 215.
Muhsenat : 351.
Mukatil : 60, 67, 119, 130, 209.
Mûsâ bin Âkabe : 378.
Mûsâ Peygamber : 122, 124, 143, 329.
Mus'ab bin Umeyr : 378.
Mutarrif : 254, 318.
Muvatta' : 52, 343, 371.
Mûcâhid : 27, 48, 52, 61, 86, 104, 109, 192, 196, 200, 240, 247, 268, 271, 275, 300, 347.
Mûdlic : 118.
Muftî : 163, 165.
Müellefetü'l-kulûb : 28.
Mülâane : 356, 358, 359, 360.
Münteka : 146.
Mescid-i Haram : 215, 216, 217, 218, 232, 234, 251.
Mescid-i Saadet : 102, 271, 331, 347.
Mesrûk : 326.
Metta : 214.
Mev'ize-i hasene : 168.
Meymûne : 102.
Mısır : 21, 170, 213, 239, 321, 329, 330, 367.
Mısırîlar : 227.
Minâ : 390.
Miskin : 23, 24, 25.
Mikyes bin Sübâbe : 314.
Montesquev : 143.
Muâviye : 250.
Muâviye bin Ebi Süfyan : 20, 294.
Muâz bin Cebel : 26, 54, 63, 186, 188, 253.
Mu'cize : 330, 331.
Muğire : 206.
Muhammed Hamidullah : 322.
Muhammed b. Hâris Zencveyh : 253.
Muhammed bin Fudayl : 54.
Muhammed bin Hasen : 246, 253.
Muhammed bin Kâ'b : 48, 391.
Muhammed bin Mesleme : 250.
Muhammed bin Sıddık Han : 187, 204.
Münye Serhi : 28.
Mürre binti Süfyan : 157.
Müsafaha : 302.
Müseyleme : 178, 179, 247, 248, 319, 320.
Müslim : 46, 49, 68, 71, 73, 83, 84, 171, 187, 192, 196, 206, 212, 213, 220, 291, 311, 365, 372.
Müşavere : 59, 180, 183.
Mütelâinan : 360, 361.
Müzaheret : 130.

(N)

Nadr bin Hâris : 276.
Nâfil : 147.
Nahai : 25, 54, 134, 135, 200, 343.
Nahr : 391.
Nâhidî : 164.
Nasrani : 177.
Nass : 182.

Necrân : 232.
Nesei : 46, 73, 157, 227.
Neylülmerâm : 187, 204, 281, 375.
Nikâh-ı mut'a : 114.
Norveç : 143.
Nahas : 197.
Numân bin Beşir : 172, 228.

(O-Ö)

Okyanusya : 329.
Omre (sünnet hacc) : 260.
Osman (üçüncü halife) : 20, 122, 158, 188, 378.
Osman bin Mez'un : 40.
Osman bin Talha : 185.
Osmanlılar : 225.

Ömer bin Hattab : 20, 26, 28, 53, 60, 72, 73, 90, 92, 106, 118, 122, 148, 182, 157, 158, 188, 213, 239, 252, 256, 277, 289, 290, 299, 300, 308, 311, 316, 321, 326, 333, 340, 353, 370, 374, 379, 402.
Ömer bin Abdülaziz : 148, 153, 155, 158, 200, 205, 352.

(P-R)

Parşömen : 301.
Protestan : 364.
Rabia : 123, 155, 382.
Radyo : 206.
Rağib el-İsfehani : 168.
Ramazan : 323.
Rebze : 20.
Rebi' bin Enes : 48, 53, 56, 67, 83.

Receb : 232, 233.
Recim : 340, 341.
Rebiülevvel : 242.
Ribâ : 410.
Rumlar : 294.
Rusya : 295.
Rübeyyi' binti Nadr : 148.
Rüşvet : 410.

(S)

Sâbit bin Dehak : 365.
Sa' : 131, 132.
Sâibe : 165.
Sa'd bin Ebi Vakkas : 54, 233, 239.
Sa'd bin Mensur : 226.
Sa'd bin Muaz : 181.
Sa'd bin Ubâde : 56, 91, 181, 357.
Said bin Müseyyeb : 48, 72, 152, 234, 348, 352.
Said bin Cübeyr : 48, 52, 53, 67, 78, 109, 121, 228, 247, 268, 276, 279, 281, 384, 390.
Saide binti Hâris : 305.
Said bin Zeyd : 54.

Semûd : 170.
Sevri : 135, 136, 159, 246, 275, 276, 287, 326, 343, 371, 375.
Sıkaye : 185.
Silm : 238, 239.
Sihir-sihirbazlar : 327, 328, 329, 330, 331, 333.
Süfyan bin Uyeyne : 18, 41, 83.
Süfyan Sevri : 19, 21, 25, 83, 123, 130, 132, 148, 152, 153, 156, 198, 234, 252, 254, 354.
Suhnun : 26, 252, 316, 318, 320.
Sulh : 236.
Suryeliler : 329, 330, 331.

Sa'vân bin Umeyye : 28.
 Salât : 33.
 Sâlim : 348.
 Savaş : 211, 212, 215, 222, 291.
 Sarfîy bin Râhîb : 305.
 Sedanet : 185.
 Şehî bin Abdullah : 194, 209.
 Selâm : 272.
 Selem : 83.
 Seleme bin Ekvâ : 382.
 Seleme binti Sahl : 128.
 Selim bin Âmir : 294.
 Selmân bin Amr : 46.
 Selmân-i Fârisî : 294.

Süddî : 22, 47, 52, 67, 119, 200, 240,
 247, 268, 274, 300.
 Süheb bin Amr : 28, 234.
 Süheyb-i Rumi : 314
 Sülemlî : 120.
 Süleyman Peygamber : 329, 333.
 Süleyman bin Yesar : 155, 234.
 Sümeyye : 314.
 Sünnet-i Kalme : 264.
 Süryaniler : 329.
 Sperma : 264.
 Spinoza : 337.
 Sürgün : 340, 341.

(Ş)

Şa'blî : 28, 67, 83, 120, 136, 158, 172,
 197, 198, 200, 343.
 Şafîlî : 21, 22, 25, 27, 30, 54, 56, 69, 70,
 71, 83, 122, 123, 125, 130, 131, 132,
 136, 137, 138, 145, 146, 147, 148, 152,
 153, 154, 155, 158, 159, 160, 162, 192,
 200, 201, 210, 224, 225, 246, 250, 252,
 253, 258, 276, 280, 290, 298, 307, 315,
 316, 318, 320, 326, 333, 341, 348, 353,
 359, 360, 371, 382, 384.
 Şafliler : 348.
 Şam : 20, 90, 181, 213, 227.
 Şehr bin Havşeb : 183.
 Şevkanî : 146, 164, 192, 203.
 Sevvâl : 78.
 Şuayb Peygamber : 122.
 Şûrâ : 58.

(T)

Taberânî : 76, 227, 313.
 Tahallidar : 27.
 Tâif : 232.
 Talâk-i mükreh : 316, 320.
 Talmut : 364.
 Tarîk bin Ziyâd : 239.
 Tâvus : 348.
 Tebûk : 60, 265, 313, 359.
 Televizyon : 206.
 Terehhüb : 254.
 Terviye : 243.
 Tesniye : 141, 142, 143.
 Teşehhüd : 374, 375, 376.
 Tevrat : 135, 144, 146, 147, 196, 201,
 214.
 Tirmizî : 26, 46, 101, 142, 172, 182, 227,
 333, 347.

(U-Ü)

Ubâde bin Sâmîr : 178, 285.
 Ubeydullah bin Hasan : 26.
 Uhud : 181, 291, 310, 311.
 Ukâse bin Muhsîn : 233.
 Ukbe bin Ebl Muayt : 276.
 Ültimatom : 241, 242, 244.
 Ümmü Derdâ : 99.
 Ümmü Eymen : 325.
 Ümmü Seleme : 65, 102.
 Ümmü Gülsüm binti Ukbe : 305.

Umre : 225.
Ur : 328.
Urve bin Zübeyr : 152, 302.
Utbe bin Munzir : 124, 135.
Utbe bin Gazvan : 233.
Uveynir bin Eşkar : 359.
Uveyne bin Hisni'l-Fezâri : 300.
Übey bin Kâ'b : 184, 371.

Ümmü Mahzûl : 347.
Ümmü Mesâin : 110.
Ümmü Muhammed : 170.
Ümmü Zeyd : 280.
Ümeyme binti Rakik : 302.
Üneys : 339, 340.
Üsâme bin Zeyd : 181.

(V)

Vâkîd bin Abdullah : 233.
Veki : 383.
Velid bin Muğire : 40, 157.
Velid : 305.

Velid bin Ukbe : 209.
Vesile : 165.
Vesk : 131.
Voltaire : 143.

(Y)

Yahya bin Said : 348.
Yahud : 152, 153, 199, 251, 256, 352, 360, 368.
Yahudiler : 177, 178, 196, 197, 199, 329, 330, 331.
Yahya bin Âdem : 253.
Yemen : 26, 158, 186, 253.

Yesrib : 176.
Yermülarûbe : 377.
Yezid bin Ebî Süfyân : 213.
Yezid bin Harun : 128.
Yunan : 143, 170, 328.
Yuşâ Peygamber : 172.

(Z)

Zahirîyye : 194.
Zeccac : 61, 346, 348.
Zekât : 22, 24, 25, 27, 33, 48, 229.
Zeyd : 325.
Zeyd bin Eslem : 183, 268.
Zeyd bin Vehb : 20.
Zeyneb binti Muhammed (A.S.) : 307.
Zevrâ : 378.
Zilhicce : 232, 244.
Zilkaade : 332.
Zimmi : 152, 153, 155, 156, 199, 200, 201, 250, 256.

Zinâ : 94, 95, 115, 336, 337, 338, 340, 341, 344, 348, 350, 351, 354, 356, 358, 357, 350.
Zeyd bin Hâlid : 339.
Ziyâd bin Hâris : 22.
Ziyâd : 59.
Züfer : 165, 166, 360.
Zühri : 28, 54, 67, 109, 130, 146, 148, 155, 200, 230, 271, 362.
Zühuleyfe : 243.
Zülüm : 281, 282, 283.

